Yaşar Kemal

BİR BULUT KAYNIYOR

Bu Diyar Baştanbaşa 4

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

BİR BULUT KAYNIYOR
Bu Diyar Baştanbaşa 4

Yaşar Kemal Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli. Van Gölü'ne yakın Ernis (bugün Ünseli) köyünden olan ailesinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali yüzünden uzun bir göç süreci sonunda yerleştiği Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı Hemite köyünde 1926'da doğdu. Doğum yılı bazı biyografilerde 1923 olarak geçer.

Ortaokulu son sınıf öğrencisiyken terk ettikten sonra ırgat kâtipliği, ırgatbaşılık, öğretmen vekilliği, kütüphane memurluğu, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yaptı. 1940'lı yılların başlarında Pertev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli sanatçı ve yazarlarla ilişki kurdu; 17 yaşındayken siyasi nedenlerle ilk tutukluluk deneyimini yaşadı. 1943'te bir folklor derlemesi olan ilk kitabı *Ağıtlar*'ı yayımladı. Askerliğini yaptıktan sonra 1946'da gittiği İstanbul'da Fransızlara ait Havagazı Şirketi'nde gaz kontrol memuru olarak çalıştı. 1948'de Kadirli'ye döndü, bir süre yine çeltik tarlalarında kontrolörlük, daha sonra arzuhalcilik yaptı. 1950'de Komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklandı, Kozan cezaevinde yattı. 1951'de salıverildikten sonra İstanbul'a gitti, 1951-63 arasında *Cumhuriyet* gazetesinde Yaşar Kemal imzası ile fıkra ve röportaj yazarı olarak çalıştı. Bu arada 1952'de ilk öykü kitabı *Sarı Sıcak*'ı, 1955'te ise bugüne dek kırktan fazla dile çevrilen romanı *İnce Memed*'i yayımladı. 1962'de girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim kurulu üyeliği, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez kovuşturmaya uğradı. 1967'de haftalık siyasi dergi *Ant*'ın kurucuları arasında yer aldı. 1973'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşuna katıldı ve 1974-75 arasında ilk genel başkanlığını üstlendi. 1988'de kurulan PEN Yazarlar Derneği'nin de ilk başkanı oldu. 1995'te *Der Spiegel*'deki bir yazısı nedeniyle İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılandı, aklandı. Aynı yıl bu kez *Index on Censorship*'teki yazısı nedeniyle 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkûm edildiyse de cezası ertelendi.

Şaşırtıcı imgelemi, insan ruhunun derinliklerini kavrayışı, anlatımının şiirselliğiyle yalnızca Türk romanının değil dünya edebiyatının da önde gelen isimlerinden biri olan Yaşar Kemal'in yapıtları kırkı aşkın dile çevrilmiştir. Yaşar Kemal, Türkiye'de aldığı çok sayıda ödülün yanı sıra yurtdışında aralarında Uluslararası Cino del Duca ödülü, Légion d'Honneur nişanı Commandeur payesi, Fransız Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres nişanı, Premi Internacional Catalunya, Fransa Cumhuriyeti tarafından Légion d'Honneur Grand Officier rütbesi, Alman Kitapçılar Birliği Frankfurt Kitap Fuarı Barış Ödülü'nün de bulunduğu yirmiyi aşkın ödül, ikisi yurtdışında beşi Türkiye'de olmak üzere, yedi fahri doktorluk payesi aldı. En son, 9 Kasım 2013'te Norveç Edebiyat ve İfade Özgürlüğü Akademisi'nin (Bjørnson Akademi) Norveç'in ünlü milli şairi Bjørnstjerne Bjørnson adına verdiği "Bjørnson Ödülü"nü aldı. 28 Şubat 2015 tarihinde İstanbul'da hayatını kaybetti.

YAŞAR KEMAL

BİR BULUT KAYNIYOR

Bu Diyar Baştanbaşa 4

Röportaj

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 1972
Edebiyat - 567

Bir Bulut Kaynıyor – Bu Diyar Baştanbaşa 4 / Yaşar Kemal

Kitap editörleri: Kaan Özkan - Tamer Erdoğan
Düzelti: Belgin Sunal

Kapak tasarımı: Yeşim Balaban

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B
Güneşli - Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 693 00 08
Sertifika No: 36150

1. baskı: 1974, Cem Yayınevi
1974-2003, Cem Yayınevi, Tekin Yayınevi, Toros Yayınları, Adam Yayınları
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Ocak 2004
11. baskı: İstanbul, Şubat 2020
ISBN 978-975-08-0731-6
Takım ISBN 978-975-08-0696-4

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 44719
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Karanlıkta Yol Açanlar • 9
Çetin Altan İle Bir Konuşma • 39
Bir Gecekonduyu Yıktılar! • 47
Fakir Evleri, Zengin Mezarları • 53
Proleter Şoförle Konuştum! • 71
Bu Kanın Hesabı Er Geç Sorulacak! • 81
Abidin Dino 18 Yıl Sonra İstanbulda • 90
Denizler Kurudu • 98
Bir Bulut Kaynıyor • 177
Menekşenin Balıkçıları • 184

Karanlıkta Yol Açanlar

15 Yılda 37 Kaymakamı Alaşağı Etmişlerdi Şimdi Sıra 38.de idi

Daha çarşıya adımımı atar atmaz önüme çıkan ilk kişi, daha hoş geldin bile demeden:

"Bu kaymakam mı..." diye başladı, "bu kaymakam mı... bir diktatör. Evleri yıktı, ocakları söndürdü. Çingeneler var ya, hani bilirsin Çingene Sami, daha yenilerde öldü. İşte onlar. Evlerini yıktı da bu kaymakam. Aaaah bu kaymakam... Allah hiçbir kasabanın başına vermesin böyle bir kaymakamı. İşte karakış ortasında Çingeneler açıkta, saçak altlarında kaldılar. Bu yüzden çocukları satlıcan oldu da öldü. Sonra bu kaymakam var ya, yola bir metre giden evi toptan yıktırdı. İşte böyle. Diyorlar ki..."

"Ne diyorlar?"

"Ben sana söylüyorum ki kardaş, sen de bu memleketin bir çocuğusun. Elbirliği edelim de bu afeti şu kasabanın üstünden kaldıralım. Hazır İçişleri Bakanı da kasabamızda iken. Sen bir, İçişleri Bakanı iki, bir de dört milletvekilimiz, üç, bir de ağalarımız, beylerimiz, parti başkanlarımız, bir de şu kaymakamın zulmünü görmüş muhtarlarımız. Bir de köylülerimiz... Fıkara, ağzı var dili yok köylülerimiz. Amanın şu kaymakamın, şu zulüm makinasının önüne geçin. O Milli Birlik devrinde onun önüne geçilemiyordu. Şimdi tam sırası. Hep birlik olup, şu ayağı yalın köylü oğlu kaymakamın hakkından gelelim. İçişleri Ba-

kanıdır hemşerimiz. Neden atmaz bu kaymakamı? Ne sebepten? Varmış, demiş ki Bakana, ağamız, ben seni milletvekili yaptım... yoksa sen bu koltukta oturamazdın. Koskoca Türkiye Cumhuriyeti bir hükümetinin koskoca bir İçişleri Bakanı olamazdın ben olmasaydım. Sen de bu kaymakamı atmazsan, ben de sana hakkımı helal etmem. Ve de sen bir daha milletvekilliği, İçişleri Bakanlığı yüzü göremezsin. O da, peki, demiş. Sen gözümden iste o kaymakamı atmayı... Hele bir sandalyamıza oturup yerimizi sağlamlaştıralım. Bir kaymakam da ne ki? Sen onu benim gözümden iste. Önce Van ilinin Muradiye ilçesine kış ortasına sürdülerdi. Şimdi, sen onu benim gözümden iste ki, ben onu Ağrının Diyadin kasabasına süreyim ki, kuş uçmaz kervan geçmez..."

"Kim etmiş, bu sözleri kim etmiş?"

"İçişleri Bakanı."

"İnanmam. İşte buna inanmam. Hepiniz kadar ben de tanırım İçişleri Bakanını. O öyle demiş de siz neden benden yardım istiyorsunuz?"

"Hani bu memleketin çocuğusun dedik de... Gazatacısın dedik de... Bir yardımın olur dedik de..."

Başka biri yaklaştı yanıma:

"Sen," dedi, "o şom ağızlılara inanma. Böyle bir kaymakam bir daha bu kasabaya ne gelir, ne de gider. Elini yüksek gazeteci vicdanına koy. Koy ki, yarın şu kasabayı bir iyice dolaş. Dolaş ki, bu kasaba eski kasaba mı, bir iyice gör. Bu kasaba çamur deryası mı? Bu kasaba pislik yatağı mı, bir iyice gör de, var git kaymakama de ki, arkadaşım, aslanım, sana çok teşekkür borçluyum. Kasabamı bu hale getiren adamın yüce alnından öperim. Ben seni bilirim, sen ki vicdanı temiz hakçı hakkaniyetçi bir vatandaşımızsın. Hem de kasabamızın yetişmiş, İstanbullarda gezen bir evladısın. Gel bizim eve ki sana sağlam, güzel vesikalar arz edeyim ki, nedir bu kaymakam göresin..."

Benim bir dostum vardır. İnsanlar içinde sevdiğim bir insandır. Saydığım bir insandır. İlk olarak, kasabaya varır varmaz, onu görmek iktiza eder. Yoksa gücenir. Gönül beklenmedik bir yerden bir acı gelirse gücenir. Onunla acı tatlı günlerimiz oldu. Bu dostumu bir gün belki enine boyuna anlatırım.

Yaşı yetmişi aşkındır. Eski Yunan filozofları kadar akıllıdır. Ne öğrenmişse topraktan, hayattan öğrenmiştir.

Kasabaya varır varmaz gittim elini öptüm. Hoşbeşten sonra ilk iş, gene kaymakam sözü çıktı karşıma.

"Bu kaymakam var ya, sana söyleyim ki, bunu peşinen söyleyim ki, böyle bir kaymakam daha gelmedi kasabamıza... On beş yılda bu kasaba ağaları 37 tane kaymakamın arkasından teneke çaldırdı. Ama böylesi bir kaymakam gelmedi bu kasabaya. Hakkını inkar edenin gözünü Allah kör eyler. Kör eyler de, şu güzelim gün ışığından mahrum eyler. Bu kaymakam bir iki yıl daha kalsın bu kasabada, bu kasaba cennete kesmezse, ben de şu elimi kökünden keserim. Bu kaymakam insan değil, ne uyku biliyor ne dünek. İnsan olan bu kadar çalışmaya dayanamaz. Ama bu adam burada kalmasın. Sen benim dostumsun. İçtiğimiz su ayrı gitmezdi bir zamanlar. Haaa, şunu da söyleyim de iyi öğren, sen bu kaymakamı çok seversin. Çok kusurları var ya, gene de seversin. Bu kasabaya gelir gelmez, ilk işi ne oldu bilir misin? Ne oldu, dersin? Bir bilsen, varır da kaymakam dairesine, tutar da o kaymakamı, tam alıncığının ortasından öpersin. Arkadaş sana bir şey deyim mi, kaymakamı da valiyi de köylü oğlundan yapacaksın ki, halkın değerini bilsin... Ne diyordum hele, bu kaymakam kasabaya gelir gelmez, bir emir vermiş ki, bir ilanat vermiş ki, bundan böyle hiçbir ağa, bey köylünün önüne düşüp benim daireme getirmeyecek. Köylü hiçbir aracısız benim yanıma gelecek. İşini gördürecek. Artık aradaki ağa aracısını istemiyorum. Aracının bir gerekliği yok. Bunu duyan ağalar yandı bitti. Köylü üstündeki nüfuzlarının çoğu bu aracılıktan dolayıdır, bilirsin. Sen herkesten iyi bilirsin canım. İşte kaymakam bunu yapınca, ben de bir memnun oldum ki, sormayın. Tarifsiz memnun oldum. Artık köylü insan gibi gidip kaymakamın dairesine, ağaya beye yalvarmadan, kendi işini kendisi takip edecek. O zaman ne oldu? Ağaların değirmeninin suyu kesildi. Derken efendim, bu kasabaya gün doğdu. Allah bize bir baba, bulunmaz bir kaymakam gönderdi derken, deyip sevinirken... bir de baktım ki, Allah bize yeni bir Menderes göndermiş. Değirmenlerin suyunu kesip, çeltikçilere satar..."

Herkesin bir derdi var, değirmencininki de su, derler. Benim dostumun derdi de suydu.

Aaaah kaymakam aaah, hiç değirmenin suyu kesilir de çeltikçiye satılır mı? Kasabanın en akıllı bir adamı bile sana düşman kesilir. İnsan iş yaparken hiç yanını yönünü kollamaz mı? Bre gözünü sevdiğim kardeşim.

Nereye gitsem, kiminle konuşsam bir kaymakam sözüdür gidiyor. Peki, bu kasabada başka konuşulacak söz yok mu? Sonra hep bana niçin söylüyorlar?

İşin aslını bir öğretmenden öğrendim. Kasabalılar sanıyorlarmış ki, ben buraya kaymakam için röportaj yapmaya geldim. Böyle bir niyetim yoktu. Aklımdan bile geçmiyordu. Salt kasabamı görmeye gitmiştim. Eşimi dostumu, akrabalarımı, sularımı, ağaçlarımı görmeye gitmiştim.

Bu kaymakam işinde iş var diye düşündüm sonra da. Şu, hani bana kötü bakanlar var ya, şimdi onun sebebini anladım. Bunlar kaymakama düşman ağalar, ağaların çocukları. Şu bana dostluk gösterenler var ya, aşırı sevgi, bunlar da kaymakamın yaptığı işlere sevinenler, öğretmenler, memurlar, köylüler, esnaf... Kısacası halk. Hani kasabamda karşılanışım o kadar da kötü değil.

Ve oturdum, kasabada on gün kaldım, bu kaymakamın kasabadaki bir yıllık macerasını yazdım.

İlk Kıyamet, Kaymakam Köylü ile Temasında Ağaları Kenara İtince Koptu

Sanırım 1950'den önceydi. Kadirlide Çamlı kahvede ağalardan birisiyle konuşuyordum. Bu sıralar Kadirliye ortaokul açılması için bütün Kadirlililer canla başla çalışıyorlardı. Her nedense bu bizim ağa kasabaya ortaokul yapılması aleyhindeydi. Ağayla bunun tartışmasını yapıyorduk.

Hiçbir şey söylemiyor, yalnız:

"Kel başa şimşir tarak, şimşir tarak," deyip duruyordu.

Ben de oturmuş, dilimin döndüğünce, kasabaya ortaokul açılmasının zararlı değil, çok faydalı olacağını, gençlerin oku-

yacağını, kültürlerinin artacağını, ne bileyim ben, söylüyordum. Bunun üstüne ağa bir ara ağzındaki baklayı çıkarıverdi:

"Biliyorum, biliyorum," dedi, "okuyacaklar da bu fakir fıkaranın çocukları hep senin gibi olacaklar. Olacaklar da servetimize göz dikecekler. Okuyacaklar da köylünün önüne düşüp bizim topraklarımızı paylaşmaya çalışacaklar."

Ben o zamanlar Kadirli çarşısında Hacı Ali Çavuşla bir dükkan saçağı altına sığınmış bir arzuhalciydim. Hikayeler karalıyordum, roman denemeleri yapıyordum. Günde de en çok on lira kazanıyordum. Köylüler, ağaların elindeki hazine tarlalarının listesini çıkarıp bana getiriyorlardı. Falan ağada şu kadar devlet toprağı var, falanda şu kadar, diye. Ben de arzuhallerini yazıyordum. İşte bütün suçum buydu.

Ağalar bu kadarcık şey için o kadar kesif propagandaya girişmişlerdi ki benim için, vay babam vay! Altından kalkılmaz. Evimde telsiz istasyonları mı yoktu, verici radyo mu yoktu, neler de neler. Her gece Sülemiş tepesine çıkıp, Rusyayla mı konuşmuyordum. Üstelik de, her hafta candarma dairesine ihbar ediliyordum. Bizim komşu, ama kapı bir komşu candarma çavuşu eve geliyor, bizim evi baştan sona tarıyordu. İş öyle bir hal almıştı ki, candarma çavuşu bizim evde ne var ne yok ezbere biliyordu. Kaç tane şiir yazdım, kaç satır hikaye yazdım, hepsini biliyordu. Bir de kasabanın yarı halkı, millete seyir gerek ya, bizim kapıya yığılıyor, bu aramayı seyrediyordu. Benim alıcı verici radyom öyle gizli bir yerdeydi ki, hiç mi hiç bulunmuyordu. Belki hala arıyorlar!

Sonra, boşu boşuna hapisler mi? Şöyle arkama dönüp bakıyorum da, bunca zulme insanoğlu dayanamaz. Gençlik işte, dayandık. İnşallah bir gün bu korkunç macerayı okurlarıma iyice yazarım da, ağalar nedir, faydaları için insan hayatına nasıl kıyarlar, bir iyice anlarsınız.

Yukarıdaki örneği kendimden söz etmek için vermedim. Demek istedim ki, ağanın en küçük bir faydasına dokundun mu, yandın. Yandın da bittin. Sana edilmedik iftira, yapılmadık zulüm kalmaz. Bir gün bir yazar çıkar da Anadolu kasabalarının içyüzünü yazarsa, işte o zaman niçin bir çıkmazdayız, niçin bu kadar geri, korkunç durumdayız, her şey gün gibi ortaya çıkar. Türkiyenin en büyük problemi ortaya çıkar.

Osmaniye de Adananın bir ilçesidir. Kadirli kazasına komşudur, bitişiktir. Memet Can, Osmaniyenin bir köyündendir. Okumuş, kaymakam olmuş. Ben kendisiyle ancak yarım saat görüşebildim. Sanırsam bundan önce de bir kasabaya kaymakamlık etmiş. Uzun boylu, esmer, güçlü, gösterişi olan, otuz beş, otuz altı yaşında gösteren birisi.

Milli Birlik Komitesi ihtilalle idareyi ele alınca, işte bu köylü Memet Can Kadirliye kaymakam tayin ediliyor. Üç ay hiçbir işe karışmıyor. Öyle donmuş gibi duruyor. Yalnız tek şey yapıyor, diyor ki, ağaların, başkalarının aracılığıyla gelen hiçbir işi, haklı da olsa yapmam, herkes kendi işini kendisi kovuşturacak. Kaymakamlık odası herkese açıktır.

İlk homurtu buradan başlıyor. Nasıl olur da ağalar kendi öz köylülerinin işini kovuşturamazlarmış. Yüzyıllardan bu yana süregelen bir alışkanlığı bir kaymakam nasıl kaldırırmış! Nasıl kaldırır da, ayağı çarıklıları odaya doldurumuş.

Kasabada kötü sözler dolaşmaya başlamış:

"Ne olacak, fıkara çocuğu değil mi? Servet düşmanı, ağa düşmanı değil mi? Fıkara çocuğu oluşundan dolayı içinde derdi var, ağalara karşı. Odası Kaymakamlık odası değil, köylü odası. Çarık kokusundan odasına girilmiyor."

Ağalar, bunu böyle söylemişler ya, yaymışlar ya... Köylüde de, halkta da bir kıvanç bir kıvanç... Yerden mi bittin, gökten mi yağdın bre kaymakam?

Buraya Kadirli derler. On beş yılda 37 kaymakam değiştiren kasabadır bu. Bu Kadirli ağaları burada kaç kaymakamın kuyruğuna teneke bağlamadı. Sen arandan, köylülerle kendi arandan, nasıl olur da ağaları çeker bir yana atarsın? Geleceğin varsa, göreceğin de var. CHP'li ağalar geliyor, iş yok. DP'liler geliyor, iş yok. CHP'liler diyor ki, bu adam DP'li. Bizi halkın gözünde beş paralık etti. DP'liler diyor ki, ne olacak, zaten Milli Birlik kaymakamı... İki uç burada bir iyice birleşiyorlar. Bir şey yıkılıyor Memet Canın kişiliğinde, o feodal nizam dedikleri ortaçağın bir düzeni yıkılıyor. Bunu nasıl yapar bu adam? Hiç köylü yanında ağası olmadan hükümet kapısına gidebilir mi, gider de kendi eliyle kendi işini görebilir mi? Öyleyse, bu ağaların, beylerin hikmeti vücudu ne?

İş bununla kalsa iyi. Üç ay sonra bu kaymakam, bu ayağı çarıklı köylü oğlu azıttıkça azıtıyor. Halkı yanına aldı ya, arkasında da Milli Birlik hükümeti var ya... Aaaah, eski günler. Bir kaymakam ne ki, el kiri bile değil. Gidersin Ankaraya, çıkarsın İçişleri Bakanına, onun bile gerekliği yok, gidersin bir şube müdürüne, İl Başkanı selam eyledi, dersin. Bu kaymakamın burada durması iktiza etmez. Hemen alırlar, en münasip yere atıverirler. Bu Milli Birlik daha yeni. Üstelik de ilan edip duruyor, ağalara karşıyım, diye. Bir çare yok. Bu kaymakamın ettiği ettik değil ya, başta ihtilal hükümeti var, ne gelir elden. Beklemekle koruk helva olurmuş, bunu ağalar kadar dünyada hiç kimse bilmez. Ben, bunun öz bir tanığıyım ki, hiç kimse bunlar kadar beklemeyi bilemez.

Ağıya ağıda bulduk ilacı, derler ya, bu kaymakam tam ağaların dişine göre adam. Köylü milleti kurnaz olur. Ağaları kendisiyle halk arasından kaldırınca, gerçekten bu büyük devrimi yapınca, halkın kendisine bağlanacağını biliyor. Kim bilir, babası, dedesi, ağa aracılığıyla hükümete, neler pahasına iş yaptırmışlardır.

Bizim kaymakam üç ay bekledikten, bütün ilçeyi köy köy tanıdıktan sonra işe başlıyor. Köylüyü de bir iyice biliyor ya... Kadirlinin köylerinin bir kısmı ovada, bir kısmı Torostadır. Ova köylerinin birçoğunda okul yok. Kaymakamın elindeki okul tahsisatı da az, hepsine yetmez. Kaymakamımız köylü ya, köylünün yüreğini bir iyice biliyor ya...

Köylere ilanat veriyor:

"Behey arkadaşlar, kıymetli köylülerim, vatandaşlarım, bilesiniz ki, köyünüze okul yaptırılacak. Ama elimizde tahsisat az var. Şimdi, siz köylüler, kendi öz bir gönlünüzce, devlet zoru, kaymakam korkusu yok, bunu böylece, bunu isterim ki, bir iyice bilesiniz, kumunuzu, çakılınızı, bir de kirecinizi alır getirir, okul yapılacak yere yığarsanız, sizin okulunuza hemen başlatırım. Bu işi hangi köy ilk olarak yaparsa, ben de ilk olarak o köyün okuluna başlatırım..."

Köylülerde bir ikircik, bir ikircik. Şimdiye kadar gelen hangi hükümet adamı sözünü tuttu ki... Her neyse, bir iki köy çakılı, kumu, taşı, kireci taşıyıp yığıyorlar okul yapılacak yere. Kay-

makam, gün geçirip fırsat vermeden zamana, hemen okula başlatıyor. Az bir zamanda da okul bitiriliyor. Bunu gören köylülerde bir yarış, bir yarış... Kumu, taşı, kireci yığan yığana. Ve ova köylerinin okulları birkaç ay içinde tastamam oluyor. Öğretmen bekliyor.

Amanın bu ne iştir, bu ne sihirdir, bu ne keramet? Derken senin kaymakam, aynı usulle, aynı şekilde ovadaki köy yollarına başlıyor. İmece yoluyla. Seninkiler, görüyorlar ki, az bir zamanda da köy yolları tamam olmaz mı?

Bu sefer de dağ kollarının adamları gelip kaymakamın başına musallat olmazlar mı?

"Arkadaş, biz adam değil miyiz? Biz, vatandaş değil miyiz? Dağ koluysa da vatanımız, bu topraklar Türkiye Cumhuriyetinin içinde değil mi? Arkadaş, ova köylüleri imece bilir de biz bilmez miyiz?"

Ve kaymakam aynı usulle dağ köyleri yollarına ve okullarına başlatıyor.

Kadirli ilçesinin 67 adet köyü var. Bu 67 adet köyden yalnız 27'sinde okul vardı.

Hükümetin bir programı varmış. Türkiyede on yıl içinde okulsuz köy kalmayacakmış. Adana Valisi söyledi bana, Adana ilinde bu program beş yılda tamam olacakmış. Ben, buna inanıyorum. Mukadder Öztekin adındaki Adana Valisi de namlı çalışkanlardan.

Bu on yıllık program Kadirli ilçesinde, yani Adana ilinin Kadirli ilçesinde, kaç yıla inmiş? Bir düşünün bakalım, mümkünü yok bulamazsınız? Akıl almaz bu işi. Yani bizim memlekette akıl almaz. 34 okul yapılacak bir ilçeye. 34 okul öyle kolay kolay biter mi? Sabrınızı fazla taşırmayım. Kadirlideki bu 34 okul bir yılda yapılıp bitecek. İçine öğrenciler girip gürül gürül okuyacaklar. Gittim gördüm, son birkaç okul da bitirilmek üzereydi.

Siz olsanız bu kaymakamı ne yaparsınız? Ne mi yaparsınız? Düşüncenizi söylemenizi istemiyorum. Elin adamı böylesi kaymakamı ne yapar, ilerdeki yazılarımda göreceksiniz.

On yılı bir yıla indiren!

Ya biz dokuz yılı ne yapacağız?

Bir Kasabanın Dünü, Bugünü ve Yarını

Nolaydı da Kozanoğlu nolaydı
Sen ölmeden ecel bana geleydi
Bir çıkımlık canımı da alaydı
Böyle rüsvay olmasaydık cihanda

Derviş Paşa gayrı kına yakınsın
Böbür böbür dört bir yana bakınsın
Ama bizden gece gündüz sakınsın
Öç alırız ilk fırsatı bulanda

Dadaloğlu söyler size andını
Şimdiden yok bilsin hasım kendini
Bağlasalar parçalarım kendimi
Yatacağım bile bilsem zindanda

O zamanlar, yani 1846'dan önceki zamanlar, Çukurovanın kuzey, kuzeydoğu yöreleri salt kışlaktı. Göçebe aşiretler kışın gelip buralarda yurt tutarlardı. Yazın da yaylakları olan Binboğalara, Toroslara, bir de Orta Anadoluya, Niğdeye, Bora çıkarlardı. Bu göçebeler de oba oba, el eldi. Avşar eli, Barak eli vardı. Obalar çoktu. Cerit obası, Bozdoğan obası, Tecirli, Kumarlı, Tatarlı, Sumbaşlı obaları gibi. Daha bir sürü oba. Ellerin, obaların başlarında beyler vardı.

Bu aşiretler, aşiretin başındaki beyler, biribirleriyle kavga ederlerdi.

Bazı bazı da birleşirler. Osmanlıya karşı koyarlardı.

Bizim bildiğimiz en büyük aşiret, karşı koyma hareketi, Kozanoğlu ayaklanmasıdır.

Osmanlı, türlü sebeplerden ötürü aşiretleri yerleştirmek istiyor, aşiretler de buna karşı koyuyorlardı. Aşiretlerin bir düzenleri vardı. Yerleştiklerinde bu düzenleri altüst olacaktı. Önce hayvancıydılar. Bundan dolayı gezginci olmaları gerekti. Çukura yerleşince, yazın sıcaktan, hayvanları da kendileri de kırılacaklardı. Sonra hayvancıyken çiftçi olmak zorunda kalacaklar. Bir de vergi verecekler. En beteri de asker olacaklar. Yıllarca Ye-

men çöllerinde sürün ha sürün. Aşiretler birleşip buna karşı koyarlar. Yukardaki şiirde Dadaloğlu bu yenilginin utancını, acısını söyler. Aşiretler yenilince köyler, kasabalar kurulmaya başlar. Bu kasabaların yerini ünlü tarihçi Cevdet Paşa tayin eder. Hatta planlarını da o yapar. İşte Kadirli kasabası da bu sıralar kurulur.

Kasabanın kurulduğu yerde, kars ağacı ormanlığının içinde bir tek yapı vardır. Bu yapı bir Grek tapınağının üstüne kilise olarak Romalılarca yapılmıştır. Sonraları bu kilisenin kapısına bir minare dikmişler, cami yapmışlardır. Uzun zamanlar kasabaya bu eski kilise camilik eder. Şimdiki adı Ala Camidir.

Kars ağacı ormanı kökten sökülüyor. Ala Caminin dört bir yanına evler yapılıyor. Ama Cevdet Paşanın planınca. Bu planın uygulayıcısı da Ali Bey adında bir binbaşı. Kasabadaki bir mahallenin adı onun adını taşır. Bir de Alibeyli köyü vardır. Kasabanın ilk adı Pazar olacak. Benim çocukluğumda Türkmenler oraya Kars Pazarı derlerdi. Sonra kasabanın adına eski haritalarda Kars olarak rastladım. Daha sonra Zülkadriye oldu adı. En son adı Kadirlidir. Elinize Türkiye haritasını alıp Adana iline bakarsanız, Akdenizden yukarda, tam Toros eteğinin ucunda Kadirli adını görürsünüz.

Zamanla kars ağaçları kesiliyor biçiliyor. Şimdi kasabanın yanında yönünde bir tek kars ağacı bulamazsınız. Sonra kasabaya Orta Anadoludan Ermeniler gelip yerleşiyorlar. Türkmenlerle Ermeniler bir arada. Sonra Birinci Dünya Savaşı... Ermeniler gidiyorlar. Kasaba bin, bin beş yüz nüfusludur. Kasabanın yanı yönü bataklık. Bir Akçasaz bataklığı var ki, hem ovanın havasını zehirliyor, yaşanılmaz hale getiriyor, hem de bir sivrisinek çıkarıyor ki, her biri bir zehir. Yazın Çukurda kalmayagör. Zehirli sıtma hemen yakana yapışır. Onun için yazın koskoca Kadirli kasabasında, benim çocukluğumda, beş on kişiden başka kimse kalmazdı. Yavaş yavaş Kadirlinin etrafındaki bataklıklar kurudu. Bu küçük bataklıkların kurumasında çeltiğin büyük faydası oldu. O çeltik ki, Çukurun başına bela, o çeltik ki, şimdi sıtma ve ölüm kaynağı. Sonra da Akçasaz bataklığı kurutuldu. Hava azıcık değişti. Sıtma da o kadar olmaz oldu. Ama gene de var. 1950'den önce kasabadaki insan sayısı

3000 idi. Şimdi 7000'den fazlaymış. Kasabaya akan köylüler, burasını taşırmışlar.

Bu kuruluş halindeki kasabaya Ala Camiden sonra bir başka cami de yapılmış. Bir de çarşısı vardı. Bu çarşıyı irice çakıltaşlarından döşemişlerdi. Ben o çarşıyı severdim. Kocaman da dut ağaçları vardı. Başkaca bu kasabanın hiçbir yerine dokunulmamıştı. Cevdet Paşa nasıl yapmış, kurmuşsa öyleydi. Önce kasabaya Saffet Bey adında bir belediye başkanı geldi. Kasabada o zamana kadar birkaç dut ağacından başka hiçbir ağaç yoktu. Çarşının yanına küçücük, el içi kadar bir park yaptırdı. Şimdi o parkı kahve olarak kullanıyorlar.

Sonra Hakkı Dayı geldi. Yani Hakkı Çözeli. O da dut ağaçlarını kestirip, kasaba çarşısına çimentodan kaldırım yaptırdı. Kasabanın caddeleri, sokakları çamur deryası. Kadirli halkı lastik çizmeyle dolaşırdı hep. Lastik çizmesi olmayanların Allah yardımcısı olsun. Bir kasaba getirin göz önüne, bir koca kış durmadan yağmur yağar, bu yağmurda bütün evler, sokaklar, caddeler çamur içinde. Kasaba değil, düpedüz bir bataklık. Çekmeyen bilmez. Bu kasaba benim kasabam. Burada büyüdüm. Ben çarşıdan eve, ayakkabılarım koltuğumda, yalınayak çok gidip geldim. Büyütmüyorum, geceleri kahveden dönerken beline kadar bataklığa girmiş çok kişi var Kadirlide. Çok şükür hepsi de sağ. Yıkık dökük evler. Huğlar... Huğun ne olduğunu bilen var, bilmeyen var. Çok yazdım ya, gene de bir iki sözcükle söyleyim. Huğun duvarları çittendir. Çatısı ince ağaçlardandır. Çatının üstünü bataklık sazlarıyla örterler. Ve ev diye içinde otururlar.

Kadirlililer, şu kasabaya çeltik ekelim diye şakalaşırlardı yağmurlu günlerde. Pirinç bataklıkta yetişir, bilirsiniz. Sonra bir de yazın bu bizim Kadirli kasabası çok kokardı. Çünkü efendim, bu bizim kasabada bir genel yüznumara yoktu. Birçok evde de yüznumara yoktu. Onun için kasabanın çok kuytu yerleri yüznumara olarak kullanılıyordu.

Bu kasabada ağalar oturuyorlardı. Bunlar çok kazanan insanlardı. Çeltik ekiyorlar, o kadar insanın kanına girip, çok para kazanıyorlardı. Bir yazda Kadirli ve köylüklerinde sıtmadan 500-600 çocuğun öldüğü oluyordu. Sıtmalılar doktor kapısında

üç günlük kuyruklar yapıyorlardı. Salt ağalar milyon kazansın diye. Ve ağalar milyon kazanıyordu ama, ne evlerine, ne kasabalarına bakıyorlardı. Bir de pamuktan buğdaydan kazanıyorlardı. Aslan yatağından belli olurdu. Bizim ağaların da yatağı böyleydi. Bizim ağaların çoğu, üstelik de okumuş kişilerdi, kimi İstanbullarda hukuk, ziraat okumuştu. Avrupalara bile giden vardı içlerinde. Ben, benim kasabamdan çıkmış hiçbir yobaz tanımadım, ne ağadan, ne de halktan. Peki, niçin bu kasabayı it yaşamaz bir halde bırakıyorlardı? Bu ağaların çok büyük bir suçları vardı. Hepsi biribirinin aleyhine, öldürürcesine yürüyorlardı. Halk da onların düşmanı oluyordu, türlü sebeplerden. Ağaların, beylerin biribirleriyle uğraşmaktan, dövüşmekten iş yapmaya vakitleri kalmıyordu. Öyle bir çarpışma vardı ki bu kasabada, kıyamet kopuyor sanırdın. İncir çekirdeğini doldurmaz işler için düşmanlıklar, kavgalar, dedikodular. Bir vahşi kabilede bile bu kadarı olmaz. Öylesine asılsız bir dedikodu ki, insan sıkıntıdan boğulur. Bu kasabada yaşamak istersen, başka bir şey yapmayacak, yakın bir köye kapağı atacaksın. Oradan seyredeceksin, içinde olursan boğulursun.

Bu insanlar biribirlerinden ne isterler böylesine? Ben, bu kasabada bunca yıl yaşadım, hiçbir şey anlamadım. Anlayan varsa beri gelsin. Dedikodu, dedikodu... Bir zamanlar dağlara eşkıya çıkartıp biribirlerini ve halkı öldürtüyorlardı. Çok şükür, şimdi o huylarından vazgeçtiler. Öldürmek ve dağdaki eşkıya ortadan kalktı. Ağaların himaye ettiği, hatta beyefendilerin himaye ettiği son eşkıya da yakalandı.

Her neyse, bu kasabaya kimse, ağası, beyi, memuru, kaymakamı, kimse sahip çıkmamış.

Unutmayayım, bir de Emin Özdemir Belediye Başkanı oldu. Çamur deryasına dayanamamış olacak ki, bir çare bulmuş aklınca. Caddelere, sokaklara çakıltaşı, kum döktürmüştü. Sonradan seller gelip Emin Özdemirin çakıltaşlarını, kumunu aldı da gitti.

Gene çamur denizi. Işıksız, karanlık ki, ne karanlık! Susuz, susuz ki, ne susuz! Yazın dağlara çeltik ekiyorlardı. Kasabanın üstüne. Çeltikten inen sular, kasabanın tek içme suyu olan Sav-

runu sapsarı, pis, irin gibi yapıyordu. Ve insanlar bu suları içiyorlardı. Bu kasabada, ağası, beyi, ırgadı, köylüsü, türlü türlüsü, karnına sıtma girmemiş hiçbir insan yok. Bu kasabada insanlar biribirlerini yiyorlar. İnsan insanın kurdudur, derler ya, gelin de bu kasabada görün. İnsan insanın kurdu nasıl olurmuş! Karanlık mı karanlık. Kasvetli mi kasvetli.

Kadirliye son olarak 1958'de gitmiştim. Cevdet Paşa devrinden bu yana olduğu gibi duruyordu. Bir Allahın kulu gelip de o günden bu yana, yukarda anlattıklarımın dışında, bir çöpü alıp da şuradan şuraya koymamıştı.

1962 yılı ocak ayının 12'nci günü... Ben Kadirliye girdim. Şaşırdım da kaldım. Sevincimden deliye döndüm. Hangi sihirli değnek değmiş de bu kasabaya, eski, yıkık, çamurlu, pislik içindeki kasabayı bir yana atıvermiş? Atıvermiş de yerine bu güzelim kasabayı getirmiş? Bu kasaba mümkünü yok, benim eski kasabam değil. Bu kasaba eskiye bakarak bir cennet. Işık vardı, ışık! (Işığın birkaç yıl önce geldiğini biliyorum.) Su gelmişti. Hem de ne güzel bir su. Ve caddeler, sokaklar...

Bu kasabanın üstüne inen büyülü eli... Bekleyin, hikaye daha bitmedi.

Kaymakamın Savaşı Başlıyor

Size şimdi azıcık Çukurova ağalarından söz açayım da, sonra gene asıl konumuza geçeriz. Çukurova ağalarının Kadirli kolu...

Bunların çoğu eski oba beylerinin, ağalarının soylarından gelmedirler. Birkaçı da Türkmen ulemasından. Türkmenin okuryazar kısmı. Bir de son yıllarda türlü sebeplerle toprak sahibi olmuş kişiler.

Türkmen ağalarından, beylerinden gelenler epeyce okumuşlardır. Türkmen yerleşince, kasaba olunca bu ağalar ikiye, üçe ayrılmışlar, savaşmışlardır. Eskiden savaşları talan içindi. Şimdiki savaşları toprak için, nüfuz içindir.

Bir de çeltik vardır ki, su, ark, toprak bunları biribirine düşürür.

İlk zamanlar, 1920 sıraları, bunlar o kadar güçlü, o kadar zengin değildiler. Kozanoğlu isyanından sonra burunları azıcık kırılmıştı. 1923'ten sonradır, ki bunlar canlanmaya başladılar. 1925'ten sonra dağlara eşkıya çıkarmaya başladılar. 1930'da öyle hale geldi ki Toroslar, ağa eşkıyalarından geçilmez oldu. 1933'te Nazmi Sevgen kumandasında bir birlik gelip eşkıyaları ortadan kaldırdı. Ağaları da Diyarbakıra sürdü.

Ağalar Diyarbakır sürgününde birkaç ay kaldıktan sonra geri döndüler. Geri döndüler ama, iyice de güçlenmeye başladılar.

Oldum olası, Osmanlı devrinden bu yana bu ağalar ikiye üçe ayrılırlar. Kasabaya gelen memur, kaymakam, candarma kumandanı, mal müdürü bir yandan bir yanı tutmak zorundaydı. Bütün ağaların suyuna gitmek zorundaydı. Hükümete işi düşen halk, önüne ağa katmadan dairelere gidemezdi. Gitse de işini gören olmazdı. Bu bir ortaçağ geleneğiydi. Halk insan değildi. Konuşmasını bilmezdi. Gelen memur ağalara dayanmak, bunların faydalarınca gitmek zorundaydı. Yoksa iki gün bile dayanamazdı.

Gelen memur, bir yanı tutup da bir yanı tutmadı mı, yandı. Öbür taraf onu hemen allem eder, kallem eder attırırdı.

İyi biliyorum, 15 yılda otuz yedi kaymakamın Kadirliden gidişinin sebeplerini iyi biliyorum. Çoğunun içinde bulundum.

1- Halkın faydasıyla birlik olup, ağalara karşı koyanlar. Bunlar çok genç adamlar. İki üç gün içinde ağalar onları toz ediverirler. O fıkaralar da neye uğradıklarını bilemeden geldikleri gibi apar topar giderler. Yıllar geçtikten, tecrübe sahibi olduktan sonradır ki, neye uğradıklarını, başlarına neyin geldiğini anlayabilirler ancak.

2- Gelen yeni kaymakamı kasabanın ağalarının bir bölüğü tavlar. Nasıl tavlarlar, bunun da türlü yolları vardır. Bu sefer öteki bölük o kaymakama düşman olur. Başlar hakkında uğraşmaya. O da çok yaşamaz, çeker gider.

3- Gelen yeni kaymakam feleğin çemberinden geçmiştir. Ağaların büyük güç olduğunu bilir. Bütün ağaların faydasına çalışır. Bu sefer de halk sızlanmaya başlar. Halk sızlanmaya başlar ama, kim dinler. Binde bir dinlerlerse halkı, o kaymakam da gider...

4- Bir de kaymakamlar Kadirlide çeltik kurbanı olmuşlardır. Bazıları çeltikçilerle ortak olurlar. Para vururlar. Çeltik yüzünden bazan hepsiyle dost olanları olmuştur. Bazıları gene bir tarafın faydasına çalışır, bir tarafın zararına... Gene uçar kaymakam.

İşte on beş yılda otuz yedi kaymakam.

Şimdi gelelim Memet Canın macerasına...

Kış basıyor. Ortalık çamur deryası. Bir de İstanbulda Kadirliyi Güzelleştirme Derneği var. Kaymakam, düşünüyor ki, bu dernekten faydalanılabilir. Derneği Kadirliye taşıtıyor.

Derneğin elinde hemen hemen hiç para yok. Belediyeyse tamtakır. Bütçesi altı yedi bin lira kadar bir şey. Sormadım, belki daha fazla, daha az. Her neyse, bu parayla hiçbir şey yapılamaz. Bu derneğe para yolu bulmalı. Ama nasıl, nereden?

Burada bir Savrun çayı vardır. Bu çayın suyu, altından da değerli. Çayın sularıyla çeltik ekilir. Eskiden beri burada, Savrundan su almak için arklar yapılmış. Bu arkların sahipleri var. Yani suyun mülkiyetine bir çeşit sahip çıkma. Bu arklardan birinin sahibi her yıl arkını altmış, yetmiş bin liraya kiralar. İşte bu arklar içinde Belediyenin de zamanında çıkarılmış iki arkı var. Kaymakam düşünüyor ki, bu arklarda iş var. Bu arkları ihya edip satmalı... Arkları ihya edip açık artırmayla satılığa çıkarıyor seninkisi. Sanırsam çeltikçilerden biri bir arkı altmış bine kiraya alıyor. Bir anda altmış bin lira. Derken ötekisini de satıyor.

Hikaye uzun, bu su işi çok önemli bir iş. Yazın Savrunun suyu azaldığından, bir damla su bir damla kan değerindedir.

Çeltikçiler doymazlar. Bu Savrun suyu ne kadar bir çeltik sahasını sular, hesaplamazlar. Su, ekilen sahalara yetmez. Yetmeyince de başlar kavgalar... Su çalmalar... Su için silahlı çatışmalar, cinayetler... Çeltiğin susuz kalması, ölmesi demektir. İyi sulanmış çeltik bire yüz, bire yüz yirmi verir. Halbuki suyunu alamamış çeltik bire otuzdan yukarı çıkamaz. Bu bir ölüm kalım savaşıdır.

İşte durum böyleyken, Savrun suyunun her damlası bir damla altınken geliyor kaymakam, bu sudan iki ark daha çıkarıyor, satıyor.

İki ark çıkınca, suları azalan, iki arklık suları azalan ark sahipleri kızıyorlar. İki saha çeltik daha ekleniyor çeltiklere, buna

da kızıyorlar. Belediye arklarını açık artırmayla alan çeltikçinin düşmanları da, arkları o adamlar aldı diye kızıyorlar.

Şimdi bir, kaymakam ağaların aracılığını ortadan kaldırıyor. Bu büyük bir suçtur. Gerçekten, bir kaymakam bu büyük suçu nasıl işler, ben kendi hesabıma buna şaşıyorum. Bence bu kaymakam salt yürek. İkinci suça gelince, Belediye arklarını onarıp, iki arklık suları ellerinden alıyor. Bir de satıyor. Bu da olacak iş mi?

Şimdi dedikodular... Dedikodu makinasının işlemesi gerek. Kaymakam hakkında Ankaraya teller çekmek gerek. Ağalar adamlar tutup, her gün, tel üstüne tel çektirmeye başlıyorlar Ankaraya.

Ben arzuhalciydim eskiden... İnsan hali, ben de arzuhalciyken bir kaymakam, rüşvetçi bir kaymakam için arzuhaller yazmıştım. Öyle dokunaklı yazmıştım ki... Duyduğuma göre, on dört yıl önce yazdığım bu arzuhalin kopyası ellerindeymiş, işte bu arzuhali adapte ederek kaymakam için çekmişler. Dostlarım söylediler, bu işte senin de suçun var, dediler. Arzuhalin az daha başımıza işler açıyordu. Memet Candan özür dilerim, bunca yıl sonra gerçekten kötü bir kaymakam için yazdığım arzuhalin kendisi için kullanılacağını ne bilirdim? Bir de Memet Can gibi bir kaymakamın, bu çağda kasabama kaymakam olacağını ne bilirdim? Elime geçirsem, bu arzuhalimi İçişleri Bakanlığı ilgililerine göndereceğim. Bir daha böyle bir arzuhal alırlarsa makbul saymasınlar.

Eline azıcık para geçirdi mi, kaymakam başlıyor işe... Gün geçirip vakit vermeden zamana. Hemen işe sarılıyor...

Bir elin nesi olur ki. "Kaba ağacın gürlemesi dal ilen" derler.

Bizim kaymakam da kasabada, kasabanın gerçekten güzelleşmesini isteyen iyi insanlarla birleşiyor. Bir de öğretmenler, memurlar, köylüler kaymakamı bir iyice tutuyorlar. Sen doğru çalış, eğri bulur belasını...

Kasabanın aydınları, aklı eren köylüler, tüm iyiler birleşip kolları sıvıyorlar.

Engel ne kadar büyük olursa olsun. İnanmış insan, iyi iş yapmaya yönelmiş insan başarır.

Kaymakamın Ordusu

Kış bastı ya, Kadirli bataklık oldu ya. Kaymakamın da elinde biraz para, bir de Kadirliyi Güzelleştirme Derneği var ya, bir de bu dernekte Kadirliyi gerçekten seven insanlar var ya. Bizim kaymakam için ele geçmez fırsat. Bir şey daha var, ağalara bakmayın, bu Kadirlinin insanları zeki, cin gibi, şeytana külahını ters giydirir cinsten insanlar. Sonra bütün bunların yanında bir yapıcı yönleri de var. Gerçekten güzel işler yapmak istiyorlar.

Kadirlideki öğretmenlerin çoğu Kadirlili. Bunlar da kaymakama destek oluyorlar. Okumuşlar yazmışlar, eli kalem tutmuşlar, kasabayı, insanını sevmişler hep birlik oluyorlar.

Halk var, cömert, güzel bir halk. Aydınlar var, memurlar var, gerçekten bir şeyler yapmak, bu ortaçağ karanlığından bu halkı kurtarmak için çırpınan aydınlar, memurlar.

Kolları sıva bakalım genç kaymakam... Seksen yıldır bir dağ başı, bir bataklık, bir orman, bir çöl gibi el değmemiş duran kasabaya bir şeyler yapmaya çabala.

Köylere haber uçuruyor kaymakam, diyor ki: "Ey millet, ben bu kasabayı onarmak istiyorum. Böylesi bir kasabada yaşanmaz. Yolu yok, beli yok. Hiçbir şeysi yok oğlu yok. Kasabanızın gül gibi olmasını istemez misiniz? Bana yardım edin. Yardımınızı dilerim."

Köylüdür bu. Kaymakamın iyi niyetini gördü ya... Dostluğunu gördü. 37 kaymakamın 38'incisini gördü ya...

"Sen kaymakamsın ve de doğru dosdoğru, vatan uğruna çalışırsın. Neyimiz varsa sana feda," diyorlar.

Kaymakamdır, aydınlardır bu işe sonsuz seviniyorlar.

Köylüler:

"Ne istersen gözümüzden iste kaymakamımız," diyorlar.

Kaymakam:

"Sağ olun, var olun," diyor. "Sizden dileğim şudur ki, bana traktör, kamyon, araba gerektir. Bunlarla kum taşıtacağım. Taş, çakıltaşıtacağım."

Bir anda köylerden, kasabadan otuz kırk kadar kamyon, arkasında naylon arabası olan traktör toplanıyor:

"Buyur kaymakamımız," diyorlar.

Kasabalılar bu makina kalabalığına hemen bir ad takıyorlar: "Kaymakamın ordusu..."

Kaymakam lokantacıya gidiyor.

"Bu benim kamyonların, traktörlerin sürücülerine bedavadan kaç gün yemek verirsin?"

Lokantacı diyor ki:

"Mademki bizi bu bataklıktan kurtarmak için çalışacaklar, lokantam emirlerine hazır. Kaç kişi düşerse hisseme, istediği kadar, işleri bitinceye kadar yemek yiyebilirler."

Bütün lokantalar bu kararı alıyorlar.

Otelciler, sinemacılar da öyle.

Şoförlere biraz da para veriyor kaymakam. Çünkü şoför milleti bu, makinaya bir arıza yaptırdı mı, yandık. İyisi mi onları hoş tutmalı. Sonra efendim, Kadirliyi kalkındırma, ya da güzelleştirme derneği üyeleri zenginlere, esnafa başvuruyorlar: "Arkadaş, sen bu kasabanın imarı için ne verirsin, gönlünden ne kopar?" Herkes gönlünden kopanı veriyor. Çeltikçiler, pamukçular veriyor... O kış kasabanın bütün caddeleri, sokakları çimentoyla onarılıyor. Hani Burgaz adasını gören var mı, bizim bataklık Kadirli oluyor sana Burgaz adası. Bunun için yalnız 600.000 lira harcanıyor.

Adanada, Kadirliyi görmüş bir mühendisle görüştüm. Mühendis bana dedi ki:

"Ben bu işe şaştım kardeşim," dedi. "Ne sihirdir, ne keramet, el çabukluğu marifet. Başka türlüsü olamaz. O Kadirlideki işler, o yollar caddeler, o park, o okul... Ne bileyim ben, bütün o gördüğümüz işler 600.000 liranın yapacağı iş değil... Bana sorsalardı, derdim ki, bu yapılan işlere en azdan üç milyon gerektir."

Kaymakamın ordusu, bir de halkın yardımı sağ olsun. Elbirliğiyle olunca insan bir anda...

Kasabayı yaptın, işi kotardın pişirdin. Bu kadarı bu yüzyılda, insanlarımız, bizim memleketimiz ortaçağı yaşarken sen yirminci yüzyılda yapılacak işleri yaptın. Artık yerinde dursana gözüm, bundan fazlasını kaldırmaz Türkiyenin bu durumu. Durur mu kaymakam?

Ne yapmış yapmış, Savrun suyunun mecrasını da düzelttirmiş Bayındırlık Bakanlığına. Çünkü bu Savrun suyu kışın

öylesine bir taşar ki, kasabanın bir kanadını su altında bırakır. Suyun mecrası yerine sokulunca, kazandığı toprağı park yaptırmış.

Çok Anadolu ilinde, örneğin Maraşta, Antepte, Sıvasta, Kayseride, Niğdede, Nevşehirde, Aydında, Muğlada... Şimdi teker teker bu illeri gözümün önüne getiriyorum da, daha birçok illerde bu park gibi bir park yok.

Bu park da kaymakama birçok düşman kazandırmış. Bu yazıma sığmaz bu düşmanlık hikayesi, bir ileri yazıma saklıyorum...

Bir de bu kaymakam gene durmamış, gene doymamış, kasabanın üst başına, kel bir tepeye "Maarif Ormanı" yapmaya kalkmış. Bunu öğrencilere yaptırmış. Her öğrenci bir ağaç dikmiş. Ve ağacını bellemiş, ağacına bakmayı üstüne almış.

Bu ormandan dolayı da birçok düşman kazanmış.

Dursana kaymakam, yanıyorsun kaymakam, bu kadar faydasına karşı gidilmez ağaların. Seni halk da, Milli Birlik hükümeti de kurtaramaz.

Kaymakamdır bu... Durur mu? Kasabanın güzel mi güzel, tatlı mı tatlı bir taş köprüsü vardır. Yerine öylesine uymuştur ki, güzelliğine doyum olmaz. Sülemiş tepesine bir elişi kağıdından resim gibi yapışmıştır. Ta uzaktan, Çukurovadan parlar. 1950'den önce bu köprünün bir yanını sel alıp götürmüştü. Yanmıştım bu köprüye... Kimse onarmıyordu. Ağası, memuru, hükümeti kimse yüzüne bakmıyordu ki bu canım köprünün. Kaymakam o köprüyü de yaptırmış.

Şu kaymakamın yaptıklarına bakın. Bu kadar da kötülük olur mu bu kasabaya. Bu kaymakam biraz daha durursa bu kasabada öldük, bittik... Hemen, tezelden, bu kaymakamın da akıbeti, öteki otuz yedi arkadaşının akıbetine benzemeli ve arkasından teneke çalınmalı. Olacak iş değil, böyle bir kaymakam bir kasabada duramaz.

Ağaların Toprakları ile Uğraşınca
Kaymakamın Başı Derde Giriyor

Cenuben Karakeçinin pınarı, şimalen Sapantaşı, garben Delice ark, şarken Dudağı yarığın tarlasıyla çevrili 15 dönümlük tarla. Falan köyden falan oğlu filanındır, diye yazar. Bu bir tapudur. Tapunun çerçeve sınırlamasıdır.

Bunda ne var diyeceksiniz. Şöyle bakınca da sahiden ne var? Ama işin içinde iş var. İşte böyle sınırlanmış tapular bu memleketin başına beladır.

Şimdi yukarıdaki sınır içinde 15 dönümlük tarla yazıyor ya, bu tarla 150.000 dönüm olabilir.

Bu tarlayı Çukurovada Toros eteklerinde, Kadirlide farz edin. Bu 15 dönümlük tapulu toprak bir ağanındır deyin. Bunun dört bir yanında başka tapulu toprak olmadığını da göz önüne getirin.

Bizim ağa, Karakeçinin pınarını alır iki kilometre öteye çekebilir. Bu iki üç bilirkişinin tanıklığına bağlıdır. Sapantaşını alıp taa ötelere götürebilir. Tarla büyür de büyür.

Anadoluda yüzde doksan tapular böyledir. Adamın bir dönümlük tapusu vardır, sınırları içinde 1000 dönümlük tarlası vardır. Bu tarlalar hazinenindir. Ağalar, beyler göz göre göre devletin malını gasp etmişlerdir.

Bir de böyle tapu sınırı içine girmeyen, devletin malı olup da ağalarca işgal edilmiş tarlalar vardır. Bunu birçok örneğiyle vereceğim. Bu devlet toprakları düpedüz, hiçbir sebep gösterilmeden işgal edilmişlerdir. Devletle bu ağalar arasındaki savaş yıllardan bu yana sürüp gider. Şimdi bu ağalar karma oldular. Devlete, devletin adamlarına karşı toprakları korumak için birleştiler.

Kadirlideki ağaların elindeki devlet toprakları iki yerden ağaların eline geçmiştir: Giden Ermenilerin toprakları. Bir de bataklıklardan kurutulmuş topraklar. Ağalar bataklıkları kurutup da bu toprakları ele geçirmiş değillerdir. Kendiliğinden, çeltik yüzünden kurumuş bataklık topraklarına konmuşlardır.

Şimdi örneklerini sıralayalım:

l - Bu ağa yüksek tahsil görmüştür. Bir köylü ağasının oğludur. 200 dönüm tapulu toprağı vardır. Ama bu adam 5000

dönüm toprağı zapt etmiştir. 5000 dönüm deniyor ya, Allah bilir onun orasını gayrı. Bu 5000 dönümün 4800 dönümü hazineye kayıtlıdır. Yani hazinenin 4800 dönümlük tapusu vardır. Yıllardan bu yana bu üniversite diplomalı kişi bu toprakları işletir, bir kuruş da kira vermez devlete.

Devlet bu tarlayı ele geçirmek için uzun yıllar uğraşmıştır. Ama, hiçbir zaman ele geçirememiştir. Bu gidişle de hiç mi hiç geçiremeyecektir.

1950 yılında bu 4800 dönümün 665 dönümünü hükümet göçmenlere tahsis etmiş. Ve de temlik etmiş. Bu tarlalar hükümetin değil mi, isterse göçmenine de verir, satar da atar da. Kim ne karışır? İşte 665 dönümcük yere bile 1950'den bu yana göçmenler giremiyorlar.

Bu bizim kaymakam gelince, "Ne demek ola ki," diyor. "Devletin göçmene verdiği tarlada göçmen oturmalı." Sen misin bunu diyen ve de tatbike kalkan. İşte dananın kuyruğunun koptuğu yer tam burası. Tarla kutsaldır. Hele ağa tarlası bin misli kutsaldır. Elini sürenin eli bir iyicene yanar. Gelsin telgraflar, gitsin telgraflar. Bu 5000 dönümlük toprak genel müdür başları yemiştir. Bir sen mi dayanacaksın, genç kaymakam?

2- Tapu 77 dönüm. Eldeki tarla 1000 dönüm. Bu tarlanın 220 dönümü göçmenlere tahsis ediliyor. Hiçbir zaman göçmenler gelip bu tarlaya da sahip olamıyorlar. Ancak devrimden sonradır ki, kaymakam bu tarlayı göçmenlere teslim ediyor. Bu teslim edilen tarlaların sonuçlarını söylemiyorum. Sonuçları acı... Bir gün tarla meselelerini derinliğine, bütün ayrıntılarıyla yazacağım.

3- 350 dönümü tapulu. 1000 dönüm tarla var elinde. 1927'de bu 1000 dönümün 650 dönümü göçmenlere tahsis edilmiş, ama göçmenlerin eline geçmemiş.

Bunu da bizim kaymakam göçmenlere veriyor. Sonu malum.

Ağaların elinde böyle çok tarla var. Bu ağaların elindeki hazine tarlaları bile kurtarılabilse birkaç fıkara toprak sahibi olabilir. Ama bu toprakları ağaların elinden kurtaracak gücü ben şimdilik kimsede görmüyorum.

Her neyse, ben kaymakamdan söz ediyordum, bu tarla işiyle kaymakam, bu dokunulmaza dokunmakla başını iyice

belaya sokuyor kaymakam. Bu kaymakam artık ağzıyla kuş tutsa bu kasabada kalamaz. Evliya olsa kalamaz. Çukurovada bir deyim vardır: "Suyu ılıdı" derler. Bu işten sonra artık kaymakamın suyu ılımıştır. Bu kaymakam gidicidir. Bunu, herkes, herkesle birlikte kaymakam da biliyor...

Halkta müthiş bir üzüntü başlıyor. Kaymakam keşki bu tarla işine burnunu sokmasaydı. Sokmasaydı da bu kasabada biraz daha kalsaydı.

Şimdi burada bir iyice derleyeyim toparlayayım. Şu kaymakamın bir yılda bu kasabaya yaptığı işleri bir bir sıralayayım:

l- Kasaba sokaklarının, caddelerinin betonarme olması, 2 - Kanalizasyonu, 3 - Park (kırk dönüm. İçinde çocuk bahçesi bile var. İçinde yüzme havuzu da olacak), 4 - Hamam (inşaatı devam etmekte. Otuz tane kurnası olacak. Bundan önce kasabanın halkı nerede yıkanırdı, diyeceksiniz. Ha, şunu da söyleyim ki, şimdi bile bu kasabada ancak birkaç evde banyo vardır. İki üç zengin evinde. Gerisinde banyo yoktur. Küçümseyip bıyık altı gülmeyin, hamam hamamdır ve çok önemlidir), 5 - Cezaevi, 6 - Bando takımı tesisi, 7 - 213 dönüm çam fidanlığı, 8 - 206 dönüm okaliptüs fidanlığı, 9 - Verem dispanseri (inşaatı devam etmekte), 10 - Lise inşası için malzeme ihalesi yapılmıştır, 11 - Ortaokuldan 100 fakir öğrenciye yemek verilmeye başlanmıştır.

Bir de size devrimden önce ve devrimden sonra Kadirlide öğrenci ve öğretmen sayısını vereyim. Bu liste size yeteri kadar bilgi verebilir.

1959-1960 yılı öğrenci sayısı: Köylerde 4412. 1961-1962 yılı köylerde 7041.

1959-1960 yılı öğretmen sayısı: Köylerde 60. 1961-1962 yılı köylerde öğretmen sayısı iki misli: 121.

Şu rakamlarla başınızı ağrıtmayayım. Biraz daha gayret edersem, bu yazı bir istatistik kitabı sayfasına döner. Vazgeçtim.

Şimdi bir adam, bir yılda günlerden beri saydığım işleri yapınca ne yaparlar ona?

Daha yazmadım, kaymakamın bütün yaptıklarını daha yazmadım. Bir de kültür çalışmaları, konferanslar, film göstermeleri var ki, hepsini yazarsam bu yazar da bir kaymakamı

amma şişiriyor, diyeceksiniz. Bir gün, elime biraz para geçerse İstanbuldan bir otobüs tutacağım, gazeteci arkadaşlarımı bindirip kasabamı göstermeye götüreceğim. İsterse bir insan bu ortaçağ karanlığında, bu ağaların içinde bile bir şeyler yapabilir.

Yapar ama, başına da işler açar. Kuyruğuna da teneke bağlanır.

Ağaların Bütün Gayretlerine Rağmen Kaymakam Yerinde Kalıyor

Tam kış ortası, ulu, acı poyrazlar Torostan Çukura delicesine inerken, işte böyle soğuk, güneşli bir günde kasabayı bir kara haber sarıyor. Kaymakamı atmışlar. Bu haber en kuytu köşedeki, en yaşlı, yatalak kadınlara bile ulaşıyor. Önce kadınlar ayağa kalkıyor. "Bize bunca iyiliği eden kaymakamı nasıl atarsınız? Bizi çamurdan, susuzluktan kurtaran bu insanı ne demeye atarsınız?" Toplantılar, kaynaşmalar... Kadınlar hazırlanıyorlar, kaymakamı attırdıklarını sandıkları kimselerin evlerinin önünde teneke çalarak gösteri yapacaklar.

Şoförler de klakson nümayişi yapacaklar. Sabahtan akşama kadar klakson çalacaklar.

Kaymakam adına, gitmesin, istifa etmesin diye, hemen halk arasında para toplanıp 5000 lira yatırılıyor bankaya.

Memurlar, kaymakam gidiyorsa biz de gidiyoruz, diyorlar, dayatıyorlar.

Bütün şoförler karar veriyorlar: Üç gün hiçbir araç, hiçbir yere işlemeyecek. Bütün makinalı araçların motorları bozuk.

Otuz tane öğretmen istifaya karar veriyor...

Elhasılı kelam, kadını erkeği, çoluğu çocuğuyla bütün kasaba bir ayağa kalkıyor ki, ayağa kalkma derim sana.

Kaymakamı nereye tayin ediyorlar biliyor musunuz? Tam kışın ortasında Vanın Muradiye ilçesine. Yollar, beller kapalı. Kaymakam uçakla bile gidemez. Kin bu. Yolda fıkaracağızı dondurup da öldürecekler. Mademki bu kaymakam işe yaramaz, mademki Muradiyeye tayin ettirmek elinizde, bari bahar gelsin de öyle tayin ettirin.

Kasabadaki kaynaşma ilgililerce duyuluyor. Kaymakamın gitmesi durduruluyor. Hiç olmazsa yaza kadar kalsın da öyle gitsin, yollar kapalı... Donar, ölür, diyorlar. Ne diyorlarsa diyorlar, kaymakam da eğreti olarak kalıyor. Ama ağalar durur mu, ille de şimdi gidecek. Mademki bu kadar kötülüğü etti şu kasabamızda. Burada bir dakika bile kalamaz. Olamaz böyle şey...

İş büyüyor, çatallaşıyor. Bu işi Milli Birlik Komitesi de duyuyor. Hele ne imiş şu Kadirlide dönenler diye, Milli Birlik Komitesi bu işlerin tetkikine, Kadirliye iki üyesini, Sami Küçükle Suphi Gürsoytrakı yolluyor.

Milli Birlik Komitesi kasabaya gelince kıyametler kopuyor. Ağalar bir yandan üyelere adamları eliyle arzuhaller yolluyorlar. Halk sokaklara dökülmüş, bağırıyor: "Ağaları istemiyoruz, kaymakamı istiyoruz."

Ağaları tutan bir şikayetçi geliyor üyelere:

"Bu kaymakam," diyor, "şu kış ortasında benim evimi yıkmaya karar verdi. Ev yıkılırsa çoluk çocuğum açıkta kalacak."

"Bu ev sizin mi?"

"Kiracıyım."

"Niçin yıkacaklar?"

"Yol geçiyor da..."

Bu bir şikayet. Kaymakama soruyor üyeler.

Kaymakam diyor ki:

"Gerçekten bu evi istimlake karar verdik. Bu kişiye evden çıkmasını söyledik, bir türlü çıkmıyor. Birkaç aydır çıkmasını bekliyoruz."

Tam bu sırada bir şikayetçi daha geliyor.

"Ben," diyor, "hani az önce gelen şikayetçi var ya, evimi yıkıyorlar diyen şikayetçi var ya, onun evinin sahibiyim. Ve de ben kaymakamdan şikayetçiyim. Gittim kaymakama başvurdum. Dedim ki, evimi size bedelsiz veriyorum. Yıkmanızı istiyorum. Bu kaymakam aylardır bedelsiz verdiğim evimi yıkmıyor."

İş çatallaşıyor. İki şikayetçi de bir acayip.

Halk bağırıyor... Milli Birlik Komitesi üyeleri düşünüyorlar... Kaymakamın yaptıklarını bir bir gözden geçiriyorlar. Gözleri fal taşı gibi açılıyor. Bakıyorlar ki, karanlıklarda yol açan birisiyle karşı karşıyalar.

Sami Küçük orada kürsüye çıkıyor:

"Biz hükümet olarak, insan olarak şu sizin yakındığınız ağalara karşıyız. Bundan böyle ağalığa paydos. Biz hükümet olarak kaldıkça sizin bu çalışkan, sizin bu kadar sevdiğiniz kaymakamınız da sizinle birlikte kalacaktır."

Köylüde bir sevinç, bir kıyamet.

Ama kaymakamda da şevk kalmıyor. Ha gittim, ha gideceğim. Bir zaman öylecene duruyor.

Ağalar seçimi bekliyorlar. Hele bir seçim olsun. Bu askerlerle başa çıkılmıyor. Bu askerler de kaymakam soyundan kişiler. Politikacılar ele alınca hükümeti, hangi parti olursa olsun, bir kolları içinde olacak. O zaman kaymakamın suyu ılıyacak.

Derken seçimler oluyor. Artık bu devrim hükümeti kaymakamının yeri yok. Ağalarca gene telgraflar, iftiralar... Neler de neler...

Seçimlerden sonra karma hükümet kuruluyor. Karma hükümet kurulunca Ahmet Topaloğlu İçişleri Bakanı oluyor mu sana. Ahmet Topaloğlu Kadirlinin Satı köyündendir. Ağalara gün doğuyor. Bir sevinç, bir sevinç, etekleri zil çalıyor. Ahmet Topaloğlu AP'den. Seçimde de onu birkaç kaymakam düşmanı ağa desteklemiş. Bir gazetede de çıktı daha önce, ağalar diyorlar ki, Ahmet Topaloğlu borcunu ödesin. Ben iyi kötü yanlarıyla Ahmet Topaloğlunu bilirim. Borcu ne olursa olsun, var mıdır, yok mudur onu da bilmiyorum ya, kasabamıza bu kadar iyiliği dokunan adamı kolundan tutup da atamaz. Yanlış anlaşılmasın, manevi borçtan söz ediyorum.

Bu adama kasabamızın daha ihtiyacı var. Diyeceksiniz ki, gitsin de Türkiyenin başka yerine de senin kasabana yaptığını yapsın. Burada işini sen tamamlatma da, o gitsin gene hiçbir zaman tamamlayamayacağını bildiği bir işe başlasın öyle mi?

Topaloğlu da ağaların tazyikine dayanamıyor olacak, kaymakam için kasabaya iki müfettiş gönderiyor. Müfettişler arıyorlar, tarıyorlar, Ankaraya geri dönüyorlar. Müfettişlerden ses sada yok. İyi mi dedi müfettişler, kötü mü dedi. Hiçbir kıpırtı yok.

Müfettiş raporlarının sonucunu bekle ha bekle... Bu, insanda çalışma gücü bırakır mı?

Müfettiş raporu Demoklesin kılıcı gibi tepende asılı dururken...

İnsanlara böyle bir işkenceyi yapmaya kimsenin hakkı yok. Suçun var, çekil git. Suçun yok, başım üstünde yerin var. Açık açık...

Size bir şey daha söyleyeyim mi, belki de aldanıyorum, bu bizim kasabalı Ahmet Topaloğlu ağaların içyüzünü iyi bilir. Kaymakamlık da yapmıştır. Hileli telgrafları iyi bilir. Onun İçişleri Bakanlığında bulunması belki de Kadirli için talih olmuştur.

Belki o da ağaların safına değil de, Kadirli idealistlerinin safına geçip bizimle birlikte kaymakamın kasabada birkaç yıl kalması için uğraşır.

Şimdilik, bu macerayı ben kısa kısacık gözünüzün önüne serdim. Bu maceranın sonunu gerçekten merakla bekliyorum. Ne olacak?

Sayın okurlarım sonucu da size belki bir hafta, belki bir yıl sonra ve belki de beş yıl sonra, sağ kalırsak bildireceğim.

Binbir Duygu İçinde Bocalayan Kaymakam ve Ozan Kul Halil

Gene bir gariplik çöktü serime
Ben de bilmem ya nicolur halımız
At sürüp bu ellerden gitmek dilerim
Belki tuz ekmektir bağlar yolumuz

Kul Halilim der ki nekes gülmesin
İyiler gidip de kemler kalmasın
Herkes bildiğinden geri durmasın
Allah sana malum olsun halımız

KUL HALİL

Bu Kul Halil kim, hangi çağda yaşamış, neciymiş, daha başka neler söylemiş, elimizde yukarıdakinden başka bir şiiri yok. Varsa da ben bilmiyorum, bulamadım bir yerde. Kul Halil yukardaki şiirinde önce yakınıyor. Sonra kaçmak gitmek, başını

alıp gitmek istiyor. Sonra da gidemiyor. Onun yolunu bağlayan bir şeyler var. Kul Halil diyor ki, belki de, diyor, yolumuzu bağlayan tuz ekmektir. Sonra kara alkışlar ediyor, iyiler gidip de kemler kalmasın, diyor, dayatıyor. Sonra da bir iyice öfkeleniyor, meydan okuyor: "Herkes bildiğinden geri durmasın." Bu, insanın var gücüyle, her şeyi göze alıp karşı koyması, başkaldırmasıdır.

Kul Halil, en sonuncu da inandığına sığınıyor. Sonucunu bekliyor. Girdiği kavganın onu nereye götüreceğini bekliyor.

Bu sütunlarda size uzunca bir hikaye, bir kaymakam hikayesi anlattım. Olayları olduğu gibi, kasabanın halkından duyup işittiğim gibi yazdım. Yazı uzamasın diye yazmadığım çok şeyler de var.

Bu kaymakam şimdi Kadirlide. İşinin başında. Onun bir yıllık macerası elbette bu kadar değil. Bir yıl içinde bu genç kaymakam neler çekmiş, neler duymuş. Nasıl bir dedikodu, nasıl bir gerilik, nasıl bir karanlık içinde boğulmuş...

Bir kere bu ıssız kasabaların yalnızlığı insanı öldürür. Bir de durup dinlenmeden seninle uğraşan, astığı astık kestiği kestik ağalar olursa karşında, insan deliye döner.

Bir yere gelmişsin, ortaçağ karanlığında o yer. O yerin insanları var. Onlar da senin gibi insan, senin kadar da okumuş çoğu, ama bunlar yaşadıkları yer için ve de çocuklarının yaşayacakları yer için hiçbir şey yapmamışlar, bir çöpü kaldırıp da şuradan şuraya koymamışlar.

Sen onların yerini yurdunu onarmaya, onlara insanca oturup yaşayacak bir yuva hazırlamaya bakıyorsun, onlar da karşına dikilip, olmaz, diyorlar. Tabii onların bir kısmı diyor bunu. Ne olursa olsun insana bu bir koyar ki... Ben bu kaymakamın acısını anlıyorum. İşte bu yazı dizisinde veremediğim, vermeye de gücümün yetmediği yer burası.

Kaymakamla konuşmak gerekti. Kaymakam da belki duyup düşündüklerini bana açıkça söylemezdi. Yılgınlıklarını, yiğitliklerini, bunalmalarını söylemezdi.

Bir gün bir kaymakam hikayesi yazacaklara bu benim yazılarım büyük ipuçları verebilir. İsterim ki, yirminci yüzyılın ışığıyla

ortaçağın karanlık zihniyeti içine düşenlerin bu maceraları unutulmasın. Bizden sonra geleceklere örnek olsun. Işıklık etsin.

Aşağıdan, ovadan, Çukurköprü yolundan Kadirliye geliyorsunuz. Çukurovanın düzlüğünden Torosun sıralanmış karlı tepeleri yerden bitivermiş gibi gelir insana. Bir de sizin geldiğiniz vakit ikindi vaktiyse. Kadirlinin camlarına gün vurmuşsa, sıralanmış karlı Toros dağlarına yapışmış bir peri padişahı şehri duygusunu uyandırır Kadirli insanda. Sonra cup diye, bir karanlığın, bir viraneliğin içine düşersin.

İşte bu bizim kaymakam bu çamurluğu, bu karanlık yeri azıcık bir şeye benzetmiş.

Şimdi kaymakamı buradan, başka yerleri mamur eylemeye (!) gönderirlerse ne olacak? Kaymakamın diktirdiği cümle ağaçlar kurutulacak. Ağalar ormanın toprağına konsunlar diye. Şimdi bile orman toprağına sahip çıkan çıkana. O güzelim park kuruyacak. Sonra o beton caddeleri inat olsun diye sökecekler. Bunlar deli mi, diyeceksiniz. Belki öyle inat için sökmezler, kendiliğinden sökülür de kimse bakmaz. O güzelim köprü yıkıldı da bir bakan oldu mu?

Pehlivan Usta gibi bazı iyi insanlar yıllar yılı yazıp çizdiler, köprü yıkılıyor, amanın önüne geçin, yıkılırsa yapılması zor olur, dediler. Kimse aldırdı mı? Yoook... En sonunda sular köprünün dibini oydu oydu, bir gün hızlı bir sel gelip köprünün yarısını aldı götürdü. Bu kaymakam olmasaydı daha sittin sene bu köprü yapılmaz, öbür yarısını da başka bir gün seller alır giderdi.

Hiçbir şey olmasa bile ben bu kasabadan olduğum için salt bu köprüyü onarttılar diye kaymakam Memet Canla arkadaşlarına minnet duyuyorum.

Kaymakam birkaç yıl daha kalırsa ne olur? Bu güzelim Savrun çayının kıyısındaki parkın ağaçları büyür, çimenleri güzelleşir. Savrun öyle tatlı bir sudur ki, çakıltaşlarının üstünden akar. Yanını yönünü zakkum, çınar ağaçları sarmıştır. Yarpuzu uzaklardan kokup gelir. Ve Savrun suyunun altına gün vurur. Savrun suyunun altı öylesine aydınlık olur ki, dibine Kuran düşse okunur bir su derler ya, işte Savrun suyunun ak çakıltaşlı dibi öyle olur.

Hani peri padişahının şehri gibi parlar Kadirli uzaktan demiştim ya, içine girince demiştim ya... İçine girince de rahat soluk aldıracak bir kasaba olacak. Bu kasabada çocuklar daha aydınlık, daha iyi, daha insan büyüyecekler.

Ben kasabamı severim. Bıraksalar bu kasaba üstüne nasıl nasıl hayaller kurarım. Bir gün gidip şu kasabama yerleşmek, orada oturmak isterim. Acı tatlı günlerim oldu, ama ben kasabamdan ayrılamam.

Bir türküde der ki:

Ora gidek ağ bebeğim
Bir gönlüm Çukurovada.

Benim de bir gönlüm Çukurovada. Kasabamı yaşanacak hale getiren, onu daha da güzelleştirecek olan insana burada candan teşekkür ederim.

Dikensiz gül olmaz, her güzelin bir kusuru var. Bizim kaymakamın da epeyce kusurları var. Onları neden yazmadın, diyeceksiniz. Çok çok küçük kusurlar.

Anladığıma göre biraz alaturkalığı var. Biraz şair adam. Ağalara ipuçları veriyor. Karşısında böyle ağaları bulunan adam işini çok sıkı tutar. Ağalar, en küçük sürçmeyi bağışlamazlar.

Şimdi kaymakamın en büyük suçunu yazacağım: Bu olmaz. İşte bunu bir kaymakam yapamaz. Bu bizim kaymakam ne yapmış biliyor musunuz, taaa kasabanın dibine kadar çeltik ekme izni vermiş. Toroslardan kasabaya kadar önüne gelen çeltik ekmiş. O güzelim Savrun suyu olmuş sana sapsarı bir zehir. Diyeceksiniz ki, kasabanın içme suyu var, kasabalı oradan içiyor. Ya Savrundan içmek zorunda olan köylüler? Ya sivrisinek? Dediklerine göre gene Kadirlide sıtma başlamış.

İnşallah bu yıl kaymakam, kasabanın çarşısının içine kadar çeltik ekme izni vermez.

Ne diyordu yukarda Kul Halil:

Herkes bildiğinden geri durmasın
Allah sana malum olsun halımız.

Ben, insanların iyiliğine, hakseverliğine, onuruna, çağımızın getirdiği güzel düşüncenin kötülükleri yeneceğine, çağımızın yenilmez halk gücüne inanırım.

Ve derim ki, güzel yirminci yüzyıl, sana malum ola halımız.

4.3.1962 – 13.3.1962

Çetin Altan İle Bir Konuşma

"Ve yaşarsam da muvaffak olacağım, yaşamazsam da..."
ÇETİN ALTAN

Çağına layık olmak diye bir şey var. Yediğin ekmeğe, içtiğin suya, okuduğun kitaba, girdiğin düşünceye, konuştuğun kişiye, içinde yaşadığın halka, insanlara layık olmak diye bir şey var. Sonra hak etmek diye de bir şey var. Yediğin ekmeği hak etmek, aldığın ünü hak etmek, sevdiğini, sevildiğini hak etmek diye de bir şey var.

Yazarlık namuslu iştir. Hele bizimki gibi Doğu toplumlarında yazarlık çok namuslu, çok güzel, çok kahırlı, çok zor bir iştir. Bizde yazarlığı hak edebilmek öylesine belalı bir iştir ki, bu işin içinden alnının akıyla çıkmış kişi o kadar çok değildir.

Bizde gazetecilik, bizde kitapçılık çok ilkel bir durumda olduğu için bizim yazarlarımız o gazeteci hürlüğünü, o yazarlık hürlüğünü hiçbir zaman tatmamışlardır. Sait Faik adını bilmeyen yoktur. Benim için dünyadaki büyük hikayecilerden biridir. Bu Sait Faikin en güzel romanı Medarı Maişet Motoru bir ünlü Babıali kitapçısında beş yıl beklemiş, basılmamıştır. Sonunda Sait kitabını kendi parasıyla bastırmıştı.

Eline bir rotatif nasılsa geçirmiş birisi kendisini rotatifin sahibi saydığı kadar, o rotatifle yazıları basılan yazarın da sahibi sayıyor. Şimdiye kadar bu böyle olmuştur. Anlı sanlı, o ünü bütün memleketi sarmış yazarlar iki paralık rotatifçinin karşısında nasıl iki büklüm olmuşlardır, bunu Babıalide yaşayan her-

kes bilir. Ve bunu da herkes bir olaymış gibi kabul eder. Babıali yazara herhangi bir kimseden daha aşağılık davranmıştır.

Yazarların sahipleri onları istedikleri gibi kullanmışlardır. Babıali düşüncenin, düşünce namusunun olmadığı bir yer olmuştur çoğu zaman. Gazete sahibi küçücük faydası için sağa sola yalpa vururken zavallı, malı olan, azıcık şöhrete ve bir parça ekmeğe satın aldığı yazarı da sürüklemiştir. Şu yazıcılık tarihimize bakarsak başımız döner, bu bir fırdöndüler tarihidir.

Daha yakın tarihimizden biliyoruz, bir yazar, gazete Mustafa Kemalci olduğu zaman Mustafa Kemalci olmuş, faşizmi tuttuğu zaman faşist olmuştur.

Bütün Babıali boyunca da satılık olmamış, yiğit yazarlar olmamış mı, olmaz olur mu? Olmaması doğaya aykırıdır. Babıaliye karşı koyan bu yazarlar, ki birçoklarını biliyor, tanıyoruz, kan kusa kusa, açlıktan, ya da hastane köşelerinde ölmüşlerdir. Bugün unutulmuş olan bu yazarlar düşünce tarihimizin şerefi olarak Türk milleti yaşadıkça anılacaklardır.

Niçin bu haldeyiz, biliyor musunuz, hala binlerce köy toprak altında, milyonlarca insan mağara çağını niçin yaşıyor, biliyor musunuz, bizde düşüncesini satan yazar çoğunlukta olduğu için.

Bir milletin başına büyük felaketler gelir. Büyük küçük felaketler... Örneğin o memleket iç ve dış sömürücülerin istilasına uğrar. Bu gerçekten büyük bir felakettir. Fakat memleketin yazarları, aydınları bu istilaya karşı koymazlarsa, işte bu, felaketlerin felaketidir. Ya korktuklarından, ya da satılmışlıklarından karşı koyamazlar. İkisi de aynı kapıya çıkar.

Bir milletin başına daha büyük bir felaket gelir. Toprağı ve kültürü sömürücüler tarafından öldürülür. Bu ölüme karşı da o milletin insanları karşı koymazlar, yazarları, aydınları ses çıkarmazlarsa işte bu da toptan ölümdür. Ölümden daha kötü, daha büyük, ölümlerin en iğrencidir.

Karanlık günler yaşıyoruz. Türk milleti çok karanlık günler yaşadı. Bazı milletlerin direnme güçleri vardır. Bu o milletin başlıca özelliğidir. Bazıları bizim direnme gücümüzün olmadığını sanırlar. Onlar aldanmışlardır. Anadolu tarihine bakacak

olursak bu tarih başkaldırmalar, direnmeler tarihidir. Bir gün gerçek bir Anadolu tarihinin yazılmasını isterdim.

Uzun sözün kısası biz şimdi, bugünlerde felaketlerin en büyüğüne ulaşmış değiliz. Başımızda türlü belalar var. Büyük çıkmazlarda bocalıyoruz ama, ışığımız yok değil.

Namuslu, her şeye rağmen ölümü ve açlığı göze almış, direnen, sonuna kadar da direnecek yazarlarımız var. Gerçekleri ne pahasına olursa olsun Türk milletine ulaştıracak insanlarımız, yazarlarımız. Türk milleti hiçbir çağda bu kadar mutlu olmadı, çünkü hiçbir çağda onun yazarları bu kadar kesin belayı göze almadı. Açlığı, sürünmeyi, hakareti böylesine göze almadı. İkbali, şöhreti, parayı böylesine tepmeyi göze almadı.

Nadir Nadiler, İlhan Selçuklar, Çetin Altanlar, Turhan Selçuklar, Orhan Kemaller, Sabahattin Eyuboğlular, Melih Cevdetler... Daha da sayabilirim. Cevat Fehmiler... Bu isimlerden bir teki bile düşünce tarihimizi şereflendirmeye yeter. Düşünce kavgası tarihimizi.

Çetinin evine, onunla konuşmaya giderken Çetinle yapacağım konuşmaya böyle başlamayı kuruyordum:

Türkiyenin büyük meseleleri var. Bu meselelere hiç kimse dokunmuyor. Bana kalırsa dokunmayacaklar da. Bunlar tabular. Korkutucu, ürkütücü meseleler. Suyun gözünü tutmuşlar. Bu meselelerin üstesinden gelmedikçe de, hiçbirinin üstesinden gelemeyeceğimizi de biliyoruz. Bu meseleleri de seninle çok çok konuştuk. Şimdi de Yön okuyucuları için bana bu dokunulmaz meselelerden birkaçını söyler misin?

"Bunlardan birincisi Türk basınının içyüzüdür. Kazanç mekanizmasının ne olduğunu kedinin pisliğini saklar gibi saklamak zorunda olan bir basın o memleketin gerçeklerini halka söyleyemez."

Niçin söyleyemez?

"Şunun için söyleyemez ki, o memleketin sefaletine ve perişanlığına sebep olan milletlerarası sömürücülüğün tam ortasında kolu kanadı gizli iplerle oynatılan renkli bir kukla durumundadır. Yerli ve yabancı şirketlerin bu gazetelere ilan yolu karşılığı verdikleri, sözde devlet siyasetini denetleyecek güçte

görünen makina sahiplerini sermaye birlik gruplarına karşı bükük boyunlu bırakmakta. Bağımsızlıklarını haykırdıkları halde hemen hemen hiçbiri para aldıkları şirketlerle Türk halkının iktisadi ilintilerini, kar nispetlerini, vergi meselelerini su üzerine çıkaramazlar. Böylesine, bir bakıma satılmış sayılabilecek bir basın, memleket gerçeklerine ve düşüncesine elbette ışık tutamaz. Çünkü ilancıların faydalarıyla memleketin faydası hiçbir zaman bağdaşamaz. Birisi aksa, ötekisi kara. Bunu da uzun uzun açıklamak gerekliğini duymuyorum. Bir memleketin fikir hayatı ilancıların elinde böylesine karanlıkta kalmışsa o memleket lanetlerin en büyüğüne uğramış demektir. Dünyanın hiçbir memleketinde, hiçbir basın böylesine ilancıların kulu kölesi olmamıştır. Basın ya ilancıların faydalarını savunacak ya da yok olacaktır. Yok olmayı göze alacaktır. Çünkü bir gazete 25 kuruşa satılır ve 25 kuruştan daha fazlaya mal olur. Hayatı ilana bağlıdır. Türk düşüncesini kurtaracak, basın hürriyetini sağlayacak, bence bugün için tek çare ilansız gazetedir. Çünkü bu anda gazeteler ilana karşı koyacak gücü ve fikir yüceliğini kendilerinde bulamıyorlar."

Ben bir şeye şaşıyorum. Sen, daha öteki yazarlarımız, bugün gerçek bir demokrasiyi savunuyorsunuz. İvazsız yalansız, bir gerçek demokrasinin savunuculuğunu yapıyorsunuz. Ben hepinizin yazılarını yıllardan bu yana okurum. Demokrasi aleyhtarı tek satırınızı görmedim. Demokrasiyi rotatif sahiplerinin sizlerden daha çok savunması gerekmez mi? Bir diktatörlüğün onlara kaça mal olacağını ancak Allah bilir. Gerçek bir demokrasiyi savunan sizlerin başına gelen belalara şaşıyorum. Türkiyede demokratik sistemi istemeyen kimsenin bulunmaması gerek. Gerçek bir demokrasi bizim basınımızın da işine gelmeli. Ama çok yazık, görüyoruz ki, bu basın kısıntısız, gerçek bir demokrasinin aleyhindedir. Bense bunu onların faydalarıyla bir türlü bağdaştıramıyorum. Ne yapmak istiyorlar, gerçekten on dört yıldır içinde olduğum halde bunların düşüncelerini anlamadım gitti. İnsan bindiği dalı böylesine keser mi, pes vallahi, ben anlamadım. Bir basının, Türkiye gibi bir memleketin basınının, demokrasiyi yerleştirmekten başka kaygıları olmayan sizler gibi savaşçı kalemleri baş tacı etmeleri gerekmez mi? Üstelik de...

"Baş tacı mı? Baş tacı etmeleri şöyle dursun... Sana bir rakam söyleyeyim de meseleyi daha iyi anlatayım. Ayda altı yüz bin lira alan rotatif sahibi var. Bana para epeyce kördür gibi gelir. Demokrasi istemeyenlerin kendi durumları bu açıklıkta ortaya çıkacaktır çünkü. Demokrasi karanlıkta kalmış her köşe bucağa ışık tutar. Karanlıkta çalışanların işine gelmez demokrasi. Basınımızda demokrasiyi, gerçek demokrasiyi, her şeye rağmen savunmaya çalışanlar ışıktan korkmayanlardır. Işıktan korkacak kadar kirli işlere yatmış olmayanlardır. Demokratik gerçekler memleketin iktisadi platformunu da ortaya koyar. Böyle açık bir platformda milli gelir dağılımına göre, işletmecilik esaslarına göre, eşitlik, özgürlük ilkelerine göre Babıali basınının durumu epeyce falsoludur. Gerçek demokrasi bu falsoyu ister istemez ortaya çıkaracağı için demokrasiyi uyutmaya çalışırlar. Bu ise az önce senin şaştığın gibi derinliğinde kendi aleyhlerindedir. Demokrasiye giden yolda bir uyutursun iki uyutursun, sonra yolun yönü değişir. Bu da onların belalarını bulmaları demektir. Onların yerinde olsam, ne kadar zararım olursa olsun, sonuna kadar gerçek bir demokrasiyi savunurdum. Çünkü ne yaparlarsa yapsınlar falsolu durumları bir gün mümkünü yok açığa çıkacaktır."

Ne yapalım, basınımız bu basın. Biz de yazarız. O kapıdan o kapıya kovula kovula yazmaktan başka çaremiz var mı? Ben iki üç yıldır gazetesizim. Romanlarım imdadıma yetişmeseydi gerçekten açtım. Aç değildim, hamallık yapardım. Ya da başka bir iş bulurdum. Şimdi benim durumumda kalmış, yüzüne bütün kapılar kapatılmış başka bir röportaj yazarını düşünün. Babıalide sanırsam kapılar kötü gazeteci olduğum için yüzüme kapatılmadı.

"Demek istediğini anlıyorum. Bu basın kendi yolunda yürümeye istediği gibi devam etsin ve edecektir de. Dilediği gibi, manevi afyon ticaretini devam ettirsin. Türk halkı da boş durmuyor. O da bir yandan örgütleniyor. Onların karşısında özgür sendikaların gerçekten özgür gazeteleri özgür yazarlarla yakında dimdik duracaktır. Ben buna inanıyorum. Bir millet ömrü billah afyon yutmaz. Afyon tiryakiliği bir hastalıktır ve ilacı mutlaka bulunacaktır. Özgür sendikaların gazeteleri çıktığı za-

man basın diye oynanan komedinin ne olduğunu işte o zaman göreceğiz. İşte o zaman okuyucular büyük gerçeklerin kendilerinden nasıl saklandığını anlayacaklardır."

Memleketimizin bugünkü perişan durumu... Bana göre toprağımız ölüyor. Kültürümüz yozlaştırılıyor. Çünkü kültürü yozlaştırılmamış bir millet her zaman sömürücülerin elinden kendisini kurtarabilir. Toprağımız iyice ölmeden, kültürümüz tamamen yozlaştırılmadan... Kurtuluşu sağlayabilecek miyiz? İleri aydınların bütün direnmelerine, insanüstü gayretlerine rağmen ben korkuyorum. Çünkü toprağımın yüzde doksan öldüğünü, yani acı çektiğini gözlerimle gördüm. Yani Türkiye ölüm kalım savaşındadır şimdi.

"Bir muayyen azınlığın akıl ve bilinçdışı, hak edilmemiş çıkarlarını anayasaya aykırı olarak bütün araçlarla devam ettirme çabaları çoğunluğun uyanmasını, yaratıcılığa yönelmesini ve memleketin imkanlarını bilimsel metotlarla en üst seviyesine ulaştırarak nasibini alıp, mutlu yaşamasını kösteklemektedir. Toprak reformunun, orman reformunun, mesken politikasının, sanayileşme hareketlerinin gereken köklü bir silkinmeyle en olumlu bir şekle sokulmaması bundandır. İki buçuk milyon köylü ailesi topraksızken yüz bin dönüme sahip toprak ağaları vardır. Bu toprak ağalarının servetlerinin tümü kimse tarafından bilinmemektedir. Kereste tüccarları, dış sömürücüyle işbirliği yapmış iç sömürücü, devlet eliyle zengin olan dış firmaların yaptıklarını devlete sokuşturarak bütçeden komisyon payı alan ithalatçı kliklerinin yarattıkları boş endüstri kalkınması, apartmancıların açıktan karları, ihracatçıların üretici köylülerden ucuza alıp, yabancı firmalarla ortak olarak dışarıya sattıkları ürünlerden kazanılan servet kimse tarafından bilinmemektedir."

Birkaç tane de izin verirsen ben ekleyim. İsviçre bankalarındaki paralar. İsviçredeki Türk fabrikaları. Bu fabrikalar Türkiyede servetini garantide bulmayan zenginler tarafından kaçırılan dövizlerle kurulmuşlardır. Devam edelim.

"Evet, bütün bu paraların ne kadarı gerçek çalışanlara, ne kadarı vergi olarak devlete, ne kadarı yatırımlara yönelmekte... Dediğin gibi ne kadarı döviz olarak dışarda kalmaktadır. Bunu

kimse bilmemektedir. Oysa planlanmış bir tarım endüstrisinin dış pazarlarda sağlayacağı gelir bugün pek perişan bir durumda olan tütün, pamuk, incir, üzüm, fındık işçi ırgat ve yanaşmalarını insan gibi yaşatacak niteliktedir. Bu işçilerin ırgatların arasında dört yüz, beş yüz lira bile kazanamayanlar var yılda. Evet, bir yılda."

Biliyorum. Bütün bunlar tamam... Yurdun imdadına erken bir zamanda yetişmek imkanı bulunacak mı? Onu soruyorum. Kültür yozlaşmadan, can çekişen toprak ölmeden... Hepimiz de açlıktan ölmeden.

"İlk iş memleketin aydınları, çıkarcıların oyunlarını olduğu gibi halka anlatmalıdırlar. Anlatma yolunu bulmalıdırlar. Doğruları söylemek her zaman zor olmuştur ama, mutlaka da bir yolu bulunmuştur. Doğrular ortaya çıktıkça, doğrular halka ulaştıkça tedbirlerin ve metotların ne olacağı daha iyi anlaşılacaktır. Şimdiki büyük mücadele ortadaki doğruları halka duyurmak isteyenlerle istemeyenler arasında cereyan etmektedir. Bütün vatanını sevenler, aydınlar, öğretmenler, gençler, bütünüyle Türkiyenin zinde güçleri, tek kelimeyle kendilerini memleketlerine adamışlar, ne pahasına olursa olsun memleket menfaatlerinin aleyhine kişisel çıkarlarını güçlendirmemeye, kurmamaya çalışanlarla kendilerini satmamışlar birleşerek gizlenmek istenen gerçekleri kitlelere mutlaka duyurmak için her fedakarlığı göze aldıkça Türkiyenin kurtulma hızı kimsenin tahmin edemeyeceği bir hızla gelişecektir."

Ben diyorum ki, ne kadar hızla gelişirse gelişsin, ölüm de toprağımıza ve kültürümüze o kadar hızla yaklaşıyor. Ben diyorum ki, kurtuluş gününde elimizde bir şey kalacak mı?

"Türkiyenin kaynakları çok zengindir. Öyle olmasaydı yabancı sermaye başımıza böylesine çullanır mıydı? Hem de Abdülhamid devrinden bu yana. O günden bu yana memleketin en güzel çocukları emperyalistlerin kurşunlarıyla can verirler miydi, binlerce, binlerce... Türkiye er geç kurtulacak, mutlu olacaktır halkımız. Bütün çabamız ve imanımız bunadır."

Dünyada en değerli bir şey varsa o da umut olmalıdır. Umutsuz dünyanın Allah bin belasını versin. Çetine hak ver-

memek elde değil. Onlar toprağımızı öldürmeden, kültürümüzü yozlaştırmadan Türkiyenin canını dişine takmış iyi insanları Kurtuluş Savaşında olduğu gibi halkıyla birleşerek her zorluğu alt edecektir. Bakın Kurtuluş Savaşındaki gibi Anadoluda gene mantar gibi küçücük gazeteler çıkmaya başladı. Halk işi eline aldı alacak.

Çetini böyle görmemiştim. Böyle umutlu, böyle öfkeli, böyle bilinçli. İnanmış adamın güzelliği gibi güzellik yoktur bu dünyada.

Sözlerimi gene Çetinin sözleriyle bitirmek istiyorum. Başa koyduğum sözlerle. Dileğim bütün iyi insanların, bütün yürekli, ışık gibi insanların böyle başlayıp, böyle bitmeleridir. Her zaman her zaman. Kıyamete kadar böyle.

"Ve yaşarsam da muvaffak olacağım, yaşamazsam da..." diyebilme mutluluğuna erişmeleridir.

5.3.1965

Bir Gecekonduyu Yıktılar!

Dün, Küçükçekmecede Menekşede bir gecekonduyu yıktılar. Kırk yaşında üç çocuklu Giresunlu Hasan Aksoyun gecekondusunu yıktılar. Hasan Aksoy on iki yıl önce Cihangirde inşaat işçisi iken orada bir eczanede çalışan Fikriyeyle tanışıp evlenmiş. İkisi de gurbetçi. Fikriye Aksoy şöyle anlattı:

"Anamı sekiz yaşından beri görmedim. Bir anam var. Yaşadığını buraya gelen komşulardan duyuyorum. Sekiz yaşımda beni evlatlık verdiler. İstanbula geldim. O yıl bu yıldır ne anamı gördüm, ne de köyümü. Benim köyüm de Hasan oldu, evim de. Benim köyüm de Menekşe oldu, evim de."

Evlendikten bir yıl sonra işte bu gecekondu yerine, Menekşe sırtlarına gelmişler. Paraları olmadığı için kendilerine bir çadır uydurmuşlar. Tam beş yıl, karda kıyamette, sıcakta tozda, susuz ışıksız mağara hayatı yaşar gibi tam beş yıl çadırda yaşamışlar. 1958'de de komşuların yardımlarıyla bu gecekonduyu, kırıp sararak yapmışlar.

Burası bir gecekondu şehridir. Önde deniz. Arkada kaygan Basınköy. Bizim evler. Yanda anlı şanlı Florya. Zengin, milyoner villaları. Mutlu azınlığa dayamış sırtını fıkara Menekşe gecekonduları. Florya bu yoksulluktan iğreniyor. Yanındaki gecekondulardan utanıyor. Utanıyor gibi gözüküyor. Her şey utanır. Bütün gayri insani davranışlardan herkes utanır da Florya utanmaz. Florya namussuzdur. Florya orospudur. Florya utanmazdır. Florya vatansızdır. Florya merhametsizdir, vicdansızdır, taş yüreklidir. Florya utanmaz. Florya taş

yürekliliğinden yıktırır bu evleri. Florya kendine yakıştıramadığından yıktırır bu evleri.

Menekşe sırtları kaysa da güzel yer. Diyorlar ki, zenginler gelip bu yamaca tapu uydurmuşlar. Hatta maslup Hasan Polatkan ya da akrabaları buradan ucuza arsalar kapatmışlar.

Bu gecekonduların hemen hepsi üç beş kere yıkılmış yapılmıştır. Gecekonducular toprağa inatla yapışmışlar, ayrılmıyorlar. Bin kere yıksalar, bin kere yapacaklar. Başka başlarını sokacak bir delikleri yok. Çaresiz insanla başa çıkılmaz. Çaresiz insan, dünyanın en güçlü insanıdır. Dünya dünyaya geçse gecekonducuları Menekşeden ayıramazsınız. Gayret boşuna.

Dün sabah sırtta dolaşıyordum. Güzel, belalı, insanın içini sevinçle dolduran bir güneş vardı. Deniz alabildiğine uzanıyor az ilerde. Dünya yemyeşil ve ağaçlar çiçeğe durmuş. Yamaçta küçücük, fıkara gecekondu evleri. Güneşte bahar tayları gibi oynaşan cıvıl cıvıl gecekondu çocukları.

İlerde, yamacın başında bir kalabalık gördüm. İnsanlar telaşlıydılar.

"Nedir bu telaşınız?" dedim.

"Gecekondumuzu yıkmaya geliyorlar," dediler.

"Sebep?" dedim.

"Sebebi kolay," dediler. "Sebebi var."

"CHP iktidarı ele alır, onlar AP'lilerin gecekondularını yıktırırlar. AP iktidarı ele alır, onlar CHP'ye oy vermişlerin gecekondularını yıktırırlar. İkisi arasında oyuncağa döndü gecekondular."

"Siz de CHP'den, siz de AP'den yana olmayın."

"Ya nereden olalım?" dediler.

"Kendinizden yana olun," diyecektim, utandım.

Az sonra iki cip dolusu adam geldi. İçinde dört tane belediye zabıta memuru, bir polis komiseri, bir mühendis. Yakası Arı rozetli. Dikkat edin yakası Arı rozetli. Yakası Arı rozetli. Teknik Üniversite bitirimli bir mühendis de vardı. İki de işçi vardı. Gecekonduyu yıkacak işçiler. Ellerinde kocaman kazmalar vardı. İşçiler önce çocukları çıkardılar evden. Küçücük el kadar çocuklar. Temiz pak. Sonra bir minder çıkardılar, eski ve tertemiz. Bu gecekondunun her şeyi eski, her şeyi tertemiz.

Sonra iki yorgan. Sonra iki kap kacak. Bir su küpü. Bir sacayağı, bir kırık iskemle. İşte o kadar. Gecekondunun bütün zenginliği o kadar. Ama tertemiz. İki de yeni doğmuş, yumuk yumuk kedi yavrusu attılar gecekondudan dışarı. Çocuklarla birlikte dışarda bir köşeye sığınıp kaldı yavrular. Bu gece kedi yavruları insan yavrularıyla birlikte ayazlayacaklar. Çocuklar hasta. Üç çocuğun ortancası daha yeni ameliyat olmuş. Sürünür gibi bir hali var. Birisi bebecik... Yerinden olmuş. Şaşkın kocaman gözlerle olan bitene bakıyor. Hiçbir şeyin, başına gelen felaketin hiç farkında değil. Şu yıkmak için boşalttıkları küçücük ev, bu küçücük çocuğun oyuncağına benziyor. Çocuk öylesine küçük ki, elinden oyuncak evini almış yıkacaklar da oralı bile değil.

Bir de baktım, mahallenin bütün kadınları gecekondunun dört bir yanına halka olmuşlar ağlıyorlar. Genç, yaşlı bütün kadınlar ağlıyorlar. Duyan geliyor, gelen ağlıyor. Çocuklar, kadınlar, genç kızlar ağlaşıyorlar. Kim bilir, burada şu oyuncak evler için bu fıkara gecekondu kadınları ne kadar gözyaşı döktüler? Kim bilir, kim bilir? Ağlayan kadınlar içinden, yıkılan gecekondunun sahibi kadını seçmek zor. Sordum gösterdiler.

Gecekondunun arkasına bir yere sığınmış, bir yanında çocukları, bir yanında kedi yavruları uğunarak ağlıyor. İşte Anadolu kadınları ölülerinin başında böyle uğunarak ağlarlar. Anadoluda bir evden işte böyle ölü çıkar. Bütün köyün kadınları birikip ölüye ağlarlar.

"Hastayım," dedi kadın. "Hastayım kardaşım. Hasan duymasın. O da hasta. Kalbi var. Ayılıp bayılıyor. Hasan duymasın. Hasan duymasın. Bu onu iflah etmez. Nasıl etsek de Hasan duymasa. Nasıl, nasıl da yaptık burayı. Beş yıl, kar içinde, çamur içinde, beş yıl burada çadırda yaşadık. Çadırda doğan üç çocuğumuz da öldü. Üçü de burada soğuktan öldü. Sonra komşularla elbirliği bu gecekonduyu yaptık. Aaaaaaaaah, Hasan duymasa. Yüreğine iner Hasanın..."

Hasan akşam işten gelirse duyacak yazık ki. Biliyorum, anlıyorum Hasan deli olacak. Hasan kahrolacak. Hasan evini çok seviyor belli. Gecekondunun önüne güzelim ağaçları sevgiyle, aşkla dikmiş. Ağaçlar yaprakta, çiçekte. Büyümüşler. Benim de yüreğim götürmüyor. Ben de dayanamıyorum.

Yakası Arı rozetli bana:

"Fotoğraf çekemezsin," dedi. Hem de öfkeyle. Kendimi tutmasam yüzüne tükürecektim. Elim ayağım titredi. Bu adamdan iğrendim. Bir adını öğrenirsem adını da yazarım. Bütün öfkemi yüzüne kusarım. İğrendiğimi söylerim. Ben fotoğrafını çekmeyeceğim de onların bu iğrenç halini millet görmeyecek.

Bu adamı millet, bu fıkara millet, işte şu gecekondusu yıkılan millet okutmuş. Okutmuş da adam olsun diye. Okutmuş ki, ta Teknik Üniversitelerde okutmuş ki evler yapsın. Şu gecekondularda yaşayan insanlara güzel rahat evler yapsın, diye okutmuş. Şimdi bu adam tutuyor da, bütün öğrendiği bilimi bir fıkara, bir bebe oyuncağı gibi mahzun evi yıkmaya kullanıyor. Bütün Teknik Üniversitelilere söylüyorum: Sizin Arı rozetinizden, bu olaydan sonra iğrendim. Siz isterseniz takın, ben artık yakanızda bu rozeti göremem. Gördükçe de yıkılan bu oyuncak gecekonduyu anımsarım. Mühendis ne yapsın, diyeceksiniz, öyle mi? İstifa etsin. İstifa etseydi de bu çocuk oyuncağı gecekonduyu yıkmasaydı. Sizin yerinizde ben olsam bir daha bu rozeti takmam. Bu rozet lekelendi.

Eli kazmalı işçi gecekondunun üstüne çıktı. Ev neredeyse çökecek. İşçi gecekondudan daha büyük. Elindeki kazma da daha büyük. Sonra edemedi indi. Koca kazmalı işçi gecekondunun üstünde çok duramadı indi. Aşağıdan yıkmaya başladı. Bir kazma vurdu, hooop, bütün gecekondu dağılıverdi. Duvarlar kontraplaktanmış, incecik. Bütün duvarlar kontraplaktan, taş değil, tahta değil, çimento değil, tuğla değil kontraplaktan.

Gecekondu dağılıp yere serilirken kadınlar çocuklar bastılar ağıdı. Gecekondu sahibi kadından ölüm çığlığı gibi bir çığlık yükseldi. Floryanın üstünde söndü.

Ben istemesem de bu gecekondu yıkıcılarını birer cellata benzetiyordum. İnsan cellatı kötü bir şeydir. Ürpertici bir yaratıktır. Gecekondu cellatlarından daha çok ürperdim. Daha, daha çok...

Akşama doğru yağmur başladı. Çocuklar ve kediler yağmur altında kaldılar. Hışım gibi yağmur yağıyor. Gecekondu mahallesi çamur içinde, karanlık içinde. Hasan işten geldi. Hiçbir şey söylemedi uzun zaman. Dili tutuldu. Bir süre sonra:

"Evimi yıkanlar eviniz yıkılsın," dedi.

Benim bir tuhafıma gidiyor, Hasanın o hüzünlü, o küçücük çocuk oyuncağı eve, o kocaman kazmalarla, kocaman resmi giyitli, yakası Arı rozetli koskocaman adamların yıktığı eve, evim demesi tuhafıma gidiyor. Bu kocaman adam Hasan bu küçücük eve nasıl oluyor da evim diyor.

Karanlığa yağmur yağıyordu. Hasan, iki üç kontraplağı yan yana getirip çocuklarına yağmurdan bir sığınak yaptı. Şöyle kontraplakları çadır gibi çatarak. Az sonra o kocaman resmi elbiseli adamlar kocaman kazmalarıyla gelip gene yıktılar. Çocuklar gene yağmur altında kaldı. Kocaman dev adamlar gittiler. Cellatlar gittiler. Hasan gene çattı kontraplakları. Yağmur indiriyor. Her yer çamur içinde. Çocuklar çamura belendiler. Hasan suya girip çıkmış gibi. Karanlık. Cellatlar gene geldiler, az sonra, çocukların üstündeki sığınak kontraplağı aldılar, şuraya atıverdiler. Çocuklar yağmur altında gene kaldı. Ben oradan ayrılıncaya kadar bu üç kere oldu.

Bu dün İstanbulda, mutlu azınlığın Floryasında, bu cennet örneği yerin az ilerisinde oldu. Ve efendiler şahane villalarında, kuştüyü yataklarında, kuşsütü eksik sofralarında yemeklerini yiyip, viskilerini içip rahatça uyudular. Güzel düşler gördüler. Hasan Aksoy da üç çocuğuyla, hatta karısıyla bu gece sabaha kadar delice yağan yağmur altında titreşti durdu.

Bu yüzyılımızın yüzkarası, bu utanç verici bir zulümdür. Buna kapitalist sınıfın köpeklerinden başka, insan olan hiç kimsenin yüreği dayanmaz.

Hasan Aksoyun evini haksız yıktılar. Anayasaya, hukuka, insanlığa aykırı olarak yıktılar. Avukatları, namuslu insanları bu gayri insani davranışı mahkum etmeye çağırıyorum. Gelmezseniz, Allah sizin de belanızı versin. Hasanın elinden bir şey gelmez. Üç çocuğu, bir karısıyla ayda üç yüz lira kazanıyor. İşte bu Hasanın hakkını korumazsanız, Allah sizin de bin belanızı versin.

Gecekondu gibi bir cehennemde, susuz, ışıksız bir yerde insanları yaşamaya mahkum edenler, bir de utanmadan, bu çocuk oyuncağı bile denemez kederli, hüzünlü, belalı evleri yıkıyorsunuz. Ayıp, rezalet.

Gecekonduculları oturtacak ev yapmadıkça, onları böyle yoksulluk içinde süründürdükçe ev yıkmayın. İhtar ediyorum, yıkmayın. Duydum ki sırasıyla gecekondu yıkmaya karar vermişsiniz. Hemen vazgeçin. Yoksa başınıza belaların belası gelecektir. Türkiyeyi cehennem ettiğiniz insanlar, Türkiyeyi size cehennem edeceklerdir. Bu benim size ilk ihtarımdır.

1966

Fakir Evleri, Zengin Mezarları

Bir Acem şairi:
"Ölüm adildir," diyor.
"Ayni haşmetle vurur Şahı, fakiri!"
.....
.....
Şişeyi bırakın Ahmet Cemil,
Boşuna hiddet ediyorsunuz.
Biliyorum,
Ölümün adil olması için
Hayatın adil olması lazım, diyorsunuz.

NÂZIM HİKMET

1

Halk zenginlere kızar. Kızgınlığını da her zaman şöyle dile getirir: "Gözlerini toprak doyursun. Doymuyorlar. Onların da sonu bizim gibi değil mi? Onlar da bizim gibi beş arşın bezle toprağa gitmeyecekler mi? Akıbetin senin beş arşın bezdir. Dünya kadar malın olsa ne fayda." Şiirlerinde, masallarında, efsanelerinde hep bunu dile getirir. "Sonu beş arşın bez değil mi? Biriktirdiği hep burada kalmayacak mı? Sarayları, hanları, hamamları, apartmanları, fabrikaları, avurları zavurları, ağızlarıyla havada kuşu kapmaları, zulümleri, işkenceleri, yalanları dolanları hep hep burada kalmayacak mı?"

Bütün böylesine düşüncelerin dile gelmesi, halkın ölümün adilliğine yapışması yüzyıllar boyunca onun öfkesinin, çaresiz öfkesinin dile gelmesidir. İnsanoğlu, "Akıbetin senin beş arşın bezdir. Dünya kadar malın olsa ne fayda," kadar büyük bir öfkeyi hiçbir zaman söylememiş, hiçbir zaman da söyleyemeyecek. Çaresiz kalmış da, ölümden, ölümden intikam alıyor. Halk kendisini ölümün eşitliğiyle tatmin etmiş yüzyıllar boyunca. Halbuki o da yalan. O da uydurma. O da hiçbir yol bulamamış, tatmin olamamış halkın uydurduğu yol. Halk, yüzyıllardan bu yana fakirlerin fakir gibi, zenginlerin de zengin gibi öldüklerini görmüyor mu? Görüyor ama, hıncını da alıyor: "O da, o da ölecek. O da benim gibi kara topraklara, beş arşın bezle gömülecek."

Ben ne dedim, siz kendinizi istediğiniz kadar aldatın, dedim. Ben, ne dedim, ölümün adil olması için, hayatın adil olması lazım, dedim. Hayat adil olmadıktan gayri hiç, hiçbir şey adil olamaz bu dünyada. Ölüm bile. Sen başka türlü, sürünerek ölürsün, binbir kahır, eziyet, kir pas içinde, zengin bir başka türlü, çiçekler, gül gülistan, şefkatler içinde ölür. Senin ölün it ölüsü gibi, bir hendekte dinlenir, zengin ölüsü... BEHEEEY, İNSANOĞLU, YA HAYATI ADİL EDECEKSİN, YA DA İŞTE BÖYLE YALAN DOLAN İÇİNDE SÜRÜNÜP GİDECEKSİN. ÖLÜM ADİL DEĞİLDİR!

İstanbuldan düştüm yola. Ver elini Çerkezköyün Yanıkağıl köyü. Neden Yanıkağıl köyünü seçtim, çünkü orada dostlarım var. Eski bir röportaj yazarıyım. İşe röportajla başladım. Babıali kodamanlarınca işim elimden alınıncaya kadar röportajcılık yaptım. Demem o ki, bir röportaj nasıl yapılır, bilirim. Epeyi deneyimim vardır. Bu deneyimlerimden dolayıdır ki, röportaj için Yanıkağıl köyünü seçtim. Çünkü onlar dostlarım, onlara derdimi anlatabilirim. Yoksa, varıp da herhangi bir köye, "Eeey, köylüler ben buraya röportaj yapmaya geldim. Siz nasıl ölürsünüz, mezarlarınız nasıl, beni mezarlığınıza götürür müsünüz? Orada mezarlarınızın resimlerini çekebilir miyim," denir mi? Adamı tefe koyarlar. Deli derler adama. Derdini anlatıncaya kadar post elden gider. Onun için Yanıkağıl köyünü seçtim. Oradaki köylüler akıllı, kafalı insanlar, her şeyi, hanyayı konyayı anlamış kişiler, hem de arkadaşlar.

Haluk Tansuğla Çorluda otobüsten indik. Şu İstanbulun burnunun dibindeki Çorlu çamur içinde. Bir de karanlık ki, insanın yüreği kararıyor. Kirli mi kirli bir kasaba. Bizim Savlet Dağları bulduk. Yanıkağıla kadar taşıt işlemiyor. Dört beş kilometre yakınına kadar otomobille gittik. Sonra Velimeşeye kadar çamurda karda yürüdük. Bir de soğuk var ki, aman Allah. Trakya soğukları derlerdi de ne farkı var diye aklımdan geçirirdim. Farkı var, hem de nasıl!

Velimeşenin kahvesinde azıcık oturup bizim Fazlıyı bekledik. Fazlıyı bulamadılar. Köylülerle kahvede şundan bundan, politikadan konuştuk. Velimeşe köylülerine dilim varıp da bir türlü, "Ben ölü röportajı yapmaya geldim İstanbuldan, sizler nasıl ölürsünüz, mezarlarınız nasıl?" diyemedim. "İstanbulda öteki şehirlerde başka türlü ölüyorlar. Milyonluk mezarlara gömülüyorlar," diyemedim.

Bir araba tutup Yanıkağıla vardık. Yolda arabacımıza şöyle bir çıtlatayım, dedim, yüzüme bir hoş, bir benimle alay mı ediyorsun, der gibi baktı, bıyık altından şöyle bir gülümsedi, bir söze varmadan atlarını kırbaçladı.

"Ulan, ne oluyor? Ben bunu, böyle giderse, ne kadar anlayışlı olurlarsa olsunlar, Yanıkağıl köylülerine de söyleyemeyeceğim."

Akşama doğru Yanıkağıla vardık. Köylüler kahvede birikmişler. Çok soğuk var. Yer karlı. Kahve sıcak. Bir delikanlı beni tanıdı. Muhtara haber vermeye gitti. Bizim Rahmi geldi. "Ben de seni bekliyordum," dedi. "Hoş geldin." Rahmiye "Hoş bulduk," dedim ama, derdimi söyleyemedim. Rahmi onları ziyarete geldiğimi sanıyor. Ben de ölülerden ona hiç söz edemiyorum. İkide bir de Rahmiye, "Ölümün adil olması için hayatın adil olması lazım, öyle değil mi Rahmi?" diyorum. Rahmi, "Öyle," diyor. "Hayat adil olmadan, hiçbir şey adil olamaz," diyor.

Sonra, devri sabah, ağzımdaki baklayı çıkarıyorum: "Rahmi," diyorum, "ben buraya niye geldim biliyor musun? Hem ziyaret, hem de ticaret." Rahmi, "Ziyareti biliyorum, ticareti söyle," diyor. Diyorum ki, "Her zenginin mezarı bir apartman gibi İstanbulda. Öteki şehirlerde. Bir milyona, bir buçuk milyo-

na çıkan mezarlar var. İçinde elektriği olanlar bile var. Şu köylülerin mezarları kaça çıkıyor, onu öğrenmeye, bir de köy mezarlığı fotoğrafı çekmeye geldik," diyorum. "Şunu köylüye nasıl anlatsak da bir konuşsak?"

Rahmi işi anlıyor ama, elinden bir gelir yok. Ne yapsın Rahmi?

"Hele bir kahveye gidelim. Şöyle ölümden falan gir işe," diyor. "Sen işini bilirsin. Hacı Baba seni sevdi. Konuşur o seninle."

Kahve ağzına kadar dolu. Fehim herkesi kahkahadan kırıp geçiriyor. Uzun boylu, cana yakın, yakışıklı, bu yörelerin çok sevdiği avcılarbaşı, yaman bir adam Fehim.

Ben:

"Ölüm, mezarlık röportajı yapmaya geldim," diyorum.

Fehim:

"Ağabey," diyor, "biz dirilerle uğraşamıyoruz. Sen ölülerden ne istiyorsun?"

Diyorum ki:

"Fehim kardeş, ölüm adildir diyorlar ama, inanma. Ölüm adil değildir," diyorum. "Çünkü fakir başka türlü ölür, zengin başka türlü."

Köylülerden birkaç ses birden geliyor:

"Doğru, doğru," diyorlar. "Başka türlü."

Diyorum ki:

"Bakın kardeşler, İstanbul mezarlıklarında bir milyona çıkmış mermer mezarlıklar var. İstanbul mezarlıklarındaki mermerleri toplasan İstanbul gibi beş şehri donatır. Sizin mezarlıklar?"

Gülüyorlar:

"Bizim mezarlıklar da onların mezarlıklarına yakın."

Hacı Baba oturmuş orada sadece dinliyor. Yetmişinde var ya, kara sakallı, zeki bir adam. Birkaç kere Hacca gitmiş. Ağzından dua düşmeyen temiz bir Müslüman:

"Bir milyona mezar mı var?" diye soruyor.

"Var," diye karşılık veriyorum.

"A be," diyor, "bunlar firavun mu olmuşlar? Müslümanın mezarı otuz yılda kaybolmalı. Müslümana mezar istemez."

"Ne bileyim ben Hacı Baba, ne olmuşlarsa. Firavun mu olmuşlar, ne olmuşlar. Mezarlarının içinde elektrik tesisatı var."

Fehim atılıyor:

"Bak," diyor, "Hacı Baba, zenginlerin ölülerinin gözü karanlıkta görürmüş herhalde. Yoksa neye gerek ışık? Bizim dirilerimizin ışığı yok. Zenginlerin ölüleri görüyor. Işıksız yatamazlar. Ürkerler. Ölümden ürkerler onlar. Ölüleri karanlıktan korkar."

Hacı Baba:

"Haşa," diyor, "ölülere sataşma. Ölülerin bir kabahati yok. O ışık işi dirilerin işi..."

Konuşma uzun sürüyor. Hep hayatın ve ölümün eşitliği üstüne. En sonunda bir köylü işi kesip atıyor:

"Ne konuşuyorsunuz?" diyor: "Ne çene yoruyorsunuz? Onların ölüleri bizden yüz bin kere daha konforlu yaşıyor. Onların ölüleri yaşıyor. Bizim de dirimiz ölü. Yeter artık, kesin. Konuşurken siz, ben burada kahroluyorum. Onların ölüleri yaşıyor, bizim dirilerimiz ölü."

Mezarlıklara gidiyoruz. Rahmi, Fehim, birkaç köylü daha, bir de Haluk. Trakya soğuğu deliriyor. Kuzeyden bir yel esiyor, aman Allah. Bıçak gibi, ustura gibi. Dayanabilirsen dayan. Mezarlığı kar örtmüş. Hiçbir şey gözükmüyor. Haluk fotoğraf çekebilmek için bir tümsek, mezara benzer bir şey arıyor, yok. En sonunda koskoca mezarlığın içinde bir tek mezar taşı buluyor, onu çekiyor. Bu köye kadar da boşuna gelmemiş oluyor. Başka, başka resim çekecek bir mezar... Mezarlar birer toprak yığını, toprak yığınlarını da kar örtmüş. Yandan yönden çekiyoruz.

Haluk:

"Hiçbir şey gözükmez," diyor.

"Biz de o hiçbir şey gözükmezleri basarız," diyorum. "İşte size bir köy mezarlığı."

Fehime dönüyorum:

"Fehim kardeş, bir mezar kaça mal olur?"

"Mezar kazmaya beş lira, yaz. On beş lira da kefen, onu da yaz. Kefeni dükkancıdan veresiye alırız. Demek ki, bir mezar beş liraya. O kadar pahalı değil..."

"Başka?"

Fehim alay ediyor:

"İki yüz liralık bir de çelenk parası. Çelenk kırmızı gülden olacak. Yoksa bizim ölülerin gözlerine uyku girmez. İlle de kırmızı gül kokusuyla uyuyacaklar."

Köy mezarlığı yerle bir. Gözükmüyor. Issız. Yalnız. Kimsesiz ölüler. Köy mezarlıklarının tuhaf, içe dokunan bir garipliği, kimsesizliği var. Burada da öyle.

Burada, bu Trakya ovasında mezarlar başka. Bir dahaca garip. Bizde Çukurovada böyle değildir. Bizde ölüyü mezara koyduktan sonra, hemen üstünü toprakla örtmezler. Mezara, ölünün üstüne bol bol güzel kokulu, solmaz yapraklı mersin dalları atarlar. Sonra da toprak atarlar. Bunu söyledim Fehime.

Fehim:

"Bizde de böyle gül içinde yatarlar," diye alay etti.

İstanbula geldim. Beni bir düşüncedir aldı. Şu röportajı nasıl çıkarayım, diye. Zengin mezarlarında çok iş var ama, fıkaraların mezarları işte bu kadar. Ne yapmalı? Bunu bizim Doğana söyledim. Doğan birkaç gün sonra bana dedi ki:

"Fakir mezarlarından vazgeç," dedi. "Röportajın adı fakir evleri, zengin mezarları olsun."

İyi bir düşünce. Zengin mezarları, fakir evleri... Fakir evleri! Ne var ki fakir evlerinde, bir gidin de zengin mezarlarını görün!

2

Gene başlayacaklar, dirilerimizi bitirdiler de ölülerimizi bile rahat bırakmıyorlar. "Ceride-i Küfri"ler gene veryansın edecekler. Ağza alınmadık küfürler sıralayacaklar. Eeeh, ne yapalım, "Ceride-i Küfri"lerin de ödevleri bu dünyada her gerçeğe küfretmek. Her gün yirmi dört saat küfür etmeseler kısmetleri kesilir, bu din, bu Allah tüccarlarının. Her neyse, biz bütün bunları bırakalım. Onlar kendi işlerine baksınlar, biz de kendi işimize bakalım. Yüzyıllardan beri şu Türkiyeyi onlar idare ediyorlar. Bu ayrıcalığı yapan onlardır. Fıkarayı perişan, çalışanı perperişan eden, kendi mezarlıklarını cennet bahçesine çeviren,

fıkaraların evlerini cehennemden de beter eden onlardır. Biz de bu tezadı görüyoruz, yazacağız. Utanmak onlara düşer. Nasıl kudururlarsa kudursunlar, vız gelir. Ölülerine fakir fıkaranın dirisinden bin misli daha konfor sağlayanların yanına kalır mı bu dünya?

Yanımda bir inşaat mühendisi arkadaşım, önce Zincirlikuyu mezarlığına girdik. Daha önce buraya birkaç kere gelmiştim. İlkin Sait Faikin ölümünde gelmiştim. Bizim Koca Saidi buraya gömmüşlerdi de bir hoş olmuş, yüreğim paralanmıştı. Hey Koca Sait, başını kaldırsa da baksaydı kimler arasında yatıyor. Deli divane olurdu. Halbuki o, halkı severdi ve halk içinde, kuru bir mezarlıkta yatmayı burada, bu mezarsaraylar arasında, zenginlerle yan yana yatmaya bin kere tercih ederdi.

Zincirlikuyu mezarlığına koskocaman, gösterişli, zafer kapıları gibi bir cümle kapısından giriliyor. Sağa sola giden asfalt yollar. Ağaçlar, çiçekler. Ve beyaz mermerler... Bütün İstanbul şehrinin yapılarında buradaki kadar mermer yok. Türlü türlü, damar damar mermerler. Mermerleri eli hünerli ustalar oya gibi işlemişler. Gelin de Zincirlikuyu mezarlığını görün, insan eli ne hünerliymiş ve insan eli mermeri ne kadar güzel işliyormuş. Belki o kadar, dediğim kadar güzel değil ama, emekli, hünerli. İnsanın emeği, alın teri şu Zincirlikuyu mezarlığında sel gibi akmış. İnsanın altın gibi alın teri yıllar yılı nasıl da Zincirlikuyu mezarlığına dökülmüş. Burası Zincirlikuyu, şöyle böyle bir mezarlık değil... Zincirlikuyu bir mermerler, bir masallar şehri. Ölülerin masallar şehri. Gene de bu masallar şehri, ölülerin, usturuplu ölülerin, smokinli ölülerin şehrinde bir resmiyet var. Bir tatsızlık var. Halkın mezarlıkları böyle değil. Halkın mezarlıklarında, mezar da olsalar, bir cana yakınlık var. Bunların mezarları da kendilerine, evlerine benziyor. Soğuk soğuk. Ölümün yüzü soğuktur, derler ya, şu Zincirlikuyu mezarlığında katmerli soğuk...

Ağaçlar, çiçekler, kuşlar. Burada da görüyoruz ki, dünyaları mamur olanların öbür dünyaları da mamur. Şuradan bir mezarı, işlenmiş, oya gibi mezarı al... Bir tek mezarı al, götür Çeliktepe gecekondusuna on tane evi donat. Buradan bir tek mezarı al, götür Doğu Anadolunun mağara köyü Şikeftana, elli evi

donat. Tam elli evi. Buradan bir tek mezarın mermerini al, götür beş yüz tane fakiri doyur. Buradan bir tek mezarın mermerini al, götür beş tane çocuğu birkaç yıl okut. Buradan bir tek... Buradan bir tek... Bir tek mezarı al, beş köyü donat.

İnşaat mühendisi, eski müteahhit arkadaşım burayı, bu Zincirlikuyu mezarlığını iyi biliyor. Mezarlığı yaya değil, yaya başa çıkamam bu karda kıyamette, mühendis arkadaşımın arabasıyla dolaşıyoruz.

Derken büyük bir mezarın önüne geldi durdu araba.

Mühendis arkadaşım:

"İşte bu mezar bugünün parasıyla en az yarım milyon liraya çıkar. En az diyorum. Yoksa bir milyondan aşağı değildir."

Mühendis arkadaşım ölçüyor, biçiyor, mermerleri ayrı hesaplıyor, işçiliği ayrı, toprağı ayrı hesaplıyor, hesaplıyor oğlu hesaplıyor, sonra da:

"Yanılmıyorum," diyor, "bir milyondan aşağı çıkmaz bu mezar."

Mezar, yarısı yeşil, yarısı ak mermerden yapılmış kemerli bir mezar. Büyük, milyonlar kazanmış bir müteahhidin mezarı.

Kazanmış, hak etmiş, bir milyonluk mezarda son uykusunu rahat rahat uyuyor. Allah rahmet eylesin. Soğuk mermerler altında.

Başka bir mezara gidiyoruz. Onun da fotoğrafını çekiyoruz.

Mühendis arkadaşım diyor ki:

"Bu da eder bir yedi yüz bin lira." Bu da kemerli, kubbeli, süslü bir mezar.

Sonra başka bir mezar. Bu da İstanbulun milyoner ailelerinden birinin mezarı. İçinde hiç ölü yok. Buna da yüz binlerce lirayı dökmüşler.

Mühendis arkadaşımla Zincirlikuyuyu dolaşıyor, mezarlara fiyat biçiyoruz.

Arkadaşım diyor ki:

"Şu mezarlıktaki mezarların dörtte birinin fiyatı yüz bin liranın üstünde. Ve beş bin liranın altında çok az mezar var burada."

Mezarlıklar var iki, üç katlı apartman gibi. Mezarlıklar var,

hazırlanmış, tavında toprak gibi, ölüsünü bekliyor. Şu mezarlıklar, zengin mezarlıkları dünyası bir hoş dünya.

Birkaç saat dolaştıktan sonra Zincirlikuyu cennetinden ayrılıyoruz. Birkaç mezar bakımcısı durmadan mezarlıkların üstündeki karları temizliyorlar, mezarlığın asfaltını temizliyorlar. Birkaç bahçıvan mezarlığın ağaçlarını buduyor.

Sonra şehre dalıyoruz. Şehrin bütün caddeleri kar içinde. Caddeleri temizleyen yok. Arabamız düz yolda kara batıyor. Nerdeeeee Zincirlikuyu mezarlığının konforu, nerdeeeeeeeee İstanbul şehri...

Mühendis arkadaşım diyor ki:

"Arkadaş," diyor, "bu daha yeni mezarlık. Gidelim de sen bir de Edirnekapı Şehitliğindeki mezarları gör."

Oraya çekiyoruz.

Edirnekapı Şehitliğinde sokaklar, caddeler var. Sokakların, caddelerin de adları var. Edirnekapı Şehitliği çok çok modern bir şehir gibi. Burası da çok bakımlı. Yollar, yani caddeler, sokaklar, kaymak gibi asfalt. Otomobille dolaşıyoruz ölüler şehrini. Şöyle büyük, saray gibi mezarların fotoğraflarını çekiyoruz.

Arkadaşım durmadan, gözleri fal taşı gibi açılmış, fiyat biçiyor. Mezarlara fiyat biçmek de bir tuhaf ama, ne yapalım, bu bir gerçek. Bir zengin mezarı bin gecekondu fiyatına.

"Bu mezar bugünkü fiyatla beş yüz bin lira... Bu mezar... Yüz bin... Bu mezar elli bin, bu mezar seksen bin. Bu mezar iyi işlenmiş ama, mermeri az ve adi mermerden, eder on beş bin... Bu mezar! Bu mezar! Bu mezar!"

Koskocaman bir mezarın önünde duruyoruz. Bir apartman gibi. İstanbul ithalatçılarından birinin mezarı. İçinde bir sürü mezar ve bir tek ölü yok. Allah gecinden versin ya, bu kadar erken telaş niçin? Bu hazırlık ne mene iştir ki, aklım ermedi. Bizim ithalatçı bey de daha epeyce genç. Doğru, ölümün genci yaşlısı olmaz ya. Her neyse, hayırlı olsun, çok güzel bir mezar. Öldüğü zaman rahat rahat uyusun.

Arkadaşım bu ölüsüz mezarlığı ölçüp biçiyor. Mezarın kapladığı alan tam 240 metrekare. Büyük, zenginlerin oturdukları apartmanlardan da büyük bir mezarlık.

Bu iki yüz kırk metrekarelik alanı som ak mermerle kaplamışlar.

"Bu kaça çıkar?" diye soruyorum.

"Bugünkü parayla, bir, bir buçuk milyon liraya."

"İnanmam," diyorum. "Bu olamaz. Kimse bir buçuk milyonunu buraya dökmez. Bir daha ölç biç bakalım da azıcık tenzilat yap. Okuyucuya karşı rezil olurum."

Mühendis arkadaşım:

"Sen yaz," diyor, "ben sana en ucuz tarafından söylüyorum. Yoksa şu İstanbul mezarlıklarının değeri milyar, milyar, milyar eder. Sen yaz bunu."

Koca bir milletin, aç, yoksul, çıplak bir milletin servetini, alın terini, İstanbul zenginleri mezarlarına dökmüşler.

Her mezarda...

Bunu Çeliktepede bir gecekondu sahibi söylüyor.

"Her mezarda yüz Anadolu insanının çıplaklığı. Açlığı, yoksulluğu var. Her mezarda beş Anadolu köyünün yoksulluğu yatar."

Zincirlikuyuda bir mezar gördüm. Eski Selçuk kümbetleri gibi. Yani ev gibi. Her yanı kapalı. Sarıya kaçan bir mermerden. En değerli mermer. Bu da kat kat.

Çeliktepedeki bu mezarları yapanlardan birisiyle, bir ustayla karşılaştım. Bizim Hamit Kalfa tanıştırdı.

"O büyük mezarlardan birini yapıyorum. Evin hanımı da başımdan hiç ayrılmıyor. Şurasını şöyle yap da burasını böyle yap. Çimentoyu sağlam döktürüyor, en küçük bir delik kalmasın diye bir dakika başımızdan ayrılmıyor. Bir gün tepemin tası attı. Bre hanım, dedim, öyle de olsa, böyle de olsa ölüm ölümdür. Kuru toprakta da yatsan, mermer içinde de yatsan çürüyeceksin, dedim. Hanım celallendi, kızdı. Yoook, dedi, yoook... Ben yılandan çıyandan korkarım. İlle de böceklerden. Ben ölünce beni böcekler yiyememeli. Hiçbir böcek benim etime değmemeli. Mezar bitinceye kadar başımdan ayrılmadı. Bir de güzelce yattı mezarın içine. Ölçtü. Provasını yaptı. Rahat rahat evine gitti. Hep böyle yaparlar. Bu zenginler hep de böcekten korkarlar. Halbuki altın tabuta girseler bile onları böcek gene bulur. Bunu bilmiyorlar. Bir mezar yaptım tam üç kat. Mezarın

içinde hava boruları da var. Dışardan içeriye temiz hava girsin diye. Bir mezar yaptım birkaç yıl önce Adanada... İçinde elektriği bile var."

Dedim ki:

"Ben de biliyorum o mezarı."

Usta coşmuş, durmuyordu ki...

"Bunların bazıları mezarlarına öyle meraklı ki, bir süslüyor, bir püslüyorlar ki mezarlarını, öldükten sonra her gün göreceklermiş gibi. Bir mezar yaptım içi safi kakma mozaik. Bazı yerleri de altın kakma."

"Ya sizin evler?"

Usta çamur içindeki mahalleye şöyle bir elini uzattı:

"Git de gör. Şimdi evlerin yüzde ellisi su içindedir. Rüzgar bir yandan girip bir yandan çıkıyordur. Çoğunda odun, kömür yoktur. Çoğunda ekmek yoktur. Suyumuz bile yoktur. Git de gör. Mezarlarımız mı?"

Hamit Kalfa, Bahri Sarı, bir de Mevlüt Usta düştük yollara. Kar yağıyor. Gecekondu mahallelerinden geçerek, yamaçlar, tepeler aşarak gecekondu mezarlığına geldik. Evlerden çoğu tütmüyordu. Bu korkunç, ustura gibi soğukta.

Hamit Kalfa:

"Çoğunun odunu yok," dedi.

Duvar gibi bir sırta tırmandık.

Hamit Kalfa:

"İşte burası da bizim mezarlığımız," dedi.

Baktım, kar altında küçük küçük tümsekler.

Hamit Kalfa:

"Bir de onların mezarlarına bak. Onların mezarları hep büyük mezarları. Onların mezarlıklarında çok az çocuk mezarı görürsünüz. Bizim mezarlığımızsa hep çocuk mezarlarıyla doludur. İşte bu yoksulluktur. İlaçsızlık, hastalık, bakımsızlıktır."

Sonra Hamit Kalfa yarı alaycı bir öfkeyle elini şehrin üstüne salladı ve gecekonduların üstünde durdu:

"Yaşar arkadaş," dedi, "sen konunu yanlış seçmişsin, diri mezarları, zengin mezarları yapacaktın. Bak şu gecekondulara, bunların hiçbirinin mezardan farkı yok. Diri mezarları her biri."

Ölü mezarlarına gelince:

"Burası bayırdır," diyor Hamit Kalfa, "biz ölülerimizi ancak elli ya da seksen santim kadar toprağın altına gömebiliriz. Daha aşağısına kazma işlemez. Ne taş, ne mermer, ne bir şey. İki yılda mezarlarımız kaybolur gider. Bırak mezarları be Yaşar arkadaş, biz diri mezarlarına gidelim de sen belayı, yoksulluğu orada gör."

"Şimdi," diyorum Hamit Kalfaya, "bir ölü olsa, bu karda kıyamette, bu bayıra nasıl tırmanır da gömersiniz? Bu mümkün mü?"

Yüzümüz gözümüz kar içinde kalmış. Hamit Kalfanın yalnız gözleri ışılıyor ve o acı, alaycı gülümsemesi ile gene gülümsüyor:

"Dirisi acı, dert içinde olanların ölüsü de böyle zor gömülür işte. Mümkün. Her şey mümkün," diyor.

Şu duvar gibi sarp yamaca bakıyorum da, ne söyleyeyim, ben de:

"Mümkün Hamit Kalfa kardeş, insanoğlu için her şey mümkün," diyorum.

3

"Kuşlar yuvalarını nasıl yapar, hiç gördün mü kardeş? Kırlangıç nasıl yapar yuvayı? Hiç gördün mü kardeş? Çamur sıvayı sıvayı yapar kardeş, hiç gördün mü? İncecik incecik çöpler. Tüyler, zerrecik çamurlar. İşte biz böyle yaptık bu gecekonduyu. Beş kere başımıza yıktılar, beş kere gene yaptık. Kırlangıçlar gibi.

"Dünyanın en güzel yaratığı yuva yapan kırlangıçtır. Kırlangıç uzun bir çabadan sonra yuvasını bitirince sevincine bir diyecek yoktur. Böylesine sevinen bir yaratık dünyaya ne gelmiş, ne de gelir. Bıcırdayarak yuvanın dört bir yanında döner durur. Sevinçten deli olur. Onu seyreyleyen insan da sevinir, mutlu olur. Gece gecekonduyu yapmaya başlayan, sabahleyin bitiren insanın da sevinci öyledir.

"Gecekonduyu yaparken bu yamaca ağaç gerek, dedim. İki buçuk lira kazanıyordum balıktan o zamanlar. Fidanları iki buçuk liraya aldım. On yılda zengin çocuğu büyütür gibi büyüttüm. Bir kayısı oldu, kayısı derim sana. Nah böyle böyle.

"İşte dün gece, bu ağaçlara vurdum baltayı. Kolumu kesiyor gibi, gözümü oyuyorlar gibi, ciğerimi parçalıyorlar gibi tekmil bedenim acıdı.

"Şu Recep var ya, şu Recep... Bu Recep olmasa kıyamet kopsaydı, ölseydim bile ağacı kesmezdim. Dün gece bir bora, fırtına, kar. Ne kadar soğuk varsa içerde... Ne kadar yağmur yaş varsa içerde... Recep hastalanmasın mı? Çocuk donuyor, hepimiz donuyoruz. Baktım ki çocuk dayanamayacak, ölecek. Soğuk arttıkça artıyor, Recep çığlık çığlığa. İnandım ki Recep ölecek. Aldım baltayı elime, yanaştım kayısılara. Kökünden kökünden kestim. Keserken az daha yüreğim durup ölecektim. Recep kurtuldu. Ölümümü isterdim de kayısılarımın kesilmesini istemezdim.

"Sorma kardeş sorma, görüyorsun ya halimizi! Gecekondu hayatı it hayatı. Geçende Kazım Ağabey ölü bulundu kondusunda. Sıçanlar tekmil yemişler Kazım Ağabeyi. Sen Balıkçı Kazımı tanırsın."

"Tanırım," dedim.

Menekşe gecekondularından Paşa Ahmet konuşuyordu. Balıkçıydı. Menekşede on beş yıldır balıkçılık ırgatlığı yapıyor, günde ancak beş altı lira kazanıyordu. Bekardı. Ağabeyinin evinde kalıyordu. Ağabeyi de bir işçiydi. Yakışıklı, cin gibi zeki, her şeyi bilen anlayan bir kişiydi ama, kader bütün ırgatlar gibi onun da boynuna vurmuştu. Yıllar yılı yetiştirdiği ağaçlarının yerinde kanayan ağaç kökü duruyordu. İnsan, yüreği paralanmadan oraya bakamaz.

"Paşa Ahmet," dedim, "ben mezarlık röportajı yapıyorum. Gel seninle mezarlığa gidelim de orada konuş. Ne diyeceksin bakayım."

Paşa Ahmet:

"Biliyorum," diye güldü. "Diyorsun ki, bir onların mezarlarına bak, bir de senin evine bak. Öyle değil mi?"

"Öyle."

"Ben onların mezarlarını gördüm. Biliyorum. Her biri bir apartman kadar var. Som mermerden. Öyle değil mi?"

"Öyle."

"Bir tek mezarı, bizim gecekondu mahallesini taşıyla toprağıyla satın alır. Öyle değil mi?"

"Taşıyla toprağıyla, adamıyla satın alır."

"Bir tek mezarın bakımı bizim evi bir yıl geçindirir, öyle değil mi?"

"Öyle."

Bu sefer ben başladım. Onların mezarlıkları asfalt, sen gecekonduda gırtlağa kadar çamura batarsın. Onların mezarları şıkır şıkır ışık içinde, senin gecekondunda ışık yoktur. Onların mezarlıklarının çeşmelerinden gürül gürül su akar, senin gecekondu mahallesinde su kuyruğu beş yüz metreyi bulur. Susuzluktan yanar, kavrulursun. Onların ölüleri yaşıyor, sen ölüsün.

"Öyleyse niçin gideyim de derdimi tazeleyeyim. Ben mezarlığa gitmem. Derdimi, bir iken bin etmem."

Kahveye indik. Kahvede de Kazımın ölümünü anlattılar. Ölüsü beş gün sonra bulunmuş. Sıçanlar yemiş ağzını gözünü.

Bir balıkçı:

"Bembeyaz kemik kalmıştı Kazımın yüzü. Vay Kazım," dedi.

Başka bir balıkçı:

"Böyle yaşamak da, böyle ölüm de batsın," dedi.

Kazımın öldüğü kulübeye götürdüler beni.

Bir buçuk metre uzunluğunda, bir metre genişliğinde sandıklardan, tenekelerden yapılmış bir gecekonduydu. Burada yaşanamazdı. Ancak sıçana yene yene ölünürdü. Kazımı bilirim, ne de hoş, şakacı, candan bir adamdı. Allah rahmet eylesin.

Paşa Ahmedin evi sanki Kazımın kulübesinden çok mu iyi? Briketten yapılmış bir gözcük bir oda. Sıvanmamış. Üstü akıyor. Ha bire içeriye şıp şıp diye su damlıyor. Her bir yer yaş, çamur içinde. Recep gene hasta olacak bu gidişle, Paşa Ahmet bir ağaç daha kesecek. Sonra sonra ağaçlar bitecek. Recep gene hasta olacak. Evin içi çamur, çamur deryası. Recep ne yapsın hastalanmasın da. Buna can mı dayanır!

Kahvedekilere:

"Haydi sizi mezarlığa götüreyim," dedim.

"Ne yapacağız biz orada?" diye sordular.

"Göreceksiniz. Gözünüz mezar görsün. Bir mezar, bir mezar ki, mezar derim size... Bir mezar ki her biri. Gelin de görün. Buradan bir otomobile bineriz..."

Ballandıra ballandıra mezarları anlattım.

Oradan yaşlı bir balıkçı atıldı:

"Daha fazla anlatma, bak, hemen ölürüm," dedi.

"Ölürsün ama, seni oraya gömmezler," dedim. "Boşuna zahmet etme. Ölme."

Hep bir ağızdan:

"Bizi götürme, biz o sarayları biliyoruz," dediler. "İstersen sana bir bir anlatalım."

Oradan Yenikapı gecekondularına gittim. Buradakiler bir beter gecekondular. Uzun, çok uzun boylu birisini yakaladım.

"Adın ne?" diye sordum.

"Uzun Süleyman," dedi. Sonra da ekledi. "Sen gazetecisin değil mi? Fotoğraf çekip, bizim gecekonduları millete anlatıp da bize acındıracaksın değil mi? Boşuna zahmet. Onlar bize acımazlar. Boşver, zahmet etme. Çok fotoğraf çektiler buradan. Bir şeye yaramadığı gibi... Sizin fotoğraflara kızıp bizim evleri yıkıyorlar. Boş ver kardaş. Ben her yıl bir gecekondu yaparım, her yıl yıkarlar. Bu yıl bir tane daha yaptırdım."

"Kaç lira gitti?"

"Sorma sorma, battım, mahvoldum. On beş yılda ödeyemem borcumu. Bu seferki gecekonduya çok, çoooook para gitti. Üstelik de komşular çok yardım ettiler."

"Ne kadar para gitti? Kaç lira?"

"Sorma dedim ya. Belim bıkınım kırıldı. Çok gitti, çok. Bir ömür boyu çalışsam ödeyemem."

"Yahu Süleyman Ağa, boyuna çok gitti, çok gitti diyorsun. Söyle kaç lira gitti."

Süleyman Ağanın başı övüngen, muzaffer bir kumandanın başı gibi dikildi.

"Bu sefer çok para harcadım ama, helal olsun. Bir ev oldu ki, oturmalara seza. Bir ev ki ev derim sana. Bir ev ki, tam bir

buçuk boyum gelir. Tam 1200 Türk Lirası sarf ettim. Tam 1200... Bin iki yüz ama, battım. Battım ama, bir ev oldu ki..."

"Çok para," dedim.

Süleymanın gözleri parladı.

"Çok ki, ne çok. Ama canım sağ olsun, on yıl, on beş yıl da olsa çalışır ödeşirim. Ama ne ev, görmelere seza. Gel de gör."

Elimden tuttu, beni evine götürdü. Kapıdan iki büklüm olaraktan içeriye girdim. Büzülerek oturdum.

Süleyman, boyuna:

"Nasıl ev, nasıl ev?" diye soruyor, ben de:

"Güzel güzel," diyordum. "Oturmalara seza."

"Çok para verdim, bir etek para verdim ama, bir ev sahibi de oldum. Eğer yıkmazlarsa."

"Süleyman Ağa."

"Buyurun beyim."

"Bir zengin mezarı kaça çıkar, biliyor musun?"

"Bilirem."

"Kaç lira?"

Düşünmeden hemen karşılık verdi. Kendinden emin.

"Yirmi beş lira."

"Sen deli misin? Bir zengin mezarının bir tek çiziği yirmi beş liradır..."

"Elli lira."

Ben güldüm. Süleyman alındı.

"Haydi haydi... yetmiş beş lira olsun. Daha fazla da olur mu bir mezar?"

Süleyman Ağayı kırmamak gerek. Söylesem de zaten inanmaz ya...

"Doğrusun," dedim. "Olsa olsa yetmiş beş lira..."

"Vay, yezitler, demek yetmiş beş liraya bir mezar yapıyorlar? Bir etek para. Bu zenginlerde de hiç merhamet yok. Yetmiş beş lira bana üç ay yeter. Hiç merhamet yok."

"Yok," dedim, ondan ayrıldım.

Sonra oradan gurbetçiler kahvesine vurdum. İçeriye girdim. İçerisi tıklım tıklım.

"Size bir işim düştü," dedim.

"Ne işi?"

Hemen ayağa kalkıp başıma biriktiler.

"Gündelik ne kadar?"

"Gündelik falan yok. Sizi mezarlığa götürüp, size mezarları göstereceğim."

Birisi, genç bir adam atıldı:

"Ne varmış mezarlıklarda?"

"Çok güzel mezarlar var, gidin de gözünüz bir mezar görsün," dedim.

"Biz mezar falan istemeyiz. Görmek de istemeyiz. Bir iş olsa..."

"Ama mermerden, som mermerden, saray gibi mezarlar. Görülmeye değer."

"Niye bizi götürmek istiyorsun?"

Oturdum, derdimi uzun uzun anlattım, saydım döktüm.

Uzun uzun aralarında müzakere ettiler:

"İçinde bir hükümet işi yok ya," dediler.

"Yok," dedim.

Gözü açık bir tanesi:

"Bizi mezarlığa götürüyorsun ama, her birimize birer paket sigara al hiç olmazsa," dedi.

"Olur, alalım," dedim.

Bir minibüse doluştuk, Edirnekapı Şehitliğine gittik.

Bayburtlu:

"Ule, ule, ule," diye bir şaşkınlık çığlığı kopardı ilk olaraktan.

"Ule, ule, ule! Bu mezarlık değil, bu bir melmeket kadar var. İstanbuldan büyük."

Sivaslı:

"Vay babo vay, ocağın bata. Bunların her biri yüz liraya bile çıkmaz. Her bir mezar yüz elli lira eder. Vay babo vay..."

Malatyalı:

"Şu yollara bak gardaş, ne yollar, bal dök de yala."

Tuncelili:

"Olacak gibi değil. Heriflerin mezarları da mezar. Adam ölünce böyle ölmeli. Ölünce burada yatmalı. Böyle yerde yatmalı ki adam, işte ona ölüm demeliyim. Bizimkisi it ölümü ağam, it ölümü."

Güney Anadoludan kopup gelmiş yaşlı ırgat:

"Abooooooooooooovvv..." diyordu da başka bir şey demiyordu.

"Mezar değil bunlar kardaş. Mezar mı bunlar? Vallaha değil. Her biri peri padişahının sarayı... Ule, ule, ule! Ocağın bata ha!"

Diyarbakırlı yaşlı işçi bir mezar taşına çökmüş yorgun, hiç konuşmuyordu.

"Sen ne diyorsun ağam?" diye sordum.

Ağır ağır başını kaldırdı. Bir süre bana öylece baktı. Sonra usulca konuştu:

"Ört ki ölem ağam. Ört ki ölem. Ört ki ölem," dedi.

21.2.1967-7.3.1967

Proleter Şoförle Konuştum!

Proletarya – Latince proletarius sözünden gelir. Fransızcası proletaryadır.

1) Eski Romada sosyal ve ekonomik sınıfların en altındakine derler.

2) Bir cemiyetteki en alt sınıf anlamına gelir.

3) Çalışan işçi sınıfı, bilhassa endüstrideki işçiler. Yani gündelikçiler için kullanılır.

4) Marksist doktrinde de gündelikçi işçi sınıfı, kendi üretim araçları olmadığından, emeklerini satarak yaşayan sınıf, demektir.

(Webster's, 1961 Şikago baskısı, 1814'üncü sayfa)

Dünyanın en büyük sözlüklerinden biri sayılan Webster's işte proletarya sözcüğünü böyle yazıyor. Proleter de, bu sınıfa mensup demektir. Aşağıdaki gazete havadisinden anlayacaksınız ki, bu proleter sözcüğü üstünde bugünlerde fırtınalar kopuyor. Bir bardak suda değil bu fırtına, bir sözcükte, sözcüğün geniş büyük anlamı üstünde değil, salt sözcük üstünde kopuyor bu fırtına. Havadisi size verdikten sonra benim de bu proleter sözcüğü ve Türkiyede oturan burjuvalar üstünde bir iki sözüm olacak.

Gazete havadisi şu:

"Ben sosyalistim, bu fikirle de iftihar ediyorum," diyen bir minibüs şoförü, vasıtanın üstüne "Proleter" kelimesini yazdırmıştır. Bir ihbar üstüne harekete geçen ve saatlarca üstünde "Proleter" yazısı bulunan minibüsü arayan Emniyet mensupları nihayet Yalkın Özerden adındaki şoförle birlikte vasıtayı bul-

muşlardır. Kadıköy Emniyet Amirliğine getirilen minibüs yüzlerce kişi tarafından seyredilmiş ve bütün ısrarlara rağmen otuz yaşındaki sosyalist genç yazılan yazıyı silmemiştir.

"Eğer bir suçum varsa cezamı çekmeye razıyım," diyen Yalkın Özerden, "herkes minibüsüne birtakım yazılar koyduruyor. Ben de bu şekilde hareket etmeyi uygun buldum," demiştir.

Proleter yazısı üzerine şoför hakkında bir işlem yapılıp yapılmayacağını inceleyen Emniyet mensupları siyasi şubeyle temasa geçmişlerdir.

Öte yandan durum savcılığa bildirilmiştir.

Proleter gencin ne suçtan adliyeye nasıl sevk edilebileceği tetkik edilmeye başlanmıştır.

Gördünüz mü havadisi! Ben bu utanç vesikasını okuyunca beynimden vurulmuşa döndüm. Türkiyede milyonlarca proleter var ve proleter sözcüğünü minibüsüne yazan bir genç için ne şekilde adliyeye sevk edileceği üstüne araştırmalar yapılıyor.

Böyle bir rezalet İranda olmaz, Turanda olmaz, Afganistanda olmaz, Afrikada olmaz, Habeşistanda olmaz. Hiçbir yerde olmaz. Ama Türkiyede olur. Çünkü Türkiyede, Türkiyede oturan burjuvalar hüküm sürer, "Proleter" sözcüğünü yasak ederler. Kimseler yasak etmez bu sözcüğü şu yeryüzü yuvarlağında, şu iki buçuk milyar insan yaşayan yeryüzü yuvarlağında, proleter sözcüğünü yasaklamak kimsenin aklına gelmez. Ne demek yasaklamak, ne demek böyle olaylar... Ne demek, ne demek... İnsan düşündükçe çıldırıyor.

Havadisi okuyunca Yalkın Özerdene bir yüreğim acıdı ki sormayın, yüreğim paralandı. Delikanlı nereden bilsin "Proleter" sözcüğünü minibüsüne ad yapınca başına gelecekleri. Kimsenin, kimsenin aklına gelmez bu rezalet. Azıcık uygar olanın, azıcık insanlıktan anlayanın. Hiç kimsenin... İşçi sözcüğünü yazsaydı ne olurdu? Ya "Burjuva" sözcüğünü tutsa birisi yazsa... "Proleter"in karşıtıdır. Karakollara çekilir, başına olmadık işler açılır mıydı?

Merak ettim bu korkunç, korkunç olduğu kadar gülünç havadisi okuyunca Yalkın Özerdeni. Kim bu delikanlı? Bütün ısrarlara rağmen minibüsünün adını değiştirmiyor. "Cezam neyse çekerim," diyor. Bu burjuva sınıfı kanuni olarak bir şey yapamazsa, el altından Yalkın Özerdeni iflah etmez. Bunu bilmez mi Yalkın Özerden? Bu kadar saf mı? Aslan polisimiz ezeli taktiğine başvurmaz mı? Mahalleye gelip ev ev dolaşıp, sizin mahallede birisi oturuyor ki komünist mi komünist. Rus casusu mu Rus casusu, vatan haini mi, deme gitsin, demez mi? Aslan polisimiz, koruyucumuz birtakım zavallıları kışkırtıp "Proleter"in üstüne saldırtmaz mı? Ben bunları biliyorum. Polisimiz kim bilir daha ne güzel anayasamıza uygun, insanlara uygun, polisin bağımsızlığına, onuruna uygun kim bilir daha ne güzel insan yıldırma, insanları canından bezdirme, insanları yok etme metotları bulmuştur. Kim bilir polisimizin daha ne güzel, ne insani marifetleri var, şimdilik bize tatbik etmedikleri. Bir Türk olduğuna göre bütün bunları Yalkın Özerden bilmez mi? Yaşı otuz, o kadar da genç değil. Türkiyedeki demokrasi sadece bir burjuva oyunudur. Burjuva oyunu kalsın diye dehşet bir savaş veriyor burjuvazi, bütün bunlardan haberi yok mu, bu delikanlının? Türkiyede bir faşist rejim hüküm sürmektedir, Komünizmle Mücadele Dernekleriyle, el altından polis baskılarıyla... Delikanlı Yalkın bunları bilmez mi? Hitler, Mussolini olmadık işler yaptılar. Adam kurşunladılar. Alanlarda kitaplar yaktılar, ama proletarya sözcüğünün üstüne, Yalkına oynanan oyuna tenezzül etmediler. Türkiyede oturan burjuvaların faşizmi Hitlerin, Mussolininin faşizmi gibi olacak, onların kalitesinde olacak değil ya. Türkiyede oturan burjuvaların faşizmi de böyle aşşağılık, böyle gülünç olur.

Gidip görmeliyim bu delikanlıyı, onunla konuşmalıyım. Türk milleti adına ondan özür dilemeliyim. Proleter sözcüğüne bu oyunu oynayanlar, bu kadar küçülenler Türk milleti değildir. Birkaç kişidir. Türkiyede oturan burjuvalardır ve onların paralı, parasız adamlarıdır. Yüce Türk milletini, bu toprakların mutluluğu, bağımsızlığı için ölmüş şehitlerimizin ruhlarını bu aşşağılık, yakışıksız, onursuz oyundan tenzih ederim.

Bizim Doğanla Kadıköy vapuruna bindik. Yalkın Özerdenin evi Bostancıda. Güneş altında yalp yalp eden İstanbulun denizi. Kurşun kubbeleriyle eski, dehşetli güzel İstanbul. Bacakları güneşten yanmış mini etekli İstanbul kızları. Pırıl pırıl, renk renk, yepyeni, gıcır gıcır burjuva otomobilleri ve proleter sözcüğünün yasak olduğu şehirde Amerikan marka gıcır gıcır otomobillerin bahtiyar fütursuzluğu. Ve sömürgelerin en zulüm görmüşü Türkiye. İstanbulun bir sömürge şehri olduğu her halinden belli. Ve çirkin burjuva apartmanları. Ve Sinandan, Süleymaniyeden utanmadan sırıtıyorlar. Kadıköy iskelesinde insan kalabalığı. Mutsuz, boynu bükük bir kalabalık. Bu kalabalığı hiçbir şey mutlu kılamaz duygusunu uyandırıyorlar insanda. İçimde bir acıma. Yıkılış.

Kadıköyde Bostancıya giden bir minibüse biniyoruz. Yalkının proleteri de böyle bir minibüs olacak. Boyaları dökülmüş, her bir yanı sallanan bir minibüs. Koltukları eskimiş, insanın her yanına batıyor, rahatsız. Şangur şungur Kadıköyden Bostancıya doğru yola düzüldük.

Minibüs şoförü bizi uzun bir sokağın ağzında indirdi: "İşte buradan gidersiniz Emin Ali Paşa caddesine," dedi. Doğanla yürüdük babam yürüdük. Emin Ali Paşa caddesini bulduk. Saat altıda Yalkın bizi evinde bekleyecek. Uzun, çok uzun Emin Ali Paşa caddesinde, önünde üstünde "Proleter" yazılı bir minibüs olan bir apartman arıyoruz. Git babam git minibüs gözükmüyor. En sonunda minibüsü uzaktan gördük. Proleter sözcüğünü de o anda seçtik.

Minibüsün yanına geldik ve oralarda aranırken, bir baktık Yalkın bize doğru geliyor.

"Hoş geldiniz," dedi. Güleç yüzlü, uzun boylu, azıcık saçları dökülmüş bir genç adam. Çok tatlı, candan, insanı şöyle sevgiyle candan kavrayan bir gülüşü var. Böylesi güzel gülen insanlara insanoğlu çok güvenir. Böyle insanları, böyle candan insanları insanlar çok severler.

Kapıyı karısı açtı. Gencecik bir taze. Bir apartmanın ikinci katında oturuyorlar. Evi yeni döşemişler belli. Yeni ve gönülden döşemişler. Güler yüzlerini, sadeliklerini, çocuksuluklarını, candanlıklarını katmışlar her bir eşyalarına. Salonun pencereye

yakın yerinde koyu mavi çok güzel bir kanepe ve iki koltuk. Bir güzelce halı. Salonun öteki yanında yemek masası, bir kitaplık. İnce ve zevkli. Masanın üstünde çiçekler. Karşıda bir televizyon. Sonra bir güzel radyo. Bir teyp makinası. Şu Türkiyede hiçbir burjuva evinde böyle ince, böyle güzel bir zevk görmedim. İktidarın başı Süleyman Beyin evinin bir fotoğrafını görmüştüm bir baldır bacak dergisinde. Aman Allah ne evdi. Ne zevksiz evdi. Yerde bir halı vardı, cicili bicili, halı derim sana. Gözünü kapamadan o eve giremezdin. Bir de şu gencecik proleterin evine bak. Sinanın zevkine layık. Kökü olan, temeli olan, kişiliği olan Türklerin zevkine layık bir ev. Taklitsiz, özentisiz. Aydınlık, tertemiz, pırıl pırıl. Şu iki gencecik, inanmış proleterin gönülleri, yüzleri, kara güzel gözleri gibi.

Nasıl candan bir karşılayış, sanki kırk yıllık dost gibiyiz. İşte böyle gönlü yüce, gönlü pırıl pırıl temiz insanlar böyle dostça, böyle insanca, böyle sımsıcak karşılarlar insanları. İşte, insan bunlar.

"Kimsiniz nesiniz kardeş," dedim, "şunu bana bir anlatıverin bakalım? Bir gazeteci gibi gelmedim. Bir dost gibi, bir meraklı insan gibi evinizdeyim. Bu macerayı merak ediyorum. Bu proleter sözcüğünü niçin seçtiniz minibüsünüze ad olarak, bunun Türkiye gibi bir yerde tehlike yaratacak bir şey olacağı aklınıza gelmedi mi?"

Yalkın, gene o dost, o kardeş, cana yakın gülüşüyle gülerek dedi ki:

"Maceramı anlatmaya değmez. Üsküdarlıyım. İşte maceram bu kadar."

"Bak," dedim, "Yalkın, bir gazeteci gibi değil, bir romancı, bir meraklı insan gibi soruyorum. Kim olabilir bu adam diye. Anlatırsanız, beni sevindirirsiniz."

Biraz mahcup, nedense, niçin gereklik duymuşsa:

"Sizin hiçbir eserinizi okumadım," diyor.

"Aldırma," diyorum, "bir gün okursun."

"Hiç vaktim olmadı," diyor. "Bütün ömrümde hep çalıştım."

Sonunda hayatını anlatıyor Yalkın. Belalı bir hayatı var. 1937 yılında Üsküdarda doğuyor. Küçük bir maliye memurunun oğlu. Babası, o sekiz yaşındayken ölüyor. Altı yaşındayken de anası ölmüş.

“Seni kim büyüttü?” diye soruyorum.

“Ağabeyim,” diyor. “Üvey ağabeyim.”

Ağabeyi sadece evine alıyor. Ağabey şoför. Çok az okuyabiliyor Yalkın. Bu arada İstanbulda kimsesiz bıçkın çocuklar var ya, bir süre onlara karışıyor. Bir süre onlarla ora senin bura benim sürtüyor. Hiçbir şeyden, dünyadan habersiz. Ağabeyi şoför olduğu için on iki yaşından bu yana otomobil kullanıyor. Sonra bir süre şoförlük yapıyor. Kendine geliyor. İş sahibi bir proleter oluyor. Sonra iki yıl da gazetelerin ölüm otobüslerinde çalışıyor. Hani şu, gazete ulaştırmak için saatta yüz, yüz elli kilometre uçan ölüm otobüsleri var ya, işte onlarda çalışıyor Yalkın.

“Ne delilik ağabey,” diyor. “İki yıl, tam iki yıl... ölüm otobüslerinde.”

Eşi Halide şimdi yirmi üç yaşında. Halideyle karşılaşıyorlar. Halide o sıralar lise öğrencisi. Sevişiyorlar. Yalkın proleter ya. Kızın babası kızı vermek istemiyor Yalkına. Sevgililer kaçıyorlar. Sonra ailenin gönlü oluyor. Sonra nikah...

Yalkının bileklerinde altın bilezik. Şoförlük ve tamircilik. Halide de terzilik biliyor. İki genç el ele verip, ver elini Alamanya, diyorlar. Yalkın Ford fabrikasına giriyor, Halide bir dikiş atölyesine. Alamanyada durup dinlenmeden tam beş buçuk yıl çalışıyorlar.

Yalkın diyor ki:

“Hanyayı konyayı orada öğrendim. Kendimi orada öğrendim. Kim olduğumu orada öğrendim. Proleter olduğumu orada öğrendim. Çok okudum. Kendimi orada öğrendim. İnsan olduğumu, hem de proletaryadan bir insan olduğumu orada öğrendim. O kapitalist memlekette her kitap var. Her bir şeyi istediğin gibi tartışırsın. Alamancayı çabuk öğrendim ve çok okudum.”

Beş buçuk yıl, dile kolay. Ve kendilerini öğrenen Halide ve Yalkın. Onlar artık memleketsiz edemezler. Biriktirdikleri para ile bir minibüs alıyorlar. Gümrük parasını da Halidenin büyükanası veriyor, memlekete geliyorlar.

“Geleli iki ay oldu,” diyor Yalkın. “Minibüsü çıkardım, çalışmaya başladım. Kadıköy-Pendik arası. Baktım bütün mini-

büslerin bir adı var. Tatlım, Kartalım, Uğur, Yolalan, falan filan... Ben de minibüsümün adını Proleter koydum."

"Neden proleter?"

"Ben bu kelimeyi çok severim. Kelimeyi değil de anlamını çok severim. Ben proletaryadan bir kişiyim. Ve proletarya insan soyunun en namuslu, en sıcak, en insan sınıfıdır. Kimseyi sömürmez, kimseye hükmetmez, kimseyi ezmez. Dünyayı yaratan proletaryanın elleridir. Proletaryanın elleri olmasa dünya olmazdı. Ben proletarya hayranıyım. Şu dünyada yapılmış güzel olan, faydalı olan ne varsa proletaryanın güzel ellerinin eseridir."

Süleymaniye o güzel ellerin eseri, şu köprüler, şu sülün gibi güzelim minareler, vapurlar, trenler, uçaklar... Yediğimiz ekmek, içtiğimiz su. Şu kıpkırmızı domatesler, demir, bakır ve tereyağı... Ve tekmil sebzeler. Oturduğumuz evler. Proletaryanın güzel ellerinin eseri.

"Bu minibüs benim alnımın teridir. Benim ve Halidenin. Gözümüzün nurudur. Bu minibüsten dolayı da daha bir miktar borcum var. Bir minibüs alacak parayı bir proleterin nerede olursa olsun biriktirmesi zor. Ben de tuttum, minibüsüme bu göz nuru, bu alın teri adamlarının adını koydum. Ve minibüsümün adına Proleter dedim. Uzun bir süre böyle, bu ad altında çalıştım durdum. Kimse bana nereden gelip nereye gidiyorsun demedi."

Kim ne der, kim ne diyecek, Türk halkı uygardır, Türk halkı hoş görür bir halktır. Ama işin içine Rufailer karışınca iş değişiyor, bir sözcüğün üstünde kıyametler koparılıyor.

İşin arkasını gene Yalkından dinleyelim:

"Bu proleter sözcüğünden dolayı takibat, ya da bir söz işiteceğim aklımın köşesinden bile geçmezdi. Bu ayın altısında, yani geçen pazar günü Kadıköy iskelesinde müşteri bekliyordum. İki sivil polis memuru geldi, beni Emniyet Amirliğine götürdüler. Burada tam bir buçuk saat bekletildim ve ifade verdim. Burada suçumu öğrendim. Suçum arabamın üstüne plastik harflerle PROLETER kelimesini yazmakmış. Her şey bundan sonra başladı. Tekmil belalar bundan sonra başıma yağmaya başladı. Rahat huzur kalmadı. İfadeden sonra yolcu alarak

Pendike gittim, oradan da Kartala geldim. Bu arada Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı olduğunu söyleyen ve Kartalda çok nüfuzlu birisi olduğu söylenen bir kişi beni tehdit etti. Bana ağza alınmaz küfürler etti. Proleter kelimesinin komünistlik olduğunu, bu kelimeyi kaldırmazsam beni yaşatmayacağını, hiç olmazsa bu hatta çalıştırmayacağını söyledi. Bu olaydan bir saat sonra da dolu olarak Kadıköye gelirken Maltepe karakolu önünde bir polis tarafından durduruldum, karakola götürüldüm..."

Evet, Yalkın, Maltepede de karakola götürülüyor ve yolcular arabanın içinde bekletiliyor. Karakolda şişman, aslan göbekli bir kişi var ki, öfkesi burnundan taşıyor ve zart zurtu dünyayı alıyor. Ve polislere emir veriyor. Bu kişi de Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı olduğunu söylüyor. Diyor ki, "Bu delikanlı bu kelimeyi mutlaka şimdi, şu anda kaldırmalı. Bu kelime bir kere Rusçadır. Türk milletiiiiiiiiii, böyle Rusça kelimelerden hiç hoşlanmaz. Ve biz böyle kelimelerin yurdumuzun sınırlarından içeriyeeeeee girmesineeeee müsaade etmeyeceğiz." Yalkın diyor ki, "Bu kelime Rusça değil Fransızcadır." Adam daha çok kızıyor. "Fransızca olsun Rusça olsun, fark etmez," diyor. "Türk sınırlarından içeriye böyle alçak kelimeler giremez," diyor ve Yalkına veryansın ediyor. Küfürlerden küfür beğen Yalkın kardeş. Durmadan sivil kişi Türkiye Cumhuriyetinin karakolunda bir Türk vatandaşına Polis marifetiyle küfrediyor. Yalkın diyor ki, "polis beyler," diyor, "bırakın yakamı da gideyim. Bu sabah Kadıköy Emniyet Amirliğinde ifademi aldılar ve bıraktılar. Bırakın da işime gideyim." Bir telefon konuşması. Yalkını bırakıyor polisler. Polisler bırakıyorlar ama, Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı olduğunu söyleyen kişi Yalkının yakasını bırakmıyor. Karakoldan çıkan Yalkının peşinde, boyuna küfrediyor, tehdit ediyor. "Seni linç ettireceğim. Linç ettireceğim, linç ettireceğim," diye bas bas bağırıyor. Ve halkı tahrik ediyor. "Şu kafiri, şu komünisti, şu vatan hainini linç edecek bir vatansever Müslüman yok mu? Kanınız mı kurudu?" diye bağırıyor. Yalkın edemiyor, geri karakola dönüyor, "Bu adam beni linç ettirmek istiyor. Siz de kulaklarınızla duydunuz," diyor. "Zabıt tutun." Polisler aldırmıyorlar, yüzüne gülüyorlar.

İş bu kadarla bitse neysem ne... Kışkırtılmış minibüs şoförleri o gün bugündür üstüne saldırıyorlar Yalkının. Komünizmle Mücadele Derneğinden otuz kişi yolunu kesiyorlar Yalkının. Küfrediyorlar, tehdit ediyorlar. "Öldürürüz, linç ederiz," diyorlar. "Böylesi kelimeler Türk milletinin şanına yakışmaz," diyorlar. "Ne demek proleter kelimesi. Türk milleti böyle kelimeleri yurdunda yaşatmaz, sınır dışı eder," diyorlar. Ve Yalkın elinde bir sözlük, "Bakın kardeşler, bu kelimenin anlamı işte şu, işçi demek, çalışan demek," diyor. Okuyorlar. "Olmaz," diyorlar, "bu sözlük de komünist sözlüğü," diyorlar. "Bize emir verenler yalan mı söylüyorlar, neyin komünistlik, neyin komünistlik olmadığını bilmezler mi?" diyorlar.

Birisi ihbar etmiş Yalkını. Kim bu? Niçin? Muhbirin adını vermiyorlar. Şimdi ben kalksam da, "Şu adamın adı Süleymandır," desem, "bir adamın adının Süleyman olması suçtur," desem... Süleyman adındaki adamı karakol karakol süründürür mü Türkiye Cumhuriyeti polisi? Karakol karakol dolaştırıp küfürbaz kişilere o adama ana avrat sövdürtür mü?

Dedim ki Yalkına:

"Yakanı bırakmayacaklar kardeş," dedim. "Bunlarda insaf yok. Bunlar öyle bizim bildiğimiz normal insanlar değil ki... Ne yapacaksın, proleter adını kaldıracak mısın?"

"Ne pahasına olursa olsun kaldırmam..."

"Ben bunları çok iyi bilirim Yalkın, sen gençsin," dedim. "Ne yaparlar biliyor musun?"

"Ne yaparlar?"

"Hiçbir şey yapmazlarsa Proletere bir şey yaparlar," dedim.

"Yapsınlar," dedi. "Proleteri ben kazandım. Alnımın teridir bu. Borcu da var ama... Gene kazanırım."

"Bunlar dinsiz imansız, bunlar vicdansız," dedim. "Sana kötülük yaparlar. Kötü adam mı, satılık adam mı ararsın bu dünyada..." dedim.

Karısı Halideye baktı:

"Biz Halideyle konuştuk," dedi. "Ben olmazsam bile o çocuğumuzu büyütebilir," dedi.

Halidenin kara gözleri sevgi, dostluk, inanmışlık doluydu.

Başıyla öyledir işareti yaptı.

Bu kadar genç insanların demek çocukları da varmış. İçerde, üç yaşında güzel mi güzel bir kız çocuğu mutlu, hiçbir şeyden habersiz uyuyordu. Bebeği kucağındaydı.

Ve bu gencecik proleter ana baba şu çocuk kadar tertemiz, şu çocuk kadar saf ve güzeldi.

Ve Yalkının evinden ayrılırken düşündüm. Bu yıkılası dünya, bu pisliği, bu kötü, çirkin insanlarıyla ayakta kalabilmişse şimdiye kadar, böyle insanların yüzü suyu hürmetine ayakta kalmıştır.

Yalkın bizi bırakmadı. Proleterle bizi Kadıköy iskelesine kadar getirdi. Yolda bir yaşlı adam bindi Proletere, Yalkın yaşlı adamdan para almadı.

Yalkın yılmayacak. Proleter sözcüğünü kaldırmayacak. Ama proleter düşmanları ne yapacaklar? Buna karşılık, Türk proletaryası ne yapacak? Türk aydınları ne yapacak? Ne yapacak, ne yapacak, ne yapacaklar?

15.8.1967

Bu Kanın Hesabı Er Geç Sorulacak!

17 Temmuz 1968'in gecesi, Türk milletinin unutulmaz gecelerinden birisi olarak kalacak. Andıkça, akla düştükçe Türk kuşaklarının yıllar boyunca utanacakları bir gece olarak kalacak. Türk polisleri Amerikalı müstevliyi korumak için Teknik Üniversitenin Gümüşsuyu Talebe Yurduna gece saat 4'te, öğrenciler uykudayken baskın yaptı ve öğrencileri Amerikalılar adına güzel uykularında coptan geçirdi. Türk tarihinde bu gece "Utanç Gecesi" olarak anılacaktır. Gecelerimizin en namussuzu bu gecedir. Gecelerimizin en onursuzu, en haini bu gecedir. Türk milleti millet olduğundan bu yana böylesine bir alçaklıkla hiçbir zaman karşılaşmamıştı.

Sabahleyin haber verdikleri zaman başımdan kaynar kazanlar döküldü. Vurulmuşa döndüm.

Hemen Teknik Üniversiteye koştum. Sağda güzelim Boğaz suları. Boğaz sularında dev Amerikan uçak gemisi ve öteki savaş gemileri. Namık Kemali ansıdım. Satılmışların, vatan hainlerinin, alçakların son günlerde batırmak için dillerine doladıkları bu büyük, bu kardeş şairimizi. Düşman, vatanın yüreğine getirip sokmuş hançerini... Bu bahtı kara anayı kurtaracak yok mudur? Bunu Mustafa Kemal de sormuştu... Amerikan gemileri güzelim Boğaz sularında yüzerken ve Türk şehirleri Amerikalılara geyşa limanlığı ödevini yerine getirirken mutlaka her Türk bir kere bu soruyu aklından geçirmiştir. Bu mezellet, bu küçülme hiçbir millete yakışmaz.

Boğaz sıcaktan yanıyordu. Boğazın mavisi kül rengine dönmüştü. Ve Amerikanın dev uçak gemisi Boğazın sularında salınıyordu. Kara bir utanç lekesi, kara bir utanç bayrağı gibi. Türk milletinin suratına inen kara bir tokat gibiydi her Amerikan gemisi. Karşılığı olmayan bir tokat gibiydi. Boğazın sularında küçücük ipiltiler vardı.

Eski, yaşlı bir röportaj yazarıyım. Gazetecilik hayatımda epeyce belalardan geriye kalmış bir yazarım. Çok deneyim var. Bir röportaj yazarı öfkelenmez, heyecanlanmaz. Ben Teknik Üniversiteye girer girmez öfkemden kudurdum, heyecandan elim ayağım çözüldü. Bütün gazetecilik hayatımın en utanç verici manzarasıyla karşılaştım.

Teknik Üniversitenin avlusu toz içindeydi. Çok sıcak vardı. Uzun bir kan izi tozların üstünden ta Teknik Üniversite duvarına gidip dayanıyor, sonra bir merdivenden aşağı iniyor, gene bir duvarın dibinde bitiyordu.

Çok sıcak vardı, Teknik Üniversite bahçesinde uzun kan çizgileri... Ve kan çizgilerinin yöresinde dolaşan gençler. Türkiyenin en şerefli insanları. Türkiyenin umutları.

Küme küme toplanmışlardı. Dün geceki olayı konuşuyorlardı. Bir alçaklıktan iğrenmenin nefreti yüzlerindeydi. Satılmışlıktan iğrenmenin. Geyşa otellerinde bekçi görmekten utancın nefreti güzelim, taze yüzlerindeydi.

Uzun boylu, esmer, yakışıklı genç anlatıyordu:

"Uykumdan sıçradım," diyordu. "Düş gördüm sandım. Başıma, tekmil gövdeme coplar yağıyordu. Birden ayıktım. Polis yatakhaneyi basmış. Yüzlerce polis uykuyu copluyordu."

Bu bir ortaçağ baskınıydı. Yirminci yüzyılda belki Hitler yaptı böyle bir baskını. Bir üniversite yatakhanesini basmaya belki Hitlerin polisleri bile cesaret edememiştir.

Teknik Üniversite yatakhanesini gezdiriyor delikanlılar bize. Yerler bir savaş meydanı gibi. Kırılmış camlar, yırtılmış kitaplar, kırılmış gözlükler, dolmakalemler, parçalanmış gömlek artıkları, pijama artıkları, defterler, kırılmış masa, sandalya, karyola parçaları. Ve bir kitap gördüm, bir köşedeki küçücük bir masanın üstündeydi. Kitabın yaprakları kana bulanmıştı.

"Zelzele oluyor gibiydi ortalık. Her şey kırılıyor, dökülüyordu. Yüzlerce polis pencerelerden, kapılardan giriyorlardı. Kol demiyorlar, bacak demiyorlar, göz kaş demiyorlar, copluyorlardı. Kapılar, pencereler kırılıyordu."

Ve tatlı uykularda, en güzel çağlarında, Türklerin en yiğitleri, en onurluları, bir milletin gözbebekleri, yavruları coplanıyor, pencerelerden sokağa fırlatılıyorlardı. Yatakhanenin tavanları, kapıları, pencereleri kan içindeydi. Yatak çarşafları kan içindeydi. Parçalanmış çarşaflarda yaralı delikanlılar, acılar içinde.

Yatakhanedeki baskın, meydan muharebesi iki saat kadar sürüyor. 1000 polis sarıyor 400 kadar delikanlıyı. Bir istila ordusu kadar. Türk çocuklarına uykularını haram ettirenler, sanki düşman ordusuna baskın yapıyorlar. Bin baş polis. Bin baş polis... ve bir avuç delikanlı. Dumlupınarda da Türkler de bu kadar azdılar...

Yatakhaneden fırlayan gençler, don gömlek, yarı uykulu, yarı çıplak soluğu Taksim Meydanında alıyorlar. Atatürkün heykelinin oraya sığınıyorlar. Bin baş polisin elinden kurtulup...

Polisler pencerelerden çocukları ikinci kattan taşların üstüne fırlatıyorlar. Ve kan izleri. Polisler, pencerelerden fırlatılmış gençleri yerlerde sürükleyerek polis arabalarına dolduruyorlar. Yarı canlı yavruları... Ağır yaralıları kaçırıyorlar. İki genç komada. Üniversite bahçesinde kan aranıyor. Çok sıcak var. Öğrenciler arkadaşlarına kan vermeye koşuyorlar. Üniversitenin kapısı kırılmış.

Teknik Üniversite Öğrenci Birliği Başkanı Harun Karadeniz anlatıyor. Uzun boylu, yakışıklı bir yüzü, pırıl pırıl, dost gözleri var. Candan bir adam. Candan ve öfkeli, candan ve heyecanlı...

"Şu Amerikan gemilerini Boğazda görmüyor muyum... Bir kere olsun gelip Türk donanmasının Boğazda demirlediğini görmedim. Tutsaklığımızın damgası gibi... Utanıyorum kendimden. Kahroluyorum. Bu gemilere, bağımsızlığımızı elimizden alan bu gemilere insan nasıl bakabilir. İstila ordusu nasıl çıkıp da İstanbulda dolaşabilir. Her Türk genci benim gibi düşü-

nüyor, benim gibi öfkeleniyor. Dün akşam gençler ufak tefek olaylar yaptılar. Polis üniversiteyi sardı ve iki arkadaşımızı kaçırdı. İkisi de koma halindeydi. Bizimkiler de bir polisi almışlar. Üniversiteye getirdiler. Aramıza Merkez İnzibat Kumandanlığından Albay Hikmet Silahçılar girdi. Bir anlaşmaya vardık. Biz onlara polislerini vereceğiz. Onlar da bize arkadaşlarımızı... Bu iş, Amerikalılara yataklık eden, Üniversitenin karşısındaki Opera Otelinin yüzünden oldu. Polisler Opera Otelinde Amerikalılar kadınlarla rahat yatsınlar diye nöbet bekliyorlardı. Arkadaşlar buna dayanamadılar. Biz polisi verdik onlara. Onlar arkadaşlarımızı bize vermediler. Sonra Albay Hikmet Silahçılar siz gidin rahat uyuyun, dedi. Size hiçbir şey yaptırmam... Asker sözü dedik, yatakhanelere gittik. Uykumuz arasında... Kıyamet koptu ve Üniversite basıldı... Sonradan öğrendik ki Albay Hikmet Silahçılar polislerle başa çıkamamış, Üniversiteye bin polis saldırmış."

Rektör Bedri Karafakioğlu getirildi. Gözlüklü, sarı benizli bir zat. Öğrenciler önce ona, "Rektör istifa," diye bağırdılar. Üç bin öğrenci bir ağızdan, "Katil Rektör istifa," diye bağırıyordu. Rektör merdivene çıkmış, terliyordu. Sapsarı kesilmiş, dudakları titriyordu. Öğrenciler bir gök gürültüsü gibi bir ağızdan: "Satılmış Rektör istifa..." Rektörün dudakları titriyor, konuşamıyordu. Uzun süre öğrenciler gök gibi gürledi. Uzun süre sapsarı yüzlü Rektörün dudakları titredi. Rektör öyle bir durumdaydı ki, öyle çaresizdi ki, öyle sarıydı ki yüzü, dudakları, elleri öyle titriyordu ki... Sadece ellerini açıyor, bir şeyler söylemek istiyor, söyleyemiyordu.

Uzun bir süre sonra Rektörün sesi çıktı:

"Polis Üniversite yatakhanesine girebilir. Çünkü yatakhane Üniversiteye dahil değildir," dedi.

Sesi gene gök gürültüsüyle kesildi. Rektör Bedri Karafakioğlu doğru söylemiyordu. Üniversiteye baskın yapılmış, Üniversite avlusunda öğrenciler sürüklenmişler, dövülmüşlerdi. Rektör, Üniversite avlusundaki kanları görmedi mi? Yoksa Rektör Üniversite avlusunda tavuk mu kestirmişti? Bu kanlar neydi? Üniversite avlusu değil miydi orası? Bu sözleriyle neyi kurtarmaya çalışıyordu Rektör? Basılmış, öğrencileri dövülmüş,

komaya sokulmuş bir Üniversitede Rektör olmak çok mu şerefli bir işti acaba? Yoksa istifa etmek bu kadar zor mu? İnsan öğrencilerinin karşısında bu hale düşer mi?

Saat birde bağımsızlıktan yana, istila ordusuna karşı gelen Türk gençleri, dünyada ilk bağımsızlık savaşının kumandanı büyük Mustafa Kemalin anıtına gidecekler, hallerini büyük kumandanlarına arz edeceklerdi. Teknik Üniversitenin kanlı avlusu saatlar ilerledikçe doluyordu. Ve Üniversitenin hoparlöründen gençler Cumhurbaşkanına, Türk halkına, Türk gençliğine sesleniyorlardı.

"Türk halkına ve gençliğine,

"Bugün sabah saat 4'te, 444 kardeşimizin barındığı İstanbul Teknik Üniversite Gümüşsüyü yurdu 1000'e yakın toplum polisi tarafından kuşatılarak basıldı. Arkadaşlarımızı uykularında dövdüler, yaraladılar, yerlerde sürüklediler.

"Bu saldırının amacı, halktan yana güçleri sindirmek, halkın uyanmasını önlemektir. Amerikalılarla ortaklaşa halkı soyanlar, elbette kendilerini halktan korumak için çağırdıkları Amerikan filosunun protestosunu istemeyeceklerdir. Protestolara öncülük eden gençliği yok edeceklerdir..."

İncecik dal gibi bir delikanlı kanlı geceyi anlatıyor:

"Sabah erkenden imtihana girecektim. Bütün gece uyumadan çalıştım. Saat dört sularıydı. Dalgındım. Bir gürültü duydum, gürültüyle birlikte copu başıma yediğimi biliyorum. Kendimden geçmişim. Kendime geldiğimde polisler beni koridora sürüklüyorlardı. Yırtık kitaplarım ayaklarının altında parçalanıyordu."

Ve delikanlılarımız, oğullarımız, yiğitlerimiz kanlı baskın sabahında uykusuz imtihanlara giriyorlardı. İmtihana girip çoğu sınıflarını geçiyorlardı.

Saat birde Gümüşsuyu yokuşu çıkıldı. Delikanlılarımız üç bini geçkindi. Atatürk anıtına gidildi ve konuştular. Tutsak bir memleketin genci olmanın utancı yüzlerinde, yüreklerindeydi. Onu dile getirdiler. Vakurdular. Bu mezelletten, bu utançtan bir gün kurtulacaklarına inanmıştılar. Büyük kumandanın eli ellerindeydi. Taksim anıtında dünyada ilk bağımsızlık savaşının kumandanı onurlu oğullarına elini verdi. Ve Taksimden deli-

kanlılar utancından elini yüzüne kapamış Dolmabahçe rıhtımına indiler. Ve kırdılar döktüler. Ve Amerikan istila ordusunun erleri kendilerini denize attılar. Ve onları savaş gemisinin motorları topladı. Bir iki sivil polisi dövdüler. Bir sivil polis gençlere tabanca çekti. Bir teğmen, polisin tabancasını elinden aldı. Polisi çok hırpaladılar. Oradan gençler Üniversiteye döndüler. Karşı koymanın insanca mutluluğu yüzlerindeydi ve Teknik Üniversite hoparlöründen konuşuyorlardı:

"Türkiyeyi bağımsızlık yolundan hiçbir güç çeviremez. Amerika Türkiyeden er geç kovulacak. Ve yurtiçindeki yamaklarını toplayarak, Kurtuluş Savaşında olduğu gibi def olup gidecektir. Yaşasın bağımsız Türkiye..."

Hep bir ağızdan "Dağ Başını Duman Almış" marşını söylüyorlardı. Türküler söylüyorlardı kahırlı Anadoludan. Yanık, öfkeli, umutlu... Ve büyük kumandan Taksim meydanında oğullarına elini vermişti. Ve Türkiyenin bağımsızlık savaşı başlamıştı. Sürüyordu. Ve yarıya indirilmiş Mustafa Kemalin bayrağı en şerefli yerinde dalgalanıyordu.

Ve vatan satıcıları ve geyşa otellerinin bekçileri size bu gençler, size bu utanç gecesi, size bu hain gece, size bu kan izleri çok acıyacak...

Ve 17 Temmuz 1968'in kanlı gecesi Türk tarihinin unutulmaz bir gecesi olarak kalacaktır. Ve Türkler kuşaklar boyunca bu gecenin adına "Utanç Gecesi" diyeceklerdir.

Dünkü, Teknik Üniversiteden yaptığım röportajı sürdürmek zorunda kaldım. Çünkü olaylar sürüp gidiyor.

Adliyenin demir parmaklıklı pencerelerinden don gömlek, sadece don, yarı çıplak, atletleri, gömlekleri kana bulanmış, pantolonları yırtılmış gençleri seyrediyorum. İncecik bedenleri kederli. Sırtlarında yedikleri copların izleri. Yırtık, buruşmuş, toz içinde pijamalı otuz genç sıcak, terli bir kuyunun dibine yapayalnız bırakılmışlar gibi... Kimleri kimseleri yok gibi... Bunlar 17 Temmuzun kanlı, utanç verici gecesinde tatlı uykularından toplum polisi tarafından uyandırılarak getirilmişler. Yedikleri dayakların kara izleri incecik sırtlarında. Yalınayak çoğu da. Birkaçının kolu kırılmış gibi, sarkıyor. Esmer, topluca, gü-

zel, dost gözlü bir genç ayağını ta arkalardan sürükleyerek geliyor. Belki de polisler ayağını kırmışlar delikanlının. Kir pis içinde delikanlılar. Perperişan. İçinde yaralanmamış, yok. Parçalamışlar, dövmüşler, komaya sokmuşlar. Bir tanesini polisler kör etmişler. Bunlar Türkiyenin istikballeri. Bunların hiçbir suçu yok. Bunlar tatlı uykularından alınarak getirilmişler. Bunların suçu, dışarda arkadaşları müstevli Amerikayı protesto ederken, içerde uyumak. Sadece uyumak. Milliyetçi polislerimiz, protestoya iştirak etmedikleri, uyudukları için bunları alıp getirmişler. "Dışarıda arkadaşlarınız Türkiyenin onurunu, bağımsızlığını, insanlığını korumak için kan revan dövüşürken siz burada uyursunuz ha!" diyerek vermişler dayağı, vermişler dayağı, komaya sokmuşlar bir kısmını, bir kısmını kör etmişler. Bunları da çırılçıplak, yaralar, kırıklar içinde almışlar Türk adliyesine getirmişler.

Çıplak, ince bedenler kuyunun dibinde terliyorlar. İnsanın yüreğini paralayan bir halleri var. Bir ara bir ıslık sesi duyuluyor. Ünlü Plevne türküsünü gençler ıslıkla çalıyorlar. Sonra bir iki mırıltı. "Olur mu böyle olur mu? Kardeş kardeşi vurur mu? Amerikan uşakları, Türkiye böyle kalır mı?" Yumuşak, kararlı, öfkeli, alttan insan sesleri.

Yer gök polis. Öylesine çok polis doldurmuş ki Adliye koridorlarını. Az önce bu polislerin arkadaşlarına Amerikan filosundan kumanya gönderilmişti. Üstünde, "Sadece toplum polisine verilecektir," yazılı. Ve ellerinde copları. Ürpertici. Şu Türk milleti, insan tarihinin en büyük imparatorluğunu kurmuş Türk milleti sert değildir. Yumuşaktır, candandır. Bu toplum polislerini nereden bulmuşlar? Öyle sert... Yüzlerine konan sinek kırk bin parça oluyor. Bunların sert, insafsız yüzüne bakınca insan hastanede komada yatan delikanlıyı anlıyor. Şu gencecik çocukların kanlı giyitlerini, parçalanmış derilerini, sırtlarındaki cop izlerini, kırık ayaklarını, kollarını anlıyor. Herhalde bunlar seçilip özel olarak demokrasimiz için yetiştirilmişlerdir. Amerikan donanmasını Türk çocuklarına karşı korumak için yetiştirilmişlerdir. Her neyse, ben hayatımda bu kadar sert, korkunç yüzler görmedim. Bunlar Amerikan tipi demokrasinin yarattığı yeni tip insanlar olsa gerektir. Adliyenin kapıları, kori-

dorları, pencereleri, avlusu bunlarla lebaleb dolu. İğne atsan polislerden yere düşmez. Ben deyim beş yüz, siz deyin bin... Sanki Türk adliyesinde hükümet ihtilal liderlerini yargılıyor.

Saat yedi suları, belki de sekiz. Gün batmış gitmiş. Adliyenin altındaki kuyudan polisler gençleri alıyorlar, yargıca götürecekler. Her gencin kolunda iki polis. Uzun bir sıra polisler, gençler aralarında. Çıplak bedenlerinde boydan boya kara cop izleri. Geliyorlar sıra sıra, çıplak bedenleriyle yargıcın karşısına dikiliyorlar. İçlerinde bir tek kirli donla yargıç karşısına çıkanlar var. Pijamayla, çıplak. Gençlerimiz, umutlarımız, kardeşlerimiz çıplak bedenleriyle yargıç karşısında birer kürek mahkumuna benziyorlar. Hakimi tanıyorum. İçime su serpiliyor. Adı Celal Beykal. Bir zamanlar Anadolu üstüne milliyetçi şiirler yazmış birisi... Ve bana, "Ben Anadolu toprağına yalınayak basmış, Anadolunun yoksulluğunda yoğrulmuş birisiyim," diyen bir kişi... İçimden diyorum ki, hakim, bu kürek mahkumlarını mahkemeye böyle çırılçıplak, kan revan kabul etmem, diyecek. Giydirin de öyle getirin şunları, diyecek. Hakim Celal Beykal güleç yüzlü, neşeli. Sonradan J. Menaşe adlı sanık gençle alay ediyor, şakalaşıyor. Ben istiyorum ki, Türk kuşakları bu Celal Beykal adını hiç unutmasınlar. Şiirleri şimdi hiç aklımda değil, herhalde güzel şiirleri. Bir yazar olarak benim dileğim Türk kuşaklarından budur. Beni kırmasınlar. "Bu Anadolu toprağının yoksulluğunda yoğrulmuş hakimi hiç unutmasınlar..." Celal Beykal. Şiir kitabının adını bilsem onu da yazardım.

Otuz genç, otuz bitmiş, yorgun, ezilmiş, uykusuz... 24 saattan fazla karakollarda süründürülmüş, otuz hasta genç yargıç karşısında... Hakim Celal Beykal hüviyet tespiti yapıyor. Teker teker ayağa kalkıyorlar. Hüviyetlerini söylüyorlar. Her biri yoksul Anadolu bozkırından gelmiş. Aydınlık gözleri var. Umut dolu pırıl pırıl... Adım Atilla İncekara, İstanbul Teknik Üniversitesinden, adım Erdoğan Özkısacık, İstanbul Teknik Üniversitesinden... Çoğu köylü çocukları. Konyalı, Malatyalı... Sıvaslı... Ve köylü... Anadolu bozkırından kopup gelmişler. Ve Anadolu yoksulluğunun içinde yoğrulmuşlar. Tıpkı Yargıç Celal Beykal gibi.

Hakim Celal Beykal savcılığın sevk istemini okuyor: "Devletin emniyet kuvvetlerini tahkir ve tezyif – Hükümetin nüfu-

zunu kıracak asayiş bozucu hareketler – Müessir fiil ve darp – Polise mukavemet." Solcuların soluk alışlarını takip eden Bay Sükan, bu gençlerin düşlerini de polislerine takip ettirmiş olacak ki Teknik Üniversiteyi bastırıp, böyle tehlikeli düşler gören gençleri komalık edecek kadar dövdürmüş, gözlerini kör ettirmiş, sırtlarında cop izleriyle mahkemeye sevk ettirmiş, bir kürek mahkumu kılığında yargıç karşısına çıkarttırmış.

Hakim Celal Beykal, hep gençlere aynı soruyu soruyor:

"Bu suçları işlediniz mi?"

Ve gençler hep aynı karşılığı veriyorlar:

"İşlemedik, uykudaydık."

Ve gençler tevkif ediliyorlar. Bir polis ordusu arasında cezaevine gönderiliyorlar.

Ve ben *Ant*a dönüyorum... Yukarda öğrencileri karşısında dudaklarının titrediğini yazdığım Teknik Üniversite Rektörünün ve Senatosunun istifa ettiğini duyuyorum. Neden istifa etmişler beyler biliyor musunuz? Herkes ne sanır? Tam aksi, öğrencilerin sözleri nazik beyleri rencide etmiş de ondan istifa etmişler. Basılan Üniversite değil de, komadaki öğrenci değil de, kürek mahkumu gibi çırılçıplak, sırtlarında cop izleriyle yargıç karşısına çıkarılmış öğrencilerin yürek paralayıcı halleri değil de, öğrencilerin gençlik öfkeleri onları istifaya zorlamış. Üniversite penceresinden Üniversite avlusuna atılmış öğrenci değil de... Üniversite avlusuna göllenmiş kan değil de...

Bu adamlar şu Türk milletinin yüzüne nasıl nasıl bakacaklar, onu, onu, onu çok merak ediyorum. Ne yüzle bakacaklar?

Ve Rektörün dudakları titriyordu...

Ve Üniversitedeki kanın hesabı er geç sorulacaktı.

23.7.1968

Abidin Dino 18 Yıl Sonra İstanbulda

Abidin Dino gurbete gideli tam on sekiz yıl oldu. Dile kolay... Dile kolay demenin de bir tadı var. Onun bileğinde bileziklerin hasından birkaç tanesi vardı. Vardı ama, gene de gurbet çekilmezdi. Abidin Dinonun Paris macerası, buna bütün anlamıyla macera demek gerek, çok ilginç ve dolu geçti. Parise bir büyük kişilik olarak gitti. Paristen çok öğrendiği olmuştur, bu bir gerçek. Onlara, Batı dünyasına vereceği çok şeyi de vardı dağarcığında. Az zamanda çok sevilen bir ün oldu. Türkiyeden vıcır vıcır, çiçeği burnunda bir İstanbul götürdü. Binlerce yıllık İstanbul şehrini onun kadar güzel kimse tanımıyordu ve tanıyamazdı. Altın kubbeleri, suna gibi minareleri götürdü. Balıkçının türküsünü, Halicin sisini götürdü. Boyacı çocuğu, Çingene kızını, dok işçilerinin ellerini götürdü. Ve çok uzak bir gökyüzü götürdü, Anadolu bozkırının üstünde salınan uçsuz bucaksız, yanık sarı bir bozkır götürdü. Uçsuz bucaksız, yürüyen, bükülmüş, canlarını dişlerine takmış insanlarıyla. Şekerkamışına yere düşürmeden yirmi bıçak atan oğlan Adanalıdır. Toz duman içindeki dut ağacı, yaprakları tozdan apak olmuş. Çukurovadadır. Bitmeyen yollar, bitmeyen yollara dökülmüş insanlar... Çok uzun yollardan geliyorlar. Ulu dağların ardından, büyük, uzak göklü bozkırlardan geliyorlar. Çakmaktaşından kayaları olan ulu dağlara vurmuşlar. Düşünceli, durgun, vuruşkan, öfkeli. Hep yürüyorlar. Bir karanlıktan bir ışığa yürüyorlar. Nâzım Hikmet, Abidin Dino için yazdığı bir şiirde aşağı yukarı böyle söylüyordu... O, bütün bunları götürdü beraberinde Parise. Na-

kışlı çam bardakları, Torosun hızmanı, Sıvasın, Avşarın kilimi de vardı bir yanında... O Parise yalnız gitmedi. Bir memleketle birlikte gitti. Daha daha çok şeyle gitti. Daha daha çok şeyle gitti ki buradan, bitmez. Saymakla bitiremezsin, kaleme gelmez. Bir de ışıklar, renkler, biçimler götürdü. Götürdükleri ona orada on sekiz yıl yetti de arttı bile...

Ve Paristen gümbür gümbür bir İstanbulla döndü. Pariste on sekiz yıl yaptığı resimleri, satılmamış olsa da, beraberinde onları da getirseydi Dino, koskocaman, şaşırtıcı bir Anadolu getirecekti ki, lal-ü ebkem kalacaktık. Bir belalı Anadolu özlemi görecektik ki, olmayagitsin...

Onunla önce Nafi Baba tekkesine çıktık. Aşağılarda Boğaz binbir renk içinde dönüp duruyordu. Çok uzakta, yarılmış derin bir kuyu gibi. Işığa batmış gitmiş... Işıklar içinde... uçuşuyor. Oradan Rumelihisarına indik. Sonra Arif Dinonun mezarına gittik. Sonra da Orhan Veliye. Arifin, Orhanın mezarları erguvana batıp çıkmış. Bir İstanbul güneşi ki, veryansın etmiş. Bir de yeşil, bir de Boğaz mavisi, bir de İstanbul ışığı. Bir de Boğazda türlü renk ile yürüyen kayıklar, motorlar, gemiler... Kıyılara serilmiş binbir renk içindeki ağlar. Sarı muşambalı balıkçılar, durmadan bir şey yapıyor, işliyorlar, durmadan konuşur gibiler.

Kıyı boyunca yürüdük. Arifi, Orhanı, eski anıları, Çukurovayı, sarı sıcağı konuştuk. Abidin Dinonun bir huyu vardır... Gözlerini dünyaya diker, öylece saatlarca, günlerce dünyaya bakar. Bütün Abidin Dino bir göz olmuştur. Açılmış, biraz hayretten büyümüş, her gördüğü güzellik önünde bir sevinç çığlığı atan... Arif Dino bana demişti ki birinde, Abidin demişti, iki yıl gözleri açık konuşmadan, duymadan dünyaya hayretle baktı. Biz İstanbulu dolaşırken Abidin Dino bir düşte yürür gibiydi. Biraz İstanbul gibi olmuştu. Tarabyaya vardık. Boğazın üstünde birkaç ak martı uçuyordu. Karşıya geçtik. Gittikçe düş içine giriyor, gittikçe sevinci artıyordu. Bir ara Üsküdardaki koru mor erguvana kesti. Camiler, arabalı vapurlar...

Bu halde, onunla konuşulamazdı. Onu bu havadan çıkarmak olmazdı. Yazık olurdu. İstanbul başına vurmuş gibiydi. Bir

adamın başına İstanbul böylesine vurmuşsa... Hani dağ sarhoşluğu, denizaltı sarhoşluğu vardır, bir de İstanbul sarhoşluğu vardır. İstanbul, Türkiye sarhoşluğuna yakalanmış gurbetçi. Onu iyice anımsıyorum. Adanada sıcağın alnında, ortalık sıcaktan çatır çatır ederken, onu bir de böylesine Adananın sarı sıcağı tutmuştu... Sergisini gördüm sonra... Sergisi tepeden tırnağa İstanbuldu. Düş içinde, uzaklarda yapmıştı İstanbulu. Düş içindeki İstanbul. İstanbuldan daha İstanbuldu. Bir büyük sanatçının özlemi vurursa böyle vururmuş demek. Kim bilir görmediğimiz Anadolu özlem resimleri ne kadar güzeldi... Parise götürdüklerinden daha gerçek, daha güzeliyle geriye geldi Dino. Sergiden sonra azıcık açıldı Dino. Azıcık belalı İstanbula alıştı... İstanbulu, resimlerini, Adanayı, Arifi, Nâzımı konuştuk onunla. Yazık ki onunla konuştuklarımızın hepsini yazamayacağım. Konuşmalardan en ilginçlerini seçtim.

Ben sordum:

"On sekiz yıl sonra İstanbul?" dedim.

"Ferhat ile Şirin meselesi..." dedi.

"Nedir ki o?" dedim.

"Ferhat Şirine kavuşmak için elinde demir külünk, dağları deler yol eyler. Abıhayat suyunu akıtır ki Şirine kavuşsun. Sular gürül gürül çağlarken Şirin gelir Ferhadın yanına. Herkes bakar bunca yılın hasretine. Ferhat oralı bile olmaz. Şirini tanımaz. Bunca yıl Şirinin güzelliğini, bedenini unutturmuş ona. Şirin artık onun için bir düş olmuştur. Ben Şirini tanıdım. Öyle, olduğu gibi duruyor. Bıraktığım gibi. Öylesine kederli, öylesine sevinçli. Cesur, fakir, kirli, candan ve insan İstanbul... Elimle koymuş gibi buldum. Yerli yerinde duruyor ve güzel."

"Dün sergiyi gezerken bir seyirci diyordu ki, Pariste yapılmış İstanbul resimleri gerçekten daha gerçek. Düşten daha bela. Bunu söyleyen genç bir adamdı."

"Flaubertin bir sözü var... Aşağı yukarı şöyle olacak, gerçeği öylesine yoğun yaşayacaksın ki, her uydurduğun gerçekten daha gerçek olacak. Bendeki belki de bir İstanbul özleminin birikimidir. Bu birikim bir parlama olmuş olabilir. Bana kalırsa bu sergi başarılı olmuş ya da olmamış, söz konusu olacak olan bu değil. Benim de üstünde durduğum asıl sorun bu değil. Bu

bir deney. Düşle gerçek arasında, yarı yolda, anıyı gerçekle, düşle karşılaştırma sorunu. İçimde bir korku vardı, yapacağım İstanbul duygusal bir İstanbul mu olacaktı? Gençlerin beni, bir zamanlar benim Yahya Kemali gördüğüm gibi görmelerini istemezdim. Yani şahane bir İstanbul ressamı. Görkemli bir geçmiş. Şu bu..."

"Gene o genç seyirci, herhalde ressam falan olacak, sergide konuşuyordu. Güzel bıyıklı kumral bir adam. Diyordu ki, bir acayip sanat sırrıdır belki bu. Dinonun İstanbulunda hiç insan gözükmüyor ama, her köşe bucağında insan var. İnsanlar ev ev, sokak sokak, deniz deniz soluk alıyorlar. Delikanlı şaşkınlığını gizleyemiyordu."

"Buna çok sevindim. Ama sergide gecekondular var. Fırtınaya tutulmuş bir gemi örneği şehrin iniş çıkışları var. Zaman zaman karanlık, zaman zaman ışıklar var. Fakat sergide önemli bir şey eksik. Bunu açılışta daha iyi anladım. Şehri uzaktan görmüşüm. Ve bu şehrin insanlarını uzaktan çizmeye gücüm yetmemiş."

"Ama delikanlı, Abidin Dinonun İstanbulunda sokaklar, evler insanla doluymuş gibi geliyor bana, dedi. Bu düş şehrinde gerçek insanlar soluk alıyor, dedi. Bu nedendir? Bir insana böyle geliyorsa bir gerçek payı olmalı..."

"Olmasına sevinirim. Bence vıcır vıcır insanın kaynaştığı kalabalıklar şehrin çizgilerinden de önemli. Şehri insanla dolduracaksın ki şehir olsun. Yazık ki, İstanbulu İstanbul yapmaya uzaktan gücüm yetmemiş..."

"Ben öyle sanıyorum ki, bir sanatçı alanlarca insan yapar da bir tek insanın sıcak soluğunu duyuramaz. Başka bir sanatçı da boş bir şehirde vıcır vıcır insan kaynaştırır. Ben sergideki kumral bıyıklı delikanlıdan yanayım."

"Doğru. Bu da sanat gerçeğinin bir yanı."

"İstanbul böyle... İstanbul uzaktan insansız çizilmiş. Pariste Çukurova üstüne çizilmiş birkaç resminizi görmüştüm. Bir de Orta Anadolu bozkırı üstüne. Onlarda insan vardı. Hem de etiyle kemiğiyle. Uzun yürüyüşe çıkmış insanlar. Uzakta bir gökyüzü. Düzlükte akan, kan tere batmış, toza dumana bulanmış insanlar... Onları nasıl yaptınız? Biliyorum, Adanada, Kay-

seride, Çorumda yaptığınız resimler de böyleydi. Böyleydi demem, bu biçimde demek... Bunlar ötekilerden daha belalı, daha olgun..."

"Kim bilir. Anadolu gerçeği daha ağır basıyor. Belki de Adana ovasını, Orta Anadolu bozkırını sanatçı insansız düşünemiyor. İstanbulu insansız çizebiliyor da insan, belki Anadoluyu, Çukurovayı insansız çizemiyor. Düz ova üstünde dikine durmuş, yürüyen, çalışan insanlar belki de kaçınılmaz bir önem taşıyor. Yıllar boyunca Pariste işlediğim temalardan biri uçsuz bucaksız sonsuz uzaklıklar ve insan...

"Düz topraklar uzak, gökyüzü uzak, her şey uzak ve düzlükte yürüyen insanlar... Kurtuluş Savaşının sonsuz uzaklıkta yürüyen insanları... Bozkırla insan arasında yaman bir ilişki olacak. Bozkırı tek başına çizemiyorsun..."

"İnsana gücün yetip yetmemesi mi?"

"İki oynanmamış piyesim var. Bu piyeslerde insan sorununu, deminden beri konuştuklarımızı daha iyi hallettim. Bu bir özür değil. Bugün vardığım yerden, insanı anlatabilme bakımından, daha ileri gideceğimi sanıyorum. Resmin kendine özgü araçlarıyla. Bir gün insanı da bütün tadı, acısı, sevinci, güzelliğiyle, gücüyle çizebileceğim."

"Yazarlığınızın resminizle bir ilişkisi oluyor mu? Çizgi, renk sanatına faydası mı var, zararı mı?"

"Bak, ben bir büyük ressam seviyorum. Duydun mu bilmem. Viktor Hugo..."

"Duymadım. Viktor Hugo ressam mıymış?"

"Resim de yapmış. Elde beş yüz kadar resmi var. Resimlerindeki imgeler şiirlerindeki imgelerden bambaşka. Ve güzeli, bu imgeler günümüzün imgeleri. Resimleriyle Hugo bugünün habercisi. Işık ve karanlık içinden fırlayan görüntülerin yepyeni mesafe kavramı... İç çelişmelerin şaşkınlığı içinde suratlar... Müthiş bir güç, müthiş bir resim tekniği. Bir sanatçı kendisini başka başka alanlarda anlatabilir. Bu da sanatın kuralları içinde."

"Daha açık söyler misiniz?"

"Bir yazar da resim yapar. Ama ressamın araçlarından başka araçlarla. Aradaki başlıca fark malzeme farkı. Ve kıpırdama

olanağı. Devinme işi. Yazar da sinemacı gibi dinamik oluşumun içindeyiz, diyor. Ressam, oluşumunu resmin içsel öğeleriyle seyircinin kafasında canlandırmak zorunda. Resmin renk ve çizgi diyalektiği. Göze yaptırdığı gezilerle...

"Ayzenştayn, *Film Duygusu* ve *Film Biçimi* adlı kitaplarında resim sanatında durallık içinde hareketten söz etmiştir. Rönesans ressamlarının seyircinin gözünü istif sayesinde nasıl belirli bir gezintiye zorladığını anlatmıştır. Resimde devrimciliğin önemli bir yönü de bu. Devrimci konu yeterli değil, devrimci anlatım da gerekli. Zaten bunun ikisi baş başa gitmezse, sanat olmuyor. Gerçi bu birlikte yürümesi gereken güç, kah birisinde, kah öbüründe ağır basıyor. Bu da zaman koşullarıyla ilgili. Resim tarihi boyunca konuyla anlatım arasında böylesine dengesizlikler olmuştur. Konu yeniliği yeni biçimleri, yeni biçimler de konu yeniliğini zorlamıştır. Yani biçim yeniliği konuları hazırlamıştır."

"Şu uzaklık sorunu benim kafamı çoktandır uğraştırıyor. Göklerin uzaklığı, yolların, bozkırların uzaklığı... Bütün bu uzaklıklar içinde küçücük kalmış insanlar... Doğru, gerçek bu. Bunu başka deneyen sanatçılar da var mı?"

"Sinemacılar var. Ayzenştayn, Peter Brook bu mesafe işini işlediler. Ama ayrı ayrı biçimde ve ayrı ayrı düşünceler için. Örneğin Peter Brook insan yalnızlığını bütün hışmıyla duyurmak için. Benim için aynı şey değil... Benim insanım doğadan ayrılmıyor. Onun bir parçası da insan. İç içe bir macera. Ayzenştaynın işi step yalnızlığını, sonsuzluğunu derinlemesine duyurmak. Gerçekçi Rus yazarlarının yaptıklarını yapmak aşağı yukarı. Anadolu insanı için mesafe soyut değil, somut. Nâzım bir şiirinde benim resimlerimdeki insanlar için, bunlar insanda bir yere mutlaka varacağı duygusunu uyandırıyor, diyor. Lurçat da bir yazısında aşağı yukarı aynı şeyi söylüyor..."

"Bu uzun yolda varılacak yere varamayan insanlar da var."

"Ama varanlar daha çok ve varacaklar."

"Gene Çukurova, gene İstanbul..."

"Bana öyle geliyor ki, görmeden insanları da yapmak... Bir soyutlama payı var. Adanayı, İstanbulu, bozkırı bir daha derinlemesine yaşamak gerek. İnsanı derinliğine işlemek, onu bir da-

ha derinden yaşamak gerek. Nâzım İstanbulu göremedi, bir daha İstanbulunu yaşayamadı. Çok özlemişti İstanbulu. Ben İstanbulu gördüm. İstanbula onun gözleriyle bakıyorum. Onun sevinci içindeyim. Burada olmayanların gözleriyle bakıyorum İstanbula. Bu bir acayip duygu."

"Duydum ki, Pariste Mayıs Olayları üstüne bir sergi açmışsınız. Günlük olaylar üstüne sergi. Belki de politik bir kavga üstüne. Bazı kimseleri yadırgattı bu."

"Bu sergideki resimleri birkaç arkadaşla birlikte geçen Mayıs Olaylarında öğrenciler dövüşürlerken çizdik. Sonra da sergiledik."

"Bir gazete foto muhabiri gibi."

"Ona yakın. Biz olayın tanığıydık. Resimler iyi ya da kötüydü. Sorun o değil. Bunun bizce bir önemi yoktu. Önemli olan sanatçı olarak tanıklığımızı belirlemekti. Her birimiz ayrı bir açıdan, sanat çizgisinin mantığı içinde olayları yansıttık. Beni ilgilendiren belli bir kavga biçiminin yarattığı belirli bir hareket düzeni. Şunu demek istiyorum ki her çağın, her yerin kendine göre bir çarpışma görüntüsü var. Üstelik çağın içinde de bunların çeşitleri beliriyor. Herhangi bir memlekette haksızlığa başkaldıran gençlerle Vietnamda sömürgecilere karşı dövüşen gençlerin bedenleriyle anlattıkları şeyler farklı. Vietnamda ölüm bir milimetrelik ve bir anlık bir kıpırtıya bağlı. Oysaki kent sokaklarında (tehlike ne olursa olsun) boğa güreşinde toreador güzelliği içinde gençliğin direnmesi var. Ressam için bu gerçekleri çağı içinde perçinlemek...

"Zamanın, hareketlerin oluşması... Olayların üstünden zamanın geçmesi, her şeyin arınması, durulması... Bir de hareketin, olayın içinde pişerek birlikte sanat yapmak..."

"Resmin gündeliğe girmesi ya da girmemesi... Tartışılıyor. Girsin diyenler de var... Giremez diyenler de..."

"Buna vereceğim karşılık sanat tarihine dayanıyor. Mağara devrindeki ya da Çatalhöyükteki neolitik kentteki av resimleri... Gündelik olayları hiç de büyüsel bir yola başvurmadan yansıtıyorlar. Bir de çok sağlam bir resim var, bir örnek. Ressam Davidin, Maratnın öldürülmesi sahnesi, Picasso da Guernicayı İspanya İç Savaşı bitmemişken dünyanın gözü önüne serdi.

"Anıdan düşe, sonra gerçeğe, sonra gündeliğe... Binicinin sağı solu yok. Yeter ki, sanatçının eli çağın elini sıkı sıkıya tutsun..."

Biz böyle oturmuş konuşurken ak bir martı gibi büyük bir gemi Boğazdan ağır ağır geçti. Bir özlem türküsü gibi.

27.5.1969

Denizler Kurudu

"Şimdi Hangi Balıkçı İle Karşılaşsak Boynu Bükük!"

Bir yol Küçükçekmeceden gelir, bir yol Floryadan. İşte bu kavşakta Menekşe vardır. Küçükçekmeceyi Marmara denizine bağlayan derenin ağzına kurulmuştur Menekşe. Öyle önemli bir yer değildir. Şanı şöhreti yoktur. Tarihi de yoktur. Ya da bilinmez. Şimdi, şu anda yaşayanlar kurmuşlardır Menekşeyi. Vandan, Köstenceden, diyarı Rumdan, Karadenizden, Dobrucadan, Anadoludan ve biltekmil Rumelinden gelenler kurmuşlardır Menekşeyi. Ve burada bir tren istasyonu vardır. Görkemli çimento bütün ağırlığıyla yan yatmıştır Menekşe denizine doğru. Ha yıkıldı ha yıkılacak. Ama yıllardır yıkılmıyor. Bir gün göreceğiz ki bu istasyon iyice yan yatmış devrilmiş, ama yıkılmıyor. Yan yatmış istasyon, gene eskisi gibi işliyor. Bizim devletin, hükümetlerimizin mucizatlarından sual olunmaz. Bu böyledir. Belki de bir gün bizim Menekşedeki istasyon yapısı turistik, yeryüzünün bilmem kaçıncı harikasından birisi olur. İşte o zaman, devrilmiş istasyon yapısı sayesinde Menekşe dünyaca ünlenir. Biz de kurtuluruz şu son yıllarda başımıza gelmiş cümle belalardan...

Kazım Ağa balıkçıdır. Menekşenin ilk yerlilerindendir. Yetmiş beş gösteriyor yaşı, yetmişinden az değildir. Onu yıllardır tanırım. Yıllardır dostumdur. İnce adamdır Kazım Ağa, nazik, dost adamdır. Karıncayı incitmez. Şurada bunca yıldır yaşamıştır Kazım Ağa, kul olanın yüreğini incitmemiştir. Fötr, gümüşi

şapkası eğri büğrü, kenarları çökmüş, başında her zaman uçacakmış gibi durur. Hep yalınayak gezer. Bacakları da çemrektir. Ben onu bildim bileli, tanıdım tanıyalı derenin kıyısına çekilmiş bir eski motorda yatar. Motorun altını kale temeli gibi taşlarla örmüş, eski motoru onun üstüne oturtmuştur. Kamarası yatak odasıdır. Yatağı yorganı, battaniyeleri, büyük kayığın, daha doğrusu teknenin üstünü örten naylon örtüsü vardır. Karda kışta, yağmurda Kazım Ağa burada yatar. Kazım Ağayı hiç halinden şikayet ederken görmedim. İnce, nazik hep güler. Dost. Gün görmüş adamdır, ömür geçirmiş. Ak saçları yer yer dökülmüştür. Çipil gözlerindeki kızartılar, kirpiklerini döken o ağrılar da olmasa, Kazım Ağa bu haliyle delikanlı sayılır. Hele rakıyı da bıraktıktan sonra.

Menekşe yamaçları, eskiden bataklık olan dere kıyıları şimdi tepeden tırnağa gecekondularla sıvalıdır. Küçücük, na bu kadar, bu kadar küçücük evler. Kontrplaktan, tahtalardan, briketten, ne bulmuşlarsa, Allah ne verdiyse onunla yapmışlardır evlerini, yapmışlar, başlarını sokuvermişlerdir. Şu Menekşe yamaçlarındaki, şu dere kıyısındaki her bir ev, hani üfürsen yıkılıverecekmiş gibi duran her bir ev kahramandır. Her bir kontrplak evin başından türlü maceralar geçmiştir ve her bir evin macerası dillere destandır. Gerçekten, iyi bir yazar olup, şair olup, destancı olup Menekşenin yüreğine girmeli ve bu her kahraman evin macerasını söylemeli yazmalı, insanoğluna, gelecek kuşaklara bu yiğit evlerin macerasını ulaştırmalı. Ve insan soyunun yiğitliğini, dayanma gücünü, var olma çabasını anlatmalı. Ve Menekşenin insanları o günlerden bu günlere nasıl gelmişler öğrenmeli. Bana gelince, ben Menekşeyle, Menekşenin insanlarıyla onların biraz hergelece, biraz çocukça çıkarcı dostluklarıyla iftihar ederim. Onların dostluğuyla övündüğüm kadar hiç kimsenin dostluğuyla, hiçbir şeyle övünmemişimdir. Ben yüreğimin derinliğine gömdüğüm acıları, sevinçleri, dostlukları öyle kolay kolay, hemen yazanlardan değilim. Menekşeyi de daha uzun yıllar yazmak istemezdim, yani bu kadarcık olsun bile dokunmak istemez, yüreğimin köşesinde Menekşemi kendime, öyle sıcak, dostça saklamak isterdim. Balıkçıları, hergeleleri, serserileri ki, hiçbir yerin serserisine benzemezler,

onurlu, vakur, yıkılmayan... Macera, hem de büyük macera yaşamış kişiler kusurludurlar. Kusurlarından, açmazlarından, haydi kıyalım azıcık, aşağılıklarından geçilmez. Ben bütün bunları bilmez miyim? İnsanoğlu, hele macera yaşamışlar öylesine açıktırlar ki, insanoğlunun en ahmakları bile onların kusurlarını, açmazlarını, haydi kıyalım, aşağılıklarını görürler. Yalnız kendileriyle uğraşan, kendilerini yeryüzünün, tekmil yaşamın ana temeli sayanlar, yani aydın kişiler bile. Onlar bile yörelerine hiç bakmadıkları halde, hiçbir şeyi öyle sağlıklı göremedikleri halde, insan açmazlarını, kusurlarını görürler, görebilirler. Kolaydır. Belki de bu kolaylığın bir sebebi vardır. En kör, en kendi benine kapanmış, fıkara aydın kişi bile, bir şeyler sezinler. İnsan insanı her an, ister istemez yaşar. Bu bir havadır. Evine kapansa, sokağa çıkmasa, ben, ben, ben diye sabahtan akşama kadar kendini düşünse, kendini yaşasa, gene de insanı yaşar. Belki de kendini daha yüceltmek, bastığı yeri azıcık sağlamlaştırmak için başka insanlarda kusurlar arar. Kusurlar da erdemler gibi açık seçiktir. Belki de kusurlar erdemlerden daha iyidir. Belki de diyorum. Halkın, çalışanın, serseri olmuşun, başını almış çekip gitmiş, diyar diyar dolaşmışın. Ta Erzurum dağlarından gelmiş, seksen yaşında daha geçen yıl öldü, kendini Menekşe denizine vurmuş. Tanıklık ederim ki, Şükrü Ağanın gecekondusunu altı kere benim gözümün önünde yıktılar. Hem de birkaç yıl önce içtiği konyaktan çatlayarak ölen adam yıktı. Şükrü Ağa mütevekkil, hiç kimseye, hiçbir şey demedi, o görmüş gülümsemesi dudaklarında, güldü kaldı. Gecekondusunu yıkanlara sigara da ikram etti. Hem de hiçbir tarizde bulunmadan, bulunmak için değil, öyle gönülden, ikram etmek için. Kahve de ısmarlardı eğer gecekondusunda kahve pişirecek bir ocağı olsaydı. Çadırında öldü. Öldüğü sabah çadırının önünden geçiyordum. Çadırı kırağı bağlamıştı. Diktiği şeftali ağaçları, çiçekler tomurcuklamışlardı. "Şükrü Ağa ölmüş," dedi komşular. İçeriye girdim, dudaklarındaki o gün görmüş gülümseme daha duruyordu. Uzun Kürtçe Erzurum türküleri söylerdi, belini incecik, eliyle diktiği şeftali ağacına verip... Çok var, çok var Menekşe üstüne söyleyecek, yazılacak.

Bu gecekondular kahramandır, hem de dünyanın en kahraman, tarihin gördüğü en kahraman kalelerdir. En kötüsü, en kurnazı, en rüşvetçisi bile beş kere yapılıp beş kere yıkılmıştır. Her gecekonduda bir apartman emeği vardır, bir apartman emeği. Camı bir yerden, briketi, tahtası, tavanı, kiremidi, çivisi bir yerden alınmıştır, alın teri göz nuruyla gıdım gıdım toplanmıştır. Yıkılmış yıkılmış, inatla yapılmıştır. Menekşenin bütün kusurları bana vız gelir. Menekşede kötüler yok mu? Kıskançlar, kıskançlıktan biribirinin gözlerini oyanlar, tefeciler, en yakın arkadaşına kazık atanlar yok mu? Adam öldürmüşler, hapiste yatıp çıkmışlar, insanlığın yüzünü kızartıcı davranışlarda bulunmuşlar yok mu? Var, hem de ne kadar! Ama gene de Menekşe iyidir, hastır, dosttur. Kötülüklerinin yanında iyilikleri çoktur. İyilerini örnek gösteririm dünyaya.

Kazım kırk yıldır kayıklarda yatar. Ev yüzü görmemiştir. Kazım Ağa isteseydi buraya dizi dizi gecekondular kurardı. Gecekondularına kira da alırdı. İsteseydi gecekonduyu elli kere yıkarlar, o gene gecekondu kurardı. O kırk yıl kayığında uyudu. İşte şimdi de derenin kıyısında, karaya çekilmiş, renk renk, çiçek gibi kayıkların arasında tekneden gecekondusu, gündüzkondusu, her neyse. O başını belaya sokmamış, yüz suyu dökmemiş, rüşvet vermemiş, o çöp senin, bu çöp benim bir çivi, bir tahta kırığı, bir kapı eskisi, bir briket yarısı toplamamıştır.

"Şu yamaçta, istasyonun üstünde, altında o zamanlar hiçbir şey yoktu. Ne ev, ne gecekondu, ne de bir kulübe. Küçücük çalılar, birkaç da ağaç vardı. Ne ağacı olduğunu bilmiyorum. Birkaç ağaç işte. Bu aşağıda derenin kıyısında da bostanlar vardı. Kavun karpuz. Ama ne kavun karpuz. Ama ne salatalıklar. Çiçekler, hem de kadife çiçekleri, hem de iri güller. O zamanlar bu dere pınar suyu gibi dupduru akardı. Yüzen balıkları, Çekmece gölüne doğru uçan balıkları görürdün suyun dibinde, apaydınlık. Ve sayardık balıkları can sıkıntısından. Bütün balıkçılar kötü havalarda gelir buraya demirlerdik. Teknelerimiz balık dolu. Küçükçekmece o zamanlar birkaç evlikti, kayıklardan balıklar atardık evlere. Bostancılara balık verirdik. Hiçbir şey karşılığı değil, öyle, dostluk... Bostancılar bize kocaman karpuzlar verirlerdi. Hiçbir şey karşılığı değil, dostluk. Ne alırsak,

ne verirsek bedavaydı. Ermeni balıkçılar, Rum balıkçılar kardeş gibiydik. Ermeni, Rum yemekleriylen denizin ortasında kayıkları halka yaparak, rakı şişelerini patlatırdık. Ve şişe, halka olmuş kayıklarda elden ele, elden ele dolaşırdı. Ve gören, ve gelen halkaya girerdi. Şişeler biter, şişeler biter, şişeler açılırdı."

"Denizi kuruttular."

"Ocakları kurusun."

"Denizi öldürdüler."

"Bu deniz bundan sonra iflah olur mu ki..."

"Denizi bitirdiler."

"Bu ölü deniz bir daha dirilir mi ki..."

"Denizi yediler."

"Ölü mezarından bir daha kalkar mı ki?"

"Sonra usul usul gecekondu yapılmaya başladı buraya. İlk gecekondu belki bir bostan kulübesiydi. Onu yıkmadılar sanırım. Sonrakini de yıkmadılar. Bostan, balıkçı İsmail Ağanındı. İsmail Ağa saf temiz bir adamdı. Çok para kazandı, parasını elinden aldılar. Bostancılıktan değil de balıktan para kazandı, balıktan. İnsan balıktan zengin olmaz ama, rahat yaşar. Eli hiçbir zaman kuru kalmaz. Masası rakısız kalmaz. Yanına yöresine yardım edebilir balıkçı her zaman."

"Denizi kuruttular denizi. Aaaaah, denizi..."

"Gözleri kör olasılar."

"Elleri kuruyasılar."

"Haneleri harap olasılar."

"Denizi kuruttular denizi..."

"İsmail Ağa Yalovaya gitti. Bir sürü işlere karıştı. Buradaki gecekonduyu sattı. Bir kadın peşine düştü. Büyükçekmecede tarla aldı. Özkanın babasıydı. Özkan da kayıkta yatar. Sabri de kayıkta yatar. Yazın herkes kayıkta yatar. Kara Hüseyin de kayıkta yatardı. Öldü. İyi balıkçıydı. Balıkçılar başı, barbunyadan başka balık avlayınca canı sıkılan Kumkapılı Topal Hasanın kardeşiydi Kara Hüseyin. Hem balıkçı, hem de arayıcıydı."

Menekşe yamaçları, derenin kıyıları doldu. Daha o zamanlar bu plajlar yeni yapılıyordu. Bu Haylayf plajı icat olunmamıştı...

"Denizi kuruttular denizi. Aaaaah, denizi.

“Niye dolmasın, niye niye, niye dolmasın? Gecekondular bu akşam yıkılıyor, yarın sabah hooop olduğu gibi kuruluyordu. O zamanlar böyle değildi. O zamanlar insanlar biribirlerine yardım ederlerdi. O zamanlar insanlar... Birisinin başına burada bir hal gelmesin, birisinin gecekondusu yıkılmasın, o zaman insanlar, bir el, bir ayak, bir baş olurlar, başına iş gelen arkadaşın işini hemen görürlerdi. Karısı kaçana, hemen karı bulurlardı hemen. Ve hem de buldular. Dul kalana, altı çocukla dul kalana, kocası başını alıp gidene hemen koca bulurdu Menekşe, hemen. Ve de buldu. İşte bu sebepten Menekşe doldu da taştı. Mardinden, Diyarbakırdan, Karstan, Suriyeden Menekşeye evler, insanlar, kadınlar, çocuklar düştü.”

“Niçin gelmesinler?”

“Denizi kuruttular denizi...”

“İş var. Yazın yazlıkçılar, kışın balıkçılar. Menekşe kıyıları gecekondularla, çadırlarla, maceracılarla doldu.”

Tatar Ali ağ örüyordu. İlya Ustayla. İkisi de, hele Tatar Ali can dostumdur. İçtiğimiz su ayrı gitmez. Öylesine dostumdur. Bunu, en iyi dostumun Tatar Ali olduğunu Menekşede herkes bilir. Buraya geldiğim günden bu yana en çok kanım Tatar Aliye kaynadı. İçersem, onun olmadığı masada içmek hoşuma gitmez. Akıllı, çalışkan adamdır. Cin gibi zekidir. Denizin altını üstünü bilir. Başından, Allah başa vermesin, bir insanı bir dokunuşta yerle bir edecek işler geçmiştir. Kim olsa bunca fırtınanın önünde eğilir yıkılır giderdi. Tatar Ali dayandı. Tatar Aliyi iyi bilirim. Dayanacak da. Onunla çok denize, çok balığa çıktım. Belki on yıldır. Kendi eliyle yaptığı ağlarını büyük bir özenle denize salıverir. Bazan Kazım Ağayla, bazan İlya Ustayla çıkar. Bazı da benimle. Oğlu öldü öleli Tatar Alinin keyfi eskisi gibi değil. Gene içiyor, gene elleri işliyor. Ağları yaparken gene elleri uçuyor. Ağları denize salarken gene Tatar gözleri umutla kısılıyor, ağları toplarken gene alışkın elleri kırmızı tekirleri incitmeden livara atıyorlar. Gene, gene, gene... Oğlundan iki torunu kaldı, birisine Ali bakıyor. Birisi anasının yanında. Tatar Alinin bir kız torunu da lise öğretmeni. Ali bu kız torunuyla hiç belli etmeden, elleri mekiği hızla atarken, övünür. Övündüğünü hiç belli etmeyenlerdendir Tatar Ali... Tatar Ali-

nin Fehminin ölümünden sonra keyfi keyif değil. Ben bunu bilir, bunu söylerim. Bir de Tatar Alinin keyfi başka bir yüzden kırıldıkça kırılıyor... Olgun, gün görmüş Tatar, bağırmıyor, çağırmıyor, beni ne zaman görse:

"Yaşar," diyor, "işte sen tanıksın, biz eskiden denize çıkınca böyle mi, bu kadar mı balık alırdık? Ağlarımız kırmızı barbunyalarla sıvanmaz mıydı? Denizi kuruttular denizi..."

Tatar Ali, Allah uzun ömür versin, bu yıl altmış iki yaşında. Daha sırım gibi. Gözlerinin yöresi böyle kırışık içinde olmasa, böyle arada sırada dertli gülmese, denizi kuruttular derken böylesine üzülmese kırk beşinde demezsin. Uzun boylu, çıkık elmacıkkemikleri, kısık gözleriyle hep düşünen, kuran...

"Denizlerden gelirdik. Kayıklarımız balık dolu. Hem de barbunya. Hem de çingenepalamudu. Hem de mercanlar. Mercanlar çabuk solar. Ağırlığı olmasın diye çoğu kez mercanları tutmazdık. Renkleri solar diye. Uskumrular kayıklara tepelerce yığılırdı. İşte şuraya, na şuraya çekerdik kayıkları. Balıkların çoğunu İstanbula gönderirdik. Sonra geceleri, şuraya bekar Osmanın gecekondusunun yerine bir meydan ateşi yakardık. Ateşimiz Ambarlıdan, Firuzköyden, ta uzaklardan gözükürdü. Ateş yanar, meydan silme köze keserdi.

"Denizi öldürdüler denizi."

"Ölesiceler."

"Bu dünyada her şey iflah olur. Her zulüm bağışlanır."

"Fıkaranın ekmeğini kesenin..."

"Fıkaranın gecekondusunu yıkanın..."

"Fıkaranın ekmeğiyle oynayanın..."

"Fıkaranın evinin dumanını kesenin..."

"Fıkaranın azığının kokusunu yele verenin..."

"Zulmünden başka..."

"Zulmünden başka..."

"Zulmünden başka..."

"Tekmil zulümler icabında Allahça da, insanlarca da bağışlanır."

"Denizi kuruttular denizi..."

"Meydan silme köze keserdi. Meydan silme köze keserdi."

Kahveci Turan. Daha yeni evlendi. Vanın Tatvan kazasından ağabeyi Remzi ile gelmiş, burayı mekan tutmuşlar. Halleri

vakitleri iyi. Turan evlenirken ben gezideydim. Ona mutluluklar dileyemedim. Mutluluklar dilerim.

"Ben çocuktum o zaman. Ağabeyim de çok genç. Meydandaki ateşe, tuzunu, bir avuç tuzunu alan gelirdi..."

Safra köyden, Şenlik köyden, Küçükçekmeceden, yakın köylerden, ta İstanbuldan köprü altından açlar, yoksullar balık yemeye gelirlerdi Menekşeye. Balık almaya, hastalara sayrılara balık yedirmek için balık almaya, bir kuruş vermeden, eğri bir yüzle karşılaşmadan, en doğal bir olaymış gibi balık almaya, balık almaya gelirlerdi Menekşeye. Karınlarını doyurur, kızarmış közde yanan yağlara bulanmış ellerle, parmaklarını yalayarak, doymuş, ince çubuklara dizdikleri taze, mis gibi kokan balıklarını sallayarak, mutlu evlerine dönerlerdi. Evleri olmayanlara yerler vardı. Gecekondular, kayıklar, tekne içleri, çadırlar vardı. Şu koca şehrin uğultusunda boğulmuşlar, aç kalmışlar, çaresizler, dost bulamamışlar, sıkılmışlar, yıkılıp insanlıktan çıkmışlar Menekşeye koşarlar, insanlıklarına kavuşurlar, doyarlar, itibar görürler, yatacak yer bulurlar. Açık köz sofrasında kızarmış balıkları yeni gelenlere büyük cömertliklerle ikram ederlerdi.

"Denizi kuruttular denizi.

"Kendileri kurusun kendileri..."

"Hem de kurudular. Hem de daha kuruyacaklar..."

"En büyük zulüm... Denizi kurutaraktan... Fakir fıkaranın rızkını kesmektir!"

"En büyük zulüm... En büyük, en büyük, en büyük..."

"Denizi kuruttular denizi..."

Şimdi Menekşede, Kasımpaşa sırtlarında, Floryada, Büyükderede, Sarıyerde, Kavaklarda kışın, baharın burnu gözüktüğünde, sonbaharda insanlar mutlulukla, sevinçle ellerinde iplere dizili o güzelim uskumruları, palamutları, kolyosları, sardalyaları, tekmil fıkara balıklarını sallayarak evlerine götüremiyorlar. Bacalar burun deliklerini okşayan yağlı, kızarmış, közde yanmış, iştah açıcı kokularla kokmuyor. Fıkara balıkları zengin sofralarının süsü oldu. Büyük otellerin listelerinin başına kuruldu.

"Sen bilirsin Yaşar, sen gözünle gördün. Şu Nuri bir günde kırk kılıçla döndü. Herkesin ödü koptu, Nurinin... Nuri Koçe-

rin kocaman teknesi batacak diye. Batmadı... Nuri birçoğunu sattı, birçoğunu da fakir fıkaraya verdi. Sen de gördün Yaşar, sen de gördün."

Şimdi Menekşede, şimdi Ambarlıda, şimdi Sinanköyde, Büyükçekmecede, Marmara Ereğlisinde, şimdi Kumkapıda hangi balıkçıyla karşılaşsan boynu bükük, hüzünlü, her şeyden umudunu kesmiş, yılgın. "Denizi kuruttular, aaaah, denizi kuruttular," diyorlar da başka bir şey demiyorlar. Deniz kıyısının fıkaraları bir yılda bir kere olsun doğru dürüst bir balık yüzü bile görmüyor. Denizde ne kadar su varsa, belki azıcık abartma, eskiden o kadar istavrit vardı, diyorlar. Bir istavrit, izmarit, bir kaya balığı bile girmiyor bir fıkaranın kursağına bir yılda. Kimi görsen, kime sorsan: "Denizi kuruttular denizi... Denizi kuruttular denizi... Denizi kuruttular denizi..."

Nuri Koçer gibi öfkeliler de var. Denizi kurutanlara savaş açmış... Öfkeden dört dönerek, bütün yıl denizi kurutanlarla dövüşen. Eğer Nurinin öfkesi olmasaydı, ve beni etkisi altına almamış olsaydı bunca yıl, belki de ben bu yazı dizisine başlamazdım. Burada yaşayıp da, balıkçılardan arkadaşı, dostu olup da Nurinin sonsuz öfkesine yürekten katılmamanın mümkünü yok. Nurinin kutsal öfkesine katılıp, tekmil denizi kurutanlara savaş...

"Denizi kuruttular denizi. Ne oldular? Onlar da bizim gibi kurumuş denizin karşısına geçmişler, elleri göbeklerinin üstünde kurumuş denize bakıyorlar. İyi mi ettiler? Eeeeey Reisler! Eeeey tırolcular! Eeeeeey gırgırcılar, eeeeeeeeey lambacılar, eeeeeeeeey radarcılar, iyi mi, iyi mi, iyi mi ettiniz? Alın işte, alın işte, alın işte kuruttuğunuz denizi! Alın, alın işte!"

Nuri Bağırıyordu: "Göreyim O Tırolcuları, Bulsunlar Balığı!"

Bahar gözünü açınca Menekşeye balıkçılar gelirler. Kumkapıdan, köylerden, başka yerlerden. Menekşenin kahveleri tanımadığımız birtakım yeni balıkçılarla dolar. Bunların içinde her yıl buraya gelen, mevsimlik gelenler olduğu gibi, bir kere gözü-

küp, bir daha imi timi bellisiz olanlar da vardır. Bizim balıkçılar bunlara kızmazlar, bir şey söylemezler, gani gönüllülerdir, onları olduğu gibi kabul ederler. İçlerinde bazı balıkçılara, yani yeni gelenlere, acemilere balık yataklarını, böcek yataklarını gösterenler de vardır. Salt iyilik olsun, diye. Bu işten Muzaffer yakınır. Muzaffer, kum çıkarır, her bir işi görür. Bir otobüs karoserinden yaptığı evinde kalır, kış yaz. Güçlü kuvvetli bir adamdır. Muzafferden yarsan iki tane iri adam çıkar, babayiğittir. Eski balıkçıdır, bekardır. Kendi halinde yaşayan, az konuşan bir adamdır. Küçükçekmecede doğmuş büyümüş, iyi günler görmüştür. Küçükçekmecede asmalı, bahçeli, kadife çiçekleri, akşamsefaları, ipek çiçekleriyle donanmış, kuyulu, serin baba evini tatlı şiirle, gözleri dolarak ansır. Otobüs karoserinin içinde her gün yıkanır Muzaffer, her gün tıraş olur. Böylesine temiz bir adam görülmüş değildir. Bu olanaksızlıklar içinde böylesine temiz olmak az bir marifet değildir. Istakoz kalmadı, balık kalmadı, denizde aşağı yukarı canlı çok az yaratık kaldı. Istakoz avcısı Muzaffer gene de geçimini sağlayacak kadar bir ıstakozu her zaman bulur. Geçen yıl, birkaç bin liralık ıstakozu bulup gene çıkardı, sattı. Onun özel yatakları var. Yataklarını babasına bile, gözünün bebeğine bile söylemez. Geçen yıl yabancı birisiyle ortak oldu da iyi mi etti yani? Yatağını öğrendi, Muzaffere kazık attı. Bütün bunları Muzafferden duymadım. O çok onurludur, çocuksu bir kendini kuruşu vardır. Böyle küçük dedikodular yapmaya tenezzül etmez. Çocuksu öfkelenir, çocuksu güler, çocuksu üzülür ama, çocuksu dedikodu yapmaya, kimsenin aleyhine atmaya tenezzül etmez. Muzaffer, hayat karşısında hiçbir şey için küçülmez. İçerken tatlı, rahat, insanca bir yumuşaklıkla, yaşamı her yönü, iyi kötüsüyle kabullenmiştir. Onda daha çok yataklar vardır. Ne olacak birisi yerini öğrenmişse. Bir böcek, iki, üç böcek yatağı öğrenmişse, ne olacak yani. Deniz geniş ve bu denizde Muzafferin bir sürü böcek, balık yatağı vardır. Muzaffer yataklar öğrenildi diye kızar mı? Gani gönüllüdür o. Bir dostça el sıkmaya, bir arkadaşlığa bütün yataklarını gösterebilir. Onun kızdığı, öfkelendiği kalleşliğedir, kazığadır, yalanadır. Muzaffer yalan da söylemez. Belki de yalan söylemek olanağını bulamadığındandır. Olur mu, şu dünyada ya-

lan söylemek olanağını bulamaz insan olur mu? İstese Muzaffer de bulur. Ama bizim Muzaffer küçük işlere tenezzül etmez. Hiçbir olay karşısında küçülmez. Kim ne derse desin, ben Muzafferi böyle tanıdım, dokuz yıldır tanırım onu. Sohbetinde, içkisinde, dostluğunda onun küçüldüğünü görmedim. Muzaffer bir filozoftur, filozofisi yaşamak, hem de şu dünyayı tadıyla tuzuyla pırıl pırıl yaşamak üstünedir. Çok düşünür az söyler. Sonra tutar tutar, yıllarca içinde saklar düşüncelerini, birden boşanıverir. Gün yüzü görmemiş, yaşam üstüne kurduklarını bir çağlayan gibi salıverir ortalığa. Ben bu yazı dizisini hazırlarken bir daha Muzafferle de konuşmak istedim. Önce çekindi, sonra şaşırdı biraz. Ben ona ait çok şey, hemen hemen her şeyi bilmez miydim. Bir fotoğrafının çekilmesini istedim. Olmaz, dedi Muzaffer. Niye, diye sordum. Gazetede fotoğrafının çıkması insanı düşman sahibi yapar, dedi. Yahu Muzaffer, dedim, bizim o kadar çıkıyor, düşman sahibi mi olduk? Muzaffer hiçbir şey diyemedi. Öyle şaşırdı, düşündü kaldı. Ol sebepten, düşman kazanmak korkusundan dolayı burada Muzaffer arkadaşımın fotoğraflarını göremeyeceksiniz. İnsan alçakgönüllü olmalı. Marmara denizinin dibini taş taş, nişan nişan bilse de, hangi kuyuda kanalda, yatakta ne kadar ıstakoz, ne kadar böcek, balık olduğunu bilse de, varıp eliyle koymuş gibi istediği yerden istediği kadar balık, böcek alsa da insan alçakgönüllü olmalı, övünmemeli. Kamil insan kurnazlıkla kendini, övünmesini tutan insan değil, övünmeyi aklına getirmeyen, hünerine balığın suya alıştığı gibi alışmış insandır. Ne olacak, bir gazetede fotoğrafın çıkıp da... Düşman kazanmak, kıskançlıkları üstüne çekmek de cabası.

Muzaffer kısa konuştu:

"Yani sen görmedin mi?" dedi. "Balıkları nasıl kırdılar, lambalar? Denizler kurudu bitti. İğne atsan balıktan denizin dibine inmezdi. Ama ben gene yataklarımdan böceklerimi toplarım. Bana tesir etmez."

Mustafanın böcekleri yerinde duruyor. Gider yakalar satar.

Sağıma döndüm Tatar Ali ağ örüyordu gene. Tatar Ali çocukları, torunları, yaşlı hanımıyla Fatihte oturur. İlya Usta da Kumkapıda oturur. İkisi de her yıl baharın burnu gözükünce

Menekşeye, işte bu kahveye damlar, burada sabahın erkeninden, gecenin geç vakitlerine kadar ağ örerler. Bura balıkçıları için değil, dükkanlar için. Arada da İlya Ustayla, benimle, Kazım Ağayla balığa çıkar. Balık varsa. Ve Tatar Ali eski günleri en yad edendir. Eski altın balık çağlarını, o günleri unutmayandır. Bir yitik cenneti gönlünden, kafasından silemeyendir. Ve o yitik günler üstüne bitmez tükenmez balık hikayeleri anlatandır.

"Balıkçılar denizden dönerken kıyılara dizilmiş çocuklar, kadınlar, yaşlılar görürdük. Kayıkçıların yolunu beklerlerdi, bir mahalle, bir İstanbul. Her balıkçı kıyıdakilere balık atardı. Mahallelerde şenlik başlardı. Her evin bacası balık tüterdi. Bütün mahalle yağlı bir balık kokusuyla kokar, kediler köpekler, insanlar, tekmil yaratık, kurt kuş balıktan faydalanırlardı. Bahar güneşine, denizlerin kıyılarına ızgara balığa doymuş insanlar serilir yatarlardı. Yaşasın balık yaşasın balıkçılar, diye kıyamet kopardı mahallelerde. Heeeeyt, diye çocuklar ellerindeki balıklan sallaya sallaya evlerine koşarlardı."

"Bir yıldı, 1953 yılı olacak... Aklınızda mı? Bir balık akını olmuştu ki... Lüfer akını..."

Gün gün, dakika dakika, saniye saniye anımsıyorlar. Bu balıkçılar balık üstüne her şeyi bir bir anımsıyorlar. Böylesine anımsama gücü olan insanlara rastlamadım. Bir gece de, 1953 yılında sabaha kadar Haliçte ben de balık tutmuştum. O geceyi de yazmıştım. Şimdi aklımda değil. Bir geceyi yazmış, gerisini yaşamıştım. O zaman Kürt Resul vardı, Ağrıdan olur. Belki onunla, belki Adanalı Kamille, belki de Hocayla çıkmıştım balığa. İstanbula çok balık akını olurdu eskiden. Çok uskumru, çok lüfer, çok palamut, çok torik, çok kofana akını olurdu. Kulağına kar suyu kaçmış balıktan başka, büyük balıkların önünden kaçarak kıyılara sığınmışlardan başka. Çok balık akını olurdu. Oltayı, ağları atan hemen çekerdi. Kayıklar, tekneler, motorlar dolusu balığı köprünün altına, balıkhaneye, mahalle kaldırımlarına, hasırların üstüne tepelerce yığarlardı. Sokaklardan, evlerden surlardan, Beyoğlu caddesinden bile balık kokusundan geçilmezdi. Tekmil Boğaza, Kavaklara, Sarıyere, Beykoza, Kefeli köye, Emirgana, Vaniköye, Kanlıcaya, Kanlıca, Kuzguncuk tepelerine, Üsküdara, zengin, fıkara mahallelerine, Ayazpaşaya,

Ayazpaşadan Şişliye, Şişliden Kumkapıya, Kumkapıdan Samatyaya, gecekonduculara kadar biltekmil İstanbula, havasına suyuna, insanına balık kokusu sinerdi. İstanbul şehri balıktan sarhoş olur, çıldırırdı.

"Hayda baliiiiiiiiiiiik... Hayda baliiiiiiiiik... Hayda balik... Çifti on kuruşa... Çifti on kuruşa... Kilosu bir liraya... Bir kilo palamut bir liraya... Hay baliiiik... Hayda bedavaaaa..." Kafası kızanlar, "bedava, bedava," diye bağırırlar, bir anda bedava çavalalar boşalıverirdi.

Bana ne be. Ben abartmıyorum. Ben bu cennetin ucuna yetişebildim. Ben İstanbul çocuğu değilim. Yalan söylüyorlar, abartıyorlarsa İstanbullular abartıyorlar. Uyduruyorlarsa balıkçılar uyduruyorlar. Bana ne.

Kamyonlarla, arabalarla, el arabalarıyla, zifiri balık dumanlarının, yağlı balık kokularının arasından geçenler, kokulu, iştah açıcı havayı aşkla şevkle, mest olaraktan koklayanlar, balık kokusundan doyanlar, o günleri, ceplerindeki deste deste paralarla birlikte yaşayanlar, hem de daha bugünmüş gibi yaşayanlar, hem de gözlerini kapatıp o eski cenneti hayalleyenler işte burada Kumkapı kahvelerinde oturuyorlar. O günler üstüne tartışıyorlar.

"O günler bir daha gelir mi ki?"

Menekşede, Menekşenin altın günleri, yedi kat yabancıya, açа, yoksula, evinden köyünden tezikmişe sığınak olan... Salt balık yüzünden, balık yüzünden...

"İstanbul hiçbir zaman aç kalmadı. İstanbul hiçbir zaman aç kalmazdı."

Balık vardı balık. Balık var, arkadaş, balık. Bir memlekette balık bolsa o memleketin insanı hiçbir zaman açlık bilemez. Her vakit karnı doyar arkadaş. Bir memleketin altın damarları olmasın, yeter ki balığı olsun. O memleket her zaman mutludur, sağlıklıdır ki... Bir memleketi yıkacak mısın, önce balıklarını öldür arkadaş. Balıksız memleket, zelzeleye uğramış memlekettir.

"Doğru mu be Avram Usta? Sahi mi? Şaka mı ediyorsun?"

Kırçıl Arnavut bıyıklarını sıvazlayan ki, küçük mavi gözleriyle hüzünlü, gitti gelmez diye bağıraraktan gülen ki, başı-

nı durmadan sallayarak hayıflanan ki odur. Uzun sararmış parmakları, kırış kırış olmuş göz kıyılarıyla, püskül kaslarıyla boyun damarlarını şişiren, piposunu öfkeyle masaya vuran ki, boşaltmak üzere odur. Hem de seksen yaşındadır ama delikanlıdır.

"Ben bu yaşta emekli olacak adam mıydım, denizde balık kalsaydı. Ben böyle oğul eline bakacak adam mıydım, denizde balık olsaydı. Ben, ben, hazır yiyici olacak adam mıydım, denizde balık kalsaydı. Söyledim onlara, o tereslere, deyyuslara. Söyledim büyük reislerin hepisine. Dedim onlara Yunanistanı örnek al Hamdi Reis. Dedim ona Yunanistanı örnek alın arkadaşlar... Yediler denizlerini bitirdiler... Denizde balık bitmez sandılar. Denizde balık da biter, su da biter. Bakmazsan, su gibi harcarsan toprak da biter, hava da biter. Dünyada sersebil harcarsan bitmeyecek şey yok. Dünyada her şey biter. Akıl bitince dünyada her şey biter. Dedim, reisler siz bunu iyi etmiyorsunuz. Dedim, reisler siz öleceksiniz, çocuklarınız kalacak. Onlar da balık avlayacaklar. Dedim reisler yapmayın bu kötülüğü bu insanlara. Dedim reisler torunlarınız mezarlarınıza gelecekler. Dua etmeye mi gelecekler sanıyorsunuz? Yoooook, sövmeye gelecekler... Mezarlarınıza hakaret etmeye, bir şeyler yapmaya gelecekler. Ne yaptınız balıkları reis dedemiz, nerede balıklar, cehennemlik dedelerimiz, biz açız, balıkçının torunu balıkçılıktan, bu güzel meslekten başka bir şey yapamaz ki diyecekler."

Nuri Koçer, Menekşenin baş balıkçısı.

Ben de söyledim, diyor. Şimdi elleri böğürlerinde denizin kıyılarında. Tavla oynuyorlar. Denize bakıp bakıp. Bin pişmanlar. Daha da pişman olacaklar. Bir de bunlar, bir mahlukata...

Değil mi Avram Usta...

"Bir mahlukata bu kadar bir zulmü reva görenler..."

"Hiçbir zaman iflah olmazlar."

"Ocakları sönecek."

"Haneleri yıkılacak."

"Biz de adam değiliz. Hiçbirimiz."

"O reislerin gözleri dönmüştü. Gözleri hiçbir şey görmüyordu. Sadece balık yakalayıp, satamadan çoğunu denize döküyorlardı. Biz biliyorduk gün be gün balığın azaldığını. Kar-

şı çıkamadık. Sadece yakındık. Şu Marmarada, Boğazda balıktan doyan yarım milyon kişidir. Bu yarım milyon ölü olmasaydı, gözlerinin önünde rızklarının kurutulmasına izin verirler miydi?"

"Biz balıkçılar adam olsaydık..."

"O fakir fıkara adam olsaydı..."

"İki yıldır, tam iki yıldır bizim mahalleye bir tane balık girmedi."

"Bazı semtler balığı unutalı çok oluyor."

"O kıyılara kuşlar gibi süzülüp de, sıralananlar, balıktan dönenler kardeş, ağabey, baba, yavuklu bekler gibi bekleyenler... Denizden balıkçılar gelirken bakmıyorlar bile. Dönüp de bakmıyorlar."

"Görmek istemiyorlar balıkçıların asık suratlarını."

"Bu balıkçılar dünyanın en asık suratlı adamlarıdır."

"Bir de tekneler boş dönünce denizden yüzlerine bakamazsın."

"Niçin baksınlar, niçin? Ağlamak için mi?"

"Çekip giden balıklara, bir yas bile tutamadık. Bir çingene türküsü bile söyleyemedik."

"Mahalleliler de nankör çıktılar. Bunca balıktan doymuşlar."

"Eti Allahtansa... Eti de kemiği de balıktan olanlar nankör çıktılar."

Bunca ölmüş balığa, başını almış da çekip gitmiş, küsüp gitmiş, zulme dayanamamış da basıp gitmiş balık sürülerine, o güzelim mercanlara, o insan gibi bakan yunuslara, o dünya güzeli, dünyanın tekmil mavisinin en güzeliyle, denizin üstünde nazlı yüzen kılıçlara kimse bir türkü söylemedi, bir ağıt yakmadı. Bu insanoğlu gibi nankörü yoktur. Yaratıklar içinde en nankör yaratık insandır. Balıkların bunca nanü nimetiyle perverde olanlar, balıklar bitince, bitmeyenler de küsüp gittiklerinde bir kişi kıyıya gidip de sormadı. Bir kişi, ey vatandaşlar bu balıklara ne oldu, demedi. Nerede, nerede, nerede, demediler. Rızkımıza ne oldu demediler.

Avram Usta, İlya Usta, Tatar Ali, Nuri Koçer, Sarıyerden Ahmet Ateş, Adalardan Pandeli, Kavaklardan Muhtar Süley-

man, Hasan Reis, Rıza Reis, bilcümle balıkçılar, balık dostları, bir yakınma, bir pişmanlık, sonsuz bir öfke içindeydiler...

Bin yıldır ekmeğini balıktan yiyen bunca balıkçı, bin yıldır balıkla doyan bunca fakir fıkara birkaç adama, birkaç balık celladına dur demediler. Yakalarına yapışmadılar. Ne yapıyorsunuz, bizim rızkımızla böyle niçin oynuyorsunuz, demediler. Sormadılar. Denize, ta Sarayburnundan Ambarlıya kadar yüzlerce motorla binlerce voltluk lambayı yakanlara, lambaları yakıp da tekmil denizi kör edenlere ne yapıyorsunuz, diye sormadılar. Söyleyin on binden fazla sayısı olan küçük balıkçıların, sandalcıların hangisi bilmiyordu, bu yanan binlerce voltluk lambaların, İstanbul Boğazından Çanakkale Boğazına kadar, Sarostan Gemlike, Gemlikten Marmara Ereğlisine kadar bütün Marmarayı kör edeceğini, denizdeki tekmil canlıları kör edip öldüreceğini hangi balıkçı bilmiyordu? İstesek bu lambaların üstüne bin sandalla, on kişiyle yürüyemez miydik?

"Bizden adam çıkmaz, biz balıkçılardan."

"Biz korkak adamlarız, biz uşak."

"Üçümüz bir araya gelsek, bir tanesi bir fit vermeye görsün, her birimiz bir günlük yola kaçarız, bir daha biribirimizi görmemesiye."

"Biz adam olsaydık, bizde azıcık akıl olsaydı... Biz bir araya gelebilseydik, bir araya geldiğimizde de, bir kötü gelip de fit verince on düşman kola ayrılmasaydık, denizlere yaklaşabilir miydi lambalar? On bin kişi bir araya gelsek, sırtımızda ağlarımız, ellerimizde oltalarımız, küreklerimiz, şöyle bir gösteri yürüyüşü yapsaydık İstanbul şehrinde balıktan bin yıldır doyan mahalleler bizimle birlik olmazlar mıydı?"

"Biz adam olmayız biz. Dünyada her mahlukat bir araya gelir, güç olurlar, bir tek balıkçılar bir araya gelemezler."

"Allah balıkçıları tek ve yalnız yaratmış. O sebepten üç balıkçı bir araya gelip bir iş yapamazlar. Yoksa bu kadar balıkçı denizleri kör ettirir miydi birkaç cellada?"

Tatar Ali ağ örüyordu. Yanında Nuri Koçer, onulmaz, büyük öfkesinin içinde dört dönerek, köpürerek bağırıyordu. Yırtılmış ağlarını onararak...

"Göreyim o reisleri. O lambacıları, o tırolcuları, bulsunlar da balığı şimdi harcasınlar bozuk para gibi. Bir günde yetmiş ton avlayarak altmış tonunu gerisin geri denize döksünler bakalım. Yüzlerce motorla, ağzına kadar dolu, tepelerce yığılmış balığı, balıkhane önüne çekip alıcı bulamayınca Marmaraya ölü balıkları eksinler bakalım."

"İyi ki, iyi, iyi ki bu ağcılık da varmış, yoksa yoksa... Aç kalacakmışız çoluk çocuk..."

Tatar Ali kahvede ağ örüyor, İlyayla birlikte. Dükkanlara satıyor. Bu yıl bir kere balığa çıktılar, o da yarım kilo tekir aldılar, küçük küçük. Nurinin teknesi kocaman ağlarıyla birlikte köprünün altına demirlemiş, orada öyle yatıyor. Birkaç kere denize çıktı bu yıl, hepsinde de eli boş, öfke içinde döndü. Ben Nurinin bu büyük tekneyi almak için nasıl insanüstü bir çaba harcadığını, nasıl dişinden tırnağından artırarak bu tekneyi aldığını, nasıl umutlarla bu mavi tekneyi donattığını, Menekşenin bu en büyük, en güzel teknesinin açıktan süzülerek dereye girdiğini, hepimizin bu tekneye ne umutlar bağladığımızı anımsıyorum, bugünkü gibi. Nuri bu tekneyle birkaç yıl Haliçte, Boğazda çalıştı, öyle sanıyorum ki daha borçtan kurtulamadı.

"Denizi kör ettiler denizi. Denizi kuruttular denizi."

"Bunda suç hepimizin. Hepimizin."

Bir gün ey cellatlar, rızkımıza ne yapıyorsunuz demedik. On bin el bir el olamadık. Korkuttular bizi, korkuttular. Bir o Ambarlılı mı, Selimköylü mü, bir o çocuk korkmadı. Tırolcularla dövüştü. Küçük sandalıyla kocaman motorların üstüne yürüdü. Onu sandalın içinde vurdular. Deniz kana bulandı. Balıkçı arkadaşları biz ölüsünü almaya gidemedik denize. Denizde kanlı ölüsünün yöresinde, suyun yüzünde balıklar, savunduğu balıklar, az daha tırolcular kalkıp gitmeselerdi, savunduğu, uğruna can verdiği balıklar onun gözlerini oyacaklardı.

Bir o çocuk savundu denizini, balıklarını. Onu da vurdular.

Denizi kör ettiler. Ne balıkçılar, ne nanıyla perverde olan fıkaralar denizlerini savunmadılar, savunamadılar, savunmayı akıl etmediler belki de... Bir yürüyüş yapmaya karar verdiler, o da, yürüyüşleri yarım kaldı.

Denizler kurudu. Kurumuş, bunca fıkarayı yüzyıllardır doyurmuş kör denize ağıtlar, türküler yakmadılar. Destanlar çıkarmadılar, hikayeler, masallar düzmediler. Deniz güme gitti. Deniz güme gitti. Kör kör, yaslı dolanıyor şimdi yöremizde. Yüreği kir içinde. Onu kör edenlerin, öldürenlerin yüreği gibi.

"Deniz bir daha dirilmez mi kaptan?"

Süleyman Muhtar güldü. Akıllı, canlı, cin gibi, dost, kül yutmaz yaşamın hiçbir yerinde. Elinde en kadim, en güzel kitaplarla. Dünyanın inciğini cıncığını bilerek...

"Deniz yedi canlıdır," dedi. "Ölür ölür dirilir ama... Dirilmesi için ona çok yardım etmeliyiz."

Yaaaaşşşşaaaa reis, deniz yedi canlıdır. Ölür ölür dirilir.

Yeter ki, yaşamın güzelliğinden yana olanlar, bir azıcık adam olanlar... Gerçeğin, yaşamın, doğanın ölmez gücüyle kimse başa çıkamaz. Yeter ki, biz azıcık adam olalım...

Balık Öldürücü, Karı Az İştir
Dünya Doyar, Balıkçı Doymaz

Bugün altı eylülü yedi eylüle bağlayan perşembe gecesi. Bizim evden Menekşe denizi gözüküyor. Saat iki suları. Denizde üç tane ateş yığını. Parlayarak yanıyorlar. Üç tane lambacı gelmiş denizin ortasına demirlemiş. Işık ne kadar çok olursa, uzaklara kadar uzanır etki yaparsa o kadar çok balık gelir ışıklı teknenin yanına. Demek ki, daha ışıkla avlanacak kadar balık kalmış denizde. Küçük balıkçıların deniz kurudu diye bastıkları feryadü figan şimdilik boşunaymış. Demek denizde üç tane lamba yakılabilecek kadar balık kalmış. Ya da küçük bir balık akını olabiliyormuş Marmarada. Balıkçılar ilginç adamlar. Cin gibi üstelik de. Öteki meslek kollarından daha bilgililer bence. Çoğunluk olaraktan. Daha filozof, daha düşünen, daha da yaratıcı. Balık işinde yeni icatlar, değişen koşullara göre yeni olanaklar yaratmak gerekir. Deniz değişkendir, denizin olanakları da değişkendir. Bazı dalgalı, bazı durgun, bazı fırtınalı. Deniz her gün başkadır. Bazı balık dolar taşar, bazı bir tek balık bulunmaz. Ben çok rastladım, kıyıdan sütlimanken deniz ayrıl-

dım, yarım saat sonra dümdüz deniz kabarmaya başladı, fırtınalandı sonra da. Az daha, canımızı kıyıya dar atmasak, Çanakkaleyi boyluyorduk. O da boylayabilirsek. Yolda teknemiz bir belaya uğramazsa... Bir keresinde Tatar Aliyle çıkmıştık. Kıyıdan bir mil açılmıştık ki Tatar bana yarı şaka, yarı ciddi gülümseyerek, "Yaşar," dedi, "gel geriye dönelim." Şaşırdım. "Neden," diye hemen sordum. "Dönelim," dedi, "bir fırtına geliyor ki amanallah." Böyle de iş olur mu? Deniz dümdüz. Ortalık güneşli ki değme gitsin keyfine. Etme eyleme Tatar kardeş, böylesi denizde fırtına olur mu? Göğe bakarsan ta öteki uçta küçücük bir bulut parçasından başka bir şey yok. O da apak, ışıklanıyor. Süs gibi bir şey. Oyuncak bir bulut gibi bir şey. O buluttan ne yağmur olur, ne fırtına. "Yahu Ali, sen aklını mı oynattın, fırtına nerede, bulut nerede?" Ali gülümsedi, olgun, bilmiş, hoşgörülü bir gülümsemeyle. Sen bilirsin der gibi. Oltaları denize salıverdik. Birkaç kere oltaları çekmiş, çaparilere sıvanmış balık almışken, ne oldu ne olmadı, birden ortalık kararıverdi. Nereden, nasıl geldi de bulutlar gökyüzünü sarıverdiler, ben bu işi daha anlamış değilim. Doğudan bir yel esmeye başladı, inanılmaz. Çekmece üstünden aldığı tozu toprağı üstümüze yığıyor. Ben şu denizden aldığım tozu toprağı, en yeğin poyrazlarda Çukurovada bile yemedim. Bir yandan tozlu bir sert yel, bir yandan fışkıran deniz. Çamur içinde kaldık az zamanda. Kıyı yakın olmasa, biz de hemen oltaları çekip geriye dönmeseydik, ama ne geriye dönüş, fırtına bizi alıp alıp denizin ortasına doğru atıyor, çoktan denizin dibini boylamıştık. Ipıslak canımızı zor kurtarmanın sevinci içinde Menekşe deresine canımızı attık.

Balık zor iştir, öldürücü, karı az iştir. Dünya doyar da balıkçı, hele küçük balıkçı hiç doymaz, iflah olmaz. Balıkçının piri İflahsız Dededir. Hazreti Yunustur derler ya, siz inanmayın. Öyle olsa şu darıdünyada bir tek balıkçı bir kere iflah olurdu. Dünya dünyaya geçse, bizim Hoca Reis iddia eder ki, balıkçı taifesinin piri İflahsız Dededir. Nerede o İflahsız Dede? Nerede mi? Cehennemin dibindedir. Gene bizim uzun boylu, boynu bir kaz boynu gibi uzamış Karadeniz balıkçısı Hoca iddia eder ki, yüzü kırışıktan, gözleri kırışıktan gözükmeyen Hoca Mustafa

iddia eder ki, eğer o cehennemin dibindeki ermiş, balıkçıların piri olmasaydı balıkçılar iflah olmadıkları gibi, bunca felaketle karşı karşıya kalmazlardı. Ben Hoca Mustafa kadar denizden, denizdeki ölümden canını zor kurtarmış insan görmedim. Her yıl gelir bana: "Bak Yaşar," der, "ben bu yıl denizi bırakıyorum, Allahın güzel izniyle. Yetti be, yetti ulan yetti. Öldük be, ne kazandık elli yıl denizden, ha, ne kazandık? Söyle Allah aşkına, söyle kardaş Yaşar, ne kazandık? Söyle gözünü seveyim. Bu lanet meslek adamı hiçbir zaman iflah etmez."

Hoca Mustafa bir yerde durmaz. Bir yerin balıkçısı değildir. Deniz kıyısında da oturmaz. Bir bakmışsın Kumkapıda, bir bakmışsın Adalarda, bir bakmışsın Haydarpaşa mendireği önünde, bir bakmışsın Boğazda, bir bakmışsın, Allah sizi inandırsın Ege adalarında, Akdenizde, Karataşta, Mersinde, İskenderunda, Tunusta, Suriyede... Hocanın gezmediği yer, bilmediği deniz yoktur. Hem de o küçümencik teknesiyle. Hoca Mustafa Kuledibinde oturur. Belki otuz yıldır. Ben onu Karaköy köprüsünün Karaköy gecesinde Perşembe Pazarı yönünde Balıkhanenin önünde taze, oynar oynar balıkları satarken, kendi tuttuğu olta balıklarını satarken tanıdım. Bir pazarlık yapıyordu aman Allah. Ben böyle pazarlık yapan, dediğinden dönmez hiçbir adam görmedim. Ben de onun bu huyunu anladım, bir daha onunla hiç mi hiç pazarlık etmedim, böylelikle de, onun bu sert, benim bu yumuşak huyumuzdan dolayı ahbap olduk. Ahbaplığımız yıllar var ki sürer gider. Bir yıl, iki yıl Hoca Mustafa ortadan yiter, bir de bakmışsın ki, birden bir yerden bitiverir. Birisinde ona Marmariste rastladım, süngercilere balık satıyordu. Taaa, eskiden. Yılını ben bile şimdi anımsayamıyorum. Onu Marmariste görünce şaşırdığıma çok şaştı.

Bir kez olsun batmak tehlikesiyle karşılaşmamış hiçbir balıkçı yoktur. Eğer balıkçıysa... Bir kere olsun soğuktan donmamış hiçbir balıkçı yoktur. Denizde yitmemiş, can çekişmemiş, balıkçılıktan her yıl iki kere vazgeçmeye ant içmemiş hiçbir balıkçı yoktur, olamaz. Eğer candan, gönülden, balıkçılığa gönül vermiş, anadan doğma balıkçıysa bir kişi...

İlk olarak bu lambaları, lambaların balıklar için bir felaket olduğunu, balıkçılık için onursuzluk olduğunu söyleyen kişi

Hoca Mustafaydı. Mustafaya niye Hoca derlerdi, şimdiye kadar ne ben sordum, ne de o söyledi.

"Bir balıkçı, bak sana söyleyim, balığı aldatmaz. Balığa yalan söylemeye tenezzül etmez. Balıkçı dediğin en yiğit, en erkek adamdır. Yiğitçesine salar oltasını, gelen balığı alır. Erkekçesine. Ağı icat etmişler. Bu mesleğin kadim geleneğidir ağ, ama o bile onurlu bir balıkçıya yakışmaz. İndireceksin oltanı, düşecek balık, alacaksın. Ağı at, yakala fıkaraları, bir felaket gibi in balıkların başına, bu erkeklik mi? Dövüşte eşitlik mi? Ben de yapıyorum bu işi, ben de yiyorum bu boku ama, olur mu? Bu eşitçene bir dövüş değil. Erkeklik değil. Ağların her şekli avcılığın dışında. Tekmil tuzaklar insanca değil, alçakça. Ama gelenek olmuş, her alçaklığı insanlık gelenek olmuş diye yapıyor. Ağcılık gelenek olmuş, biz de yapıyoruz. Ama böyle balık avlamak, o ağızsız dilsiz, akılsız, silahsız yaratıklar karşısına, salt gelenek olmuş diye insanlıktan çıkarak yürümek, öldürmek, insanlık değil. Bu insanlık olmayan düzen, insanlık olunca, arkası geliyor. Ne geldi arkasından, ne geldi? Işıkla, balıkları kör ederek avlamak geldi. Tutuyorlar balıkların gözüne ışıkları. Eskiden, lambalar yakarlardı, otuz mumluk, kırk elli, yüz, en çok iki yüz mumluk. Bir yel eserdi kıyıdan sönerdi en sonunda. Balıkçı, sözüm ona balıkçı da, ancak, en çok gözlerine ışık tutarak bir ton, iki, üç, on ton avlayabilirdi... Şimdi öyle mi ya. Bak kardeş, teknenin bir yanında dört tane beş yüzer mumluk ampuller, etti mi iki bin. İki bin de öteki yanda. Jeneratör istediğin kadar, istediğin süre çalışır. Millerce ötelerden ışığa tutulan balıklar sağılır gelir. Kulaçlarca dipten aşağıdan balıklar, böcekler, kurtlar süzülerek gelirler. Sonra kör olurlar, kör. Bu insanlık mı, balıkçılık mı, avcılık mı? Bu yıkımdır yıkım. Bu el ele verip deniz dibindeki tekmil canlıyı öldürmektir, öldürmek. Soyunu kurutmaktır denizdeki tekmil canlıların. Ya tırollar... Hiç tırol gördün mü? Hiç gırgır, hiç irip? Ya dinamit, ya kanca? Biz balıklara çok ettik. Çooook... Bir gün balıklar ya toptan tükenecekler, ya başlarını alıp insanların yaşamadıkları denizlere, avlanmadıkları denizlere kaçacaklar. Yemin ediyorum, ki bu böyle olacak."

Mustafa Hoca bunu önüne gelene söyledi. İsmet Paşaya, Menderese, Komutanlara, Generallere, Candarma Genel Ko-

mutanına bile bu minval üstüne mektuplar, telgraflar döşendi. Kimseden bir ses sada çıkmadı.

Ne zaman görsem:

"Bırakacağım," diyordu, "bu kirletilmiş işi. Bu kancıklık bulaşmış işi. Bir de radar çıkardılar. Şimdi balık sürülerini, yataklarını radarla buluyorlar, tonlarca avlıyorlar fıkaraları. Düşünmüyorlar ki canavarlar, balıkların radara karşı koyacak, ondan korunacak hiçbir silahları yok. Olmayacak da. Bırakacağım bu işi, it işini. Bu gittikçe puştlaşan işi. Ulan radarla balık avlanır mı? Bu insanlığa sığar mı? Ulan balıklar radarsavar yapabilir mi hiç? Balıkların elinden radarsavar yapmak gelir mi? Ulan alçaklar. Bu balıklar gidecekler, göreceksiniz, koklayacak balık bulamayacaksınız şu garip Marmarada. Koklayacak balık."

Geçen yıl mayıs ayında Hocaya Büyükadada rastladım. Beni görünce koşarak geldi, ellerime sarıldı:

"Ooooh," dedi derinden, "ooooooooh, bir tane balık kalmadı Marmarada. Yalnız bir iki sersem balık dolaşıp duruyor. Birkaç tane. Onların da yakında akılları başlarına gelir, çeker giderler. Çekmezler gitmezlerse de bir lambaya, bir tırola düşerler, bir dinamite kurban gider parçalanırlar. Balıklar öç aldı, balıklar. Yaşasın arkadaş, akıllı dost balıklar. Şimdi ben de artık balığı bırakacağım."

Seni tanıdım tanıyalı her yıl bırakıyordun, bırakamadın. Denizde bir tek canlı kalmasa bile sen balığa ölene kadar çıkacak, öfke içinde insaniyetsizliğe söverek, balıkların çekip gitmelerine sevinerek, geri eli boş döneceksin. Hoca kardeşim, sen bundan sonra denizde öleceksin denizde. Allah gecinden versin gecinden, diyemedim. Kimsecikler ona bunu söyleyemez. O, balıkçılığı, puştluk karıştırılmış, insanca olmaktan çıkmış, radar, tırol, lamba, dinamit yıkımı karışmış zanaatı bırakacak, hem de dünyaya, Japona, Rusa, İngilize, Fransıza, hem de Vietnamda bir avuç pirince muhtaç fıkaraların üstüne günde yüzlerce ton bomba yağdıran, toprakları, denizleri yakan, beterin beteri var, Amerikalılara ilanat vererek... Ben bu kadar alçalmış bir zanaata elimi süremem, diye ilanat vererek. Sesinin çıktığınca, bütün dünyaya duyurarak. Bu zanaat öldü, kirletildi diyerek...

Hoca ölecek sandık bu olaydan sonra... Hoca ölmedi. İnsan yedi canlıdır derler ya, baş örneği Hoca. Ölseydi Hoca ölürdü. Bir olayın ağırlığı bir adamı öldürebilseydi, Hoca bu olaydan sonra mümkünü çaresi yok ölürdü.

Önce 1966 yılında oldu. Uskumru akını vardı o günlerde. Deniz kapkaraydı balıktan. Sabahın erken saatlarında bin bir kayığa, çık denize, altından aşağılara doğru balığın üst üste aktığını görürdün. Üst üste ve dalga dalga. Bu balıkçının sevincidir, insanlığın sevinci. Balıkçılar, balıkçı çocukları, balıkçı kadınları, balıkçı komşuları, ağ ören, ağ onaran kadınlar, yaşlılar sevinçten denizin kıyısında dört dönerler. Balık gelmiş, balık akını, balık akını var. Tekneler, sandallar, motorlar hazırlanır, çapariler, ağlar teknelere dökülür. Coşkuyla, sevinçle ver elini deniz. Tekneler dolacak, küçük balıkçıların yüzü gülecek, borçlar ödenecek, kafalar çekilecek, mahalle balık kokusundan sarhoş olacak, şenlik şadımanlık tekmil İstanbulu saracaktı. Yollarda, caddelerde, sokaklarda herkes biribiriyle şakalaşacak, herkes biribirine takılacak. Yaşasın balık, yaşasın lüfer, diye naralar atılacak, sevgililere koşulacaktı.

Altı eylülü yedi eylüle bağlayan gece, ben yazıyı yazarken, üç tane koskocaman ışık, denizi ta ötelere kadar aydınlatarak balıkları ışığa çağırıyordu. Kim bilir bu gece ne kadar balık kırımı olmuş, kim bilir bizim Nuri bunlara ne kadar öfkelenmiştir. Kim bilir, buralardaysa Hoca ne delirmiştir. Kim bilir Hoca kaçıncı kez bu puştluk karışmış zanaattan vazgeçmiştir. Kim bilir Tatar Ali, Muzaffer, Topal Hasan, Ambarlı, Sinanköy, Selimköy balıkçıları öfkelerinden nasıl deliye dönmüşlerdir. 1966 yılında bahar gözünü açmışken, deniz pırıl pırıl, Menekşe koyunu sandallar doldurmuş, balık dolu kayıklar gidiyorlar geliyorlar. Bir gece baktık ki, taaa Sarayburnundan Sinanköye, Sinanköyden Silivriye kadar lambalar, bin, iki bin, beş bin voltluk, dizilmişler denizin üstüne. Bir ışıktan yol gibi taaa Sarayburnundan Silivriye, Silivriden de belki taaa aşağılara kadar sıralanmışlar. Balık yakalıyorlar. Çeviriyorlar gırgırı, alıyorlar balığı. Bir tekne bir ton, on ton, yirmi ton değil, yetmiş ton alıyor. Koca, ışıktan bir dev millerce denizin üstüne yatmış, binlerce vantuzuyla denizi, denizin içindeki tüm yaratığı sömürüyor. Ve deniz insafsızcası-

na, çılgıncasına kurutuluyor. Bizim Menekşe balıkçıları, Kumkapı, Sinanköy, Boğazın küçük balıkçıları kıyılara dökülmüşler, yas içinde, öfke, yılgınlık, çaresizlik içinde eli kolu bağlı bu lamba rezaletini seyreyliyorlar.

Birkaç kayıkçı sandallara binip lambalara gidiyorlar. Dayak yiyip geriye dönüyorlar. Biz Nuriyle o gün dizilmiş seksen tane lambalı motor saydık, Florya önünden Ambarlıya kadar. Bir bölük daha sandallarla lambacılara gidiyorlar. Bunlar kararlı. Bir süre lambalı motorlardan bağırtılar çağırtılar geliyor. Sonra birden kesiliyor ve bizimkiler sevinçle geriye dönüyorlar. Bir de bakıyoruz sandalları uskumru dolu. Lambacılar onlara sandallar dolusu balık vermişler, sus payı. Biz kıyıdaki birkaç arkadaş bozuluyoruz.

Sabah oldu. Nuri mi, Tatar mı, belki de Halimdi, birisi beni tutup kolumdan deniz kıyısına götürdü. Denizin kıyısı, birkaç metre içe kadar ters dönmüş balıkla apak olmuştu. Mahalle çocukları ölmüş, yarı canlı, kör kör, sersemleyip kıyıların yarlarına başlarını vuran, dönüp duran, yarı baygın balıkları topluyorlardı kıyılardan. Balıklar, yarı sersem, geliyorlar, ölmüş balıkları yararak kıyıya vuruyorlar, zorluyorlar zorluyorlar, geriye denize dönüyorlar, derin sulara yaklaşıyorlar, oradan hemen yüz geri ediyorlardı. Sonra sürülerce kendi yörelerinde dönüyorlar dönüyorlar, bitip tükeniyor, ters dönüyor apak denizin yüzüne seriliyorlardı. Ben bunu 1966 yılı baharında böylece gördüm. İnsanlığıma dokundu. Balıkçılar da böylece görüp zıvanadan çıktılar. Tekmil Marmaranın küçük balıkçılarına haber gitti, gelsinler de bu kıyımın bir çaresine bakalım, diye. Bu kıyım bizim Menekşede, Floryada bir hafta, on gün sürdü. Deniz kıyılarında balıklar çürüdü. Martılar balıktan doydular. Kıyılara önceleri sürüler halinde çığlık çığlığa inip doymaz kursaklarını bir anda balıkla doldurdular. Sevinç içinde bir anda doymanın kolaylığıyla kanat çırptılar. Denizin ortasındaki öteki arkadaşlarına kılavuzlar salıp onları da kıyıdaki balık şölenine, toyuna çağırdılar. Martıların doygunluktan kursakları şişti. Kocaman kocaman olup kımıldayamaz oldular. Kanatlarını açıp da yarım mil uçamıyorlar, ağır, kıpırdamaz, denizin yüzünde öyle serilmişler, millerce, üst üste, uyuklar duruyorlardı. O yıl martılar kazlar gibi büyüdüler, balığa doydular.

İstanbula gelen Marmara küçük balıkçılarından bir bölük, aklımda kaldığına göre, bir yürüyüş için valiye çıktılar. Vali onları sanırsam yürüyüşten vazgeçirdi. Vali değil de başka bir yetkili belki de. Bilmiyorum, ben o zamanlar bu vali, hükümet işiyle çok ilgilenmedim. Balıkçılar hükümete çok bel bağlamışlardı. İnanıyorlardı ki, eğer dertlerini hükümete, bir hükümet yetkilisine anlatabilirlerse her şey halledilecek. Ama hükümet bilmiyor ki bütün bu olup bitenleri. Bir bilse. Koskocaman, bir memleketin teslim edildiği bir hükümet denizini kurutturur, tekmil balıklarını öldürtür mü? Bu fakir fıkaranın rızkını payimal ettirir de denize döktürür mü? Hükümet olup biteni bir bilse, aaaaaah, bir bilse. Ben hükümetimizi, düzeni çok iyi bildiğimden, onların başlarını ömürleri boyunca Marmarada balık bitinceye kadar hükümet duvarına vurmalarını bekliyordum. Hükümetin bütün bu kırımı, tırolu, lambayı, dinamiti, balıkçılardan daha iyi bildiğini nasıl anlatırdım. Anlatsam ki, yıllar yılı bütün bu olan bitenleri gazeteler yazdılar, bilim adamları söylediler, hükümetin bir kulağından girip ötekinden çıktı, söylesem inanmazlardı ki.

Sarıyerli Ahmet Ateşin oğlu Muharrem Ateşe ömründe, şu balıkçılık zanaatında en çok dokunan şeyin ne olduğunu sorduğumda şöyle bir karşılık verdi:

"Ömrümde en çok beni üzen, ağlatan bu olay oldu. Ben balıkçılığın her dalında çalıştım. Tayfa olarak. Bir daha Allah bana tırolculuğu nasip etmesin. Bir daha Allah bana lambacılığı göstermesin. Şimdi bana gelse de bir reis ey Muharrem gel sana, bir günlüğüne bin lira vereceğim, dese, şu motoruma gel de lambayla balık tutalım. Kabul edemem, etmem. Bu küçüklüğü bir daha yapmam. Ben avcılığa inanırım. Balık imhasının da insanı hiçbir zaman iflah etmeyeceğine de inanırım. İnsanların, fakir fıkaranın rızkını kesenlerin, denizlerimizi imha edenlerin bir gün büyük belaya uğrayacaklarına da inanırım. Geçen yıl mı ne, belki de senin o söylediğin 1966 yılıydı. Marmaraya inanılmaz yoğunlukta bir balık akını olmuş, biz açıkta lambayla, belki de yedi sekiz bin voltluk ışıkla balık tutuyorduk. Gırgırı çeviriyor, tonlarca balığı alıyorduk. Ağda balıklar üst üste yığılınca, balıkların ağırlığı alttaki balıkları eziyor, balıklar daha

tekneye alınmadan çorba oluyor, işe yaramaz hale geliyordu. Bir ton balıktan satılabilecek yüz kilo balık çıkmıyordu. Bir de başka bir şey oluyordu. Ağ balıkla iyice dolunca çekiyorduk. Balık üst üste binince, biz ağı çekerken ölüyorlardı. Ölü balık ağırlaşır ve ağlar ölü balığı çekemezler. Ağlarımız yarılıyor, tuttuğumuz tonlarca balık denize ölü olaraktan geri dökülüyordu. Ve biz tayfalar, balıkçılar, reisler gülüyorduk buna. Çünkü bir ağ daha atıyor az ötede, bir o kadar balığı az bir sürede gene çekiyorduk. İşte ben o yıl bu lamba işinden, bu balık işinden iğrendim. Her ağı çekişimizde, her tonlarca balığı öldürüp denize döküşümüzde ağlıyordum. İçim kan gidiyordu. Ben balıkçı oğluyum, babam kırk yıllık balıkçı. Biz balığı severiz. Balığa kıyamayız. Deniz bizim tarlamızdır. Biz tarlamızı koruruz. İşte reisler, işte lambacılar bizim tarlalarımızı yok ettiler, öldürdüler, denizi kör ettiler, bitirdiler."

Baktım, Muharrem balık kırımını anlatırken gerçekten ağlıyordu. Babası kırk yıllık balıkçı Ahmet Ateşin de gözleri yaşarmıştı. Çünkü onların tarlalarına bir yıkım devi girmiş, tarlalarında ne var ne yoksa silip süpürüp almış götürmüştü.

"Deniz bizim tarlamızdır," diyordu küçük balıkçı. "Ne yazık ki, tarlamızı koruyamadık. Kurda kuşa yem ettik."

Hep toplandık o kış. Bahar hele bir gelsin... Hele bir lambacılar gene denize çıksınlar. Bu sefer görürler onlar, görürler onlar, görürler bu sefer. Bütün kış kahvede, Kumkapıda, öteki küçük balıkçı kahvelerinde bütün kış hep, hele bir bahar gelsin, o lambacılar, balık cellatları bir denize çıksınlar, görürler bu yıl... Görürler el mi yaman bey mi...

Gene bahar geldi, ertesi yıl, gene balıkçılar lambalarıyla, bin voltluk, on bin voltluk, denizi gündüz gibi ederekten, bir balık yakalayıp birini öldürerekten balık avlamaya başladılar sabahlara kadar. Bizimkiler, bütün kış hele bir gelsinler diyenler, elleri kolları bağlı, öldürücü bir keder yüzlerinde, kıyıda sabaha kadar rızklarının yok edilişini seyrettiler.

Arada bir kışı anımsayıp konuşanlar:

"Aaaaaah," diyorlardı, "aaaaaaaaah! Her lambalı kayıkta bir mavzer var. Hem de makinalı tüfek var. Kimse yaklaşamaz o teknelere, kimse. Birisi, isterse hükümet olsun, yaklaşsınlar

da görelim. Bizim de tüfeğimiz olsaydı, hiç onlar gelir de burada, rızkımızı kurutabilirler miydi?"

Yıllar yılı hükümet sözü edenler, hükümete bel bağlayanlar artık hükümet sözcüğünü ağızlarına almaz olmuşlardı.

Ertesi kış gene kahvelerde atılıp tutulmaya başlandı. Bir bahar gelsin, hele bir bahar gelsin, bin kayıkla lambacıların üstüne yürüyeceklerdi. Bin kayıkla. Marmarada bin kayık çıkmaz mıydı, çıkardı. Bin kayıkla lambacıların üstüne bir yürüyüp de çevirince, tüfekleri para eder miydi, etmezdi. Hem de bir daha lamba yakmaya yedi sülalelerine pişman olurlardı.

Gene bahar geldi, gene lambalı kayıklar dizildi. Gene bizimkiler kanadı kırık kuşlar gibi kıyılara sıralanıp seyrettiler. Bin kayıktan hiçbir haber çıkmadı.

Hoca gibi birkaç yüreği yanık akıllı balıkçı düştü ortalığa. Bu sefer bu bahar, Marmarada on bin balıkçı yok mu, hepimiz bir olup ağlarımızla, balıkçılık alet ve edevatımızla yollara düşüp bir sessiz yürüyüş yapalım. Götürüp Taksimde balıkçılık aletlerimizi Atatürke teslim edelim. Ne yaparsa yapsın...

Bu sefer bahar geldi, lambacılar ortaya çıkmadı. Balık bitmişti.

Kıyılara sıralanıp, tam hazırlanmıştık, dediler. Tam hazırlanmış, on bin kişi yürüyüş yapalım, derken, denizler kurudu, balık kalmadı.

Ve küçük balıkçıların öfkeleri kursaklarında kaldı.

Altı eylülü yedi eylüle bağlayan gece Menekşe açıklarında üç tane kocaman, yalım yalım yıldızlar gibi, büyük dağ ateşleri gibi lamba yandı. Bahar değil, bir şey değil... Sonbahar ama, sonbahar da, kışın da balık akınları olur. Demek bir balık akını başladı... Ve lambalar, hem de üç tane yanıyor. Nuri nerede Nuri? Hoca nerede, Ahmet Ateş nerede? On binlerce yürüyüşe kalkacaklar neredeler? Balıktan doyanlar, balığı sevenler, çelebiler neredeler? Bin kayık nerede, çevirsinler şu denizi yakan üç ateş yığınını. Neredeler, neredeler? Şimdi belki de bütün öfkelerini unutmuşlardır, sevinç içindedirler. Balık göründü, diye. Gene balık göründü diye. Şimdi aşağı inip soracağım şu gece sabaha kadar Menekşe açıklarında yanan üç kocaman lambanın encamını... Bakalım ne imiş, ne olmuş? Sevinç mi, öfke mi?

Topal Hasan ne diyor bu işlere Topal Hasan? Her zaman susup gülen...

Şu Topal Hasanla, şu altmış iki yıldır denizde olan, barbunya avlayan Topal Hasanla yarın gidip bütün bu olan bitenler üstüne bir iyice konuşacağım.

Her Balıkçının Issız Denizde
Mutlaka Martı Dostu Olmuştur!

En güzeli mercandır. Deniz dibinde akıp giden mercanın seyrine doyum olmaz. Sığ sularda kırmızı bir şimşek gibi bir uçtan bir uca sağılır giderler. Bir zamanlar denizin dibi mercanla doluydu. Şimdi balıkhanede bile mercana kolay kolay rastlayamazsın. O balıkhane ki, binbir balıkçının yedi denizden balık taşıdığı yerdir. Bunca zamandır giderim balıkhaneye, öyle ahım şahım mercanlara rastlamadım. Ve yeşil, koyu mavi, mavisi biraz karanlıkça, hepsinin üstünden akan ince kızıltılar, şimşekçesine. Sonra barbunya gelir.

Barbunya ne öyle denizin dibinden şimşek gibi akar, ne de görülür öyle. Bir yalım gibi kıvrılmaz denizin dibinde. Belki mercan gibidir, belki de şimşeklenir ama ben görmedim. Lapinaları, lipsosları, deniz diplerinin güzelliklerini, deniz diplerinin baharını, kışını, her mevsimdeki, değişimdeki süslerini, türlü hallerini bilirim de, kayalıkların morunu, yeşilini, kırmızı damarını, lapinaların yedi rengini, gökkuşağına benzeyenlerini, suyun dibinde, kayalıkların karanlığında, kuytusunda balkıyanını bilirim de, kırmızı barbunyaların akmasını, balkımasını, deniz dibi oyunlarını görmedim. Barbunyaların şimşeklenişini görmedim. Daha deniz beyazken, yani dört sularını, dört sularından az sonrayı, az sonrasının deniz altını, aydınlığını bilirim de, en aydınlıkta, balıklar öterken, denizin dibine akıp gidip biribirinin ardına tirkenmiş, gölgelerini bir çizgi gibi, kıvrılan, denizin dibine düşürmüş, ışık çalkantıları içinde, kumların üstünde dönerken bir sürü, renkli, ışıklı balık gördüm de barbunyaları görmedim. Eeeeh, diyeceksiniz, görmediysen görmedin, ne var bunda bu kadar, ne var bunun üstünde bu kadar dura-

cak? Ben de biliyorum, denizin içi, denizin dibi bunca güzellikle, canlıyla, binbir çeşit balıkla doluyken ne var bu barbunyalardan böylesine söz etmekte? Biliyorum, ben de söz etmezdim ama işin içinde Topal Hasan var. Barbunyaya çok önem veriyor. Varsa da barbunya, yoksa da barbunya...

Alabalık... Tatlı su balığıdır. Bin beş yüz metre yukarda yaşayanları dünyanın en iyi balıkları sayılıyor. Kırmızı beneklileri. Buna da mercan balığı deniliyor. Mavi benekliler ikinci kalite balıklar. Alabalığın eti bembeyazdır. Sert, akıntılı sularda yetiştiği için eti serttir. Öyle balık etleri gibi yumuşak olmaz. Mavi beneklisini o kadar makbul saymıyorlar. En iyi alabalık, büyüklüğü on sekiz santim olanı, bu uzunluğa yakın bulunanıdır. Mavi beneklilerin içinde bir kilodan fazla olanı da oluyor. Alabalık büyüdükçe tadı da azalıyor ama, alabalık gene ne cins olursa olsun alabalıktır. Bir de Süphan dağının üç bin metre yüksekliğindeki yamacında bulunan Nazuk gölünde bir alabalık cinsi var. Bunun benekleri hem kırmızı, hem de mavidir, karışıktır. Bana göre, daha birçoklarınca da en lezzetli balık bu mavi ve kırmızı balıklardır. Bir de Van gölündeki tatlı sularda, tatlı suların döküldüğü üç dört mil kadar açıklarında inci kefali diye on, on beş santim uzunluğunda olan bir balık daha vardır. Bu balık da hemen hemen alabalığa yakın bir tattadır. Sonra efendim barbunya gelir.

Barbunya deniz balıklarının birincisi sayılır. Barbunya her mevsimde, ne kadar çok çıkarsa çıksın, ucuz balık olamaz. Bir düzeyden aşağı, ne kendisi, ne pahası inemez. Örneğin palamut, çingene çağında bir pahalılanır, ateş pahası olur, sonra bir ucuzlar kimse beş paraya almaz. Barbunya hiçbir devirde, hiçbir çağda, isterse denizler dolusu olsun bu hale hiçbir zaman düşemez. Yere düşmekle altın sakıt olmaz kadrü kıymetten. Barbunya barbunya oldu olalı hiçbir zaman yere düşmemiştir ki. Belki de hiçbir zaman yere düşecek kadar barbunya çok çıkmamıştır. Çünkü deniz dibi balığıdır. Öyle çok gün yüzü görenlerden değildir. Belki yakalanması usta işidir. Büyük balıkçıların işidir. Öyle çurçur balıkçıların işi değildir. Güzel, iri, nazlı, taze barbunya avlamak için Topal Hasan gerek. Topal Hasan gibi bir ömrü, bir gönlü toptan barbunya yoluna koymak ge-

rek. Barbunya uyumak, barbunya düşü görmek gerek. Topal Hasanın gecelerinde belki bir ömür barbunya kızılı balkımıştır, düşlerinde. Topal Hasan gibi aklı, feraseti güçlü bir er kişi gerek... Topal Hasan tam altmış iki yıldır balıkçıdır. Tam altmış iki yıldır barbunya tutar. Öyle kalleşçe değil, öyle tırollarla, dinamitlerle, öyle bin kulaç ağlarla değil, yemli oltasıyla ve kısacık küçücük ağlarıyla tutar. Menekşede, Kumkapıda Topal Hasanın efsanesi mevcuttur. Topal Hasan ve Barbunyalar Efsanesi. Dillerde söylenir. Balıkçıların piri bir İflahsız Dededir, bir de Topal Hasan. İflahsız Dede iflah olmamıştır ama, Topal Hasan iflah olmuştur. Evi vardır barkı vardır, bankada parası bile vardır. Kendisi söyledi, bankada parası bile vardır. Bir balıkçının bankada parası olur mu? Bir balıkçı eğer Topal Hasansa olur. Pirse olur. Kumkapıda, Menekşede Topal Hasana kimse saygıda kusur etmez. Topal Hasan Kumkapıdan Silivriye kadar, Adalara, Mudanyaya kadar tekmil Marmara denizinde ne kadar barbunya nişanı, taşı varsa bulur. Taşları nişanları balıklar değiştirmişse, onu da bilir. Daha daha da bilir, balıklar ne zaman, ne için taşlarını, nişanlarını değiştirecekler onu da bilir. Altmış iki yıllık deneyleri onun avucunun içine barbunyaların haritasını çizmiştir. Ben uydurmuyorum, Topal Hasan da bana böylesine övünmedi. Bunu balıkçılar söylüyorlar. Topal Hasan barbunyaların yirmi üç santimini tutar. Yirmi üç santimden aşağı barbunyayı gerisin geri denize atar. Yirmi üç santimden yukarıyı da makbul saymaz. Büyüdükçe balık lezzeti, deniz kokan kokusu azalır. Bunu da ben uydurmadım. Balıkçılar söylüyorlar. Topal Hasana bunun doğru olup olmadığını sordum, güldü, bir süre durdu, bana baktı, gene güldü, candan, içten, mutlu, sarsıla sarsıla güldü. Hiçbir karşılık vermedi sonra da. "Yahu Hasan Ağa, ben uydurmuyorum. Yirmi üç santimden aşağısını geri denize... Yukarısını..." Hasan karşılık vermiyor, kurnaz, çok görmüş geçirmiş ve hem de çok bilmiş kısık Tatar gözleri, bir çocuk utangaçlığıyla, suç üstünde yakalanmış bir çocuk büzülmesiyle, seksen dört yaşında bir anda çocuklaşarak, yedi yaşına inerek, mutlulaşarak gülüyor. Kısık gözlerinde ışık halkaları mutlulaşarak dolaşıyor.

Bizim Menekşede yıllar yılı iki kişinin martısı var, denizde. Birisi Hasan Ağanın, birisi de Pehlivanın. Onlar denize çıkınca,

Menekşe açıklarına, Florya, Yeşilköy, daha öteye Ambarlı, Sinanköy, Kumburgaz açıklarına varınca martıları neredeyse, gelir onları bulur. Martılarla balıkçıların dostlukları kadimdir. Her balıkçının mutlaka denizin ıssızlığında, yalnızlığında bir martı dostu olmuştur. Balıkçı tek başına bir teknenin içinde gün akşama kadar sıkılır. Belki martı da sıkılır. Balıkçı yalnız, martı yalnızdır. Belki martılar kayıklara bir lokma atılacak balık için yanaşır. Belki de kaçan, dökülen balıkları toplamak için... Her balıkçının dostu olmuştur ama martılardan, bir yıl, iki yıl sürmüştür bu dostluk. Sonunda ya biribirlerinden bıkmışlar, ya biribirlerine türlü sebeplerden dolayı küsmüşlerdir. Sonunda yolları ayrı düşmüştür. İki kişi vardır ki balıkçılar arasında martılarıyla dostlukları bitmemiş, azalmamıştır. Birisi Pehlivan, birisi de Hasan Ağadır.

Pehlivan iri, biçimli, yaşlı bedeniyle düşünendir. Bizim Menekşenin en çalışkan balıkçısıdır. Kış demez, yaz demez hep balığa çıkar, çalışır didinir. Az konuşan, gönül kırmayan kibar bir kişidir bizim Pehlivan. Martısından söz edilince mutluluk içinde kalır, güler. Pehlivanın martısını sevdiğini, hem de bir insan gibi, dost gibi sevdiğini Menekşede bilmeyen yoktur.

"Bugün Pehlivanın martısı gene geldi benim teknenin yanına kondu. Baktım Pehlivanın martısı."

"Hangi martı?"

"Beneklisi, yaşlısı. On metre uzağa kondu bekledi."

"Uğurdur benekli."

"İlk tuttuğum balıktan ona bir tane attım. Açmış hayvancağız, havada kaptı."

"Pehlivan, bugün balıkta senin küçük geldi yanıma. Hemen bir balık attım, cambaz o cambaz. Havada dönerek yakaladı."

Arkadaşların martısıyla ilgilenmeleri sevindirir Pehlivanı, mutluluk içinde kıvandırır onu. Elbette martısına kendisini sevdikleri için bakıyorlardır. Yoksa nelerine gerek martılar. Balıkçılar genellikle yakınlarına gelen martılara balık atarlar. Bir kısım balıkçılar martılarla dost olmasalar da onlara yem vermeyi uğur sayarlar.

Ben, Tatar Ali, bir de Nuri, Hasan Ağa kahvede oturuyoruz.

Tavşankanı çaylar geldi.

"Hasan Ağa, Hasan Ağa senin denizde bir martın varmış."

"Eeeee, var. Ne olacak?"

"Yani martın varmış da... Yani sen martını çok severmişsin de... Yani sen martıyla arkadaş olmuşsun da..."

"Eeeeee, ne var?"

"Yani, yani..." Hasan Ağanın yüzünden hiçbir şey belli değil. Soruma kızıyor mu, olağan mı karşılıyor belli değil.

"Yani Hasan Ağa bizim Pehlivanın iki tane martısı var da. Yani Hasan Ağa... Yani... Benim gibi bir yazıcı vardı, belki adını duymuşsundur. Deniz üstüne yazı yazan. Hani Kumkapıda şimdi horoz dövüşleri yapan Kör Agop var ya, onun bir arkadaşı, adı Sait Bey, hiç duydun mu?"

"Belkim duymuşumdur Kör Agoptan. Onun öyle arkadaşları vardır."

"İşte o Kör Agobun arkadaşı, şimdi öldü o, yani eskiden öldü."

"Allah rahmet eylesin."

"İşte o bir balıkçıyla bir martının hikayesini yazdı. Bir Rum balıkçının."

"Rum balıkçılar çoktur."

"İşte senin gibi o Rum balıkçının da bir martısı varmış. Bir gün taşına varmış ki ne görsün, martısı ölü, denizde yüzüp duruyor. Balıkçı ne yapmış?"

"Ne yapmış?" diye sordu Hasan Ağa.

"Hani Rumlar yakınlarından birisi ölünce yakalarına kara kordela bağlarlar ya..."

"Bağlarlar. Eeeee, ne olmuş."

"Ne olacak, Rum balıkçı da martısının ölüsünü denizde yüzer görünce yakasına kara kordela takmış."

"Olmaz öyle şey. Yalandır."

"Canım Hasan olur mu? Neden yalan olsun. Bir martı ölmüş, martının balıkçı arkadaşı da kara kordela bağlamış. Bu neden yalan olsun, değil mi? Yalan söylemekte bir karı var mı? Altı üstü bir kordela."

Gösterdiğim sebepler karşısında akan sular durur. Bir Rum balıkçının ölen martısı için yas tutmasını Kör Agobun arkadaşı Sait Efendi niye uydursun? Hasan Ağa bir süre derin düşünüp, ölçüp biçtikten sonra:

"O Rum balıkçı belkim kaçıktır," dedi. "Kör Agobun arkadaşı Efendi neden yalan yazsın?"

"Doğru, neden uydursun?"

"Martın ölse, sen yas tutmaz, üzülmez misin?"

"Eeeee, ne olacak? Üzülürüm tabii. Niye üzülmeyeyim. Bunca yıl..."

"Eh işte bu da Rum balıkçının yası gibi bir yas."

"Hayır olmaz. Martıya üzülürüm ama, yas yalnız insana tutulur. Martı için yas tutacaksın da, insan ölünce ne yapacaksın?"

"İkisi için de..."

"Olmaaaz."

Hasan Ağa yoruluyor, derin derin soluk alıyor. Çok koyu esmer yüzü, düşünmeye çalışmaktan, zorlanmaktan terliyor.

"Kaç yıldır bu martıyla arkadaşsınız?"

Gene gülüyor. Bu adam deli midir nedir, diye gülüyor belki de. Bunca dert dururken martıya takmış, diye.

"Eeeee, ne olacak? Var bir yirmi yıl."

Nuri söze karışıyor.

"Bu tırolcular yok mu bu tırolcular. Hiçbir canlı bırakmaz geçtiği deniz dibinde. İki kilo balık, böcek alırsan, iki bin, beş bin kilo canlıyı, balığı, balık yavrularını, böceği öldürürsün. Bu tırolculuk kalkmadan..."

"Yooooooo," diyor Hasan Ağa. "Yunusları öldürdüler... Yunusları... Yunuslar ölünce balıklar da Karadenizden giriyorlar, doğru kanaldan aşağı, hiçbir yere sapmadan Çanakkale boğazından çıkıyorlar..."

"Yirmi yıl yaşar mı martılar?"

"Ne yirmi ne otuz yıl. Bizim martı bana geldiğinde yaşlıydı zaten."

Tatar Ali:

"Şu Nuri yok mu, şu Nuri, şimdi böyle bağıran, böyle dizlerini döven. İşte bu Nuri bir günde kırk tane kılıç zıpkınladı."

"Yunuslar sürü halinde dolaşırlar. Yunuslar insan gibidirler. Tertemizdirler. Hilesiz, biraz da budala denecek kadar... Eeeee, yumuşak huyludurlar. Yunuslar akına geçmiş balıklara saldırırlar, kanaldan, bir yoldan giden balıkları kıyılara sürerler,

bizler de... Martı sonra ikinci yıl iki yavrusunu da getirdi. Üçüncü yıl da dört yavru."

"Bilemezsin ki... Balık bitmez sanırdık denizde... Bir günde kırk tane zıpkınladık. Şimdi üç yıldır bir tane bile kılıç yok. Açıklara pareketalar atardık, iki gün sonra pareketalara gider bakardık ki koca koca kılıçlar yakalanmışlar."

Kılıç balıkları denizin yüzünde yüzerler, mavi sırtları, azıcık laciverde kaçan, ışıklanarak, pırıltılı, yaldızlı bir lacivert içinde yalazlanarak denizin yüzünde, bir karış kadar suyun altında kıvrılarak, ağır, güzelim yüzerek dünyanın en güzel mavisinde yıldırdayarak durgun suda sallanırlardı. Uyuklayan, tattan gerinen balığı, birden bir zıpkın gelir deler, maviler kırmızıya bulanır, deniz alaboz duman olur, fışkırır, ortalık delirirdi.

"Yunuslar olunca denizde, başka yırtıcı balıklar giremezdi Marmaraya. Yunuslar hem balıkları yerler, korkutup derin sulardan kıyılara düşürürler, hem de öteki canavarlardan Marmaranın balıklarını korurlardı. Hükümet bilmedi, yunusları öldürsünler diye mavzer verdi her isteyene. Onlar da sıktılar sıktılar.

"Marmarayı kana buladılar. Çığlıklarla, ölümle, dumanla doldu Marmara denizi. Bir günde binlerce, on binlerce Yunus öldürdüler. Yunuslar birkaç yıl içinde tükendi."

"Yunuslar aldılar götürdüler balıkları. Marmarada canlı kalmayacak."

"Lambalar, dinamit..."

"Yunuslar..."

"Demek Hasan şimdi senin bir martı familyan var ki..."

Hasan Ağa gene kahkahalarla uzun uzun güldü.

"Var, olmaz olur mu? Ben denize çıkınca... Her birisi bir yönden geliyorlar çığlık çığlığa. Gelip sandalı sarıyorlar. Karınlarını doyuramıyorum. Ne kadar balık atarsan at, on tanesi birden havada saldırıyor, yakalıyorlar. Yunuslar olsaydı. Köpekbalıkları, öteki canavarlar giremezlerdi Marmaraya, girip de balıkları..."

Nuri kızdı mı, içinden mi geldi, bana mı açıklamak istedi, birden öfkeden gülmeye geçerek...

"Bu Hasan Ağanın çoluğu çocuğu yok. Kardeşi Kara Hüseyin de birkaç yıl önce öldü, o da martılardan bir familya edindi,

onlarla uğraşıyor fıkara. Ben dizlerimi dövüyorum. Ulan kırk tane kılıcı bir günde avlayıp da ne yapacaksın. Üstelik de çoğu küçük. Cahillik, insaniyetsizlik. Bu zıpkını da kaldırmalıyız. Bir daha kılıç gelirse..."

"Yunus gelmeyince kılıç gelmez. Ben bu yıl dokuz tane, dokuz tek tane barbunya yakaladım. Tam bir yazda.. Benim gibi bir balıkçı... Dokuz tekne dolusu yakalamaz mıydı? Haa, söyle. Yunuslar gelmeyince mercan gelmez, kolyos gelmez, çipura gelmez, orfos gelmez, böcek gelmez, uskumru gelmez, tekir gelmez. Yunuslar gelmeyince izmarit gelmez, lüfer gelmez, kefal gelmez, levrek gelmez levrek. Git Fenerdeki dalyana, bir tek levrek takılıyor mu? Ne oldu bizim Çekmece koyundaki dalyana? Haaaa, ne oldu? Yunuslar gidince... Yunuslar insan gibidirler. Kurşunlar sıktılar, sürülerce dolaşanlara, gülenlere ağlayanlara kurşun sıktılar. Bütün yunusları öldüremediler tabii. Açıklardakileri hiç öldüremediler. Yunuslar insan gibidir. Onlar da siz bize bunu mu yapıyorsunuz, dediler, başlarını aldılar gittiler. Bir daha gelmezler. Ahmak insanlar."

"Yunuslar, yunuslar, iyi ya lambacılar..."

"Yunuslar..."

"Bu Nuriler yok mu bu Nuriler... Bir günde kırk tane..."

"Tırolcular..."

"Yunuslar..."

"Martılar... Martı familyasında, hiç saydın mı, kaç martı var, senin martı familyasında."

"Yunuslar..."

"Şu Arap Yusuf var ya... Günde... Bir günde... Kılıç... Bir balıkçı bir günde on beş, yirmi, otuz, elli kılıç yavrusu yakalıyor, onu da balıkhanede satamıyor, kilosunu on kuruşa, ya da beleş, dağıtıyorlardı. Halbuki bir yıl, iki yıl daha bekleselerdi de kılıç büyüyünce yakalasalardı, üç misli, beş misli daha karlı olurlardı. Aaaah, bu Nuriler..."

"Tırol kurutuyor, yangın gibi geçiyor denizin dibinden, yangın gibi. Bir ölüm gibi. Denizin dibini bir ölüm rüzgarı gibi savurarak, çamuru kumu, böcekleri kurtları, tekmil yaratığı, balıkları, biribirine katarak, bir çamur yığını halinde yukarıya

çekerek... Ölmüş, ezilmiş, parçalanmış bin ölü canlıdan bir ikisi işe yarayarak... Gerisini bir kıyım cehenneminde yoğurarak...”

“Yunuslar, ben yunuslardan şaşmam.”

Tırollar, yunuslar, lambacılar, dinamitçiler, gırgırcılar, martılar, Nuriler, reisler, aaaah, reisler, hükümetler, yunuslar, martılar, kaç yaşında, martılara yas tutulur mu? İnsanlara yas tutulur insanlara. İnsanlara, balıklara yas tutmayanlar... Denizlere, kızıl kana batmış, en az üç yıl yunus kanıyla kıpkızıl kesilmiş, kan dalgalanmış, kan köpürmüş denizlere, yunuslara yas tutmayanlar, martılara, kordela bağlamışlar... Kaçık, kaçık o balıkçı kaçık... Kör Agobun arkadaşı Sait Efendi yalan söyleyecek değil ya, mademki görmüş, mademki yazmış...

Hasan Ağa yunuslara yas tutacak yunuslara... Yunuslar insan gibidirler. İnsan gibi konuşurlar, ağlarlar gülerler. İnsan gibi kıvranarak, bağırarak ölürler, çığlık çığlığa. Bir yunus vurulunca, o yörede ne kadar yunus varsa, vurulan yunusun yöresine birikirler, ona yardım etmeye çalışırlar. Onlar biriktikçe, elleri kırılsın, kurşunu sıkarlar da sıkarlar kurşunu. Sıkarlar kurşunu. Birikenlerin bir teki kalmayıncaya kadar. Yunuslar kaçmazlar. Ölümden korkmazlar. Yunuslar insanoğlunun çocuk kısmına benzerler. Saf, yiğit, yüreği temiz hayvanlardır.

“Yunuslar.”

“Nuriler.”

“Tırollar, lambalar, bombalar, dinamitler...”

“Martılar... Senin martın ölünce ne yapacaksın Hasan Ağa, ne yapacaksın?”

Ölünüzün körünü yapacak Hasan Ağa, ölünüzün körünü mendeburlar.

“Yunuslar.”

Yunuslar Öldürülünce Marmara Balıksız Kaldı!

Bir tuhaf ilişkidir balıkçılarla martılar ilişkisi. Kimi balıkçılar martılarını seslerinden tanırlar. Kimi balıkçılar uçuşlarından. Martıların balıkçılarca türlü halleri vardır. Her balıkçı martısına bir ad koymuştur. En sevdiğinin adını, bir arkadaşı-

nın, eski, otuz yıl önceki sevgilisinin adını koymuştur. Sait Efendinin dediği gibi balıkçılar martılarla konuşurlar. Sait Efendinin hikayesinde martılar karşılık vermez balıkçıya. Halbuki bizim Hocaya göre martılar bal gibi konuşurlar. Denizlerde iki akıllı yaratık vardır Hocaya göre, birisi martılar, birisi de yunuslar. Yunuslar işe yaradığından birkaç yıl içinde bitirildiler. Martılar hiç işe yaramaz, yumurtaları bile. Martıların yumurtası yele, biltekmil sızılara iyi gelir, diyorlar ama, yalandır yalan. Aman diyordu Hoca, aman ha aman! Martıların yumurtalarının sızıya iyi geldiğini bir duyarlarsa insanlar, martı soyunu yunus soyundan beter ederler, aman ha aman duymasınlar.

Duymasınlar kardeşim, duymasınlar. Benim bu insanlardan sıdkım sıyrıldı, gözüm korktu. Alimallah bir yüklenmeye görsünler, birkaç yıl içinde ne martı yumurtası kalır, ne de martı. Yalandır be... Martı yumurtasının, etinin bir işe yaradığı yalandır. Vallahi de billahi de yalandır. Amanın ha! Martının tüyleri bile işe yaramaz. Amanın ha! Çaparilerde kaz tüyü kullanmak martı tüyü kullanmaktan daha iyidir. Martı işe yaramaz, sadece, öylecene dost olunacak boynu bükük, sarı ayakları, sapsarı kanatlarıyla, apak tertemiz, uçuşuna, çığlık çığlığa o bed sesiyle bağırmadığı sürece seyrine doyum olmayan güzelim bir yaratıktır. Martı denizde her zaman güzel, çöplüklerde her zaman çirkindir. Yüzlerce, bir su hortumu, bir yel hortumu gibi, kanatları saçılarak çöp tepelerinin üstüne inseler de martılar çöplüklerde çirkindirler. Her şey doğal yerinde güzeldir, diye bir söz vardır. Belki de doğrudur. İşe yaramaz, yumurtası bile işe yaramaz martı, denizde güzeldir. Belki şu yeryüzünde bütün oburluğuyla balıkları yutmasına karşın martıların da bir işi vardır. Şu doğada bir işe yaramayan ne var ki... Ama biz doğayla, insanla, doğanın güzellikleriyle o kadar uğraşmamışızdır ki... Biribirimizin gözlerini oymaktan, biribirimizi aşağılamaktan, kötülemekten, biribirimizi horlamaktan, öldürmekten fırsat bulup.

"Martılar da gidecekler," dedi Kumkapılı reis. "Martılar da gidecekler. Çöplükler doyurmaz martıları, martılara deniz mahlukatı gerek, yemek için... Martılar, deniz mahlukatını yiyip doyduktan sonra, çaresiz olaraktan inerler şehirlerin çöplükle-

rine. Denizde mahlukat bitince, ölenleri ölecek martıların, kalanları da kaçacaklar. Başlarını alacaklar başka denizlere uçacaklar."

"Uçsunlar ulan, gitsinler ulan."

"Yelkovan kuşları da gidecekler. Balıkçıllar da gelmeyecekler."

"Canlı geçmeyecek Marmaranın yüzünden canlı."

"Nah işte şu reisin yüzünden, işte bu koca bıyıklının, işte bu göbeklinin. Bin baltayla girer gibi Marmaranın denizine. Yüz bin baltayla girdi. Üç yıl daha beklesin, üç yıl daha... Bir tek, parmak kadar balık tutabilecek mi bakalım."

"Ben mi bu hale getirdim denizi, ben mi?"

"Ya kim, ya kim?"

"Hepimiz. Bilcümle milletimiz. İlime fene bizim hiç aklımız ermez. İlim fen ne diyor? Ha, söyle söyle, gevezelik yapacağına söyle. İlim fen ne diyor?"

"Sen söyle reis ne diyormuş bakalım?"

"Haaa diyor ki ilim fen... Diyor ki... haaaa... işte orası... diyor ki..."

"Çatlatma be adamı. İlim ve fen ne diyormuş. İlim fen... ilim fen?"

"İlim fen diyormuş ki... Denizleri zehirlemeyeceksin. Havayı zehirlemeyeceksin. İlim fen diyormuş ki, eğer fabrikaların kirli sularını, zehirlerini küçücük, bir göl kadar bir denize akıtırsan, hem de yıl on iki ay, o denizde hiç balık yaşamaz. Git de baksana İzmit koyuna hırbo. Ne bize çatıyorsun. Bulmuşlar bizi, yok tırol de, yok gırgırmış da, yok radar, yok lambaymış da, yok zıpkınmış da. Balıkları öldüren, denizi kurutan fabrikalardır, fabrikalar. Marmara gibi bir denizin kıyısına bu kadar çok fabrika yapılır mı? Denizi zehirlediler denizi. Mahsus yapıyorlar ki ecnebiler, mahsus denizi kurutuyorlar ki... Türk milleti aç yoksul kala. Aç yoksul kala ki, toptan Alamanyaya işçi olaraktan gide. Bizim öğretmen ne dedi. Toprağı da deniz gibi zehirlemişler. Onu da kör etmişler. Yaaaa, hırbo, ilim fen ne diyor ilim fen?"

"Ne diyor kaptan?"

"Ölünün körünü diyor hırbo..."

"İlim fen diyor ki, bizim reisler diyor, ecnebiyle, denizi zehirleyenlerle bir olmuşlar, Türk milletini aç koymak için birisi denizi zehirliyor, birisi de denizde, zehirden kaçıp da kuytulara sığınmış mahlukatçıkları kırıyor. Biri ecnebi aklı, feraseti, birisi de reis aklı feraseti."

"Sus ulan hırbo. Ben, ben, ben..."

"1968 yılında... Baharında... Hem de nah işte şu açıkta, sen değil miydin yüz kırk ton balığı tutan. Balığı tutan da, bulama gibi olmuş balığı üç gün balıkhane önünde bekleterekten, sonra alıcı bulamayınca da denize döken. Ağzını bozma reis, ben haksız konuşmam."

"Ben balıkçıyım. Balık bulursam istediğim kadar tutarım, bulduğum kadar tutarım. Bir balıkçının akına rastlayıp da, doyduğu, durduğu olamaz. Bu kadarı yeter, bundan sonrakileri de gelecek yıl tutarım, hem de büyürler, diyen bir tek balıkçı gördün mü? Balıkçı hırslı adamdır."

Balıkçı hırslı adamdır. Her balıkçı değil ama reis. Bizim Topal Hasan, yeterinden fazlasını tutar mı? Muhtar Süleyman balığın kökünü kurutur mu? Hasan Reis balığa böylesine gaddarca dokunur mu reis, dokunurlar mı onlar? Deniz onların tarlasıdır. Onlar denizi ellerinden gelse evleri gibi, gözlerinin bebekleri gibi kullanırlar. Ne zaman, ne kadar balık alınacağını bilirler onlar. Denizden alabileceklerinden başka bir tane, fazla bir tane almazlar. Alsalar böyle öfke içinde konuşurlar mıydı? Balıkları bitirenlere, bu düzensiz gidişe. Bu balık tükenişine böylesine yanarlar mıydı? Hırslı olan sizlersiniz... Yarım milyonu, bir milyonu motorlara radarlara sıvayanlarsınız. Bu parayı da bir gün önce çıkarabilmek için, canını dişine takıp denizin altını üstüne getirerekten, talan eden sizlersiniz. Yoksa bu gidişle üç beş yıl içinde Marmarada balık kalmayacağını siz herkesten iyi bilirsiniz.

Türk milletini aç yoksul bırakmak, hepsini işçi olarak, şimdiki gibi değil, daha ucuza, çünkü balık çoğaldıkça ucuzlar, bunu deneylerle bilerek, diyarı küffara tekmil Türk milletini işçi olaraktan salmak isteyen sizlersiniz.

"Ağzını bozma kaptan."

"Bozarım ne olacak ulan."

"Ulan sensin, ağzını bozma. Sen değil misin Yunanistanın halini yıllar yılı bize destan eden."

Tatar Ali ne diyor, Tatar Ali?

"Önce tırolu İtalyanlar buldu. Ben ilk tırolları gördüm. Akdenizi bu sebepten kuruttular. Akdenizde balık denecek balık kalmadı. O koskocaman denizde bile. Sonra tırol Yunanlılara geçti. Daldılar Ege denizine. İlk yıllarda motor azdı. Tırolları yelkenle çekiyorlardı. Yelken ne kadar çekecek, o kadar zararlı olmuyordu. Sonra 1928'lere doğru Yunanlı tekneler motorlandılar, başladılar Ege denizinin altını üstüne getirmeye, başladılar Ege denizini sürmeye, başladılar, bin ton balık almak için yüz bin ton balık imha etmeye. Sonra, hiç balık kalmadı Egede. Yunan Hükümeti bunun farkına varınca ne yaptı?"

"Ne yaptı Ali kardeş?"

"Yalan doğru, ben duyduğumu söylüyorum. Yunanlılar tırol, lamba teknelerini denizde işbaşında yakalayınca adamları alıyorlar, bütün tekneyi denizin ortasında ateşe veriyorlar. Ellerinde silah, tekne tamamen yanıp kül oluncaya kadar başında bekliyorlar, adamları alıp götürüp doğru hapishaneye sokuyorlar. Dinamitçilere gelince, onlara hiç insaf yok. Ne oldu şimdi, ne oldu? Bir tek balık kalmamış Egede şimdi uskumrudan geçilmiyor. Uskumru avlamak için bizim balıkçılar şimdi Egeye çıkıyorlar. Yunan kıyıları şimdi balık kaynıyor. Belki on yıldır sıkı bir yasak. Tekmil Marmaranın balıkları Egede şimdi."

"Ne tırol, ne bir şey. Yunuslar..."

"Yapma Hasan Ağa."

"Yunuslar... Yunuslar olsalardı, Karadenizden gelen balıklar böyle mi olurdu?"

"Ya nasıl olurdu?"

"Yunuslar Karadenizden gelen balıkların yolunu keserlerdi. Boğazdaki kanaldan doğru gelen, doğru gelerekten Egeye geçmek isteyen balıkların yolunu yunuslar kesince, balıklar da Marmaraya dağılırlardı. Halbuki yunuslar öldürülünce Karadenizden gelen balıkların yolunu kesen kimsecikler kalmadı, bu göçmen balıklar da bir vurdular, dosdoğru Boğazdan aşağı, Çanakkale boğazından çıktılar, soluğu Yunan kıyılarında aldılar. Yunuslar..."

Yunusları da siz öldürmediniz mi reis, yunusları da?

"Çok para ediyordu. Sonra o canavarlar denizde ne kadar mahlukat varsa yiyorlardı. Biz dedik ki... Yunusları öldürünce yedikleri balıklar bize kalacak, onlar ortadan çekilince Marmara denizi balıklarla dolacak. Düşünün bir kere yunuslar ortadan kalkınca... Ne kadar yunus vardı Marmarada? Ne kadar vardı? Milyonlarca, değil mi? Milyonlarca yunus, milyarlarca küçük balık yiyordu. Yunus ortadan kalkınca ne olacaktı?"

"Ne olacaktı?"

"Onun yediği balıklar bize kalacaktı. Milyarlarca..."

"Tuzlayım da kokma reis."

"Sus cahil köpek, sen de... Ukala dümbeleği... Dümbelek oğlu dümbelek..."

Kara gözlüklerinin altındaki gözleri bir sonsuz öfkeye kesiyor, bir acımaklı yumuşuyordu. Bir suçlu iri ellerini bastonunun üstüne koymuş oturup susuyor, bir kuduruyordu.

"Bak reis ağzını bozma."

"Bozarsam ne olurmuş ulan," diye ayağa fırladı reis. Kıpkırmızı kesilmiş, iri gövdesi bir heybet olmuştu.

"Ulan öldürdük denizleri, imha ettik. Size ne... Size ne ulan. Bir günde yüz altmış tane yunus vurdum ki, her birisi beş ton gelirdi. Üç ton gelirdi. En küçüğü üç yüz okkaydı. Aldın mı ulan. Öldürdüm işte. Öldürdüm. Bir günde üç yüz ton balığı denize döktüm. Gübre olaraktan, yem olaraktan bile almadılar. Kurusun deniz. Kurudu işte. Sizin gibi adamlara bu bile az. Bu, bu, bu bile az size."

Öfkeden bastonunu sallıyor, fır döndürüyor, ayaklarını yere vuruyor, alın damarları oklava gibi şişmiş bağırıyordu.

"Şimdi denize çıkıyorum, takacağım tırolu, Marmaranın dibinde ne kadar canlı varsa çamura bulayıp atacağım, çamura bulayıp atacağım, ta ki sizin gibi deyyuslar, akılsızlar aç kala."

"Ağzını bozma reis, ağzını bozma."

Yanıma geldi soluyarak, öfkesi azıcık kesildi.

"Sen de benimle konuşacak yeri buldun be gazeteci arkadaş," dedi. "Bunların içinde insan konuşabilir mi? Bak, bana nasıl saldırıyorlar? Sanki bütün denizleri ben kurutmuşum gibi. Eve gel de konuşalım uzun uzun. Sana her şeyin iç yüzünü

anlatacağım. Bu hergelelerin suçunu da. Onlar bizden daha suçlu, bu bağıran hergeleler."

Bastonunu sallayarak, o iri gövdesinden hiç umulmaz bir hızla dükkanların arasında yitti.

"İyi adamdır reis," dediler.

"Adı nedir onun?"

"Yazma adını kendinden sormadan," dediler. "Sonra konuş onunla da isterse adını yaz."

"Böyle iyi adam mı olur? Öfkeden deliriyordu."

"O hıncındandır."

"Ne hıncı?"

"O balıklara ağlar. En çok balıkların yitişine o ağlar. O kadar üzülüyor ki Marmaranın kurumasına, delleniyor."

"Bakma sen onun denizi iyice kurutacağım dediğine."

"İki yıldır öfkesinden denize çıkamıyor. Denize bakamıyor bile."

"Biz kendi elimizle, kendi kolumuzu bağladık diyor."

"Biz eşşekliğimizden ocağımızı söndürdük, Marmarayı öldürdük, diyor."

"Sen bakma onun öfkesine."

"İçi kan ağlıyor onun."

"Elinden gelse balıklara yaptığı bu kötülüklerden dolayı kendisini öldürür."

"Kendine yediremiyor, yakınmayı da... tam aksini yapıyor... kuduruyor. Balıklara, balıkçılara sövüyor, Marmarayı kurutacağım, diyor."

"Yunuslar... Yunuslar türemeli... Topal Hasan her şeyi bilir. Mademki yunuslar, diyor. Suları, balık yollarını, suların, balıkların kurulu düzenini bozduk da, ondandır bu balıksızlık, balıkların başını alıp gitmeleri diyorsa doğrudur. Martılar yüzünden balıklar burada kalamazlar, martıları kaldırın, martıların yemekten başka balıkla ne ilgisi var, martıları kaldırın, balık kaçar Marmaradan diyorsa, doğrudur. Topal deniz üstüne her her bir şeyi bilir."

"Yunuslar bütün bu olanları bitenleri unutup insanlarla barış yapıp bir gün gene Marmaraya gelecekler mi?"

"Onu Topal Hasana sor, belkim gelirler."

Onu yarın öbür gün Topal Hasana soracağım.

Topal Hasan her şeyi bilir. Onun bilmediği yoktur şu dünyada. Martıları, böcekleri, kuşları, dalgaları, kayıkları, güzel kadınları, her şeyi, her şeyi bilir.

"Şimdiye kadar kaç kayık eskittin Hasan Ağa?"

"Var bir otuz tane."

"İlk kayığın nasıldı, nereden almıştın?"

"İlk kayığımı ben yapmıştım. Baharda, yazda çalıştım, o kış sattım. Sonra gene yaptım, gene sattım..."

"Bu Menekşede ilk motoru Hasan takmıştır teknesine."

"Doğrudur. Yüz seksen liraya almıştım. Dört beygirlikti."

"Hasan Ağa bir şey daha sorayım mı?"

"Sor, sora sora bir şey bırakmadın ki..."

"Diyorlar ki sen İstanbulun en iyi arayıcısı imişsin."

"Vardı daha iyileri."

"Nedir bu arayıcılık, nasıldır?"

"Kışın yapılır, bir de bahara karşı. Çöp dökülen yerlerin kıyılarında yapılır. Deniz kıyılara atar öteberiyi. Bir de daha deniz beyazken, kalkarız, deniz apaydınlıktır. Bakarız üstten. Parlar kumların üstünde."

"Balıkçılıktan iflah olan yoktur. Hasan Ağanın parası arayıcılığındandır."

"Bütün hayatında denizden çıkardığın değerli şey..."

"Bir beşi bir yerde. Bir de Bizans altını... Sonra kurşun, üstü yazılı kurşun heykelcikler. Paralar..."

"Öteki arkadaşlar."

"Çok şey bulurlar..."

"Buldukları en kıymetli?"

"Söylemezler."

İstanbulda, Kumkapıda, Samatyada, Sarayburnunda yüzyıllardan bu yana, arayıcılar vardır. Bunlar atılmış, yitmiş değerli öteberileri bulurlar. Batan gemilerden suların kıyıya getirdiklerini... Deniz altüst olduğunda suların bin yıl sonra söküp getirdiklerini... deniz hazinelerini...

"Yunuslar... Akıllı hayvanlardır, şaşmayacaksın!"

Küsmüş, bir kıyımdan kurtulup başını almış gitmişler, insanları bağışlayıp gelecekler. Yunuslar dünyanın en iyi huylu yaratıklarındandır. İnsanoğlunun çocuk kısmına benzerler.

Denizden ekmeğini çıkaranlar, her yeriyle denizden faydalanıyorlar.

"Benim için hiç. Balık avcılığı olmazsa, benim zanaatım arayıcılık zaten. Ama balıkçılık başka, onun tadına doyum olmaz. Bir balıkçı balıkçılıktan başka bir şey yapamaz. Yunuslar..."

Yunuslar iyi huyludurlar, kin gütmezler, gelecekler.

Zaten geçen yıl beş tane kocaman yunusu Florya açıklarında görmüştük. Denizden fırlayarak, suyun yüzünde yaylar çizerek, ince bir ahenkle ağır ağır İstanbula akıyorlardı. Keşke Hasan Ağa görseydi yunusları. Kim bilir nasıl sevinirdi. Söyledim, çok sevindi. Düşündü inanmazcana ama gene de sevindi.

Balık Bitmeseydi Hiç Fehmi Gider miydi?

"Kurban verdik biz bu bozuk düzene."

"Kurban verdik en iyi, en dost balıkçımızı."

"Eğer böyle olmasaydı, denizler kurumasaydı..."

"Bu iş Fehminin başına gelmezdi."

"Sen Fehmiyi tanır mısın Yaşar Ağabey?"

"Tanımaz olur muyum hiç, en iyi arkadaşımdı."

"Gençti ama iyi balıkçıydı."

"Şu genç balıkçıların içinde en iyisiydi."

"Babası onun ölümüne çok yandı."

"Yeni yeni geliyor daha kendine."

"Lanet olsun. Burada, Menekşede, Floryada, Marmara Ereğlisinde deniz kurumasaydı, Fehmiye bir şey olmazdı."

"İnce çocuktu Fehmi. Ölümü beter. Allah kimsenin başına vermesin böyle bir ölümü."

"Babasının yaptığı da, o öldükten sonra..."

"İnsan adam babası."

"Oğlunun ölümünden sonra başka türlüsünü yapamazdı."

"Öyle bir adama da böyle bir davranış yaraşır."

"Denizler kuruyunca kahretti Fehmi. Kahretti de başını alıp Çanakkaleye gitti. İşte orada da olanlar oldu."

Bir zamanlar Menekşede balıkçılığın her türlüsü yapılırdı. Ben de biliyorum, yetiştim. Menekşenin altın günlerine, altın çağına. Açıklara pareketa atılırdı. Menekşe balıkçıları iki güne bir pareketalardan kılıçlar toplarlardı, on beşer, yirmişer kiloluk. Pareketa nedir derseniz söylemek gerek. Ben merak ettim de Nuriye hemen sordum. Nuri de eskiden pareketacıydı. Arap Yusuf da... Arap Yusuf üç yıl öncesine kadar bana kılıçlar getirirdi, canlı canlı. Hemşeri değil mi? Biz Adanalı, Arap Yusuf Mardinli. Getirir kılıcı, biz evde olalım olmayalım, kapıdaki çiviye asar giderdi. Ya da bir komşuya verirdi güzelim kılıçları. Üç yıldır kılıç yüzü gördüğümüz yok. Menekşede, Basınköyde oturduğumuz neye yaradı, hiç...

"Pareketa demek... Pareketa demektir ki... Bir çeşit oltadır. Büyük oltalardır. Bu oltalar kalın urganlara bağlanır. Kalın urganlar büyük, yerinden dalgaların kıpırdatamayacağı, iri balıkların sürükleyip götüremeyeceği taşlara bağlanır. Uçlarına da yem takılır. Bazıları da yemsiz olabilir, balığına göre. Pareketa, yani taşa bağlı olta götürülür denizin açığına bırakılır, dönülür. Bir gün, iki gün, üç gün sonra gidilir pareketalara bakılır. Balık yakalanmışsa balık alınır, yakalanmamışsa yem takılır geriye dönülür."

"Kılıç bir, zıpkınla, iki, pareketayla yakalanırdı değil mi?"

"Öyle. Ama en insancası pareketadır. Zıpkın kötüdür kötü. Biz kılıçları zıpkınla yok ettik. Suyun yüzüne serilmiş uyuyan balıkları, bir günde yüzünü yüz ellisini zıpkınladık. Yavrularını zıpkınladık."

"Ama pareketanın da zararı yok mu?"

"Pareketa zıpkından daha iyidir."

"İyidir, iyidir ama... Bir keresinde..."

"Eeeeee, bir keresinde?"

"Bir keresinde..."

Konuşan Ahmetti. Ahmet ortaokulu bitirmiştir, elli iki yaşındadır. Yıllardır Menekşede balıkçılık yapar. Saçları vaktinden önce ağarmış, teni yanmış, buruşmuştur. Denizi balığı seviyor. Bizim burada böyle denizi seven, denize tutulup da bir daha oradan ayrılmayan çok kişi vardır. Okumuş yazmış, akademiler bitirmiş, kitaplar devirmiş.

"Ya üç yıl önceydi ya dört. Bir keresinde pareketaya gittim, gittim baktım ki ne göreyim... Yüreğim ağzıma geldi. Pareketaya bir kocaman balık yakalanmış ki sormayın. Koskocaman, bir buçuk kayık uzunluğunda var Allah sizi inandırsın. Ama ne olmuş?"

"Ne olmuş?"

"Canavarlar bu kocaman kılıcı yemiş bitirmişler. Bana da iskeleti kalmış. Ben ne yaptım?"

"Ne yaptın?"

"Aldım iskeleti getirdim, şu alana, köprünün ucuna koydum. Gören acıdı, gören acıdı."

"Keşke getirmeseydin. Balıkçı boşa gitmiş balığa çok yanar."

"Boşa gitmiş balık, balıkçının canıdır."

"Ölmüş, insan gırtlağına girmemiş balıkla birlikte balıkçı da ölür."

"Atma atma balıkçı parasını bilir."

"Ne atması be. Ne atması... Ne atması... Balıkçı zayi olmuş balığa acımaz mı?"

"Acımaz. O yalnız parasına acır."

"Tuzlayım da kokma sen."

"Sen kokma."

"Ahmet kılıcına daha acır."

"Para alamadı da ondan acır."

"Bana bak sen de o kadar atma. Ahmede bin lira verseler de tuttuğu balığı iskelet etselerdi Ahmet gene acırdı."

"Acırdı ama bu kadar, yıllar yılı konuşacak kadar acımazdı."

"Doğru, parasını alsaydı bu kadar acımazdı."

Pareketacılık da bitti. İstersen götür binlerce pareketayı Marmaranın açığına dök, oltaların ucuna da yedi denizi kokutacak kadar yem tak, bir tek kılıç dönüp bakmıyor bile.

Arap Yusuf:

"Bir yıl, her iki günde bir, bir sürü balık tuttuğum pareketama durmadan gittim geldim, pareketamdan bir tek balık alamadım. Ben de balıkçılığı terk ettim."

"Atmasın o," dedi bir balıkçı. "Atmasın Yusuf, o başka bir şey için bıraktı balıkçılığı. O zengin oldu da, şehirde iş tuttu da, damadının yanında çalıştı da onun için terk etti balıkçılığı."

"İnsafsızlık etme arkadaş. Yusuf eskisi gibi kılıç alabilseydi pareketalarından şehre gider miydi hiç, gider de damadının yanında çalışır mıydı? İsterse milyoner olsun, Yusuf kılıç alabilseydi pareketalarından eskisi gibi, isterse milyoner olsun şehre katiyen gitmezdi."

"Gitti işte. Niye geriye döndü Yusuf?"

"Bir balıkçı balıktan zor ayrılır. O da binde bir. Ayrılır ama gene de denizin etrafında döner durur."

"Yusuf gibi..."

"Yusufun neye ihtiyacı var, balıkçılığa ihtiyacı kaldı mı artık? Niye motor aldı, ne için?"

"Balıkçılık bir kere adamın yakasına yapışmasın yedi sülalesine kadar yakasını bırakmaz."

Bu iddiaya o kadar hak veremiyorum. Balıkçılık bazı kişilerin yakalarına yapışınca onları iflah etmiyor, onların yakalarını bırakmıyor. Şu Menekşede denizde balık gibi yüzen, denizle ana baba olan balıkçı çocuklarının tümü çıraklık yapıyorlar şehirde. Elektrik kaynakçılığında, otomobil tamirciliğinde, matbaacılıkta, demircilikte çıraklık yapıyorlar. Şimdiden işlerine alışmışlar, işlerinde ileri gitmişler, evlerinin nafakasını çıkaranlar var. Bunlar balıkçı, balıkçı çocukları, denizde büyümüş değiller mi? Deniz onların, onlar denizin yakasını bırakmış ister istemez.

Bizim Laz Hasanın çocuklarının, altı mı yedi mi, belki de dokuz oğlu var Hasanın, elimi keserim ki hiçbirisi balıkçı olmayacak, Hasan bu on bir baş nüfusu beslemek için akla karayı seçer, yıl on iki ay karides mi avlamaz kıyılarda, pisi mi tutmaz. Yıl on iki ay bizim çalışkan, iyi aile babası Hasan canını dişine takar çalışır da çalışır ama gene de evini zor geçindirir. Ucu ucuna, kıtı kıtına. Alın bakalım, bu kadar yoksulluk, acı çektikten sonra Hasanın çocukları balıkçı olsun yağma mı? İsterse deniz tutsun yakalarından, isterse deniz kırk urganla onları kendine bağlasın, vız gelir. Koparırlar urganlarını şoför olurlar, elektrikçi olurlar, makinist olurlar, fabrikalarda ustabaşı, tezgahtar olurlar, öğretmen, mühendis, doktor olurlar, doktor... Üniversite imtihanlarını kazanırlarsa atom mühendisi olurlar, atom... Canları ne isterse olurlar bizim Menekşede dokuz kişi

kontrplaktan yapılmış bir gecekonduda yaşayanlar, Hasanın canını dişine takarak kazandığı kuru ekmekleri yiyerek büyüyenler, canları ne isterse olurlar. Profesör de olurlar, Bakan da olurlar. Demokrasi var, her şey her şey, olabilirler. Yeter ki, bir kış ayaz bir gecede onları buymuş bulmayalım. Allah esirgesin. Böyle bir şey hiçbir zaman olamaz. Hasan böyle bir şeye hiçbir zaman izin veremez. İki misli üç misli daha çalışır, didinir, ölür biter de çocuklarının kılına hile getirmez. Getiremez. Şu yoksullukta, şu bela içinde bile Hasanın çocuklarına bir bakınca hayran kalırsın. Pırıl pırıl, tertemizdir üstleri başları. Bu çocukları böyle gördükten sonra Hasanın dostluğuyla, Hasanın insanlığıyla iftihar etmeyenin Allah bin belasını versin. O hüzünlü Laz gözleriyle... Tekmil kederleri karasında toplamış, öyle gamlı... İnatçı, çalışkan, boyun eğmeyen, yılmayan... Siz ne sanıyorsunuz Menekşeyi, Menekşe balıkçılarını?

Menekşeye gelip de Menekşe balıkçıları şudur budur, zamanında şu şöyle, bu böyle yapmıştır, senin coşkun bir dost sevgin var da, şu şöyle yapmış, böyle yapmış, içlerinde adam öldürmüşü de, pezevenklik yapmışı da bulunan bu adamlara böyle övgü, böyle coşkuyla yaklaşıp da... Bana baksınlar, her şeyini, herkesten iyi biliyorum Menekşenin. Her adamını, cemaziyülevvelini biliyorum herkesin. Yapsınlar, helal olsun... Onların öylesine erdemleri var ki... Bakın, alın bir Laz Hasanı ele, ne yaparsa yapsın helal olsun Hasana. Hasan gibiler salt erdemdir, öyle kötülük yapmışlara yaklaşmazlar bile. Kötülük yapanlara da helal olsun. Ölünceye kadar en kötü Menekşelinin insanlığı üstünde bile tartışırım ve hem de haklı çıkarım.

"Uzun sözün kısası son yıllarda balık buralarda bitmeseydi. Fehmi de başını alıp Çanakkaleye gitmezdi."

Uzun boylu inceydi Fehmi. Yakışıklıydı. Yaşı otuzdu ama, çok daha genç, yirmi beşinde gösteriyordu. Burada balık kalmayınca atladı kayığına. Belki bir sonbahardı, iyice anımsamıyorum şimdi, belki de kış burnuydu. Fehmi kıyı kıyı Marmarayı dolaşarak Çanakkaleye vardı. Çanakkalede amcası onu iyi karşıladı. Fehmi Çanakkale yörelerinde balık avlamaya başladı. Balığı avlıyor satıyor, gece geliyor koya demirliyor, yemeğini pişirip yiyor, kayığının içine kıvrılıp uyuyordu.

“Fehmi oğlum eve gel. Çek kayığı şuraya, gel evde uyu, sonra sabahleyin kalk denize çık. Olur mu deniz içinde, kayıkta sallanarak uyumak.”

“Böylesi iyi amca...”

Amca, amcasının karısı, çocukları ne kadar ısrar ediyorlarsa da Fehmiyi kandıramıyorlar. Fehmi koyda, kıyıya yakınca bir yerde demirliyor, kayığında yatıyor, kayığında kalkıyor. Usul usul kış yaklaşıp denizler soğuyunca Fehmi kayığının üstüne kalın, yel geçirmez bir branda bezi geriyor. Kayığının içine mangalını yakıyor, hem o mangalda yemeğini pişiriyor, hem de o mangalla ısınıyor.

Kış iyice bastırıyor, gene bir gece Fehmi mangalını yakıp balık çorbasını kaynatıyor. Bana anlattıklarını, hem de en yakınının anlattıklarını buraya olduğu gibi yazıyorum. Branda bezini sandalın üstüne iyice germiş, en küçük bir hava bile sızmıyor. Fehmi sıcacık sandalında sallanarak, dalgalarda uyuyor. Sabaha karşı bir de bakıyorlar ki sandal yanıyor. Koşup yetişiyorlar ki Fehmi ölmüş, ayağını vurup mangalı devirmiş olacak, közler sandalı bir anda tutuşturuyor, bir anda uykuda Fehmiyi yalımlar sarıyor. Bir anda Fehmi kavruluyor.

Bu Fehmi bizim, Menekşenin, hepimizin arkadaşıdır. Ve hem de Tatar Alinin oğludur Fehmi. Fehminin bu ölümü Tatar Aliye ulaştığında Tatar ağ örüyordu. Mekiğini, ağını masanın üstüne koyuverdi, sessiz, ağır, suskun oradan uzun boyuyla uzaklaşıverdi. Gittikten ancak bir ay sonra gözüktü Ali Menekşede. Neylersin.

Ali Çanakkaleye gidiyor. Oğlunun ilişki kurduğu köye varıyor, ben diyor, böyle böyle, işte şurada, denizde yanıp da ölen Fehminin babası Tatar Aliyim. Hoş geldin, başın sağ olsun, diyorlar. Tatar Ali tekmil köylüleri, köyün balıkçılarını başına topluyor, gelin arkadaşlar, diyor. Köylüler, balıkçılar köyün kahvesine biltekmil geliyorlar.

“Fehmi burada ne kadar kaldı?”

“İyi çocuktu. Allah rahmet eylesin gelir giderdi.”

“Üst üste ne kadar kaldı?”

“Kaldı bir altı ay.”

"Şimdi ben sizi buraya çağırdım ki, Fehminin sizin birinize borcu var mı? Oğlumun borcunu vermeye geldim. Borçlu yatmasın mezarında oğlum. Borçlu."

Düşünüyorlar, taşınıyorlar, başlarını yere eğiyorlar:

"Fehminin hiçbirimize borcu yoktu," diyorlar.

"İnsan halidir bu borcu olmaz olur mu?"

Köşeden bir balıkçı ıkına sıkına:

"Bana," diyor, "elli lira borcu vardı."

"Al! Hakkını helal et oğluma."

"Helal olsun."

Hep bir ağızdan:

"Fehmi iyi çocuktu, ne hakkımız geçmişse helal olsun."

Ali oradan ayrılıyor. Oğlunun uğraması ihtimali olan üç kıyı köyünü daha dolaşıp, onlara da oğlunun borcu olup olmadığını soruyor ve dönüyor. Fehminin iki çocuğu kaldı, birisi anasının yanında, birisine Tatar Ali bakıyor.

"Yaaaa, Menekşede balık bıraksalardı, bu lambalar, bu tırollar, bu zıpkınlar olmasaydı Fehmi gider de Çanakkalelerde yanar mıydı?"

"Ne işi vardı Çanakkalede?"

"Dinamitler olmasaydı..."

"Yunuslar öldürülmeseydi yunuslar..."

"İlle de yunuslar..."

Kör Agobu Bize Sait Faik Tanıştırmıştı

Gün güngüneşlikti. Saat yedi sularında Menekşeye indim. Hasan Ağa Kumkapıdan gelip beni bekleyecekti kahvede. Ondan derinlemesine Lodosçuluğu öğrenecektim. Denizleri aramak, yani Lodosçuluk kadim meslektir. Dünyanın en eski mesleklerinden birisidir Lodosçuluk. Kaşıkçı elması diye ünlü elması, bir lodosçu bulmuştur. Hasan geldi, seni bekledi, sonra balığa çıktı, dediler. Deniz dümdüzdü. Denizde, açıklarda, ötelerde çok balıkçı sandalı vardı. Kimi çapariye kimisi de ağ atmaya çıkmışlardı. Kuzeybatısı birden karıştı, karardı, soğuk yeller esti, arkasından bir şimşek, bir yıldırımlar, bir gök gürül-

tüleri, kıyamet koptu. Gök yarılmışcana, bir yağmur başladı ki amanallah, böyle yağmur görülmüş değil, şap şap toprağı dövüyor dalgalarca gelen yağmur. Gök gürültülerinden gökyüzü parça parça olup yere dökülüyor ve dünya bir anda apaydınlık oluyor, aydınlığın ötesinde bir aydınlıkla, sonra ustura ağzı gibi aydınlık birden kesiliveriyor. Birden ustura gibi gökyüzünü biçiyor aydınlık, gökyüzünün ta dibi gözüküyor, sonra, o anda kapkara, ustura karası kesiliveriyor.

Ben Hasan Ağayı merak ediyorum, kahvede ona buna varıp onu soruyorum:

"Yahu bu yağmurda fırtınada Hasan Ağaya ne olacak, bu denizde, kudurmuş?"

"Ona bir şey olmaz," diyorlar, telaşsız. "Ona hiçbir şey olmaz, sen telaşlanma."

"Nasıl telaşlanmam yahu, fındık kabuğu kadar bir sandal, içinde seksenini çoktan geçmiş yaşlı bir adam."

"Sen telaşlanma, Hasan Ağadır o, bir yolunu bulur. Belki de yağmuru sezip çıkmamıştır denize. Çıkmışsa da ona bir şey olmaz. Hiçbir şey olmaz."

"Hasan Ağa bunca yıl sonra varıp da Menekşenin denizinde batıp da boğulacak, öyle mi? Haah hah haaaaah! Ne telaşlısın be Yaşar Ağabey? Balıkçı değilsin de onun için telaşlısın."

"Yahu bırakın telaşı melaşı, çocuk musunuz siz, adam bu yaşta salt bu inen sert yağmurun kamçısını yese sırtına ölür."

"Bir şey olmaz."

"Bir yolunu bulur kurtulmanın."

"O denizi avcunun içi gibi bilir."

"Huyunu husunu..."

Ateş üstünde ben Remzinin kahvesinde denizden her gelen kayığa koşarak Hasan Ağayı bekledim.

Yağmur altında, savrulan, döndüren, dalgaları köpürten fırtınada sandallar motorlar kendilerini can havliyle kıyıya atıyorlar, içlerinden çırılçıplak, salt bir tek donla kalmış balıkçılar çıkıyorlar, kahvede kurunup, başaltına koydukları kuru giyitlerini giyiyorlardı. Geliyorlar, yağmur altında kahveye sığınıyorlar, üşümüş, dişlerini döverek kuru giyitlerini giyiyorlar, evlerinin yolunu tutuyorlardı.

Ben Hasan Ağayı bekliyordum ve Kazım Ağa Sarostan eşeklerle, tuttuğu balığı nasıl Çanakkaleye götürüp sattığını anlatıyordu. Salt benim üzülmemin, Hasan Ağayı merakımın önüne geçebilmek için.

"Kırk yıl önce buralar daha bostanken biz Sarosa giderdik. O zaman ne motor, ne kamyon, ne de araba. Çok balık tutardık. Bir keresinde tuttuk balıkları, tuttuk balıkları. Kıyıya balıklar tepelerce yığıldı. Ne yapalım, ne yapalım derken, bu balıkları ne yapalım, diye düşünürken, birden aklımıza eşekçiler geldi. Çağırdık eşekçileri, arkadaş işte balık, işte böyle böyle, gelin bu balıkları Çanakkaleye götürelim de satalım, yarısı sizin olsun paranın, yarısı da bizim. Eşekçiler olur, dediler. Olur mu olur. Kırk elli eşeğe yükledik, bir kervan girdi Çanakkaleye..."

Kutnu değil, kumaş değil, cıncık boncuk değil, altın, ipek, mücevherat kervanı değil, balık kervanı, balık kervanı...

"Sattık ucuza, sattık ucuza, Çanakkale balığa, biz paraya doyduk."

"Demek eskiden sen çok para kazandın Kazım Ağa..."

"Yok be Yaşar, nerede. O zaman balık şimdiki gibi para etmiyordu ki... Tonlarca balık beş lira bile etmiyordu. Deniz balık kaynıyordu. Bizler tonlarca yakalıyorduk. Ama balık para etmiyordu. Şimdiki gibi olsa, balık şimdikinin yüzde biri kadar para etseydi ben milyonerdim şimdi milyoner. Şimdi sarayım değil, apartmanlarım olurdu, apartmanlarım."

"Gene olurdu, o kadar içmeseydin."

"Köprünün oralarda içerdi bu. Bıçkın. Sonra köprünün üstünden..."

Gülüşler.

"Çok sevdalısı vardı, oralarda."

"Balıkçı Kazım Ağa..."

"Anam babam Köstenceden gelmişler, ben Eminönünde doğmuşum. O zamanlar bolluktu, her şey ucuzdu ama, para azdı."

Yağmur durdu, ortalık sel sele gitti, deniz açıklara kadar bulandı. Hasan daha ortalarda yok.

"Yahu Kazım Ağa ne oldu Hasan Ağaya?"

"Şimdi gelir."

Biz böyle konuştuk konuşmadık Hasan Ağanın sandalı dereye girdi. Hasan Ağa da, sandalındaki öteki kişiler de çırılçıplaktılar. Sandalı kıyıya yanaştırıp giyinmeye başladılar. Ben vardım başına dikildim Hasan Ağanın.

Başını kaldırdı:

"Ağ attık," dedi, hiçbir şey olmamış bir tavırla. "Ama ne çıkacak, hiç."

Kahveye oturduk, Remzi tavşankanı çayı getirdi. Hasan Ağa buğulanarak çayı yudumladı.

Balıkçılık cefalı meslektir. Hasan altmış yıllık balıkçılık işinde kim bilir ne kadar böyle vartalar atlatmıştır.

"Bu mu, bugünkü mü, bunda ne var. Bu hiç. Bir gün..."

Her balıkçının başından geçmiş yüzlerce olay vardır. Her balıkçı ömrünce böyle, böyle değil, bir sürü ölümle burun buruna gelmiştir.

Şu yazı dizisinde balıkçıların başından geçenleri, yani onlardan dinleyip yazdıklarımı burada yayımlayacak olsam, ya birkaç ciltlik bir kitap tutar, ya bu yazı dizisi aylarca sürer.

Baktım ki Hasan Ağa, ne de olsa, bu yağmura fırtınaya aldırmasa da yorgun. Onunla konuşmayı başka bir güne bırakarak Tatar Sabriyle, İlyayla Kumkapıya gittik. Zaven Reisi arayıp bulamadık. Balık satıcısı, hem de sülaleden balıkçı Mıgırı tanıdık. Kör Agobu bulduk. Kör Agobu... Sait Faikin hepimize tanıştırdığı can dostumuz Kör Agobu. Kör Agopla buluşunca her zaman olduğu gibi gene Sait Efendiyi andık.

"Efendiler gelmeye başladı deniz kıyısındaki meyhaneye... Sait Efendiden sonra Efendiler alıştı meyhaneye.

"Ben ne yaptım ben. Belkim, dedim, Efendiler bu pisliği sevmezler. Ben ne yaptım ben, ben gittim, bizim denizci arkadaşa, iki kova boya aldım ondan. Bir de fırça. Ben ne yaptım ben, meyhaneyi sakız gibi bembeyaz boyadım. Ertesi gün Sait Efendi geldi beş kişiyle. O ne yaptı? Bana öyle baktı pörtlek, öfkeli gözleriyle. O ne söyledi o? Bok etmişsin be Agop, dedi, şu pis boyayla örtmeden önce duvarları... Ben çok utandım ben... Boyaları silemem ki..."

Agop her zaman anlattığı bu hikayeyi gene anlattı. Mutlulanarak, güzel günlerini ansıyarak. Agop da ilkin balıkla işe

başladı. Balıkçıydı bu köftehor, diyor yenge. Balıkçıydı eskiden bu gözü kör olası herif. Ve Agop dünyanın en güzel, en hoşgörülü sevgisiyle yengeye bakarak gülüyor. "Aldırma Yaşar Ağa, biz de balıkçıydık ama, karı milletine aldırma." Yenge, "Deli herif karı milletinde ne var, Allah gözünü kör etsin," diyor, sırtına vuruyor.

Agop balıkçılıktan sonra meyhaneci oldu. Yıllarca Kumkapıda denizin kıyısında bizim devam ettiğimiz meyhaneyi işletti. Sevimli, belki de İstanbulun en dost, en güzel meyhanesiydi. Bir gün Saitle gittik baktık ki, deniz kıyısındaki meyhanenin yerinde yeller esiyor.

Sait üzüldü: "Kim bilir," dedi, "ne halt etti de hergele gene hapse düştü."

Sonra bizim Agop gene ortaya çıktı. Köprünün altını tuttu, sosyeteye karıştı. Sonra Sarayburnunu tuttu, sosyeteyi oraya taşıdı, sonra Kumkapıya gene döndü, gene milleti ardından oraya taşıdı. Şimdi dükkanı var ya, gene işliyor ya... Agop horoz dövüştürüyor. Ona merak sarmış. Denizliden, Ankara, Adapazarından, tekmil Anadoludan horozlar, dövüşçü, gladyatör horozlar bulup dövüştürüyor. Balıkçılıktan gladyatör horozculuğa. Yenge ne diyor yenge, "Bu herifin ipiyle, aklıyla kuyuya inilmez," diyor. Ben de biliyorum ki inilmez. Belli olmaz, yarın bakarsın Kör Agop atçılığa başlar, öbür gün belki de kuşçuluk yapar, kuş pazarlarında boy gösterir, daha ötekisi gün bakarsın Agop bir kumpanya kurmuş, tiyatro açmış. Daha ötekisi gün... Sinema çeviriyor... Gene balıkçılığa, meyhaneciliğe, gene horozculuğa, gene gene... Agoptur bu, ipiyle kuyuya inilmez. Yenge en iyi tanığı bu herifin.

"Yahu Agop sen ne diyorsun, balıkları bitirip, denizleri kurutmuşlar."

"Ben de öyle duydum."

"Yahu sen eski balıkçısın, ne olmuş, neden kurumuş denizler?"

"Kurumuş, balık azalmış."

"Belkim..."

"Agop bana bak, Agop bana!"

"Yahu Yaşar Ağa sen bilmiyor musun yani, beni söyletiyorsun boş yere."

"Tırol mu?"

"Belkim..."

"Gırgır mı?"

"Belkim..."

"Lambalar mı?"

"Belkim..."

"Hasan Ağa diyor ki, Topal Hasan, yunus balıkları gidince..."

"Hasan Ağa deniz üstüne altına ne diyorsa doğrudur. O her şeyi bilir."

"Hasan Ağa diyor ki, yunusları öldürdüler, balıkların topu da gitti."

"Bilir... bilir o... Uskumrular gidince arkasından da kılıçlar gitti. Sen boşver balığa da, geçen gün bir horoz aldım Adapazardan. Bir horoz ki, kaplan gibi..."

"Allah belanı vermesin ulan hergele. Zaten senin ipinle..."

"Ne kızıyorsun be Yaşar Ağa, horoz horoz bu... Horoz..."

"Başında parçalansın horoz, ben Sarıyere gidiyorum..."

Hangi balıkçıya gideyim de konuşayım diye sormadım bu Allahın belası horozcu Kör Agoba, yüzde yüz, inadına balıkçıdır diye bana bir horozcu adı verirdi.

Denizin kıyısındaki kahvelerden birisine daldım, şöyle ortada durdum, burada balıkçı var mı, diye sordum.

"Hepimiz balıkçıyız," dediler. "Buradakilerin dörtte üçü balıkçı."

"Ben," dedim, "balıkçılık üstüne yazı yazacağım, yeni bir gazete çıkıyor da... Balıkçıların büyük derdi varmış da..."

Masalardan birinden, orta boylu, kırçıl saçlı, geniş omuzlu, altmış yaşlarında gösteren birisi kalktı.

"Hoş geldin," dedi.

"Hoş bulduk..."

Ona derdimi bir kere daha anlattım, ne yapmak istediğimi, nasıl bir şey yazmak istediğimi.

"İyi," dedi. "Biz de senin gibi bir adam bekliyorduk. Allah razı olsun," dedi. "Ben bir küçük balıkçıyım. Buradakilerin, Boğazdakilerin çoğu da küçük balıkçı. Sen sor ben söyleyim."

"Adın ne?"

"Ahmet Ateş, kırk yıllık balıkçıyım. Hem de bu Boğazda tutarım balığı kırk yıldır. Karadenize Marmaraya çıktığım da olur ama, daha çok burada, Boğazda tutarım balığı."

"Ben şimdi küçük balıkçı olaraktan sana soruyorum, bir şikayetiniz... Hani balık bitiyor, kalmadı, diyorlar. Bu Boğazda da böyle bir dert var mı?"

"Şimdi efendim, başlıca bizim tırolden şikayetimiz var. Ben ufak balıkçıyım, yaşım altmış, bununla geçiniyorum. Kendimiz için, memleket için balıkçılık yapıyorum."

"Nerelisin Ateş Ağa?"

"Gemlikliyim. Otuz beş otuz altı senedir Boğazda, burada Sarıyerde balıkçılık yapıyorum. Kendim için ve memleket için. Başlıca şikayetimiz tırolden. Şimdi tırole gelince tırol dipleri tahrip eden bir..."

"Felaket..."

"Felaket. Karadaki bir mandaya benzer. Yani... Bir dakika."

"Tek taraflı değil," dedi öteki masadan gelen ve adının Hasan Kuru olduğunu söyleyen kişi.

"Tarladaki manda, karadaki manda girdiği bahçeyi nasıl tahrip ederse, bahçeyi nasıl yerle bir ederse..."

"Tek taraflı değil..."

"Bu gördüğünüz tırol da denizin dibini öyle tahrip ediyor."

"Nasıl tahrip ediyor, sen bana onu söyle..."

"Tek taraflı konuşma."

Ahmet Ateş Hasan Kurunun ikide birde sözünü kesmesine yavaş yavaş öfkeleniyor, sesi yükseliyordu.

"Karadaki manda bir bahçeye nasıl girerse, tahrip ederse... Denizdeki manda da, yani deniz dibi mandasıdır tırol, denizin bahçelerine giriyor, denizin bahçelerini yerle bir ediyor bu manda tırol, deniz dibi mandası..."

"Birinci, deniz dibi bahçelerine, yani yuvalarına giriyor... manda..."

"Evet manda... giriyor... Bir manda girince... Tırol bir torbadır. Demir, ya da tahta kapakları vardır. Torbanın altındaki ağırlıklardan dolayı, bir de suyun hızının germesinden dolayı torba açılıp, geriliyor. Denizin dibinde ne varsa... Yavru, böcek, canlı... Çamura, kumlara bulayarak... Ne varsa hepsini içine...

Manda... Yumurtasından başlıyor, analarına babalarına kadar. Zaten çamurlan karışık çıkıyor yukarı. Karışık çıkınca... Çamurun içinde ne varsa ölüyor."

Marmarada tırolculuk yasak olmuş. Hah hah hah, diyor tekmil balıkçılar. Yasak mı, diyor balıkçılar... Hey gidi yasaklar... Başka söylemiyorlar. Nedense iş bu yasak konusuna gelince susuyorlar, korkuyorlar, korktuklarını da açık açık söylüyorlar. Kim korkmaz ki, sanki bu yasak konusunu ben burada yazmaya korkmuyor muyum? Bu yasak konusu üstüne tekmil Boğaz, Kumkapı, Adalar, Marmara balıkçıları öyle şeyler anlattılar ki... Anladım ki, yasak masak vızgele. Bizde öyle yasak falan olmuyor.

"Yasağın ağzı var mı?"

"Var."

"Öyleyse fazla sorma."

"Tırol işleyecek. Dinamit işleyecek."

"Dinamit hiç... Bir şey değil dinamit. Balığı göreceksin ki, görecek dinamiti sallayacaksın."

"Boğazda yasak olmadan önce tırol çekebiliyorlar mıydı?"

"Boğaz dar olduğu için, hem de Boğazda trafik fazla olduğundan buraya tırol çekemezler."

"Boğazın derdi ne? Burada tırol yok."

"Yok..."

"Lamba?"

"Lamba da yok."

"Peki sizin derdiniz ne? Marmara mı sizin derdiniz?"

"Bizim derdimiz... Afedersiniz, bizim derdimiz... Afedersiniz... Marmara dediğimiz yer bir ahırdır. Marmara dediğimiz yer balıklarımızın, yani varlığımızın bir ahırı. Marmara bir kışlaktır. Suları sıcaktır, kalındır. Kışın balık buraya gelir. Karadeniz yayladır. Yazın da yaylaya çıkar. Marmarada kışın kışlağını, yumurta dökmeden önce imha edersen..."

Hasan durmadan söze karışıyordu. Ahmet Ateş kızdıkça kızıyordu ama, gene de konuşmaya çalışıyordu.

"Tırol bütün yatakları bozdu. Yok etti."

"Tek taraflı konuşuyorsun, tek taraflı..."

"Bir de radar çıktı..."

"Tek taraflı..."

"Sus be adam sus, ne zamandan beri balıkçısın sen? Sen, sen, sen nerenin balıkçısısın da işe karışıyorsun?"

Ahmet Ateş hızla, öfkeyle ayağa kalktı yürüdü. Ben arkasından koştum.

Tekir, Sinagrit, Orfos Azar Azar Tükeniyor Artık

Ahmet Ateş başını aldı da kahveden çıktı gitti, ne öfkeli adam be! Ben de arkasından koştum. Bir de sarışın bir delikanlı peydah oldu ortalıkta, o da benimle Ahmet Ateşin arkasından koştu. Ahmet Ateş etme eyleme, nolursun arkadaş, anan yahşi, baban yahşi... Ahmet Ateşte bir inat, gelmem de gelmem.

"Bak Ahmet Ateş kardeşim, yahu Hasan Kurudan bana ne!"

"O balıkçı değil. O ekmeğini balıktan kazanmıyor. Daha dün, daha dün..."

"Etme eyleme ben buradan gidip reislerle de, lambacılarla da, tırolcularla da, sonra da bilim adamlarıyla da konuşacağım, konuşup da bir karara varacağım. Sen böyle Hasan Kuru iki laf etti diye, iki aykırı söz söyledi diye kaçarsan, ben nasıl doğruyu bulur da halkı aydınlatırım. Bak kardeşim, geçen yıl kalkanın kilosunu on liradan yiyenler bu yıl on beş liradan yiyorlar. Balıklar kavağa değil de aya çıktı Ahmet Ateş kardeşim, bu balıkların aya çıkışını ben halka anlatmalıyım. Siz yardım etmezseniz, ben balıkların aya çıkış nedenini nasıl halka anlatırım, etme eyleme Ahmet Ateş kardeş, şurada tatlı tatlı konuşuyorduk..."

Ahmet Ateş köpürmüş, soluğu taşmış:

"Bekara avrat boşamak kolay," diyordu da başka bir şey demiyordu.

Yanımızdaki delikanlı:

"Ağabey," dedi, "ben de balıkçıyım, sen git konuş Hasan Kuruyla, sonra biz gider başka kahvede baş başa konuşuruz, olur mu?"

Bu delikanlılar akıllı, uslu oluyorlar. Ahmet Ateşin göğsü öfkeden daha inip inip çıkıyordu.

Ben kahveye döndüm. Hasan Kuruyla konuşmaya başladık.

"Kaç yıllık balıkçısın Hasan Kuru?"

"Aşağı yukarı kendimi bildim bileli."

"Nerelisin Hasan Kuru?"

"Aslen Rizeliyim. Şimdi bu balık öldüğünü yalnız Türkiyeye, tırollere, radara, Ahmedin dediği gibi lambalara mal etmek doğru değil."

"Ahmet dedi ki az önce..."

"Ne dedi?"

"Dedi ki, lamba o kadar güçlü ki... Beş bin, altı bin, sekiz bin voltluk. Denizin dibindeki toprakları kumları bile kaldırıyor, değil canlı yaratıkları, kulağınla duydun. Doğru değil mi bu?"

"Bu doğrudur."

"Ahmet dedi ki, biz burada Boğaz kıyılarında... Uskumru yumurtasını dökmeye Karadenize çıkarken, yüz binlercesi, milyonlarcası Boğaz kıyılarına döküldü kaldı. Ahmet ne dedi?"

"Ne dedi?"

"Biz, dedi, sersemlemiş, gözleri kör olmuş tonlarca, başını kıyıya vuran, gidecek yol bulamayan balığı topladık, dedi. Kulağınla duydun sen de az önce."

"Bu da doğru. Ben de gözümle gördüm. Sersem sersem serilmişler suyun yüzüne aynen."

"Aynen, kör olmuş, yordamlayan insanlar gibi... Düşmüşler karanlığa."

"Öyle."

"Demek lamba doğru. Balıkları imha ediyor."

"Tırollerin, lambaların, radarların balığı imha etmeleri, bütün bunların Türkiyeye, Türkiye balıkçılarına mal edilmesi doğru değil. Bütün bunların Türkiyeye, Türkiye balıkçılarının sırtına yüklenmesi doğru değil."

Bir baktım Ahmet Ateş gelmiş başımıza dikilmiş, sessizce Hasanı dinliyor.

"Bizim tıroller balıkları öldürmüş de bitirmiş demek yersiz..."

Ahmet kartal gibi tepemize dikilmiş susuyor.

"Bir taraftan bu cahilce bir yorumlama. Ben Ahmedin tırol hakkındaki konuşmasının aksine konuşuyorum, neden? Bir tarlayı, bir tarlayı ne kadar daha fazla, daha fazla sürersen daha fazla bitki yapar. Tırol ise aynen bir tarlayı derin sürmeye benzer. Bugün Marmarada, 650 kulaç olan en derin yerinde tırol çekilmez. Hal böyleyken tırolun çektiği en fazla en fazla elli kulaç sularda..."

Ahmet dayanamadı tepemizden:

"Seksen kulaç."

"Elli kulaç."

Ahmet:

"Yüz kulaç."

"Elli kulaçtan aşağıda vazife yapılmaz."

"Yüz kulaç."

"Ali Rıza, Ali Rıza sen gel."

"Gelin Ali Rıza Bey... Buyurun."

"Ben bitireyim de..."

"Bak Ali Rıza, bu Hasan ne izah ediyor..."

"Bitireyim de... Bitireyim de..."

"Sen yanlış izah ediyorsun Hasan... Sen yanlış... Bak, bak Ali Rıza gel. Bak bak, ne söylüyor bu burada. Yooook arkadaş sen yanlış izah ediyorsun."

"Durun Hasan konuşsun. Sonra... Sonra... siz de..."

"Sen balıkçı değilsin arkadaş. Sen baltalıyorsun. Denizi baltalıyorsun. Ali Rıza bak bu denizi baltalıyor. Gel Rıza..."

"Ben daha neler konuşacağım burada."

"Hataya gidiyorsun. Sen balıkçı değilsin. Balığı baltalıyorsun."

Ahmet Ateş gene bir iyice kızdı. Balıkçı değil Ali Rıza, bunlar balıkçı değil. Balığı, denizi baltalıyorlar.

Bir curcuna oldu, kahve bir anda biribirine girdi, yok balıkçısın değilsin diye tartışmalar başladı. Kimin ne dediği anlaşılmadı. Yalnız balıkçı Ahmet Ateşin yüreği yanmış sesi bütün seslerin üstündeydi.

"Ben her yıl Boğazdan yirmi okka tekirle dönerdim, şimdi yirmi tane balıkla dönemiyorum. Yirmi tane, yirmi tane... Nereye, nereye gitti bu balıklar, nereye? Yanlış konuşuyorsun. Sen balıkçı değilsin."

"Nedenini, nedenini, neden iyi, neden kötü... Dur yahu..."

"Sen nerden balık tuttun, ömründe kaç tane balık tuttun? Söyle şuna Ali Rıza söyle..."

"Dur gitme Ahmet Ağa dur, gitme yahu dur! Seninle konuşacağız. Dur yahu."

"Sen nerde tırol gördün Ahmetçiğim sen? Namık Kemal der ki, cahil ile sohbet etme küstürür."

"Sen tırolleri himaye etme, sana ne... Sana ne."

"Namık Kemal der ki... Bizim tırollerden bu balık bitti diye bir şey yok. Memleket fabrikasyon olduğundan bu yüzden balık... Bu dip balığı tekir üzerine... Tekir balığı bitmekle balık bitti demek değil... Torik balığı yok, palamut da yok, uskumru da yok. Bu balıklar su üstü balıkları. Bu balıklar Marmaranın kıyısında, altı yüz kulaca yatmaz bu balıklar. Bu balıklar neden zaman zaman noksan oluyor, bu komşu devletlerin fabrikasyon olmalarından. Sahillerin pislenmesinden ve asidin fazla olmasından. Siz Kağıthaneyi bilir miydiniz?"

"Bilirim."

"İzmit körfezini de bilirsiniz. İzmit körfezinde bir rafineri yapıldığında İzmit körfezinde bir balık olmadı. Dip balıklarına bir şey yapmadı. Tekir, kalkan... Kalkan Marmarada olmaz zaten. Karadeniz balığıdır. Kalkan balığına hiçbir şey olmaz. Kalkan balığını asitli su bulamaz. Su üstü balıklarına gelince bunların olmaması denizlerin kirlenmesindendir. Yüzde yüz."

Ahmet kızmış, kahvenin dışında hızlı adımlarla gidip geliyor, öfkeleniyor, bir şeyler söylüyor oradakilere, bağırıyor, ne dediğini anlamıyorum.

"Tırol balıkların ufağını kırıyor diyoruz, milyonlarca, milyarlarca balığı, koca Marmarada tırol çekmekle, dört tane tırol çekmekle biter mi?"

"Biteeeeeer," diye Ahmet bağırarak içeri girdi. "Bitti işte."

"Gel Ahmet Ağa gel..."

"Ne konuşayım, saçma sapan konuşuyor."

"Siz böyle kavga edeceksiniz, ben de bunu olduğu gibi yazacağım.

"Ama yanlış konuşuyor."

"Ben de yanlışını yazarım."

"Bak Ahmet Ağa, ne dedi adam, deniz dibi balıklarını haydi tıroller kırdı diyelim, ya deniz üstüne ne oldu diyor Hasan?"

"Bak beyim, o da, aletleri büyüktür balıkçıların, radarları vardır, kırıma gidiyorlar, kırıma... Radarla çeviriyorlar tonlarca balığı, aldıklarını alıyorlar, alamadıklarını da öldürüyorlar. Ben ufak balıkçıyım. Kıyılardaki benim aldığım balığı tahrip ediyor bunlar."

"Şimdi bakın bana, iş anlaşılıyor siz burada kapıştıkça... Şimdi bunun da gene en iyi çaresini siz bilirsiniz. Balıkların şu yüzden, bu yüzden kırıma uğradığı bir gerçek. Biz ne yapalım, bu kurumuş denizleri yeşertmek için ne salık verirsiniz bize?"

"İstavrit balığının kilosu yirmi lira..."

"Olmuyor ki, olmuyor ki..."

"Dur Hasan dur. Tıroller devletin yasak ettiği yerlerde çalışmasın. Marmarada, Karadenizin yasak yerlerinde çalışmasınlar."

Hasan gene karıştı:

"Balıkların yumurta yaptığı yerlerde çalışmasınlar."

"Zamanla, mevsimine göre av yapsınlar onlar da. Vatandaştırlar, mağdur olmasınlar. Mevsim önemlidir."

"Karadenizde yumurta yapmaz balıklar."

"Yapma Hasan, oğlum yapma. Kalkan yumurtalarını nereye yapar Hasan, nereye, Akdenize mi?"

"Açıkta, derinde, denizin devre yapmadığı yerde..."

"Nerde gördün Hasan, nerde?"

"Bilirim, eşek değilim, kafam var."

"Kalkan balığı nereye döker yumurtayı Hasan?"

"Suya... kıyıya..."

"Kıyıya... Derine. Yok yok... Suların devre yapmadığı..."

"Lamba mı kalksın, tırol mu, radar mı?"

"Bak Ahmet bak, kıyıda olmaz. Kıyıya dökmez. On tonluk gemiyi kuma gömüyor da deniz, kalkan yumurtaları kalır mı?"

"Ben, elli metre sulara ağ attığımızda, elli kulaç sularda kalkan yumurtası..."

"On beş kulaç suya demedik sana. Oldu oldu işte..."

"On beş kulaç suya demedik. Konuşturmuyorsun ki insanı. Bak kardeşim," diye gürledi Ahmet Ateş. "Bak kardeşim. Ben

onu bunu bilmem. Ben ağı atınca bugünkü günde yirmi kilo balık getirmem gerek. Tekir balığı."

"Şimdi."

"Bir tek balık getiremiyorum. Ne ben, ne de işte şu Ali Rıza. O da benim gibi otuz yıldır ufak balıkçı. Benim bugünkü gün, bugünkü gün... Bu Sarıyer Balıkhanesine... Benim yirmi kilo balık getirmem gerek, kilosunu da on liraya satmam gerek. Şimdi kilosu 85 lira, balık yok."

"En çok balık tuttuğun yıl, hangi yıldı?"

"On sene evvel?"

"On sene evvel fevkalade balık tutuyordum."

"Ne kadar?"

"Günde otuz okka kırk okka. O belli olmazdı ki, balık çoook. Tut tutabildiğin kadar."

Azar azar tükenen balıklar var. Sinagrit gibi... Tekir, barbunya, orfos gibi. Bir de birdenbire tükenen balıklar var. Uskumru gibi, sardalya gibi. Marmarada sardalyadan geçilmezdi. Tonlarca balık, sardalya yüzerdi sularda. Kıvıl kıvıldı sular. Marmara dünyanın en balığı bol, en lezzetli balığı olan suyudur. Çeşitlidir balıkları. Marmara denizi bozulmasa bu böyle giderdi... Düzenini bozdular denizin. Bunu Ali Rıza söylüyor. Ahmet Ateşin otuz beş yıllık balıkçı arkadaşı Ali Rıza. Balık, tutmakla tükenmez, diyor. Düzenini bozmayalım yeter ki denizin. Yeter ki düzeni bozulmasın doğanın. Bir düzenini bozdun muydu doğanın yandın bittin. Lamba denizin dibindeki en küçük canlıyı bile, kurdu, böceği, çamur içindeki yaratığı bile çekip alıyor. Denizde her şey biribirini yer. En büyük daha küçüğünü, daha küçük daha küçüğünü, daha daha daha küçüğünü. Bu tıroller balıkların yani en küçüğünü de, balıklarla birlikte kurtları da kırıyor. Yosunları, deniz dibi bir bahçe gibidir, türlü çiçekli, türlü bitkili, kendine göre bitkileri, ağaçları, otları da yıkıma uğratıyor. Tırol çölleştiriyor denizi. İşte bu yüzden ölmeyen, öldürülemeyen deniz dibi yaratıkları da yer değiştiriyorlar, yön değiştiriyorlar, başlarını alıp başka denizlere, düzeni bozulmamış yerlere gidiyor yerleşiyorlar. Doğada yataklar, yollar değişmez değil, değişir, ama güç, ama uzun sürede değişir. Doğanın düzenini insanların bozuk düzenleri bozuyor. Bütün bunları Ali Rıza bana, ben Ali Rızaya söyledim.

İnsanlığın savaşı dünyanın bu bozuk düzeninden bir de doğayı kurtarmaktır. Düzeni zorla bozulmuş toprakları, denizleri, ağaçları, kuşları kurtarmaktır. Düzeni bozulmuş, küsmüş doğaya yeniden düzen vermektir.

Doğanın içindeki insanlar, her gün doğayla el ele, kucak kucağa olanlar, doğanın atardamarını biliyorlar. Balıkların yol değiştirmelerinin, başını alıp gitmelerinin sebebini biliyorlar.

Marmara bir üretme çiftliğidir, diyorlar hep bir ağızdan. Tekmil Karadenizin balıkları akın akın gelip yumurtalarını Marmaraya dökerler. Marmarada barınırlar. Marmaranın düzenini bozarsan, Karadenizin de düzeni bozulur, Egenin de... Dünya bir beden gibidir. Bir denizin düzenini bozarsan öbür denizleri de etkiler. Bir toprağın düzenini bozarsan öbür toprakları da...

"Marmarayı on yıl bıraksınlar..."

"On yıl değil, beş yıl..."

"Üç yıl... Üç yıl kimse balık avlamasın, yasak olsun Marmara. Bakın bakalım balıktan geçilir mi?"

"Olmaz, on yılda da olmaz, yirmi yılda da. Balığın yolunu kestiler, ürküttüler bir kere. Birer mercan görüyorum, arada sırada. Balık bir telaşlı, bir telaşlı, kuşkulu. Deli gibi... O kadar dövülmüş, o kadar oradan oraya sürülmüş ki, o kadar o kadar çok darbe, darbe üstüne darbe ki... Balıkta hayır kalmamış, ok gibi, deli gibi durmadan, şimşek gibi durmadan denizin dibinde. Kırmızı, deli şimşekler gibi bir çakıyor, bir sönüyorlar. Dünya dünya olalı bu kadar hızlı balığı, hızlı mercanı görmemiştir. Deli etmişler balığı deli. Ya bu balık böyle gide gide yok olur, ya da yer değiştirir."

Ali Rıza, Ahmet Ateş, Nuri Koçer, Topal Hasan, Tatar Ali, Hasan, Ahmet, hepsi, hepsi gidenin bir daha kolay kolay dönmeyeceğini biliyorlar. Biliyorlar da bu telaşları, bu kendilerini yiyip bitirmeleri, kahrolmaları ondan. Doğa bir deneydir, onu iyi biliyorlar.

"Bir kere deniz kurudu mu, öldü mü, ölü diriltilir mi, çöl yeşerir mi, kolay değil."

Bizim balıkçılarla birlikte dünya da biliyor bunun böyle olduğunu.

Şu Ahmet Ateşin, şu doğa, balık dostunun ve hem de avcısının yakasını daha bırakmayacağım. Bağırsın çağırsın, kahretsin kendisini, hakkı var, hem de yerden göğe kadar hakkı var. Küçük balıkçıdır, tükenen balığı, küsen denizi ta yüreğinin başında duyuyor. Tekmil insanlar, doğa üstünde, çıkarlarını bu balıkçılar kadar candan savunsalar bu dünya daha uzun bir süre gider, gittikçe de insanları mutlu kılar.

Ne diyor Ahmet Ateş, Ali Rıza ve bilcümle balıkçılar? Reisler de, tırolcular da, lambacılar da içinde, ne diyorlar? Diyorlar ki, hiçbir şey yapmayalım, bir düzen koyalım ki, Marmarada yumurta dökme zamanı balık avlamayalım. Bu bile kurtarır Marmarayı bir iyice kurumaktan.

Sandalın Başı Üç Kere Suya Battı Çıktı, Battı Çıktı!

Bu bir deniz, balıkçı hikayesidir. İstanbulda, şu anda bu olaya tanıklık etmiş üç kişi olmasaydı ben bu hikayeyi yazmazdım. Bunu Hoca bir yerlerden, bir kitaptan bellemiş derdim. Balıkçılar da bütün avcılar gibidirler. Daha doğrusu içlerinde kara avcılarına benzeyenler, atanlar, uyduranlar da vardır. Ben de Hoca, bunca eski balıkçılığına karşın, uydurdu derdim. Ama iyi biliyorum ki Hoca bize, Sait Faike bu hikayeyi anlattığı zaman daha bu hikayeye benzer bir kitap çıkmamıştı. Birkaç yıl sonra çıktı. Hocanın böyle bir kitaptan daha da haberi yok. Birkaç kere ben ona çıkan kitabı anlatmaya çalıştım, Hoca oralı bile olmadı, anlamaya yanaşmadı. Hocayı bir gün bir yerde yakalarsanız size anlatacağı hikaye bu olacaktır. Bana o yıl bu yıldır belki on kere anlattı bu hikayeyi. Hikaye her anlatışında değişiyor, gelişiyor ama, temeli öyle duruyor. Demek ki, bir şey var bu hikayede.

Adalar açıkları, Hoca büyük balık avına çıkmış ve salıvermiş oltayı denize. Oltanın ipi balık kalınlığında. Hoca denizden boyuna büyücek balıklar çekiyor. Ve deniz beyaz. Denizden çıkan, çırpınan balıkların sırtlarında buğular. Deniz içerden kıyılara doğru usuldan usuldan aydınlanıyor. Hoca denizi böyle anlatabilir mi diyeceksiniz. Balıkların sırtı buğulanıyordu diye-

bilir mi diyeceksiniz, der. Bu balıkçı milleti öteki insanlara, daha doğrusu öteki doğa insanlarına benzemiyorlar. İçinde çalıştıkları, boğuştukları dünyayı en ince ayrıntısına kadar tanıyor, biliyorlar.

"Bugün, bu sabah kısmet de kısmet ha... Kısmet de kısmet... Sallıyorum oltayı, olta iner inmez ipte bir sarsılma, çekiyorum, al sana kocaman bir balık. Gün doğdu doğacak..."

Deniz dümdüz ve yörede martılar. Deniz düzken martılar çok suskun olurlar, yörede, denizin alçağında öylecene sessiz kayarlar giderler. Sarı gagaları, sarı ayakları hırçınlığını yitirmiştir. Bir de büyük fırtınalardan önceleri suskun olurlar martılar, çıtları çıkmaz. Kanat bile sallamazlar, denizin üstünde, azıcık yelkovankuşlarına öykünerek, ama daha yavaş akarlar giderler.

Hoca çok şey düşünüyordu. Bütün duyguları ellerinde, az önce sarkıttığı oltanın ucundaydı. Uzaklardan dumanını savura savura sabah aydınlığının içinden ışıklarını söndürmemiş bir vapur geçiyordu. Islanmış, uykulu. Bu uykulu gemi sözünü de ben uydurmuyorum, o da Hocanın lafı. Hoca düşünüyor ve bekliyor. Olta birden çok güçlü, sarsan bir darbe yedi, ip bir an gerildi, sonra boşaldı. Hoca bir belanın geldiğini sezdi, toparladı kendini. Gelen büyük bir balıktı. Büyük balıklar böyle gelirler. Vururlar, kaçarlar. Vururlar... Bir darbe daha... İp gerildi. Hoca boşalacak sandı gene. İp, gene gerildi. İp gerildikçe geriliyor. Hoca daha ipin boşalacağını bekliyor, nerdeee, ip ağırlaştıkça ağırlaşıyor. Birden sandalı, Hocanın güçlü kollarını sarsan, şaşırtıcı bir ağırlık, Hoca ipin koptuğunu sanıyor. İp bir anlık boşalıyor, sonra aynı ağırlıkla, ipi titreten bir gerilmeyle geriliyor. Balık dibe doğru iniyor. Hocanın hiçbir çaresi yok, ipi veriyor balığa, ip sağılıyor, balık iniyor, ip geriliyor, balık iniyor. Sonra bir silkiniyor dipte, sandal ceviz kabuğu gibi.

"Sandal üç kere kendi yöresinde döndü. Başı üç kere suya battı çıktı, battı çıktı. İp boşaldı birden. Balık kaçtı sandım, sevinmedim de değil. Sandalı böylesine döndüren bir balık çok iri olmalı. Boşanması daha iyi olur, boşanıp kaçması. Ben ter içinde kalmışım, daha elim ayağım titriyor. Korku içindeyim, sandal parçalanacak, ipin ucundaki canavar beni parçalayacak, diye..."

Geçen bahardı. Menekşede Remzinin kahvesinin önünde oturuyor, deniz, güneş, sandallar, martılar, çıplak çocuklar, balıkçılar, hepimiz güneşleniyorduk. Ben Hasanla Florya yönünden, ormandan yürümekten gelmiş, kahvemi içiyordum. Balıkçılar bahar günleri hep düşünceli olurlar. Başlarını omuzları arasına almışlar, derinlemesine düşünüyorlardı. Birden bir gürültü, bir dev soluması duyduk arkamızdaki yolda. Başlarımızı çevirince gördüğümüz manzara korkunçtu. Bir anda dünya solumaya kesildi. Bir manda denize doğru koşuyordu yoldan. Kanlar içinde, tepeden tırnağa kana batmış, iri mi iri bir manda. Kandan kara kızıl olmuş manda. Manda kocaman gövdesiyle kendisini denize vurdu. Denize girer girmez manda o koskocaman gövdesiyle birkaç kere denizin yüzüne fırladı. Bir yunus balığı çevikliği, devinimiyle. Sonra yüzmeye başladı ötelere, açıklara, uzaklara. Az sonra mandanın arkasından koştukları belli, elleri bıçaklı, kasap önlüklü, önlükleri kan içinde üç adam belirdi. "Manda nereye gitti nereye? Bir manda kaçtı..." Mandayı gösterdiler. Yalnız başı dışarıda kalmış manda durmadan yüzüyordu. Hemen oradaki bir motora atladılar. Sürdüler mandanın yanına.

Menekşenin üst başında, Menekşe deresinin göle vardığı yerin az altında Küçükçekmece Belediyesinin mezbahası vardır. O güzelim dereyi her Allahın günü kana, pisliğe bular. Derenin yanından pislikten kokudan geçemezsin. Dere ta Menekşede bile kokar, öldürücü, sası, kusturan bir kokuyla. İşte bu mezbahada ayaklarını bağlamışlar mandayı kesiyorlarmış, iri, güçlü manda bıçağı yiyince can havliyle bir gerilmiş iplerini çatır çatır kırmış, yarıya kadar kesilmiş boynuyla mezbahadan aşağıya fırlamış, geldi bizim önümüzden denize atladı.

Motor yanaştı mandaya az bir sürede. Biz kıyıya döküldük tekmil Menekşe halkı. Ellerimiz yüreğimizde bekliyoruz, ne olacak diye. Deniz kana bulanmış. Kasaplardan birisi suya atladı, elinde bıçağı. Durmadan mandayı bıçaklıyor, birisi de boğazına basıyor bıçağı. Denizin içinde yabanıl, korkunç bir savaş, bir tek mandayla, bir sürü insanın savaşı... Manda çırpınıyor, silkip atıyor insanları, denize dalıyor çıkıyor, başını bir sallayınca insanları denize serpiştiriyor. Bu yabanıl savaş, dünyanın en ilkel, en yabanıl savaşı bir yarım saata yakın sürdü.

Sonunda manda yoruldu, mümkünü çareleri kesildi, kıpırdamadı, kasap asıldı bıçağa ve mandanın kafasını suyun içinde gövdesinden ayırdı. Manda ölüsünü sürükleyerek kıyıya çektiler, bir kamyona koydular götürdüler. Bu olayı Hocaya anlattım. Hoca bir sarsıldı, yüzü sapsarı kesildi, sara nöbetine tutulmuş gibi bir süre sallandı. Keşke anlatmasaydın, dedi, balık hikayesini bana yeni baştan anlatmaya başladı. Hem anlatıyor, hem de tam bu balığın hikayesi o mandanın hikayesine benziyor diyordu. Etme Hoca eyleme. Birisi deniz dibinde yakalanmış bir balık, birisi de can havliyle iplerini koparmış, yarısına kadar kesilmiş boynuyla ölümden kurtulmaya çalışan bir manda.

"Sen görmedin o balığı," dedi. "Sen görmedin... Aaaaaah, bir göreydin... Aaaaaah, bir göreydin hayran kalırdın. O kasaplar bırakmalıydılar mandayı. Ne pahasına olursa olsun bırakmalıydılar. Canını buncasına savunan hayvana insan olanın eli varamaz. Bırakmalıydılar, manda gitmeliydi, denizlerin ortasında, karanlığında kaybolmalıydı. Benim balık da bu manda gibiydi... Benim balık..."

İp usul usul geriliyordu. Sonra alttakini daha görmüş değil Hoca, balık olacak. Başka hangi deniz dibi canavarı gelir de takılır bu oltaya? Balık balık... İp gerildi, sandal açıklara doğru akmaya başladı. Gün doğdu, balık sandalı düz denizde daha hızla, durmadan hızını artırarak sürüklüyor. Hoca korkuyor, daha açıklar çok derin. Balık bir daha, can havliyle bir fişeklerse dibe doğru, sandalı da Hocayı da alır denizin dibine götürür. Hoca, balık hızlandıkça, daha önce topladığı ipi veriyor. İpi verdikçe korkusu artıyor, balık fişekleyecek diye. Birden bir fişekleme, sandal sarsılıyor, parçalanırcasına, Hasanın elinde bıçak, ipi kesti kesecek, kesti kesecek. Bir türlü eli varmıyor Hocanın.

"Sandal gene ceviz kabuğu gibi, iri, kocaman, bir fırtına dalgasının ucunda gibi indi çıktı, su içinde kaldım, deniz bütünüyle tepemden aşağı döküldü, bir süre soluk alamadım, ip gerildi, telgraf telleri gibi öttü. İpten sesler geldiğini, hem de derinden, bir inleme, bir titreme geldiğini duydum, ben de can havlindeyken, balık soludu, deniz soluklandı, tekmil deniz, ba-

lık, sular, sandal, ben iliklerimize kadar sarsıldık, ip elimden kaydı gitti, bereket ki ip sandala bağlıydı, ben kendimde değildim. Balık gitti diye düşündüm ip elimden kayınca. Sonra birden kayık suyun yüzüne çıktı, ip boşaldı, deniz dümdüz durulduu, suskun... Yöremizde martılar çığlık çığlığa. Sonra onlar da birden sustular. Ben ipleri toplamaya başladım. Balık ipi koparmış gibi, ip sağılıp geliyordu, boş boş. Sabahtan bu yana harcadığım çabalar boşa gitmiş, balığı kaçırmıştım. Derken balık birden gene silkeledi ipi, elimde ne kadar ip varsa o anda aldı götürdü. Gene diplediğini görüyordum. Kendimi sandaldan atmayı düşündüm, ama nereye giderdim şu denizin açığında, ortasında? Derken gene ip gerildi. Gene kulaklarımı sağır eden bir soluklanma duydum, ortalık kapkaranlık kesildi, sandal battı çıktı. O anda da ip boşaldı. Bu kez de kurtulmuştum."

Balık akmaya, sandalı sürüklemeye başladı. Balık ikircikliydi. Hızlı hızlı sandalı güneye sürüklerken, döndü, doğuya akmaya başladı. Bir süre doğuya uçurdu sandalı, sonra kuzeye, Adalar üstüne döndü. Adalar gözükmez olmuştu. Ne kadar bir süre geçti, Hoca bu süreyi hiç anımsamıyor. Adalar görününce çok sevindiğini biliyor. Kollarının çok yorulduğunu, ipin Adaların altına doğru ellerini iyice kerttiğini, azıcık da kestiğini, yaktığını söylüyor. O yanmış, kesilmiş parmaklarla daha da övünüyor.

Hoca bu hikayesiyle övünüyor. Uydurmuşsa da helal olsun.

"Bir seviniyorum ki sorma. İlkin bir sevindim ki aman Allah, böyle bir sevinci insan olan insan tatmamıştır. İnsan olan insan... İnsanoğlu insanoğlu oldu olalı... Baktım ki bir balık takılmış oltaya, sandalı sürükleyecek büyüklükte. Sevincimden uçtum. Baktım ki balık dibe doğru fişekliyor, ödüm koptu. O gün ikindiye kadar, Adaların açıklarında dönerek, denizi bir boydan bir boya geçerek, sevinerek en büyük sevinçlerle, korkarak delice korkularla..."

Balık bir süre sık sık dibe doğru fişekledi boşalttı, fişekledi boşalttı. Bir süre durdu, serildi, yornuk aldı. Sonra birden atladı.

Hoca, bıçağı elinde her fişekledikçe ipi kesmeye kalktı, her seferinde de, canı pahasına da olsa ipi kesmeye kıyamadı. Canından umudunu kesip elham okuduğu çok oldu.

İkindiüstüydü ki, birden suyun içi kabardı, balık birden suyun yüzüne çıktı. Dünyanın bütün denizlerinin mavisiyle mavilenmiş, lacivert sırtı ikindi güneşinde, ışıltılar içinde balkıdı. Balık üç kere, uzun, sandaldan daha büyük atladı, denize düştü, büyük dalgalarla... Gene diplemeye başladı.

"Bu sefer korkmadım. İsterse sandalı da beni de denizin dibine alsın, gömsün. Gördüm ya yakaladım balığı. Bir iki saat daha çalışsam, balık yorulma alametleri gösteriyor, sık sık dibe fişeklemesi bunun ilk işaretidir, balığı yakalayacağım. Birden içime bir sevinç, şimdiye kadar hiç duymadığım, iliklerime kadar beni mest eden bir tat yayıldı, bıçağı çektim ipi usulcana kestim, ip bir süre, kısa bir süre suyun yüzünde aktı sonra kaybolup gitti. Ben küreklere asıldım, gece yarısına doğru eve geldim. Öylesine yorulmuş, hamlamışım ki, bir hafta yataktan çıkamadım."

Hoca bunu bana, Saide anlattı. Sait de Kör Agoba anlatmış. Hemingway "Yaşlı Adam ve Deniz"i yazmamıştı daha. Sait bana dedi ki: "Sen denizden ne anlarsın ulan," dedi. "Ben yazacağım Hocanın bu hikayesini." Birkaç yıl gittim geldim, gittim geldim. Sait ha bugün yazacağım, ha yarın derken, bu sırada "Yaşlı Adam ve Deniz"in Türkçesi çıktı. Saidin dövünmesi görülecek şeydi. Sait Faikin bir de yazmadığı, hikayesini bütünüyle kurup bana uzun uzun anlattığı bir de romanı vardı. Roman Köy Enstitüleri üstüne olacaktı. Süleyman adında Adapazarı köylüklerinden bir sığırtmaç Arifiye Köy Enstitüsüne girecek...

Şimdi Sait sağ olsaydı, şimdi bu hikayeyi benim böyle yazdığımı okusaydı bir söverdi bir söverdi: "Ulan hergele Menco," derdi, "bok ettin hikayeyi. Şu şöhret budalası, anlatma hastası balıkçı bozması Hocayla bir oldunuz da bok ettiniz hikayeyi." Gene de yazdığıma, bu hikayenin yazıldığına sevinirdi. Bir başka şeye daha sevinirdi. İhtiyar Balıkçı hikayesinden sonra, Hocanın balığın ipini kesip, Hocanın balığı bırakmasına seviniyordu. "Ulan," diyordu, "hikaye anlatmakta Hoca hepimizden usta be. Koskoca Hemingway bile yaşlı adama balığın ipini kestiremedi be. Yuf olsun ervahımıza... Bir hoca kadar olamadık be."

Hoca:

"İpi kestim, ipi kestim ya... Sevincimden deli oldum da ipi kestim ya... Ondan sonra da iflah olmadım. Bir daha da... Aradan bunca yıl geçti, o kaçan balıkla giden kısmetim bir daha gelmedi. O kesilen iple kesilen kısmetim bir daha... Keşke o balığı, o sevinci duymayaydım da, yakalayaydım."

Hocanın eline bir daha böyle bir balık geçerse... Ama bir de manda hikayesi var. Küçükçekmece mezbahasından boşanmış, yabanıl.

"Denizde başından hiçbir acayip olay geçti mi Ahmet Ateş, seni sarsan, unutamadığın, şu otuz beş kırk yıllık balıkçılığında?"

Bir süre düşündü, sonra başını salladı. Sonra yere bakaraktan kendi kendine güldü. Sonra başladı, yarı gülümseme, yarı hüzün içinde bir yüzle...

"Kayalıklı küçücük bir ada. Adanın yakınlarında avlanıyoruz. Epey balıkçıyız. Birden adanın arkasından tokat sesleri, derinden, ulumaya benzer soluklanmalar, sesler gelmeye başladı. Sandalları oraya sürdük. Bir de baktık ki ne görelim, iki ayıbalığı, yani fok balığı dövüşüyorlar. Birisi yaşlı, belli, birisi de genç, o da belli. Genci yaşlısına tıpkı insan gibi, çekiliyor tokadı, çekiliyor tokadı. Kısacık elleriyle. Yaşlısı da vuruyor ama, o kadar değil. Biz denizde durmuşuz seyrediyoruz. Yaşlı fok kötüledikçe kötülüyor. Dövüş uzun sürdü. Öldürecek küçüğü yaşlısını. Nasıl etsek de ayırsak şunları? Derken yanımdaki zıpkın aklıma düştü, aldım, yaklaştım adaya, genç ayıbalığının bu başıdır dedim, salladım kancayı. Ben ona vurdukça o daha şiddetle yaşlı ayıbalığına vuruyor. Ben ona yüklendikçe... Derken genç fok kaçtı. Başı, sırtı kan içinde kalmış. Sonra ne oldu, sonra? İşte sonrasını hiç sorma. Bu genç ayıbalığı bana düşman kesildi. Nereye, ne zaman bir ağ atsam bundan sonra, genç ayıbalığı geliyor, o kadar ağın içinde benim ağımı buluyor parçalıyor gidiyordu. Uzun bir süre denize ağ atamadım. Ben attıkça o benim ağları buluyor parçalıyordu. Nasıl biliyor, nasıl buluyordu benim ağları, işte şaştığım buydu. Genç ayıbalığı bana düşman kesildi bir ömür boyu. Şimdi yok, birkaç yıldır ağlarım parçalanmıyor. Benim başımdan geçen en acayip deniz hikayesi budur işte, budur."

Ahmet Ateşte, biltekmil balıkçılarda daha böyle gün yüzü görmemiş ne hikayeler var. Marmara denizi hikayeleri.

"Balık kalmayınca bunlar da kalmayacak, bu hikayeler de." Balık yerine manda, manda... Hem de denizin ortasında... Mavi denizi al kana bulayarak, yabanıl. Ve Hoca sapsarı, saralı gibi titreyerek... Gerçekten ipi kesilen balıkla mandanın denizde boğazlanması arasında ne ilişki var? Ne ilişki var da Hoca böylesine titriyor, sapır sapır?

"İki Elim Yakanızda Bu Dünyada ve Ötekinde!"

Bir sabah erkenden Balıkhaneye gittim. Karadenizden, Marmaradan balıkçılar geliyorlar, balıklarını Balıkhanede müzayede salonuna getiriyorlar satıyorlardı. Balıkhane görülecek bir yer. Bir sürü balıkçı, kürsülerde balıkları müzayedeye çıkarmış Belediye memurları. Tanıdığım bütün balık satıcılarını Balıkhanede balık alırlarken gördüm...

Balıkçılar sıralanmış ve durmadan sandık sandık gelen balıklara pey sürüyorlar. Balıklar bir balıkçının, lokantacının üstünde kalıyor. Burada da balıkçılarla konuştum.

Her kimi görsem, sorsam:

"Balıkçılık batsın, balıkçılık öldü artık," diyordu.

Sonra orada Balıkçılar Birliği İkinci Başkanı Ali Rıza Terzioğluyla tanıştım. Rumeli Kavağında öğleden sonra buluşmayı kararlaştırdık. Ben de bu arada yolda Et ve Balık Kurumuna uğrayacak, balıkçılık üstüne ne yaptıklarını soracaktım. Vardım gittim Kuruma. Haşmetli bir yapı Beşiktaşta. Denizin kıyısında. Bir müdür yardımcısı güvenle beni kabul etti. Sordum ona, şu balıkçılık üstüne ne yaptı kurumunuz? Balık Kurumu ya. Öyle yüzüme baktı, düşündü. Sonra, "Ben," dedi, "gazetelere beyanat veremem. Yasakladılar." Dedim ki, "Sayın yardımcı, beyanat falan istemiyorum, çalışmalarınız üstüne bir şeyler söyleyin." Taşta ses var, kibar ince yardımcıda ses yok. Sordum soruşturdum, öğrendim ki, balıkçılık yalnız meğer adındaymış Et ve Balık Kurumunun. Birkaç tane balık araştırma mı ne gemisi almışlar kurulduklarında, sonra da satmışlar balıkçı reislerine.

Bütün faaliyetleri Balık Kurumunun, bir iki tane tekne alıp satmaktan ibaret kalmış. Hay Türk milletinin gözünün bebeği şanlı bürokrasi, aslanlar aslanı, Türk milleti sana minnettardır. Sen neye kadir değilsin ki... Bir millet sayende, bundan da perperişan olursa şaşmasın dünya, şaşmayacağız. Sayende Türk vatanı ve hem de milleti bir kalkınacak, bir kalkınacak, nurlu ufuklar birse bir milyon olacak. Sen denizleri kurutmaya, ormanları yakmaya, yıkmaya, tüketmeye, sen bu vatanda... Türk milletinin göz bebeği de, varlığı, yiğidim şanlı bürokrasi. Et ve Balık Kurumu yöneticilerine... Tekmil büyük yöneticilerimize Türk milleti adına minnettarlıklarımızı, hayranlıklarımızı sunarım. Saygılarımızla...

Et ve Balık Kurumundan sonra korka korka Balıkçılık Enstitüsüne gittim. Amanın ha, burada da... Derken İlham Artüzü buldum. Balıkçılık baş uzmanı... Benimle konuşur musunuz, balıkçılık üstüne, diye sordum. "Neden konuşmayacakmışım," dedi. Bu sefer ben şaştım.

"Neden konuşacakmışsınız? Siz onlardan değil misiniz?"

O kadar onlardan değilmiş İlham Bey.

Lambayı sordum önce. Lambanın o kadar zararlı olabileceğine inanmadığını söyledi. Tırol de yere kadar zararlı olmaz, dedi. Türkiyede tırolun delikleri, yani tırol ağının, torbasının delikleri çok küçükmüş, ne varsa içine alıyor öldürüyormuş.

Bunu Kavakta balıkçı reislerine anlattım. Dediler ki, İlham Beyin tırol meselesi, büyük küçük ağ meselesi belki doğrudur ama, yanlış yönü de var. Tırolun kapakları bile balığı öldürür. Sonra kim büyük ağı kullanır Türkiyede. Marmarada tırol yasak, in Boğaza bir sabah ki gör, kaç tane tırol teknesi iniyor Marmaraya.

Balıkçılarla bilim adamları bir yerde birleştiler. Bir de gerçekten iyi bir bilim adamı, çalışkan bir delikanlıyla karşılaştım Balıkçılık Enstitüsünde, adı Doçent Dr. Tekin Mengi. O da bütün iyi niyetiyle konuştu. Tekin Mengi, İlham Artüz, biltekmil büyük ve küçük balıkçılar aynı düşüncedeler.

1- Marmara bir üreme yatağıdır.

2- Egenin ve Karadenizin balıklarının yumurta dökme yeridir.

3- Balıklar mevsim mevsim gelirler, yumurtalarını Marmaraya döker, büyük denizlere çekilirler.

4- Marmarada tırol yasak edilmeli. (Artüze göre ağ gözleri büyütülüp serbest bırakmalı.)

5- Lamba yasak edilmeli. Tekin Mengi ve İlham Artüze göre bilimsel olarak lambanın büyük zararları olamaz. Balıkçılar buna karşılık diyorlar ki, gelsinler o bilim adamları, beş bin on bin mumluk ışığın altında, isterlerse bakmadan ışığa dursunlar, dursunlar bakalım ne hale geliyorlar. Hiçbir araştırma yapmışlar mı ışığın balıklara etkisi üstüne? Nasıl kör oluyorlar, nasıl sersemleyip ölüyorlar? Bütün Boğaza, Marmara kıyılarına apak serilmiş balıkları görmedi mi o bilim adamları, lamba yapmadı da kim o hale getirdi balıkları? Kat kat suyun altında ışığın etkisi gittikçe azalıyor da, çamurun içindeki kurdu, balığı ışık nasıl çekip alıyor, gözün alabildiği yerlerden onca balığı nasıl topluyor ışık? Bilim adamları bize iyilik yapacaklarsa araştırmalar yapsınlar da balıklar üstüne öyle konuşsunlar. Biz lambanın balıkları kör ettiğini yüzlerce yıllardan bu yana biliyoruz. Yüzyıllardan beri ışığın balık üstündeki etkisi biliniyor. Balık ışık ilişkisi eski bir gelenektir. Son yıllarda ışık yıkım olmuştur. Beş bin, on bin voltluk ışık suyun dibindeki gözü olan tekmil canlıyı somuruyor, öldürüyor, alıyor. Bu bir gerçektir. Bilim adamları, boş boş konuşacaklarına bu gerçeğe eğilseler ne iyi ederler. Yıllardır biz bağırıyoruz, ışık da ışık diye. Bu bir sorun oldu Türkiyede. Bilim adamları bu önemli sorunu hiç incelemişler mi? Ne bileyim ben, işte böyle. Bilim adamlarımızın da bürokratlar kadar işleri çok... Daha ışığa, ışıkla balıklar ilişkisine sıra gelmemiş ki...

6 - Bilim adamlarıyla balıkçıların birleştikleri, hiç ayrılmadıkları öteki yer, mevsiminde balığın avlanması... Yumurta dökme zamanı balığın avlanması denizlerin kurumasının başlıca etkenidir. Bir de yavruyken balığın avlanması cinayettir, diyorlar. Yumurta dökme mevsimini, yavru mevsimini, balığın zayıf zamanını balıkçılar da bilim adamları da iyi biliyorlar. Balık avlama zamanını, balığına göre, anı anına balıkçılar da bilim adamları da saptayabiliyorlar. Yumurta dökme çağında bir tek balıkçı teknesini salma Marmaraya, tamam.

Yalnız bu işi düzenleyecek bir kanun, sıkı sıkıya uygulayacak bir hükümet gerek...

Bir de balıkçıların kredi dertleri var. Bir de gene soygun dertleri var. Onlar da aracılardan dert yanıyorlar. Tefecilerden dert yanıyorlar.

Bir balıkçı kütlesi ki, yedisinden yetmişine, bilim adamından tayfasına kadar aynı şeyi, denizlerin kuruduğunu söylüyorlar. Tabii bunların içinde gene en ihtiyatlıları bilim adamları. Onların balığın hemen birden tükeneceğine inançları yok. Ama balıkçılar basıyorlar feryadü figanı. Her yıl daha azalıyor balık, her yıl biraz daha, biraz daha azalıyor balıklar... Onlar balıkları, denizi biliyorlar, deneyleriyle...

Biz toparlanmalıyız. Bu topraklar, bu denizler kadim değildir. Üç yanı denizlerle çevrili Türkiye kıyılarında balık kaynıyordu. Daha kaynıyor. Yalnız şu benim birkaç günlük bu işe karışmamdan da anladım ki, bu işin de köküne kibrit suyu ekmemize, denizlerin kurumasına az kalmış.

Topraklar yarı yarıya bitti. Bu gidişle kırk milyonluk Türkiyenin yirmi milyonunu Alamanyaya işçi olaraktan göndersek gene de geçinemeyiz. Toprağı yıkıma uğramış, bitirilip öldürülmüş bir millet iflah olamaz.

Haydi denizler diyelim, onu da yıkıma uğratıyor, onu da öldürüyor, kurutuyoruz. Balıkçılarla hükümetlerimiz el ele vermişiz, bir göl kadar Marmarayı yağma ediyoruz. Buradan Osmanlı geçti, diye bir söz var... Biz doğamızın üstünden Osmanlı gibi geçiyor, eski, kutsal geleneğimizi sürdürüyoruz.

Yani biz hep böyle yıka yıka, tükete tükete mi kendimizi bitireceğiz? Hiç mi akıl, bilim semtimize uğramayacak?

Eeeey bürokratlar, eeeey yöneticiler ve eeeeey bilim adamları, şu küçük balıkçıların dediklerine azıcık durup da kulak asamaz mısınız? Kurumuş denizleri yeşertmek zor. Doğanın ekolojisi, düzeni bozuldu mu, denizde olsun, karada olsun onu düzeltmek zor. Tehlike çanları kulakları sağır edercesine çalıyor, bir memleket denizi, toprağıyla batıyor, ne diyorsunuz? Bu sözlerime karşı çıkan var mı?

Niye Topal Hasanı, altmış iki yıllık denizciyi dinlemiyorsunuz? Yunusları ta kmış kafasına, bir bildiği var. Niçin Ahmet

Ateşi, Ali Rızayı dinlemiyorsunuz, tırol üstüne, lamba üstüne niye Nurinin çırpınışlarına gözlerinizi kapatıyorsunuz? Çıkın Marmaraya, Karadenize, binlerce balıkçı var, dinleyin onları, her birisi tepeden tırnağa birer öfke, birer feryadü figan kesilmişler, niçin duymak istemiyorsunuz? Bu topraklar, denizler ayaklarımızın altından kayıyor, yahu toptan mı delirdik biz?

Ey kardeşler, ben bu kadar bozulmuşluğa ne diyeyim? Ne gelir elimizden? Yaz çiz, bağır çağır, kim kime dumduma. Vaay memleketin hali, vay benim halim... Biz bir yabanıl, kırıp döken, hiçbir şeye acımayan rüzgarız. Dünyanın ortasında çağlara, insanlara, doğaya bir muhalif rüzgarız. Bunun da cezasını çekeceğiz. Hem de çok ağır. Kötülükler bütün ağırlığıyla üstümüze üstümüze ağıp duruyor.

Eeeeeeey Muharrem, küçük balıkçı Ahmet Ateşin oğlu kardeşim, lambayı tırolu anlatırken balık kırımını, denizin ölümünü anlatırken dolup dolup boşalan, doğanın, toprağımızın, denizimizin gerçek dostu Muharrem Ateş, 1946 doğumlu, çiçeği burnunda balıkçı, ne diyelim, bu bozuk düzene ne yapalım? Bozuk düzen yalnız insanların emeklerini kırıma uğratmıyor, doğasını da toptan yıkıma uğratıyor. Topraklarını, denizlerini de öldürüyor emekle birlikte. Canım ciğerim, kardeşim Muharrem Ateş, sen yalnız yıkımı görüyor, yıkımın ortasında çırpınıyorsun, deniz elinden kayıyor ve ölüyor. Diyorsun ki, aklı erenler, bilenler neden denizlerimizin imdadına yetişmiyorlar? Niçin yetişmediklerini ben biliyorum, sen öğrendiğin gün her şey halledilecek ama iş işten geçmeyecek mi? Denizlerimiz toptan kuruyup, topraklarımız kara taş olmayacak mı?

"Dünyada 26 yıldır varsın Muharrem kardeş, sana en çok etki yapmış bir olayı söyler misin?"

"Söylerim ya. Tırolda üç yıl çalıştım, tayfa olaraktan..."

"Nasıl?"

"Tayfalar pay alırlar. Keşke çalışmaz olaydım."

"Neden?"

"Lambada da iki yıl çalıştım. Keşke çalışmaz olaydım."

"Neden?"

"Onu söyleyeceğim işte. Bir seferinde denizdeydik. Bir balık vardı, bir balık kum gibi. Yaktık lambayı. Çevirdik voliyi.

Aman Allah. Ağlar ağzına kadar dolu. Tonlarca balık. Kaldırdık ağları, bir yumurta bir yumurta. Balık sıkışınca tonlarca yumurta ağlardan denize aktı, aktı değil döküldü. Balıkları tekneye aldık, aldık ki ne görelim, balıklar yumurtalarının bir kısmını da tekneye döktü. Elli ton balık almışsak on beş ton yumurta akıttık denize. Günlerce yumurta döktük teknelerden."

"O denize dökülen yumurtalar ölür mü?"

"Ölür. Yanmış yumurta. Balıklar üst üste binerler, çorba olurlar, binde bir sağlam kalır, balıkları da denize kürürüz, yumurtaları da. İşte ben bu manzarayı görünce, bir yıl dayandım, iki yıl, üç yıl... Bundan sonra lambacılığa lanet olsun, dedim. Allah rızkımı kesecekse de tez günde kessin, ben bu işi yapamam, Allahın yaratıklarına böyle vahşice kıyamam. Bir seferinde de balık o kadar ağır geldi ki... Ölü balık daha da ağırlaşır, ağlar parçalandı, tekmil balıklar denize döküldü, ölü... Lamba balığı, tırol balığı yandığından çok dayanmaz, kokar. Lambacılık da haram olsun..."

"Bizim Menekşede de bazı balıkçılar, Kumkapıda da, ne alırlarsa alsınlar tırole lambayla çıkmıyorlar."

"Boğazın genç balıkçıları da... Ama bir kısmı çıkıyor. Ekmek parası. Ağlaya ağlaya, balıkların kırımına ağlaya ağlaya denize çıkan balıkçılar var. Ben bir daha çıkmayacağım. Bir daha yüreğim dayanmaz ölürüm... Bir daha böylesine balık kırımlarını göremem. Öldürseler göremem. Ben küçük balıkçı olacağım."

Muharrem küçük balıkçı olacak. Boğazın sularına atacak ağlarını, ya da oltasını, alacak beş kilo, on kilo balığını, satacak. Erkekçesine bir av.

"Büyük balıkçı da gerek. Biz küçük balıkçılar onlar kadar tutamayız. Bizim tuttuğumuz balık bir koca şehri doyuramaz. Büyük balıkçı çok gerek. Ama mevsiminde..."

"Büyük balıkçıya bizi düşman sanma gazeteci kardeş," dedi Ahmet Ateş.

"Neden olalım," dedi Ali Rıza. "Onlar da ekmek peşinde."

"Balıkları imha etmemenin yolunu bulsunlar. Tırolle, yüz binlerce traktörle sürer gibi sürmesinler denizin altını. Denizin altındaki tekmil yaratığı çamura gömmesinler. Lambayla

balıkları kör etmesinler. Radarla bulsunlar ama, buldukları balığın hepsini tutup yarıdan çoğunu gerisin geri öldürüp denize atmasınlar, denizlerimizi kurutmasınlar. Bu deniz onların malı. Bizler bir balık alıyorsak denizden, onlar yüz bin balık alıyorlar. Bizler bir kuruş kazanırsak onlar yüz bin kuruş kazanıyorlar. Bindikleri dalı kesmesinler," dedi Muharrem, dedi Ali Rıza Reis, dedi Süleyman Reis, dedi Hasan Reis... Dedi Topal Hasan, dedi Nuri, dedi Tatar Ali, böylece konuştular. Bu denizler hepimizin malı... Vatanımız... Vatanımızı kör ediyor, öldürüyorlar.

"Dedi yunuslar."

"Dedi orfoslar."

"Dedi sinagritler."

"Dedi dülgerbalığı."

Boğazda bir lokantanın ortasında kocaman bir karınca gibi canlı bir ıstakoz yürüyordu. Kırmızı, yalım gibi. Ve uzun bacakları üstünde yaylanarak, kırmızı sırtı, sert, kabuk, parlayarak, kırmızının en güzeline balkıyarak...

"Ne kadar?"

Lokantacı utangaç, kekeleyerek:

"Üç aydır ilk olarak geldi... Üç aydır... Bilirsin eskiden her gün on, on beş gelirdi..."

"Ne kadar, sen onu söyle..."

Lokantacı ezilip büzülüyor.

"Söyle söyle!"

"Sizin için üç yüz elli lira."

Dudaklarda mutlu bir gülümseme.

"İyi iyi, çok iyi... O kadar pahalı değil. İyi iyi."

"Sizin için beyim, sizin için."

Ve kırmızı, güzelim canlı ıstakoz az zamanda kaynar suyun içinde, bir iki çırpınma... Duyulur duyulmaz, ıslığa benzer bir ses...

Denizin dibine lambayla bakarsın, bir taşta bir ıstakoz, kırmızı, yalım gibi sünüyor mavinin içinde, maviyi yararak...

"Yunuslar."

"Tıroller."

Ve yıkım ve kırım ve soylarca lanet...

“Hay adam sana demedim mi ki yunuslar, yunusları yaz da başka bir şeyi karıştırma, milletin kafasını karmakarış ettin, öyle yapma.”

“Yunuslar, Hasan Ağa, yunuslar...”

Yunuslar, martılar, insanlar, bir de yöneticiler, bir de akıl. Bir de yürek Hasan Ağa, yürek... Bir de dünyayı doludizgin sevmek Hasan Ağa, sevmek... Bir de kıyamamak Hasan Ağa, kıyamamak... Bir tek canlıya, ışıklı bir damla suya, yeşilden patlamış bir tek yaprağa... Ve güzelim dünya Hasan Ağa... Senin gibi olmak Hasan Ağa, olabilmek.

“Yunuslar Hasan Ağa, vallahi de billahi de yunuslar... Bırak yakamı Hasan Ağa...”

“İki elim yakanızda, bu dünyada da, öteki dünyada da...”

11.9.1972-20.9.1972

Bir Bulut Kaynıyor

Eskiler, Bizanslılar Karıncaderesi diyorlar Çekmece gölüyle denizi birleştiren dereye. Bir zamanlar güzel olmalı. Kıyıları apak çakıltaşlarıyla döşeli bulunmalı. Belki dibi apaydınlıktı Karıncaderesinin bir zamanlar. Dibine güneş vururdu. Denizden göle akın eden kefallar arka arkaya sıralanmış akar, gözükürlerdi. Kefallar, pisibalıkları, gümüşler, belki zarganalar da akarlardı suyun yüzünden, ince uzun. Şimdi kirli, kanlı, kaprakanlık, kokudan yanına yaklaşılmaz bir su. Şu Çekmece gölü, adamının eline geçse İstanbulun burnunun dibinde, dünyalar eder. Şimdi yanı yöresi dökülüyor, kokuyor. Bir apartmanlar yapıyorlar ki aman Allah, yüzüne bakamazsın, içinde oturmak değil... Bu kadar kötüsünü, göze batanını nasıl yapıyorlar, şaşılır. Halbuki bu apartmanları yapanlar imbikten süzülerek gelmişler. Kilim dokumuşların çocukları. Türkü söylemişlerin, çam bardak oymuşların, keçe tepmişlerin yurdundan gelmişler. Bu güzelim Anadoluya şu pis beton yığınlarını yaptırıyorlar. Bu apartmanların içinde oturanlar da iflah olacaklar! Çocuk yetiştirecekler! Vay anam vay! Şu apartmanlar var ya, bunların içlerinde doğanlar büyüyenler canavar olurlar canavar. Bu böylesine zevksiz, hantal, pis yerde oturan, doğup büyüyen insandan hayır çıkar mı? Bir ters düşünceye varacağım, Dadaloğluna gerici diyen aklı evveller, hem de sosyalizm adına gerici diyen aklı evveller kızacaklar, horlayacaklar ama aldırmayın siz onlara, yaşasın gecekondular, diyeceğim. Güzelim, hünerli, cana yakın, insanca gecekondular. Ne derseniz deyin, ne söylerseniz

söyleyin, ne ahkam yürütürseniz yürütün, sayın büyük, akıllı solcularımız, şu apartmanlarda doğup büyüyenlerden bir halt çıkamaz. Bu pis şeylere baka baka insanın içi çürür. Heyula gibi... İnsanoğlu bu, buradan da bir ayrıcalık, buradan da bir şeyler çıkar ama, çıkmaması gerek. Bu kötülükten, zevksizlikten gerçekten bir şey çıkar mı? Gecekondu, apartmana göre daha gerici değil mi, daha ham? Bakın gecekondu tadından her şey çıkar. Oya gibi işlemiştir bir kilim dokuyan el, gönlünü, tadını koyarak bir gecekonduya. Her gecekonduda bir kişilik vardır. Bir gönül, bir kafa, bir insan vardır. Şu pis apartmanlarda hiçbir şey yok. Yok yok.

Geceleri dolaşırım, dolaşır düşünürüm. İki gün önce İstanbula bir İsveçli ünlü şair geldi. Bana da uğradı. Bir yakınlığımız var, karısı Tora Palm benim kitapları İsveççeye çevirir. Göran Palmla kaynaştık. Zaten böyle bir dostluk kurulmasaydı daha önce bile, anlaşacaktık. Birlikte düşünecek çok şeylerimiz oldu. Daha da olacak. Onun şiir kitabının adı: *Gecelerin Niçin Adı Yok?* İsveçli kitapçımın karısı okumuş, yürekli bir kız. O bana gönderdiği mektupta Göran Palmı bana anlatırken şiir kitabının adını yazıyor, kendisi de soruyordu: Niçin dünyada çok şeyin adı hala yok? Sahiden niçin daha çok şeyin adı yok şu yeryüzünde? Niye geceleri biz gündüzlerin adıyla anıyoruz? Niye gündüzlerin hepsine ad bulamamışız, niye çiçeklerin çoğunun adı yok? Demek ki, daha yarımızın adı yok. İnsanlık her şeye ad buluncaya kadar, yarımız öyle mi? Yaa, ben geceleri dolaşır düşünürüm. Gecede ağaç, su, bulut, renk, ses, çiçek, gök, her şey başkadır. Adı olmasa da geceler gecedirler. Gece diye bir şey yok. Olmasa bile dünyamızı başkalaştırmıyor mu, adı gecedir. Gecelere ad bulmalıyız.

Ben her gece aynı yeri gezmem. Bir gece Menekşede deniz kıyısındaysam, bir gece Cennet Mahallesinin ardındayım. Bir gece Çekmece gölünde, bir gece Yeşilköyde, bir gece Florya ormanında, parkındayım. Hiç gece kelebekler uçuşurken gördünüz mü? Ay ışığında büyüyor, inceliyor, saydam gölgeler oluyorlar. Bir büyülü, renksiz, uçuşan, kayan gölgeler. İnsanı kendi büyüsüne sarıp alıp götürüyorlar. Arıları ben uçurdum bir gece, deliklerine çomak sokup. Çok öfkelendiler. Öylesine bu-

lut bulut üstüme saldırdılar ki, yere yatıp toprağa kapanmasam halim bitikti. Toprağa yattım, yüzümü pardösümle örttüm, ellerimi de göğsümün altına soktum. Açıkta hiçbir yerim kalmadı. Başımda öfkeyle dolandılar dolandılar, delicene vızıldadılar, çekildiler gittiler. O kadar öfkelenmişlerdi ki, onları kan uykularından uyandırdığıma, azıcık açık yerimi bulsalardı işimi bitirirlerdi.

Ve insanlar başkadır gecede. Dolaşırlarken, yürürlerken, konuşurlarken, ağlar gülerlerken, öpüşür yatarlarken. Gece ne kadar bir güvensizlikse, öylesine, bir yerde de güven olmuş insanlığa. Gece insanın soyunda yeri olmuş bir yaşamdır. O zaman niçin gecelere ad koymamışlar?

Bir inşaata dadandım. İnşaatta Sivaslı işçiler kalıyorlar. Saydım, on sekiz kişiler. Birisi çok yaşlı, ötekiler genç. Yaşlının adı Hacı Hasan Ağa. Çok saygı duyuyorlar ona. Ayağa kalkmayagörsün, on yedi kişi birden gürredek ayağa kalkıyorlar. Bir su istese hepsi birden kalkıp koşuyorlar. Sigarasını sarar sarmaz çakmaklar, beş altısı bir yerden parlayıveriyor. Bu çağda böylesine saygı... Ben insanların bir insana böyle bir saygısını uzun bir süredir görmüyordum. Merak ettim, inşaata gündüz de gittim, Hacı Hasan Ağa kadar candan çalışanını da görmedim. Yaşlı adam ta tepelere sırtında tuğlalar taşıyordu, iki büklüm, avurdu avurduna geçmiş, yüzü kararmış. Bir şey gözüme çarptı, çalışanlardan hiçbirisi dönüp de Hacı Hasan Ağadan yöne bakamıyorlardı. O tek başına ötede, tahta merdiveni inip çıkıyordu sırtındaki yüküyle. Kimdi bu Hasan Ağa, öğrenemedim. Sordum soruşturdum, kimse bir karşılık veremedi bana. Bu saygı neydi, niçindi? "Dede misin sen Hasan Ağa?" Hasan Ağa utangaç bir kişi, çocuk gibi, apak sakalı utancından bir hoş olur gibi. Hep yere bakarak: "Dede mi, diyorsun, dede mi?" diye şaşkınlıkla sordu. "Dede nerde biz nerde! Biz bir yoz köylüyüz yiğen," dedi. "Dedeler Peygamber soyudur. Ben yoz bir köylüyüm."

İnşaatta, kahvelerde uzun bir süre arkadaşlık ettik. Önceleri benden huylanır bir halleri vardı. Sonra beni neredense öğrenmişler. Bir tanesi, uzun boylu yakışıklı bir delikanlıyı gösterip: "İşte bu sizden," dedi. Şaşırdım, hiç beklemiyordum. "Ne

demek bizden?" Bu soruma bu sefer onlar şaşırdılar. Sonra kendilerine gelip: "Sizden," dediler. "Yani türkü mü söyler, yazı mı yazar?" Durdular, güvensizlikle bana baktılar. "Sizden, yani..." dediler. Bir tanesi, "Tevlükeli," sözünü ağzından kaçırınca anladım. "Yani sen solcu musun?" dedim. Delikanlı kabarır gibi oldu. Tehlikeyi, her bir şeyi göze almışların pervasızlığında: "Ben sosyalistim. Sömürüye karşıyım. Bunlar hiçbir şey anlamıyorlar. Anlatıyorum anlatıyorum, anlamıyorlar. Bari sen söyle şunlara, sen de köylüsün ağabey," dedi. "Burada işte böyle yıl on iki ay sürtüyorlar, gene anlamıyorlar." Ayağa kalktı, boynunun damarları şişti, kabardı. "Ama anlayacaklar, gerçeği bir gün anlayacaklar. Gerçek onların başına kendini kaldırıp vura vura, onlara kendini, her şeyi anlatacak." Uzun konuştu. Öteki işçiler sessiz, taş gibi, saygıyla onun karşısında paralanarak anlattıklarını dinliyorlardı, saygıyla. Başta da Hacı Hasan Ağa. Belliydi ki delikanlıyı, bu öfkeli, delişmen, inancın ateşinde yanan kişiyi çok dinlemişlerdi. Hoş görüyorlar, düşünüyorlardı söylediklerinin üstünde belli etmeden.

Sonraları delikanlıyla arkadaş olduk. Her şeyi biliyordu. İlkokul üçten ayrılmıştı ama, Türkiyenin çok sorunlarını, köylü işçi sorunlarını çoğumuzdan iyi biliyordu. Ama köylüye, bu vurdumduymazlara, hiçbir şey anlamazlara veryansın ediyordu. "Yalnız Hasan Ağa anlıyor, yürekten katılıyor bana. Ötekiler hiç hiçbir şey anlamıyorlar. Taş gibiler, taş gibiler..." Güçlü kuvvetliydi. Çok da yakışıklıydı. "Biraz para kazanacağım burada, sonra memlekete gideceğim, köy köy dolaşacağım. Bir de saz alacağım. Elimde saz, köy köy... Eşitliği, kardeşliği anlatacağım. İnsan eşitlik için savaşırsa insan olur. Yoksa insanın hayvandan ne farkı kalır? Bizler acayip hayvanlarız. Ölümlü, delirmiş, korkudan delirmiş hayvanlarız. İnsanoğlunun çoğu korkudan delirmiş hayvan olmasaydı, dünya bu kadar rezil kepaze bir dünya olmazdı. Değil mi Hacı Hasan Ağa?"

Hasan Ağa durdu, düşündü, yüzü kızarır gibi oldu, başını kaldırdı. Gözlerini teker teker gözümüzün içine dikip: "İnsanlar korkudan deliriyorlar," dedi. "Ölüm korkusundan, zulüm korkusundan, yokluk korkusundan, hükümet, ağa korkusundan delirmişler. İnsanlar biribirinden, dünyadan, her şeyden bu kadar korkmasalardı, böylesine delirmezlerdi."

Anladım ki, bu korku sözlerini baştan bu yana Hacı Hasan Ağa söylemiş. İnsanlar korkudan korkmuşlar ama ellerinden bir şey gelmiyor.

Başka bir gün: "Türküler yüreklidir," dedi Hacı Hasan Ağa. "Türküler her şeyi söylerler," dedi. Bizim delikanlı karşı koydu buna. "Korkak insanın yiğit türküsü olamaz," dedi. Hacı Hasan Ağa sustu, düşündü... Birkaç gün sonra, gece Çekmece gölü kıyısında ikimiz yürürken: "Delikanlı haklı," dedi. "Bu kadar korkmuş insanlığın yürekli türküsü olamaz. Ama var, o da nesi? Çok düşündüm, insanlar bir zamanlar yürekliydiler. İşte o yürekli çağlarında yürekli türküler söylediler. O yürekli türküler de bize kadar geldi. Delikanlı haklı, insanlar toptan korkudan deliriyorlar. Bu korku deliliği hiçbirimize hayretmemiş. Çok düşündüm, insanoğlu bu kadar korkmasaydı bu hale düşmezdi. Bir şey gördüm, bir şeye şaştım. Yetmişine geliyorum. Dağ gibiyim, çalışıyorum, ömrümde bir tek yürekli insan gördüm, o da işte bu, bizim delikanlı. Demek ki, insan soyu yürekli olabilirmiş. Hiçbir şeyden korkmuyor. Ölümden, zulümden, hükümetten, ağadan, hiçbir şeyden. Çok güzel türküler de söylüyor. Ben ömrümde bu kadar candan, yürekten türkü söyleyen insan da görmedim. Bu kadar aşık, bu kadar dede dinledim, bizim delikanlı gibi güzel söyleyenini görmedim. Senden biraz çekiniyor. Sen bir gece gel, oraya, o ağacın yanına, duvarın dibine otur, oradan iyi duyulur, ben içerde ona söyletirim. Yerinde durabilirsen, yüreğin kabarıp da göğsünü yarmazsa şu ellerimi kökünden keserim. Güzel türküyü en temiz yüreği olanlar söyler. Yürekli türküyü az korkanlar söylerler. Bu çocuk diyor ki, bir gün bütün insanlar, aşağı yukarı her insan diyor, en güzel, en yürekli türküleri söyleyecekler. Ne dersin?"

"Söyleyecekler."

Gecede türküler de başkadır. Yiğit korkak, korkak yiğit olabilir. Gecelerin adını koysa koysa bizim yüreğe açılmış ilk kapı olan Sivaslı delikanlı koyacak. Orada duvarın dibinde, gecenin adsız ortasında Sivaslı delikanlıyı dinledim. Sıcak, sevgi dolu, dost, mert, doğru, bütün dünyayı sevgiyle sarmış sesiyle, yürekli. Toprağın altından bir aydınlık su gibi akıyordu sesi.

Bir bulut kaynıyor Sivas elinden
Ucu telli mektup gelmez gelinden
Karlı dağlar ne olur, ne olur...

Çok türküler dinledim bir bahar. Sabahlara kadar, hırsızlama. İnşaat bitti. Sonra kötü haberler geldi Sıvastan, köylerden, illerden, insanlardan. Bir mektup geldi bir kuyunun dibinden, sonra kesildi. Ucu telsiz mektup gelmez oldu. Biliyorum, o bir yerdedir. Koca ela gözleriyle, yiğit, sıcak, dost, yaşamaya inanmış, korkmayan. Bütün kirlerden Hacı Hasanla birlikte yüreğini arıtmış. Varsın mektubu gelmesin, ucu telsiz. Ona hiçbir şey olmayacak. Kuyudan çıkacak dostum, arkadaşım, adını söylemem, kuyudan çıkacak kardeşimiz, insan soyuna en yürekli türküleri söyleyecek. Kötülük onunla başa çıkamayacak. Bir bahar inançlı, sıcak, yürekli türküleriyle, umuduyla beni umutlandırdı, yaşam oldu, yaşama saygı, güzellik oldu. Yenilmedi, yenilmeyecek, yaşam yenilmeyecek...

Dün gördüm Hacı Hasan Ağayı. Hiçbir şey söylemedi. Sormadım. Üzgündü. O üzülmez, dedim. O gittikçe insanlaşır, yürekleşir, dedim. Çalışamıyor, dedi. Çalışamayan paslanır, dedi. Çalışmamak ona yaraşmaz. Bir çalıştırsalar onu, aldırma gerisine.

"O yolunu bulur, o çalışır," dedim.

"Bulur," dedi Hacı Hasan Ağa.

"Köyde ne var ne yok," dedim.

"Can sağlığı. Gün günden kötü geliyor. Delikanlı haklı gibi allalem."

"Haklı," dedim.

"Ama insanlar, korkmuş köylüler bir şey anlamıyorlar."

"Anlayacaklar," dedim.

"Sus duymasınlar."

"Vız gelir," dedim.

"Çalışmak," dedi. "Hiç olmazsa insan şu dünyada horlanmadan, küçük görülmeden bol bolamadı çalışabilse. Hiç olmazsa... Çalışan insan en yüreklidir. Çalışan insan ölümlü değildir. Çalışanın ölmek aklına gelmez ki..."

"Çalışan insanın türküsü..."

"Hiç aklıma düşürme... Şimdi türkü söylüyor mu ki..."

"En yüreklisini. Türkü söylemek de çalışmak değil mi?"

Ayağımızın dibinde Menekşe denizi yakamozlanıyor, yanardöner oluyor, soluklanıyordu. Uzakta birkaç motor düdüğü. Işık içinde bir vapur geçti telli pullu. Işığı bütün denizi bir uçtan bir uca kesti. Hışırtılar gelip gidiyordu. Uykumuz gelmiyordu. Yeraltından gelir gibi bir türkü geldi. Yanıma yönüme bakındım, hiçbir yerden gelmiyordu. Her yandan, denizden, sudan, ağaçtan, topraktan, ellerimizden, çiçeklerden, kuşlardan geliyordu.

Bir bulut kaynıyor...

Gün doğdu. Ben üzüldüm. Gölgelerimiz denizin üstüne düştü. Hasan Ağa uzun, ak, dalgalı sakalıyla yüzüme baktı. Ben de ona bakmışım inatla. Bu toz toprak içinde bu sakalları böyle apak, arınmış, pırıl pırıl nasıl tutuyor ola Hasan Ağa? Güldü. Deliler çoğalıyor, dedi. Delikanlılar cesur türküler söylemeye başladılar. Ve türkü çoğalıyordu yöremizde sabah aydınlığı ortasında.

Bir bulut kaynıyor.

6.6.1973

Menekşenin Balıkçıları

Kim gelirse gelsin Menekşeye, Menekşe üstüne düş kurmadan edemez. Kıyıya dökülmüş tekneleri, gecekonduları, yıkıntıları, bozuk, çimento beton artığı kıyıları, Çekmece deresi... Çekmece deresi eski Bizansın Myrmex deresidir. Bizans gününden bu yana şanlıdır, şöhretlidir. Marmarayı göle bağlar. Gölde ördekler, turnabalıkları, yosunlar... Göl kıyısının iri turuncu kelebekleri olur. Eskiden uzun boyunlu ak toy avlanırdı Çekmece gölü kıyılarında. Belki Bizansta da toy avlanırdı buralarda. Toylar uzun boyunlu, iri, uzun kanatlı ak kuşlardır. Turna gibi salınarak yürürler, kuşkucu, güvensiz, yanına yaklaştırmaz kuşlardır. Bugünlerde daha toy geliyor mu Küçükçekmece kıyılarına, bilemiyorum. Uzun bir süredir göremedim. Toy görmek uğurdur, diyorlar, kimi kuşların bir kutsal yönü vardır, toylar da o kutsal kuşlardandır. Öyle söylerler.

Menekşeye geldim geleli, herkes gibi ben de olmadık düşler kurarım Menekşe üstüne, Menekşe balıkçıları üstüne. Menekşeden bir ada yaparım kendime, bir dünya kurarım. Kimin böyle bir yeri olsa, kim böyle bir yerde yaşasa mümkünü yok düşler, dünyalar kurmadan edemez. Benim Menekşenin insanları, yani balıkçıları ermiş insanlardır. Tansıklar yaratamazlar biliyorum, denizi, gökyüzünü her sabah doğayla birlikte yeniden canları istediği renge boyarlar. Orhan Veli gökyüzünü canının istediği renge boyamayı, Menekşe balıkçılarından öğrenmiştir. Orhan, Menekşeyi bilir miydi, bilmesin ne çıkar, o denizi boyamayı, lapinaların haresini onlardan öğrenmiştir. Görme-

miştir, bilmemiştir ama öğrenmiştir. Orhan bir tansık adamdır, deniz adamıdır.

Bizansın ünlü Çekmece deresinin üstünde, gölle derenin kavuştuğu yerde Koca Sinanın özene bezene yaptığı bir köprü vardır. Yüzyıllardan bu yana kendi güzelliğini, hem de vakarını, onurunu berbat apartmanlara, balçığa, çamura, aşağısındaki o iğrenç, iğrenç kokular saçan mezbahaya karşı savunur. Çekmece gölünün deresinin üstüne, kıyılarına ne ki çirkinse, ne ki pisse, berbatsa o yapılmıştır. Oysa eskiden, Bizans çağını, Osmanlı çağını demiyorum, daha yenilerde, buraya, bu çirkin, bu ufunet saçan, bu iğrenç mezbaha yapılmadan önce Çekmece deresi aydınlık bir pınar suyu gibiydi.

Çekmece gölü de bir aydınlık pınar suyu gibiydi. Dibine Kuran düşse okunur. İşte öyle. Bu pis, mikrop yuvası, bu kokudan yanından geçilmeyen mezbahayı buraya diktikten sonra her şey böyle oldu işte. Çevirip de gözünü o güzelim göle zor bakarsın. O aydınlık Çekmece deresi bir çamur, bir bataklık, bir koku... O Altın Boynuz dedikleri Haliçten daha beter. Haliçten hiçbir yer beter olamaz. Olamaz. İşte bir şehir böyle öldürülür. İşte doğanın canına böyle okunur... Bu mezbahayı iyi ki Sinan köprüsünün dibine kurmamışlar... Sinan köprüsünden belki şimdi geçemezdik, o sası, pis mezbaha kokusu, o kan kokusu, kokmuş kan, bağırsak, işkembe, ham deri kokusu ciğerimizi sökerdi. Şimdi de söküyor ya... Bana öyle geliyor ki, belki de haksızlık ediyorum köprüye, belki mezbaha köprünün bitişiğine yapılsaydı, bu güzelim köprü onun da hakkından gelirdi. Bağırsağı, sasımış kanı, kokmuş deriyi kokutmazdı, arıtır güzelleştirirdi. Koca Sinan da bir tansık adamdır, Sinanın köprüsü mezbahayı da güzelleştirmenin bir yolunu bulurdu. Bulurdu da altından akan şu dereyi niçin kurtarmadı, yan verip gerildiği şu gölü niçin kurtaramadı? Bana kalırsa kurtardı da, kurtarıp ötesine bile geçti. Bir düşünün bakalım eğer bu köprü burada olmamış olsaydı, bu Çekmece gölü, deresi böyle olur muydu? Gene de azıcık güzelliği var. Burayı Sinan kurtardı köprüsüyle, bile bile belki de...

Düşlemek gerek gelecek Çekmeceyi, oraya Sinanlar getirmek, köprüler kurdurmak, Sinana plajlar yaptırmak gerek. Ağaç-

lar dikmek, parklar yaptırmak, dereyi yeniden pırıl pırıl eylemek... Yeşil başlı ördekleri, toyları, kazları, kuğuları yeniden çağırmak gerek...

Kazım Ağayı o ışık gibi gülüşüyle yeniden çağırmalı Menekşeye. Odur balıkçıların Menekşesini kuran, onunla Lütfi Reistir. Ben Lütfi Reise yetişemedim. Kim bilir, o da kara kalın kaşları altındaki sıcacık bakışlarıyla ne biçim gülerdi insanlara, sıcacık, kardeş... Ben hiç görmediğim balıkçıları hep Kazım Ağaya benzer sanıyorum, öyle yumuşacık, sıcacık gülen, dünyayı gülüşüyle güzelleştiren. Kazım Ağa benim arkadaşımdı, ben dışarıya gittikten bir hafta sonra ölmüş. Onu bizim Taner Reis götürmüş hastaneye. Bir hafta komada kalmış. Komada bile öyle hasta değilmiş gibi gülüyormuş, hastalığı, komayı, hastaneyi, Menekşenin kirini pasını aydınlattığı gibi aydınlatıyormuş. Sonra oluvermiş, bir incecik ışığın karanlıkta usulca sönüşü gibi, en son aydınlığı dünyamızda bırakarak sönüvermiş. Kazım Ağa istersek gelir. Belki de gelmez Menekşeye, niçin gelsin?.. O yerine Taneri bırakmış, gülüşünü de vermiş onun dudaklarına öyle gitmiş. Bizim Taner otuz iki yaşındadır. O da gülüşüyle ısıtır Menekşeyi, karanlığı... Kazım Ağa ona el vermiştir. Menekşe ışıksız, insanın içini umutların en ölmeyeniyle dolduran gülüşüyle, gülüşsüz kalmasın, diye.

Kazım Ağa ona el vermiştir, denizi sahipsiz komasın, denizi canı gibi sevsin, denize çıktığı zaman ağız dolusu sevinçle gülebilsin, diye. Kazım Ağa ona el vermiştir, deniz karşısında, bir damla ışıklı su karşısında, yol kıyısında açmış bir küçücük mineçiçeği karşısında, bir yaprak, bir yeşil ot, bir çocuk, küçücük bir balık yavrusu, bir yengeç, bir salyangoz karşısında sevgi dolu, alçakgönüllü olsun, diye. Ben Taneri iyi tanırım. O benim Reisimdir, ben onun teknesinde nice tayfalık yapmışımdır, bununla da övünürüm, böyle bir arkadaşım, dostum, ustam var diye övünürüm. Hiç kimsenin şu yeryüzünde böyle bir ustası arkadaşı yok, diye de düşünürüm... Vardır bilirim, yeryüzü insanla, hem de güzel, iyi, yüreği sevgi dolu insanla doludur. Bu kadar olumsuzluklar, belalar içinden sıyrılıp çıkıyor, yok olmuyorsak, yeryüzü yüreği sevinçle, sevgiyle, barışla, kardeşlikle dolu insanlarla dolu olduğundandır. Kazım Ağa kırk yıl tek-

nesinde uyudu. Ben onu tanıdığımda, bir şafak vakti o teknesinin yanında duruyor, öyle dikilmiş, yönünü de denize dönmüş, öyle bir tapınmada gibiydi, kıpırdamadan. Ben onu biliyordum ama tanışmamıştım. O da beni görmemişti, ben öyle sanıyordum. Orada, denizin kıyısında bir süre, deniz ağarana kadar, o bekledi, ben bekledim. Sonra belki bir kuş uçtu, belki denizde bir balık atladı havaya, belki bir uçak geçti Yeşilköyün oralardan, belki de hiçbir şey olmadı, Kazım Ağa bana döndü: "Merhaba Kemal Abi," dedi... Seksenine kadar beni hep abi, diye çağırdı. O bütün taşları bilirdi. Menekşeyi, Marmarayı taş taş, dalga dalga bilirdi. Ben söylemiyorum, Kumkapının, Menekşenin, Marmaranın tekmil balıkçıları buna tanıktır. Son yıllarında ona Taner baktı, bir ana, bir kardeş, ağabey, büyük bir dost şefkatiyle baktı. Elden ayaktan düştüğünde onu elinden tutup istediği yere götürdü, yıkadı arıttı. Onun teknesinin üstüne yepyeni bir oda yaptık Tanerle... Orada son günlerini balıkçı arkadaşları arasında mutlu, güzel, insanca yaşadı. Çok az yaşlı, Kazım Ağa kadar mutlu ölmüştür. Kırk yıl, kırk yılın adı var, onun yatak odası, evi, mutfağı, medarı maişet motoru teknesi olmuştur. Şimdi Çekmece deresi kıyısında onun eski teknesi boynu bükük Kazım Ağayı bekliyor, biliyor, Kazım Ağa gelmeyecektir, o Tanere el vermiştir. Taner onun yerini sevgiyle, aşkla, insanlıkla, güzellikle doldurmuştur. Kazım Ağa ağlarının arasında, arkadaşlarının sevgisinin sıcaklığında, arkasında Taner gibi bir insan, gözü arkada kalmadan, dünyaya dost birisini bıraktı.

Muzaffer kaldı Menekşede. Ha, Topal Hasan vardı, barbunyacı... Topal Hasan taş ustası, üstüne barbunyacı gelmemiş bir balıkçıydı. Kumkapıda ölmüş, diyorlar. İnşallah ölmemiştir. Ben de biliyorum, onunla konuşmuşluğum vardır. Çok yaşlıydı buluştuğumuzda. Öyle sık sık balığa çıkamıyordu ya, denizden de gözlerini bir türlü alamıyordu. Sonra Topal Hasanın kardeşi Kara Hüseyin vardı, namlı balıkçıydı. Çok derinlerden ağ çekmesi, çalışmadığı, denize çıkmadığı zamanlar güneşin alnına yatıp kafayı çekmesiyle ünlüydü. Muzaffer, Küçükçekmecede büyümüştür. Orada, en yakın arkadaşı Capon Ahmetle birlikte, gölün yamaçlarında kehribar başaklı harman sürmüştür. Capo-

nun on parmağında on hüner, tekne yapar Capon Ahmet, üstü başı yağ içindedir. Elleri, yüzü is içindedir. Motor onarır, kayık boyar... Arıdır Capon... Bir dakika durmaz. Muzaffer onun salaş, derme çatma atölyesinde kalır. Menekşedeki evler yıkılmadan önce işte şurada, ağacın altında, kahvenin arkasındaydı onun işliği. Capon hoş adamdır, yumuşak, alçakgönüllü adamdır. İşinden başını kaldırdığında salt ufak ufak gülümser. Dünyaya, insanlara, denize tatlı, sıcacık gülümser. İşte bizim Muzaffer altın başaklı harmanlardan gelmiştir. Babası Bitlislidir, demiryolları bekçisidir, çiftliği vardır Çekmece kıyılarında. Şimdi de...

"O ki, tekmil denizlerin ve hem de Marmaranın bekçisidir, kimdir o?"

"Kim olacak, Muzafferdir."

"O ki, kafayı çekmeden denize çıkmaz, kafayı çekince de üç kere aslan gibi kükrer, kimdir?"

"Muzafferdir."

"Uzun boylu, geniş omuzlu, iri yüzlü, sarışın, pos, düşük bıyıklarıyla bir heybet gibidir, o kimdir?"

"Muzafferdir."

O bir balık hamalı değildir. O, usta bir balıkçıdır. O, usta bir istiridyeci, usta bir tarakçıdır. O, ekmeğini denizlerin kulaç kulaç dibindeki taşlardan çıkarır, terleyerek. Deniz, onun tarlasıdır. Babasının göl kıyılarındaki çiftliği çoktaaaaan... Ama koskocaman Marmara onun tarlasıdır. Bakın, bizim aslan gibi kükreyen Muzaffer var ya, tam denize elli tekne taş dökerek, denizin balık üreyecek yerini ve hem de bilerek, kendisine bir taş tarlası yapan, o tarladan altı yıl Marmaranın en güzel mercanlarını, karagözlerini, lapinalarını çıkarandır. Onun tarlasının yerini başka balıkçılar bulmuştur, kurutmuşlardır tarlasını. Onun taşını gırgırlar da yok etmişlerdir. Burada Muzaffer gibi balıkçılar gırgırlardan, tırollardan yakınırlar. Kökü kuruyan balıklar da almışlar başlarını, bir iki tane kurtulanlar, çekip gitmişlerdir uzak denizlere...

Şimdi Muzafferin sekiz kadar taşı vardır, hiç kimse bilmez o taşların yerini... Muzaffer gizli gider taşlarıyla ve tuttuğu balıklarla övünür. Sevdiği insanlara yapıtını gösteren bir ressam

hayranlığıyla balıklarını gösterir. Bir gün denizde Muzafferle karşılaştık. Uzaktan bana el etti, teknemi durdurdum. Yanıma kürek çekerek hızla geldi, hemencecik de livarından bir balık aldı. Balık güneşin alnında kıpkırmızı menevişledi. Bu, ömrümde görmediğim kadar kocaman, belki altı yedi kiloluk bir mercandı. Diriydi de... Balık kıvranıyordu.

"Ben," dedim, "Muzaffer, mercanı nazik balık sanırdım, sudan çıkar çıkmaz ölür sanırdım..."

Muzaffer, öteki, yedi sekiz tane hep aynı boy mercanlarını gösterdikten sonra kayığını benim tekneme yanaştırdı:

"Dinle abi," dedi.

Kafayı bulmadan Muzafferin dili yoktur, salt gülümser kocaman posbıyıklarıyla. Belki de kafayı bulmuştu, yukarda, benim bildiğim budur, Muzaffer kafayı çekmeden denize çıkmaz, demiştim, belki de sarhoşluğu geçmemişti, konuştu...

"Dinle, derinlerden çıkan mercanlar yaşamaz, çıkarken insanlar gibi vurgun yer de ondan... Ya da çok derinlerden çıkan mercan, suyu değiştiği için, bayılır... Derin su mercanı suyun yüzüne, daha çıktığı an yatar kalır... O ölmeyen mercanlar sığ suların, sığ sulardaki taşların balıklarıdır."

Muzaffer balıkların huyunu, denizin dilini bilir. O balıklarla konuşur belki, o denizle konuşur.

"Şu Marmaranın üstünden gelip geçen bulutların da bekçisi kimdir?"

"Muzafferdir."

"Baharda açan çiçeğin, yürüyüp gelen dalganın, deniz dibinde patlayan baharın, yıldızların, yellerin bekçisi kimdir?"

"Muzafferdir."

Bulutlar, baharlar, topraklar, ağaçlar, sazlıklar, sular, tekmil dünya Muzafferin tarlasıdır. O ki, şu dünyada aslan gibi kükreyendir. Ve şu dünyada, şu yeryüzünde kimseye zararı olmamış, ama hiç kimseye zararı olmamış, hiçbir insanın gönlünü yıkmamış, gene kimdir, o ki "Muzafferdir." Bir yerde, dünyanın neresinde olursa olsun, Çinde ve hem de Maçinde, yeryüzünün bir ucunda Muzaffer gibi biri yaşıyorsa, yaşamışsa, yaşasın dünya, hem de bin yaşasın, dünya bütün belasına, aşağılık, sömürücü, katı, insanları aşağılayan, canavar insanlarına karşın,

şu dünya, yaşanılacak, sevinilecek, sevecek, gülecek, sevinçten deli divane olunacak bir yerdir. Yaşasın Muzaffer. Muzafferi tanıyıp da onun dostu, arkadaşı olup da onun dostluğuyla övünmeyen kişinin Allah bin belasını versin. Kazım Ağa Tanere el verdiği gibi, o güzelim insanlığıyla Muzaffere de el vermiştir.

Pehlivan yetmiş yaşındadır. O da dostumdur, arkadaşımdır. Durmadan gece gündüz ağ ören, Allah rahmet eylesin, Tatar Ali nasıl arkadaşımsa, Ağcı İlya nasıl arkadaşımsa Pehlivan da öyle arkadaşımdır ve Selanik köylüklerindendir. Has balıkçıdır, yiğit, yardımsever adamdır. Ve denizde, eskiden onun martıları vardı, Pehlivanın arkadaşları olan martıları bütün Menekşe balıkçıları tanırlar, severlerdi. Pehlivan, martılarını çok sever, her balıktan dönüşte onlardan söz ederdi. Pehlivan ne zaman denize çıkmışsa o kocaman martı bütün yavruları, akrabalarıyla gelip Pehlivanın teknesinin üstünde, üç metre yukarısında dönmüştür. Fazla yüz bulmuşsa, Pehlivan o gün denizden iyi balık çekmişse, martı da gelip teknenin başına konmuştur.

Bütün Menekşe Vahram Reisin balıkçılığını, hünerini yediden yetmişe kabul etmiştir.

"İki yüz tane taşım var... Tam iki yüz..."

Bu tartışma, taş sorunu ne zaman açılsa, ortaya çıkar.

"İki yüz taş mı?"

"İki yüz taş Marmarada yok!"

"Vahram iyi balıkçıdır, has balıkçıdır, eğer iki yüz taşım var demişse onun iki yüz taşı vardır..."

Ve Vahram, ayaküstü bir baştan bir uca taşlarının adını sayar döküverir ortaya. Ama taşlarının yerini kimseye söylemez.

"Bir taşı nasıl nişanlarsınız denizin ortasında?"

"Üçgendir bu. Kıyıdan nişanlanır. Birinci işaret sağ yanından kıyıdaki bir kaya parçası, bir ağaç, bir ev, bir minare, bir tepedir. Solundan alırsın bir işaret, bir de tam orta yerden, karşısından... Birleştirirsin, birleştiği yer senin taşının yeridir."

"Taşların adlarını kim koymuştur?"

"Balıkçılar."

"Nasıl?"

"Köpekçi taşı derler bir taş vardır. Onun yöresinde Marmaranın en azgın, canavar köpekbalıkları dolanır."

Attığın taşı, sert çamur taşı, aya mamala taşı, ayazma taşı, Memiş taşı, duman, fener, buçik kile, cehennem taşı...

Ve orada deniz cehennem gibidir. Dalgalar, akıntılar, burgaçlar... Balıkçı için her zaman cehennemdir orası... İşte balıkçılar taşların adını böyle koyarlar.

Bu yaz Vahram Reis söz verdi, beni bereketli taşlarından birisine götürecek. Orası iyi mercan yaparmış ve orada mercan tutacağız. Ona söz verdim ki, taşının yerini kimseye söylemeyeceğim. Muzaffere bile.

"Peki Vahram Reis balığa çıkmıyorsun, taşların yerini söylesen ya Muzaffere."

"Muzaffer istemez, o, kendi taşını kendi bulur."

Has balıkçılar, kendi taşlarını, tarlalarını kendileri yaratırlar, çok usta balıkçılar. Balıkçı demek kendi taşını kendi bulandır. Ya da Muzaffer gibi karadan taş taşıyarak kendi taşını kendi yaratandır.

"Vahram Reis, sen kimseye göstermezsen ne olacak, o taşlar orada kalacak, kimse de faydalanamayacak, yazık değil mi, ne çıkarın var göstermemekte?"

"Göstermemek balıkçılığın raconudur. Sonra hiç korkma, hiçbir taş uzun bir süre balıkçısız kalmaz. Birisi gelir onu bir gün mutlak bulur."

Bu söze de akan sular durur.

Bu sabah Nuri Reisle kahvede konuştuk. Nuri Reisle Cemil, Menekşenin en çalışkan balıkçılarıdır. Boğazdan Sarosa kadar onların avlanma sahalarıdır. Allah izin verirse bu yaz Cemille aşağılara Sarosa doğru açılacağız. Seferimiz bir aydan fazla sürecek. Dayanabilir miyim bilmem, küçük bir teknede bir ay, belli olmaz, sevdiğim iştir balıkçılık bir ay da, iki ay da dayanırım.

Biz hepimiz, en çok da Çerkes, Menekşe üstüne, geçmişi, geleceği üstüne düşler kurarız. Çerkesi insanoğluna anlatmalı. Bu sabah biz Nuri Reisle konuşurken Çerkes öteki masada oturuyordu.

"Bu Çerkes var ya, dünyanın en iyi adamıdır."

"Bir de Bekar Osman vardı dünyanın en iyi adamı."

"Öyle. Ama bu Çerkes... Tam on bir yıl şekerden dolayı ayağı kesilmiş hasta karısını sırtında taşıdı. Hiçbir insan, ana da, baba da, kardeş de, kız kardeş de olsa Çerkesin karısına yaptığını yapamaz. Hasta karısını sırtına alıp düğünlere derneklere, sinemalara götürdü on bir yıl. Çocuğa bakar gibi, bir hastabakıcı gibi karısına baktı. On bir yıl hem balık tuttu, hem on bir yıl karısına acı çektirmedi. Elinde olsaydı, sırtına alır bütün dünyayı dolaştırırdı."

"Eğer şu dünyada Çerkes gibi bir insan varsa, başka bir insana canından daha iyi bakan, bu dünya yaşamaya değer."

"Çerkes özlüyor karısını."

Bir de başka bir şey var Nuri Reisi, Cemili, bütün balıkçıları üzen. Biz Menekşe üstüne görülmemiş düşler kurmuşuzdur, biz cennet Menekşeyi bin misli cennet yaparak türlü türlü yaşamışızdır. Ama derdimiz büyük. Ama derdimiz gölge etme başka ihsan istemezdir.

"Şu dere doğal bir barınaktır," diyor Nuri Reis, "Avcılara, Silivriye, şuraya buraya balıkçı barınakları yapıyor hükümet, bizim doğal barınağımızı da bozuyor."

Şu derenin ağzında, denizle derenin birleştiği yerde Sait ve Demir kardeşler çalışır, Menekşe Menekşe oldu olalı kum çıkarırlardı oradan yıl on iki ay. Kum çıkarırlar, derenin ağzını açarlardı. Onların yüzünden dere hiçbir zaman kapanmazdı. Sonra onların oradan kum çıkarmalarını yasak ettiler. Dalgalar da kumları getirdi derenin ağzına yığdı. Azıcık deniz çekildiğinde balıkçılar ne içeriye girebiliyorlar, ne dışarıya çıkabiliyorlar. Bir bela ki sormayın. Oysaki, ne kadarcık iş ki bu, bu derenin ağzındaki kumu temizlemek iş mi yani, bunu esirgiyorlar Menekşe balıkçılarından. Barınak yapmak değil, bozulan doğal barınağı yapmak, o kadar kolay ki...

Biz gene Menekşe üstüne düşler kuracağız. Evleri yıktırılmış, barakaları yakılmış, yıktırılıp da yeri bomboş, bir moloz yığını yapılmış Menekşe üstüne. Ve yüzüne bakılamayacak gibi dökülmüş Halk Plajı üstüne... Kirli, pis, kan, irin kokulu bataklık, çamur suyu üstüne. Bizler hepimiz bin düşle düşleyeceğiz Menekşeyi, şu derenin apaydınlık akacak suyunu...

Bir gün, şu moloz yığını bir park olacak, sevinçli insanlar, çocuklar güneşlenecekler burada. Derenin ağzı açılacak ve kumsala renk renk tekneler serilecek, ağlar sarkacak köprünün üstünden, ağaçlardan... İşte bizim cennet düşümüz de bu kadar... Bu kadar mı? İşte burada yüzleri güneşten yanmış alın terinin iyi insanları. Hak yemeyenler, biribirlerini sevenler, dedikodu etmeyenler, biribirinin gözlerini oymayanlar, hırstan delirmeyenler, beş on kuruş için dostluğu, sevgiyi arkadaşlığı satmayanlar, Bekar Osman gibiler, Çerkes gibiler çoğalarak...

Bir gün, Menekşe deresi apaydınlık akacak, dibine Kuran düşse okunacak, işte böylesine ışık dolu.

Ben bu yazıyı arkadaşım Faruk Şensoyun isteği üzere yazdım. Faruk, Menekşeye has bir adamdır. Yerini yanlış seçmiştir. O, çoktan Menekşeye gelmeli, Kazım Ağayla dost olmalı, ondan el almalıydı. Şu dünyada kim yerini buluyor ki, kim huyuna göre bir dünya yaşıyor ki...

Yazıyı bitirip de son noktayı koyunca gene indim Menekşeye... Doğru mu yazdıklarım, bir uygunsuzluk, fazla bir coşku var mı, diye... Bir merak işte. İnsanın kendi kendisini yargılaması. Muzaffer ağ onarıyordu bir teknenin içine oturmuş. Bu bir kalkan ağıdır, dedi bana. Metin de oradaydı. Metin bizim Adanalıdır. Birkaç yıldır da Menekşeli... Denizin, denizdeki baharın, dipteki kalkanın kokusunu aldı Muzaffer, dedi. Muzafferin güneşte sarı posbıyıkları ışıldıyordu. Düşünceli, dalmış, işindeydi. Kalkana çıkmalı, dedi Muzaffer. Sonra başını kaldırdı uzunca bir bana baktı.

"Bak arkadaş," dedi bana sonra da, "bana bak arkadaş, şu yeşil kayığı görüyor musun?"

Eski bir kayık kıyıya yan yatmıştı.

"Görüyorum," dedim.

"İşte bu kayık benimdir, benim türbemdir o..."

Ve sonra uzun uzun coşkuyla anlattı.

Bir gün hastalandığında, ölüm döşeklerine düştüğünde Muzaffer binecek bu kayığa, en fırtınalı günde açılacak denize, belki bir şafak vakti, verecek kendini mor dalgaların sonsuzluğuna... Bir daha...

Biliyorum, Muzaffer bu dediğini yapacaktır. O, bir deniz adamıdır ve ölüsünü yılanlar çıyanlar, börtü böcek yiyemeyecektir, o, denize karışıp gidecektir.

Muzafferle birlikte bağırdık:

"Yaşasın deniz, yaşasın balıklar, yaşasın bulutlar, yaşasın martılar, yaşasın balıkçılar, yaşasın dünya."

1982